

SURÁNYI MIKLÓS

EGYEDÜL VAGYUNK

REGÉNY

Első rész

Stefferl

ÚJ IDŐK IRODALMI INTÉZET R. T.
(SINGER ÉS WOLFNER)
KIADÁSA. BUDAPEST

SURÁNYI MIKLÓS

STEFFERL

ÚJ IDŐK IRODALMI INTÉZET R. T.
(SINGER ÉS WOLFNER)
KIADÁSA, BUDAPEST

A borítékok rajza Reiter László fametszete,

Fenntartunk minden *jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás és
filmesítés jogát is.*

*Copyright by Új Idők Irodalmi Intézet Rt. (Singer és Wolfner;
Budapest, 1944*

Felelős kiadó: *Hampó József igazgató.*

Pakoss-nyomda, Budapest, Akác-köz 4. — *Felelős: Pakoss Ferenc.*

ELSŐ RÉSZ.

I.

— Tehát ön, kapitány, csökönyösen megmarad amellet, hogy Mária Lujza sohasem szerette Napóleont?

— Sohasem szerette. A lipcei csata után pedig egyszerűen elfelejtette, hogy valaha, a *császár felesége* volt.

... A Malle-posta fehérre lakkozott luxus-kocsija óránként öt kilométert döcögött előre az erdei úton Klagenfurt felé. A bécsi Hof- und Staats-Kalender szerint holdtölte volt, de az eget felhők borították s az útra koromsötéten borult a tavaszi éjszaka. Csípős hideget leheltek az erdők. A fák zúgtak, a lovak patkói csattogtak, a hintó egyhangú dübörgése elálmósította az utasokat. Az országutak gyalázatos állapotban voltak; a szíjakon függő üveges bal ár úgy himbálódzott, mint valami ladik a viharban. Bőrrel bevont ruganyai minden zökkenésre recsegték-ropogtak. Tetejét néha végigsúrolták az útra hajló ágak; mintha eső paskolta vagy hullámok locsolták volna a lustán úszó bárkát.

— Fázik, Madame? — kérdezte egy éles, katonás, csattogó tenor franciául.

— Petrovna Katarina, édes, szabad ezt a takarót a térdére terítenem? — csendült meg halkan egy női hangocska, azzal az alázatos, de bizalmasan becézgető gyöngédséggel, amelyen a dajkák, komornák és az elszegényedett barátnők szoktak gügyögni.

— Hercegnő, hódolattal felajánlom a kesztyűmet — vágott közbe egy vidáman és hetykén zengő, fiatalos, majdnem fiús bariton, s egy pár vaskos, merevszárú ulánuskesztyű nyúlt a hercegnő felé.

— A kesztyűjét? Mit csináljak vele?

— Lábzsáknak jó lesz.

Nevetés. Aztán újra Mária Lujzáról beszélgettek.

— Halljuk a bizonyítékokat, kapitányom.

— Nem szívesen.

— Oh, ah! ... .

A sötétben négy ló patkója csattogva verte a kavicsos utat.

— A szövetségesek bevonultak Párizsba. Napoleon Fontainebleauban vívódott magával, hogy lemondjon-e a trónról, vagy lemondjon az egész viharos, egyetlen és összehasonlíthatatlan életről, amelyet egyedül csak ő élt át, amióta emberek laknak a földön: egyedül csak ő, Bonaparte Napoleon.

— Micsoda gyermekes lelkendezés ez?

— Drága barátom, ne zavartassa magát. Mi történt a bevonulásnál?

— Párizs népe azokban a napokban aljas és háládatlan volt és a cárnak útálatos módon hízelkedett. Az osztrák császár nem ment el Párizsba. I. Ferenc kissé szégyelte magát; végre is a vejéről, Mária Lujza férjéről volt szó,

— Oah!... nem engedem, hogy jelenlétemben a császár tetteit bírálják.

— Folytassa, folytassa kapitány.

— Napoleon anyja már útnak indult Róma felé. Josephine Malmaisonban imádkozott a császár szerencséjéért, a császár pedig szerette volna látni a fiát és Mária Lujzát. Egymásután küldözgette hozzá követeit és üzeneteit.

— Ez megható ...

— Képmutatás ... óh a korzikai...

— Napoleon pedig csökönyös reménykedéssel várta a császárnét, hogy kisfiát, a római királyt, kezén vezeti édesapjához. Két napig várt, a szövetségesek sürgettek a lemondást, Mária Lujzától nem jött semmi válasz.

Napóleon határozott. Bevette a mérget, amelyet mindig magával hordott, összeesett, teste vonaglott, szája habzott, néhányat hörgött, aztán elvesztette eszméletét. Az orvosok kijelentették, hogy menthetetlen.

— Komédia volt.

— Ah, én úgy tudnék sírni...

— A szövetséges fejedelmek nem tudtak örülni annak, hogy ily könnyű szerrel megmenekülnek Napóleontól. Sándor cár vigasztalhatatlan volt, a porosz király lelke mélyéig megrendült; mind a két uralkodó egyszerű és jólelkű katona. Schwarzenberg herceg őszintén meggyászolta az óriást, akit végre sikerült a földre teperni. Egyedül az öreg, festett bajuszú, szürkehajú, goromba és iszákos Blücher helyeselte a császár kétségbeesett cselekedetét.

— Igaza volt neki. . .

— Ne mondjon ilyen istentelenséget, kedves ezedes.

— A győztesek eltitkolták, hogy Napoleon önkézeivel akart véget vetni az életének. Ki tudja, mi történik, ha Párizs és a hadsereg megkapja a hírt. Nem szabad megtudni senkinek, de van valaki, aki előtt viszont nem szabad titokban tartani. Mária Lujzának tudnia kell, hogy Napóleon milyen szörnyű nagylelkűséggel adta neki vissza a szabadságát. Mária Lujza Bloisban vesztegelt négyesztendő fiacskájával. Húsvét ünnepe közeledett. Mindenki érezte a feltámadás és a megváltás magasztos hangulatát. Lehetséges, hogy húsvét napjára Európa összes népei kibékülnek és egymás nyakába borulnak. Csak egyetlen ember hiányzik ebből a testvériesülésből; az az egyetlen ember, aki húsz esztendeig mindenütt jelen volt; még tavaly is; még másfél esztendővel ezelőtt is, a moszkvai tragédia után: még akkor is reszketett tőle egész Európa...

— De most tönkrevertük — zárta le a mondatot a kinyilatkoztatásszerűen magasra csattanó nagyúri tenor.

—Kérem, könyörgöm, ne zavarja ... Folytassa, drága kapitányom.

— A szövetséges fejedelmek elhatározták, hogy

futárt küldenek Mária Lujzához. Sainte-Aulaire grófot bízták meg . . .

— Rettenetes . . .

— Elég ... én arra vagyok kíváncsi, hogy Mária Lujza szerette-e őt?

— Igen, arról van szó. Sainte-Aulaire gróf belső kamarása volt a császárnak. Jól ismerte Napóleont is és Mária Lujzát is. Napoleon a földkerekség felét rakta ennek az osztrák főhercegnőnek a lába elé. Rabszolgája volt. Szerette. Hogy fogja ő a szörnyű hírt közölni Napoleon egyetlen fiának édesanyjával? Szerencsére nem kell mindent élőszóval elmondania, a cár levele beszél helyette ... De mégis! Mit kell tennie, ha a császárné jajveszékkel, ha a haját tépi, ha el akar rohanni haldokló urához, vagy esetleg ... ki tudja? ... már csak az ura holttestéhez? Úristen, mi itt a teendő?

— Uraim, én félek — szepegett egy női hangocska.

— Oh, te édes, drága kis rajongóm . . . Folytassa kapitány. Türelmetlen vagyok.

— Reggel volt, Blois felett enyhén sütött a tavaszi nap. A természet nekitartotta arcát, keblét a hajnali napnak s a levegő tele volt a kora tavasz illatával. A szolgálattelvő udvarhölgy, a főkomorna, a római király dajkája, a testőrtiszt az ajtaja előtt, az öreg gárdista, aki az ablak alatt járkált és mind, aki csak tudomást vett a futár érkezéséről, mind reszketett a kíváncsiságtól és balsejtelmektől. A császárné még aludt. Felkeltették és bejelentették, hogy futár érkezett Párizsból a cár levelével.

— Hamar, hamar, nem bírom tovább!

— Mária Lujza kiugrott dús csipkejű, puha ágyából, magára kapta selyemkimonóját s apró lábait türelmetlenül tartotta a komorna elé, aki remegő kézzel bujtatta azokat a briliánssal kirakott brokát papucsba. A császárné háromszor is visszafutott ezüstveretes tükre elé. Hol a hajfűrtején igazított valamit, hol a rizsport találta kevésnek az arcán. Végre fogadta a grófot.

— És?

— És Sainte-Aulaire gróf, belső kamarás, halott-halványan állt ott és kinyújtott kezében reszketett a

levél. Mária Lujza elvette hirtelen és olvasni kezdte. A császár niegmérgezte magát. Eszméletlen. Nem tudják felébreszteni. Az orvosok lemondtak róla ... A futár homlokán verejték gyöngyözött. Érezte, hogy mindjobban halványul s lábai reszketnek. Még elszédül, gondolta rémulten, s végigvágódik itt, a császárné előtt. Valahogy mégis összeszedte magát. Állt mereven, katonás feszességgel, félholtan, de előírás szerint.

A császárné tekintete végigröppent a levélen. Szeme tágranyílt, szemöldöke magasra húzódott és élénk kíváncsisággal megkérdezte: El még a császár? A gróf felelni akart, de elcsuklott a hangja. Feje mellére esett és fájdalmas zavarában merev szemmel nézett a főidre.

— Aóh ... óh ... a pipogya.

— Hallgasson, maga lelketlen.

— A császárné érdeklődéssel nézte a gróf lehajtott fiatal fejét és egyszerre elpirulva mosolygott föl a futárra.

— Mosolygott?

— Igen és így szólt: Kedves gróf, ne nézze a lábaimat. Rettenetes nagy ez a papucs, de nem volt időm válogatni ...

A kocsiból éles női sikoltás hasított bele a koromsötét éjszakába ...

— Fontainebleauban pedig ezalatt eszméletlen hörgött Napóleon!

A lovak egykedvűen ügettek tovább. Bőrrel bevont Higanynak mély dübörgéssel himbálódzott a postakocsi.

II.

A felhők hirtelen szétszakadtak az égboltozaton és foszlányaik mögül teljes szépségében kibukkant a hold. Néhány perc múlva már kék selyembura gyanánt borult a földre az égboltozat s az országút apró tócsáiban száz meg száz ezüstlap reszketett: minden pocsolnyában egy-egy tükörképe a holdnak. A tejfehér holdarc benézett a kocsi ablakán s az utazókat túlvilág!

kékbe merítette. Most látni lehetett, hogy a tizenöt személynek való hintóban mindössze hatan ültek: két katona, egy tetőtől-talpig feketébe burkolózott, papos külsejű ember és három nő. Egyik hölgy a kocsi jobb sarkában feküdt. Finom gyapjúkendők takarták el alakját, de szőkesége s üde fehér arcbőre a kékes-szürke holdfényben élesen rajzolódott ki a kendők, fátylak, szőrmék és tollak háttéréből. Ez az arc csupa szem volt, mandulavágású, hosszas, keskeny, félig eltakart kaukázusi szem, aláárnyékolva kékes foltokkal a szemgödör alatt. Ez a szem álmosan és lustán nézett maga elé s minduntalan elsötétült a szemhéj alatt. Ez a szem aludni szeretett volna, de nem tudott. Ez a szem, akit hol hercegnőnek, hol Petrovna Katarinának szólítottak, láthatólag ideges volt és türelmetlen. Komornája, öregedő, vékony, hajlottorrú, de erősen kifestett francia leány, megigazította párnáit és figyelmeztette, hogy a júniusi éjszakák náthát vagy meghűlést okoznak.

Az ezredes, hosszú arcú, hosszú koponyájú, hosszú kezű fiatal arisztokrata, vizenyős zöld szemét sóvár-gón a hercegnőre meresztve, a nélkül, hogy szóke pofaszakállas arcán egyetlen izma megmozdult volna, megjegyezte:

— Oroszországban Petrovna Katarina ugyancsak megszokhatta a hideg éjszakákat.

— Nem voltam ott tíz esztendő óta. Egyáltalán voltam én valaha Oroszországban? — kérdezte nevetve a komornát, aki tiszteletteljes, néma mosollyal felelt.

— Én tavaly voltam Pavlovics Konstantin ő fenségénél, a trónörökösnel — folytatta a recsegő ezredesi tenor. — Felsőleges császárom tudniillik az orosz trónörökös ő fenségét legkegyelmesebben ezredem tulajdonosává nevezte ki.

— Hercegem, ön erre nem lehet valami túlságosan büszke.

— Aóh, kérem, hercegasszony!

— Pavlovics Konstantin éppen olyan eszelős barom, mint amilyen örült gonosztevő volt apja, a cár, akit Oroszország ujjongó öröme, felsőleges fiainak legkegyelmesebb beleegyezésével meggyilkoltak.

Az ezredes megbotránkozástól remegő, elnyújtott hangon jaj dült fel,

— Ah . . . óah . . . micsoda beszéd ez?

— Én kimondhatom az igazságot; én nem akarok tábornok lenni.

— Aóh . . . kapitány, hát ehhez mit szólsz?

— Én sem akarok tábornok lenni, — felelte nevetve a kapitány, behúzta magát ulánus köpönyegének magas gallérjába és hangosan horkolni kezdett.

A hercegnő tapsolt. Úgy látszik, tetszett neki a fiatal kapitány, mert őszintén, szinte boldogan nevetett annak minden gyerekes bohóságán.

— Nagy diplomata a maga kis kapitánya. Nem akar nyilatkozni az orosz trónörökösről. Bezzeg Mária Lujzáról elmondta véleményét. Bevallom, könnyekig meghatott.

— Én pedig, ha megérkezünk Bécsbe, lecsukatom!

A hölgyek felszisszentek.

— Hat napi szobaáristomra ... — enyhítette ítéletét az ezredparancsnok. — Ami pedig az orosz trónörökös ő fenségét illeti, hercegnő, kénytelen vagyok felkérni önt, hogy jelenlétemben tartózkodni kegyeskedjék . . .

— Édes Katarina, — riadt fel a kocsi másik sarkában egy finom és keskenyarcú, középkorú, fekete szemöldökű, magashomlokú, mélyhangú asszony, aki drága prémek között szundikált eddig — drága kis barátnóm, ne hozd zavarba a mi kedves barátainkat. — Aztán az ezredeshez fordult. — Katarina Petrovna néha meggondolatlan és szabadszájú. Már tömérdek bajt zúdított ezzel a fejére.

— A magam feje volt az.

— Nos, édesem, a te fejedért magad vagy felelős, de az urak fejére vigyáznod kell.

— Kivéve az enyémre, — szólalt meg hirtelen a horkoló kapitány — mert én már rég elvesztettem a fejemet, az eszemet, a szívemet... hercegnő, az Isten szerelmére, nem látta valahol a szívemet, drága, gyönyörű hercegnóm?

Petrovna Katarina parányi keze végigsimította a fiatal kapitány olaj barna arcát.

Az ezredes ezalatt krákogott, prüszkölt, rángatta a nyakát, hosszú aóh-kat hallatott és a fejét csóválta. A hercegnő valósággal megsajnálta őt.

— Hagyjuk hát a maga Konstantinját. De Ön se bántsza az én kapitányomat.

A kapitány hálásan csókolgatta a hercegnő kezét.

— Aóh . . . ördögadta asszonycsábító! — De miért könnyes az ön szeme, Madame?

— Napóleonra gondolok, a kis római királyra és Mária Lujzára ... az egész szörnyű tragédiára. Ezrede sem, én imádom Napóleon császárt.

Ekkor hirtelen előrehajolt a gyorskocsi hatodik utasa, a fekete palástba burkolt, sárgásbőrű, középkorú, kampósorrú ember s kibontakozott prémes köpenyéből, amely alatt fekete talár feszült sovány testére, ő is hosszú volt és keskeny, mint az ezredes; az ő hangja is magas és éles volt, de mégis tökéletes ellentéte a merev, egyenes sovány és recsegő tenornak. Az ő teste vonaglott, mint a kígyó és szinte összezsugorodott láthatatlan tengelye, a hátgerince körül; kezeivel átfonta lábszárait, amelyek egymást is átfonták, mint a szőlő hosszú száraz indája a karót. És keneteljesen figyelmeztette a hercegasszonyt.

— Napóleon nevű francia uralkodó immár nincs többé, Madame. Él még a forradalomnak egy Bonaparte nevű tábornoka, de őt a szövetséges császárok Elba szigetére küldték vezekelni.

— Ügy van, — helyeselt a parancsnoki hang — Napóleont megvertük és megsemmisítettük.

— Micsoda tévedés! — csapta össze rózsás kis tenyerét a hercegnő — Napóleont csak egyetlen emb/r tudta megverni: egyedül csak maga Napóleon. Ha ő nem erőszakolja az oroszországi kalandot, sohasem győzi le emberi hatalom.

— De minden káplár tudta, hogy Oroszországot nem lehet elfoglalni.

— Egyedül csak ő nem. Nos, hát ekkorát tévedni is csak a lángelme képes.

— Lángelme! — süvített közbe a kígyótestű ember, akinek a hangja is hajlékony volt és dallamosan kígyózott fel a magas régiókba, hogy onnan baritonális mélységekbe visszazuhanjon. Úgy deklamált, mint az olasz opera legjobb magánénekese. Az ember nem tudta megállapítani, pappal, színésszel, vagy költővel van-e dolga, esetleg mind a hárommal egy személyben. A csodálatos orgánium most még csak a fafüvők, az oboák és fuvolák lágy hangján bűgött.

— Asszonyom, a lángelme a teremtés remeke, Isten tolmácsa, az emberiség számára a mennyei hírek hordozója. Napóleont ennek tartja ön?

Az utasok zavartan összenéztek. Az oboa hangja fokozatosan erősödött.

— Húsz évig volt miatta Európa állandó rettegésben. Húsz év alatt senki, a földkerekség egyetlen halandó embere sem tudta, hogy nem kerül-e arra a borzasztó mézszárszékre, amelynek Napóleon szállította az áldozati húst, mint egykor a pogányok Bál oltárára. -

A hercegnő volt az első, aki felocsúdott meglepetéséből.

— Miért engedte, abbé? Miért nem akadályozta meg imáival?

Az abbé levegő után kapkodott, teste megvonaglott és lábai kétszer összefonódtak, meg újra kibontakoztak.

— Ez az Antikrisztus műve volt, asszonyom — sípolta legmagasabb hangjain és keresztet vetett magára többször egymásután. — Isten megengedte, hogy az Antikrisztus beszennyezze Szent Lajos trónját.

A hercegnő mennyei vidámsággal felkacagott.

— Kíváncsi vagyok, mi a különbség Napóleon és a többi császár között?

Az ezredes válaszolni akart, de az abbé megelőzte:

— A legitimitás, az Isten kegyelme.

— Úgy van — helyeselte az ezredes — a császárok és királyok hatalma Isten kegyelméből való. Hercegnő, gondoljon az ön császárára.

E pillanatban, mint valami rézkürt, hirtelen felharsant az abbé hangja.

— Ön rossz példát hoz fel, ezredes úr! Ön nem állíthatja, hogy a Romanovok éppoly joggal ülnek a trónon, mint például a mi dicsőséges uralkodóink, a Habsburg-császárok. Ne felejtse el a következőket: Nagy Péter után egy livlandi paraszttasszony lépett a trónra, aki sem olvasni, sem írni nem tudott, s akinek oldala mellett egy régenssé kinevezett pék foglalt helyet. A császárnő későbbi szeszélye egy kurlandi lovász fiát hívta meg az államügyek vezetésére. Négy könnyelmű asszony, két gyermek, két eszelős: íme ezek voltak Nagy Péter utódai egy évszázad alatt. A legnagyobb orosz cár, II. Katalin, nem orosz, hanem anhalti német nő. Az udvara olyan, mint egy örömtanya. Vagy az gerjeszti önt oly áhíthatéra tiszteletre, hogy a császárnő még öregkorában sem vált körítővé, sőt ellenkezőleg, az összes vendégeket sajátmaga akarta kiszolgálni? . .

Az ezredes kötelességének érezte, hogy a hercegnő felé fordulva lovagiasan tiltakozzék.

—Ez meghamisítása a történelemnek, s ön Petrovna Katarina, mint az orosz arisztokrácia tagja . . .

A hercegnő komikus szigorral összeráncolta homlokát.

— Sőt több. Ne feledje, hogy II. Katalin császárnő morganatikus felesége volt a nagyapámnak, Potemkin hercegnek.

A másik hölgy könyörgésre fogta a dolgot.

— Petrovna Katarina, az Isten szerelmére, ne hozza bennünket kínos helyzetbe.

A hercegnő nevetett.

— Á helyzet cseppet sem kínos. A sértést megbosájtom s az abbét Nagy Péter nevében, aki dédapám volt, feloldozom. Béküljünk hát ki és bocsássák meg nekem, hogy néni a dédapámat, nem Katalin cárnőt, nem a kövér württembergi királyt és nem az iszákos és erkölcstelen angol régensherceget imádom, hanem Napóleont.

Az ezredes élesen közbevágott.

— Napóleonnól ne szóljon asszonyom! A Bonaparte-család kirabolta egész Európát, Európa minden

múzeumát, eltulajdonította minden császár és király koronaékszerét, minden család legdrágább kincsét: a lányok becsületét és a fiúk véréét. Napóleon gyilkolt és rabolt nemcsak a harctéren, hanem orvul és hatalomvágyból is, mint egy útszéli zsvány. Gondoljon az egyiptomi hadjáratokra és Enghien hercegre. Istentelen volt. Szerencsében hetyke és szemtelen, balsorsában nevetséges és hitvány, mint egy nyakoncsípett tolvaj. Valamirealó ember az ő helyében nem tudta volna túlélni a lipcsei csatát.

Most az abbé emelte fel karját és hadonászva tiltakozott.

— Az öngyilkosság bűn és aki az öngyilkosságot magasztalja, az is elkárhozik. Ami pedig Napóleonot illeti, hát ő is esendő ember, mint Isten akármelyik teremtménye, de kreatúrái, a királyok és ellenfelei, a császárok még nála is hitványabbak és szánalmasabbak. Nemrég boldogan adták leányaikat hozzá és fivéreikhez feleségül, most ostoba göggel visszaveszik tőlük. Elárulják ezzel, hogy leányaik testével vásárolták meg a kegyelmét és jóindulatát. Az okos és büszke Leticia, amikor meghallotta, hogy Mária Lujza otthagya Napóleonot és magával vitte a római királyt, rettenetes ítéletet mondott felette.

— Mondja el abbé úr, mit mondott Leticia mama?
— szólt közbe a fiatal kapitány s mintha félne, egészen odabújt a hercegasszony lábaihoz.

Az abbé minden ok nélkül leejtette a hangját;

— Azt mondta Madame Mére: Nem is tudtam, hogy Mária Lujza nem a felesége, hanem csak szeretője volt a fiának. És — mit tagadjuk? — szent vallásunk tanítása szerint igaza is volt.

Az ezredes elsápadt. Most történt először, hogy ez a halvány, kékeres márványarc megvonaglott. Az abbé is kinyitotta száját, de mielőtt szólt volna, ismét összecsuksa. Az ezredes hófehér, széles, erős fogsora villogott és összecsuksant; a fogatlan abbé sasorra és felfelé görbülő hegyes erős álla, mint egy harapófogó kinyílt és összecsuksódott; ezzel egyidejűleg a szeme is kinyílt és lezárult. Föl és alá hadonászott a kezével,

az egész embert mintha dróton rángatták volna. Huhogott, mint egy bagoly. Döbbenetes volt.

Szerencsére felharsant a postakocsis kürtje és ujjongva üdvözölte a felkelő napot. A kapitány pajkosan utánozta ajkaival a harsonát. Csakugyan hajnalodott. A négy ló patkója csattogva verte a kavicsos utat. Ébredező madarak Rittyentettek ki az erdőből. A bakon feszesen ült a vöröskabátos, ezüstzsinóros, fekete-hajtokás postakocsis és fújta a kürtöt. Valaki megszólalt.

— Meg kellene nézni a napfelkeltét.

A hercegné tiltakozott. Minden percért kár. Istenem, mikor leszünk Becsben? Csak három nap múlva? Ez kétségbeejtő. Ha el nem rabolják az ő pompás gyorskocsiját, amely valódi angol műremek volt, pehelykönnyű és a három ló csak úgy repült vele, már holnap Bécsben volna. Rettenetes dolog. Egész Lombardia rablóbandák kezén van, olasz, francia, német bandák kezén. Napóleon korában rend volt és egy tizenöt éves kislány egy szál ingben végigmehetett egész Európán a nélkül, hogy valaki a kisujjával érintette volna. Meglátja herceg, most élűiről kezdődik a forradalom!

Az ezredes sértődötten felelt.

— Ezt tessék csak Metternichre bízni, Petrovna Katarina.

A hercegasszony most tettetett kétségbeeséssel, az ezredes óah-jait utánozva, összecsapta kezét.

— öah Metternich! Metternich? Az a szoknyavadász, szerelmi szélhámos? öah! *..

— Magánügy ... magánélet... — recsegett a parancsnoki tenor.

A kapitány szelíden közbeszólt.

Nagy disznó az öreg, meg kell hagyni, de ez benne a legszebb.

— Micsoda tiszteletlenség!.. . Öah!... Az én koromban egészen máskép beszéltünk az államférfiakról.

A felkelő nap sugarai végigömlöttek az erdőn, a kavicsos országúton, a fehérre lakkozott postakocsin és megaranyoztak embert, állatot, fűt, fát és országúti

rögöt. Gyönyörű volt ez a tavaszi reggel. A postakocsis fáradhatatlanul fújta a kürtöt, mert a fogat Klagenfurtba ért.

III.

Klagenfurtban, a Malle-posta fogadójában a két katonatiszt megmosakodott, átöltözködött és reggelit hozatott fel magának a vendégszobába. Az ezredes keményen káromkodott.

— Azon gondolkozom, vajjon szabad-e nekünk ezzel az átkozott forradalmi némberral együtt utaznunk?

A kapitány derékig meztelenül a tükör előtt ült, hullámos hajfürtjeit, pofaszakállát és bajuszát megkente, fényesre kefélt és illatos szesszel bepermetezte, gyermekded módon mosolygós, napbarnított, kerek arcát pedig, amelyet inasa roppant gondossággal simára borotvált, rizsporrallal behintette. Most látszott, hogy a kapitány középtermetű, karcsú, de szélesvállú, izmos legényke, akit csak bozontos szemöldöke, szúrós tekintete mutatott valamiképpen katonai rangjához illő meglett férfiúnak. Hófehér fogai villogtak, füle piros volt az izgalomtól, a friss víztől és dörzsöléstől, homloka felhőtlenül síma, széles és magas, amelybe a divat parancsa szerint apró csigákban hullott sűrű, barna, vastagszálú haja. Kissé sovány volt, meglátszott rajta, hogy hat esztendeje terhes katonai szolgálatot teljesített, egyik csatából a másikba, egyik harctérről a másikra száguldozott és e közben agyonhajszolt egy tucat drága paripát. Ahogy kinyitotta száját, nyomban elárulta, hogy még valósággal önfeledt fiú; bizonyára egyike a legbolderabb fiúknak, aki egészen vérmérsékletének és lelkesedésének viharzásábawél; azok közül való, akiknek a lelkük nem fér meg. a testükben. Pajzánul és kissé hetykén beszélt, nem annyira tisztelettel, mint inkább udvariasan, az egyforma származás és rang pajtáskodásával! és valami enyhe gúnnyal az ezredes előljárói nagyképűsége és méltóságteljes ostobasága iránt. Látszott rajta, hogy ez a fiatal

tiszt egyformán otthon van a vágóban rohanó paripa hátán, ágyútűzben, golyózáporban, karddal való páros viaskodásban, királyok és hadvezérek előszobáiban, százada élén, a szalonokban és a legkülönbözőbb rangú asszonyok kegyeiben. Ha szólt, nagyokat kacagott^ saját ötletességének boldog mámorában, önmagának legjobb közönsége gyanánt és minden mondatát groteszk és mulatságos fintorral kísért. Fejbőrét, arcának minden izmát, szemöldökét és fülét külön-külön mozgatni tudta, homlokredői akarata szerint összehúzódtak, szétszaladtak, felugrottak egész a hajzata tövéig és onnan hirtelen leereszkedtek a szempárkányokig. Amit előadott, azt arckifejezéssel, taglejtéssel, fejtartással, bozontos szemöldökével, ruganyos orrcimpáival, ajakával és mozgékony áliával meg is játszotta. Tökéletes ellentéte volt merev és fenséget szenvelgő ezredesének, — aki e mellett korlátolt volt, mint a legtöbb fenséges ember. Mintha nem is érdekelné, hogy az ezredes e pillanatban min gondolkozik, halkan füttyentve, csak úgy maga-magának többször egymásután elsóhajtotta:

— Azon gondolkodom, hogy ezt az asszonyt, ha addig élek is, megkaparintom.

— Ki ez a néember tulajdonképpen? — kérdezte a másik, miközben ritka szőke hajszálaikat pomádéval összeragasztgatta.

A kapitány felugrott, odaszaladt a fogason lógó egyenruhájához s kabátja belső zsebéből kihalászott egy vörös szattyánbőrbe kötött jegyzőkönyvecskét. Aztán feszes vigyázz-állásba meredve, harsány szolgálati hangon, mintha harctéren, vagy főhadiszálláson beszélne, jelenteni kezdte.

— Bagration Péter tábornok, aki elesett a borodinói csatában, 1800-ban vette nőül Petrovna Katarina grófnőt. A herceg csak a nászéjszakán ismerkedett meg a feleségével; mások azonban már rég ismerték őt. A névsort az orosz cár öfelségével kell kezdenem, ha megengeded.

— Ne beszélj bolondokat.

— Húsz esztendő óta a nők vagy vele kezdik, vagy Napóleonnal.

— Aóh!...

— Voltak, akiknek Napóleon jobban tetszett; Bagration hercegnő azonban a cárral kezdte. Tizenhat éves volt akkor, de már a következő évben felismerte Metternich Kelemen hercegenben a jövő emberét és kilenc hónapra rá leánygyermeket szült neki Bádenban. Húsz éves korában Szentpétervárott Gloucester herceg karjai között töltött néhány hónapot, diplomáciailag előkészítvén az angol-orosz szövetség hatalmas művét. Ezer nyolcszázötben Katarina Petrovna Troppauban volt és Gentz udvari tanácsossal élt. Ez valószínűleg azért történt, hogy gazdáján, Metternich hercegen, aki ezalatt Napoleon udvarában Madame Junot-val, Abrantes hercegnőjével szeretkezett, megbosszulja magát. Ez a viszony mindössze öt hónapig tartott. Hatodik hónapban a hercegnő résztvett a drezdai konferencián és ott Lajos porosz herceget tüntette ki kegyeivel. Gyönyörű volt ez a szerelem s ki tudja, meddig tart, ha a herceget a háborúban agyon nem lövik. A gyászesztendő letelte után Karlsbad, ezernyolcszázkilencben Wien, ugyanannak az esztendőnek őszén Prága, a következő évben ismét Wien a hercegnő főhadiszállása. Ezeken a helyeken a württembergi trónörökös, Humboldt és gróf Schullenburg, valamint újra Metternich töltötte be a hősi halált szenvedett porosz herceg helyét.

— Elég, elég! — riadt fel az ezredes és a homlokára csöpögő pomádét törölgette. — Átkozott fúria!

A kapitány tovább böngészett a jegyzőkönyvében.

— A következő évben, mikor Bagration herceg Borodinónál elesett, Petrovna Katarina hercegnő áttette hálósobáját Magyarország területére.

— Ah, aóh! ..

— Hercegnőnk e szomorú esztendő nyarán Esterházy Nickrl kismartoni udvarában gyászolt.

— Undorító dolog.

— De ne felejtse el Frédy, hogy Katarina Petrovna, aki hosszú és éppen nem meddő diplomáciai múltja ellenére ma mindössze harmincegyéves, ezalatt a tizenkét év alatt pillanatra sem szűnt meg Napoleon

ellen izgatni az orosz, német, osztrák és angol kormányokat.

— Hát akkor miért rajong most mégis Napoleonért?

A kapitány arcán vitustáncot járt az illatos vizekkel pirosra áztatott bőr és szeme ravaszul hunyorgott.

— Napoleon bukása után a hercegnő Párizsba rohant, hogy magát, mint Napoleon egyik legyőzőjét, a cár, a porosz király, Schwarzenberg herceg és Blücher mellett ünnepeltesse.

— Aóh ... ez téboly.

— Ha a Marseillaise fölért egy hadtesttel, akkor Bagration hercegnő megért nekünk legalább egy főhercegi hadtestparancsnokot. Ám Metternich akkor már észre sem akarta venni régi fegyvertársát, Katarina Petrovna Bagration hercegasszonyt.

— Stefferl, te már huszonhárom esztendő vagy ... Úristen, mikor fogsz te megkomolyodni?'

— Ha Isten segít, soha.

— Félek. Jobb volna, ha mellettem maradnál és rólam vennél példát.

— Parancsodra, drága ezredesem. De te azt kérdezted tőlem, hogy mi a lélektani magyarázata a Bagration hercegnő Napoleon-imádatának. Hát most tudod. A hercegnő e pillanatban gyűlöli Metternichet és mindenkit imád, akit ő gyűöl. A hercegnő most átmenetileg forradalmár, lázadó amazon, bosszúálló angyal, világfelforgató, alvilági démon. Egyébként azonban rendes, megbízható diplomáciai hivatalnok. Metternichet otthagya Párizsban és barátnőjével, valamint komornájáváiskocsira ült, hogy Bécsben szolgálatételre jelentkezék. Útközben kirabolták, kocsiját, lovait elszedték s Turin és Milano között egy szál ingben az országúton hagyták. Átkozott olasz öarbo-nárok! Irigylem őket. Hercegem, bevallom, soha ilyen szerelmes nem voltam életemben. Metternich pedig valóban agylágyult fickó. Én is láttam Recamier asszonyt; nem mondom, szép, szép, mint egy Canova-szobor, de semmi lélek benne. Esküszöm, hogy fogalma sincs a szerelemről. Ha a férfiak őrjöngve nem vonag-

lanának a lábai előtt, ő maga bizonyára azt sem tudná, hogy fiú-e, vagy leány. Ezt különben Metternich sem tudja még róla, — és mégis elhagyta érte Bagrationt. Minden csepp vérem fellázad az ilyesmi ellen.

Az ezredes nem tudta, hogy nevéssen-e vagy bosszankodják ennyi léhaságon.

A kapitány azonban hirtelen nagyon komoly arcot vágott.

— Te megfontolandónak tartod, vájjon együtt utazzunk-e a hercegnővel, én inkább azon tűnődöm, ne dobjam-e ki a kocsiból azt a dugóhúzó-embert.

— Miért?

— Bevallom, félek tőle. Hullaszaga van.

A herceg rosszalólag csóválta a *fejét*.

— Ne légy tiszteletlen az egyház emberével szemben.

— Az egyház embere? Én inkább kígyóembernek néztem.

— Nem ismered Werner Zakariást?

— A nevét hallottam. Ha nem tévedek, színész.

— Darabokat ír színházak számára.

— Szóval jól sejtettem. Színházi kígyóember.

— Református volt, porosz államtisztviselő, költő és világfi, de megtért és most jön Rómából, ahol katolikus pappá szentelték.

Steffertl diadalmasan ujjongott.

— Költő, színész és pap! Katona nem volt? Carbonaró, kém, titkos rendőr, vándor komédiás, cirkuszi táncos, hőstenor, léghajós, kígyóember nem volt?

— Vigyázz, bánj vele tisztességtudón. Kegyenben van a császári udvarnál, a bécsi szalonokban, a Mária am Gestade legnépszerűbb hitszónoka.

— Abba a templomba sem teszem be a lábamat, Frédy. Werner Zakariás drámaíró urat nem akan.m látni az oltár előtt.

— Istentelen vagy.

— Nem. De az Istenhez vezető utat akkor már inkább Hofbauer Kelemen, a szent szerzetes mutassa nekem, mint Werner Zakariás, a színműíró.

Az idősebbik katonatisztet Windischgraetz Alfrédnek hívják. Születése családi esemény volt a Windischgraetz hercegek körében, az anyja és az apja boldogan állapították meg, hogy az újszülött meglepően hasonlít apai és anyai őseire, akik az ebédlő faláról letekintve nyilván hasonlóképpen örvendeztek ezen. Csecsemő korában nagy feltűnést keltett azzal, hogy sohasem szennyezte be a babaruháját, mert kétségbeesett óázással jelezte a baj közeledtét. Ettől fogva azonban semmi rendkívülit nem lehetett rajta észrevenni; a katonai iskolában kifogástalanul és hercegi őseihez méltóan megállta a sarat; hadnagy korában olyan volt, mint akár-melyik hadnagy, kapitány korában senki sem nézte volna őt ezredesnek, most pedig mint ezredparancsnok bámulatosan hasonlít a többi osztrák ezredparancsnokhoz.

A fiatalabbik tiszt, Széchenyi István gróf kapitány, nem katonai családból származott; nem is végzett katonai iskolát; a napóleoni háborúk alatt mint tizennyolc esztendőes gyermek belépett az osztrák hadseregbe, mint valami kaszinóba vagy vadásztársaságba. Abban az esztendőben folyt le a wagrami csata, akkor vonult be Napoléon másodszer Bécsbe, akkor lett miniszter Metternich, akkor írta meg Staël aszszony könyvét Németországról s ez utóbbiak mellett természetesen eltörpül az az esemény, hogy Széchenyi Ferenc gróf, a felséges ausztriai császár aranykulcos vitéze, valóságos titkos tanácsos, az aranygyapjasrend lovagja, a nápolyi király Szt. Januárius rendjének nagykeresztese, Magyarország főkamarszmestere, stb. stb. két nagyobb fiával együtt Napoléon ellen küldötte Stefferlt, aki egyáltalán nem hasonlított a többi mágnásgyerekhez, mert lényében volt valami nyugtalanító és rendkívüli, ami néha örömet, máskor súlyos aggodalmat okozott szüleinek és nevelőinek. Stefferl azok közé a fiúk közé tartozott, akiknek lelkében jó és rossz, égi és földi tulajdonságok nagyon is emberi

módon keverednek. Ép, ruganyos és erőteljes kis fickó léteére már hatéves korában látomásai voltak és megjósolta a családi kastély elpusztulását. Néha szertelenül vidám, pajkosságaival családjának és játszótársainak réme, de éppen olyan szertelenül tudott dacoskodni és naphosszat álmodozni is valami titkos bűvőhelyen; általában véve hetyke volt és rátarti, de néha nőies érzelgősség tört ki belőle és attól féltették, hogy jelleme teljesen asszonyossá, kicsinyessé s nyomottá fajul. A hadjáratok alatt azonban megmutatta, hogy rettenthetetlen bátorság és hősiesség lakozik benne. Szertelenségeiben és ellentétekkel teli, lelke alkatában mégis csak az apjához hasonlított, aki az előkelő bécsi társaságban minden tekintélye és szeretetreméltósága, gazdagsága és jósága ellenére egyedül és elhagyatva élt.

Széchenyi Ferenc gróf Magyarországból, vagyis egy ismeretlen, misztikus és félig ázsiai steppéről származott, amelyet európai utazók néha felkerestek, talpig felfegyverezett kísérettel, mintha Afrikába mennének oroszánvadászatra, vagy a Nílus forrásának felkutatására. Ferenc gróf azonban már többnyire Bécsben élt, ott születtek a gyermekei is, Bécs városát gazdagította évi jövedelmének elköltésével s nem vette rossznéven, ha az angol vagy francia nagykövet éppúgy osztrák hazafinak tartotta őt, akár csak a Liechtensteinokat, Lobkowitzokat vagy Windischgraetzeket.

Az öreg gróf tehát éppen olyan volt, mint a többi Bécsben élő magyar mágnás, a magyar mágnás pedig semmiben sem különbözött más európai népek főnemeseitől, de-a bécsi társaságban a borotvált arcú, alacsony, vézna és beteges, vastag orrú, sárga arcú, rövidlátó és szembajos Széchenyi Ferencet mégis különönc, hóbortos embernek tartották. Ennek talán az volt az oka, hogy a legellentétebb tulajdonságok ütköztek ki jelleméből, a szerint, amint a bécsi arisztokrata, vagy a magyar főnemes hatalmasodott el benyomásokra hirtelen reagáló lelkén. Egyik mágnástársa úgy jellemezte őt, hogy egyik nap istentagadó, a másik nap bigott katolikus, egyik nap égő lelkű hazafi, a másikon rajongó aulikus, egyik nap szabadkőműves forradalmár, a másik nap

csökönös konzervatív. Ebben sok az igazság; de többé-kevésbé kétlelkű volt akkor minden ember, különösen az öregek, akik féllábbal a rokokó világban, másikkal a francia forradalomban jártak; lelkük egyik fele egzaltált emberboldogító eszmékért rajongott, a másik megrémült a forradalom következményeitől.

Ha Ferenc grófnak eszébe jutott, hogy ott a Duna mentén, a Kárpátok alatt, a régi Pannónia és Dácia helyén van egy kis ország, amelyben az Isten a Széchenyieket olyan bőkezűen ellátta földi javakkal, akkor megduzzadt a lelke, kicsordult a szíve, elfogta valami ködös érzegősség és szerelem azzal a mostoha, elmaradt, árva kis hazával szemben. Egy ilyen érzelmes pillanatban odaajándékozta drága sok könyvét annak a szegény dunamenti Magyarországnak; valami múzeum-félét alapított a Duna két partján épült falusias jellegű, poros, piszkos és német lakosok által lakott magyar fővárosban. Ha pedig olykor-olykor pazarul kitett magáért, mint főúr, mint gazdag ember, mint gögös és pazarló kiskirály, azt is azért tette, hogy legalább ezen a réven szerezzon tekintélyt árva, öreg kis édesanyjának, Magyarországnak. Gazdagabbnak akart mutatkozni, mint egy angol lord, finomabbnak, mint egy francia márki, gögösebbnek, mint egy spanyol grand. Széchenyi Ferenc gróf, amikor az országgyűlés megbízta, hogy a nápolyi király tiszteletére mint rendkívüli követ emlékérmét vigyen és a magyarság üdvözlét tolmácsolja, mindjárt öt ven aranyérmét, száz ezüstöt és ezer bronzot veretett, hogy elkápráztassa a bécsiakat, a nápolyiakat és az egész világot; az utazás költségeit saját erszényéből fedezte és úgy utazott, mint egy uralkodó herceg. Ezekért a dolgokért tartották különcnek és hóbortosnak.

Pedig Széchenyi Ferenc gróf voltaképpen pedáns, meggondolt és gyakorlati érzékű ember, a maga legbensőbb énjében. Bőkezű volt, amikor a család fényének fitogtatásáról volt szó, de minden garast a fogához vert, hogy bőkezűsége és hiúsága romlásba ne döntse. A tizennyolcadik és tizenkilencedik század fordulóján mérleget készített és abból kitűnt, hogy ámbár több

mint két millió forintra rúgtak terhei és adósságai, ezzel szemben huszonöt év alatt a mérleg mégis hatszázhuszonnyolcezer forinttal javult. A század eleje óta birtokai gyarapítására és közcélokra majdnem négy-millió forintot áldozott. Ebből egymilliókétszázzezezer forintért új földeket vett, egymilliókétszázzezer forintot fordított építkezésekre, kétszázhatvanháromezret csatornázási, árkolási, erdőirtási és szabályozási munkálatokra, a könyvtárára pedig majdnem félmilliót.

A Széchenyi-családban egyébként mindenki, fiú és leány egyaránt, különös és szokatlan egyéniség volt. A legidősebb fiú, Lajos gróf, széles szájú, széles homlokú, széles ajkú és széles állú, keskeny bajuszú és göndörhajú ember, hamar elidegenedett két kisebb fiútestvérétől. Csaknem állandóan Bécsben élt, a Herrengasse-i bérházban, még pedig a legutóbbi időkig az öreg kegyelmes úrékkal közös háztartásban. Az öreg gróf azonban éppen most vett házat a Landstrassen s legutóbbi levelében megírta István fiának, hogy mire haza jön, talán már nem is leli őt a Herrengasse-i régi lakásban; de ott leli maga helyett Lajost és feleségét, valamint a hárfákat, hegedűket, zongorákat, brácsákat, kürtöket és csellókat, az egész műkedvelő színházi és operaházi felszerelést, a kosztümöket s díszleteket, amelyek nélkül Lajos gróf ék egyetlen napig sem tudtak élni.

A középső fiú, Pál gróf és felesége, a szép O'Meade Karolina, szintén Bécsben élnek.

Leány testvérei is vannak István grófnak. Az egyiket Franciskának hívják és Batthyány Miklós gróf felesége. Franciska nyolc évvel idősebb Istvánnál; férjével, aki szolgálattelvő kamarás és udvari titkár, hol Pinkafőn, hol pedig Bécsben él, valamiféle kétségbeesett és hősies ellenségeskedésben, amely egyszer viharos szakításra is vezetett, de most már halk és rezignált közönnyé csillapodott le. Az ő házuk is tele van mindig emberekkel. Franciska grófnő — akit a családban Fannynak hívnak — szereti a végleteket: a papokat és a színészeket, a hercegeket és a muzsikusokat; a vidám színelőadásokat és az önkínzásig menő lelkigyakorlato-

kát. Ha nem volna a gazdag és előkelő Széchenyi-család sarja, most bizonyára mint festőművész vagy karikatúra-rajzoló járná a világot. Vázlatkönyvében már az egész családot megörökítette.

Másik nőtestvérét, Zsófiát, Zichy Károly gróf, kamarai elnök Ferdinánd nevű fia vette feleségül. Zsófia nem sokkal idősebb, mint ő; szép szál, piros-pozsgás, feketehajú és feketeszemű magyar menyecske, okos, nyugtalan, zabolátlan vérmérsékletű, akárcsak István. Arca, modora, termete is hozzá hasonlít. Férje, Ferdinánd gróf, kissé egyoldalú, száraz, de jólelkű katona ember; nem lehetett megtudni soha, vájjon szerelmes-e a feleségébe, vagy csak mérhetetlenül hiú a szépségére. Mindegy. Boldog házasság. Ferdinánd gróf is részt vett a Napóleon ellen viselt háborúban s a harcterekről olykor-olykor lelkes, bár kissé együgyű leveleket írt a feleségének.

Ez volt a Széchenyi-család. Valamennyi tagja külön utakon járt, vagy egyszerre több úton is, de két ponton mindig találkozott: minden gyermek imádta az apját és anyját és az egész család nem titkolt büszkeséggel, boldogan dédelgette és kényeztette a legfiatalabb Széchenyit: a különösképpen hóbortos, de mindig vidám, hetyke, mindig szellemes, de kissé frivol, vakmerő és rakoncátlan Stefferl-t.

Steffler volt a hős, Stefferl volt a jövőbeli tábornagy vagy külügyminiszter, az egyetlen családtag, akinek jövője van, a többinek csak múltja. Szentől-szembe ugyan senki sem bánt vele másképpen, mint komolytalan és léha piperkőccel, szoknyavadással és tékozlóval; háta mögött azonban áhítattal beszéltek róla és önként elismerték őt, a legfiatalabbat, a család fejének. István gróf mindezt az elkényeztetett legkisebb gyermek angyali háládatlanságával és ellenállhatatlan zsarnokságával vette tudomásul. Senki iránt nem mutatott tiszteletet, kivéve apját, akit bárhol járt, bármilyen helyzetben, mindig elhalmozott hódolatteljes és szívből fakadó gyengéd leveleivel. Elárasztotta a harcterektől és Párizs városából is, amelybe a lipcei csata után a győztes Schwarzenberg herceg oldalán vo-

nult be. A párizsi éjszakák után testi és lelki kimerült. gégeének legmélyebb pontján is órákhosszat írta leveleit haza. A legtöbbet szeretett édesatyjának, nagyságos és méltóságos Széchenyi Ferenc grófnak, néhányat pedig sógornőjének, Karolinának és Karolina húgának, lady Selmának. Most, mint az ötödik számú ulánuszred kapitánya, az olasz Torinón át érkezik Bécsbe. Torinóban diplomáciai megbízatást teljesített Windischgraetz Alfréd lovassági ezredes oldalán, hogy a sardiniai királyt I. Ferenc császár nevében régi trónjába ismét beiktassa. István gróf mellén akkor már az orosz Vladimirenden és a porosz király katonai érdemkeresztjén kívül ott csillogott a sardiniai Mauritius- és Lazarus-rend keresztje is, s a szemében ott csillogott az a boldog öröm, hogy hét éves katonai szolgálat után végre megláthatja Lajost, Pált, Fannyt, Zsófiát és mindnyájuk kegyelmes jó apját és anyját.

V.

Hajnalban értek Bécs közelébe. A Wienerwald sötét, lomboktól beárnyékolt útjain a postakocsis minden eddiginél vidámabb kürtszóval üdvözölte a Stefanskirche tornyát, amely mint egy égre meredő, karsú obeliszk messziről integetett a jövevényeknek. Kocsijuk most féltucat apró falucskán vergődött keresztül, a házak elé tóduló bámész parasztoknak valóságos sorfala között, akik hangos kurjongatással és vigyorgó arccal köszöntötték és búcsúztatták őket. A bécsi kocsis szíve dobogott a császárváros láttára. Valami meghitt légkörbe került ember, állat, férfi és nő, herceg és komornyik, a lóvak vidámabban szedegették fáradt lábait, s mintha maga a nagy fehér, fényesre lakkozott batár is egy oktávval magasabb hangon dübörgött volna a frissen kavicsozott országúton, amely fehér szalagjával eltűnt a Mariahilfer-Linie alatt. A város küszöbén rendőrtisztviselők és vámőrök megvizsgálták a postakocsit, s amikor tudomást vettek arról, hogy milyen előkelőségek érkeztek Bécsbe, kihúzták magukat,

arcuk komolyra nyúlt, hódolat meredt a szemükből és tisztelegtek. Az utas érezhette, hogy most már biztos helyen van, a császárváros langyos légkörében, titkos és egyenruhás rendőrök oltalma alatt, a rend és nyugalom várában s eszébe juthatott, hogy ezen a renden még Napoleon rettegett katonái, a kétszeres megszállás, a félelmetes császár jelenléte, az ostrom, a hadisarc és egyéb háborús csapások sem tudtak erőt venni. A külvárosokban már mindenki talpon volt.

— Ezek mind bennünket várnak? — kérdezte Stefferl széles mosollyal. — Ez aztán a fogadtatás!

Bagration hercegnő tréfásan bólogatott.

— Hiába, egyetlen város van csak a világon, egyetlen Bécs — és halkan dúdolni kezdte az ismert bécsi gassenhauer-t.

Windischgraetz herceg megállította a kocsit és megkérdezte, hogy mit vár ez a sokadalom.

— A császárt, a császárt, — szólt be egy vámőr — a császár most jön Franciaországból. Schönbrunn felől jön.

Az utasok meghökkentek. Féltek, hogy megzavarják a császári diadalmenetet.

— Mikor jön a császár?

— Mindjárt itt lesz. Nyolc órakor jön.

Hajnali négy óra volt akkor. Ezek a jámbor alattvalók nyilván már éjfélkor kiözönlöttek az útra, amelyen a császár megérkezik. Talán le sem feküdtek, hogy el ne szalasszák azt a boldog pillanatot.

A kocsi tovább robogott. Hamar elérte a Glacis-t, azt a szélesen kigyózó, fasorokkal beszegett, tisztára söpört töltést, amely bekerítette a várost az ősi bástyafalak helyén. Azután megint hidak, bástyák és beboltozott árkok, tornyok és kapuk következtek s ezeken keresztül lehetett bejutni az ősi belvárosba. Ott még mindenki aludt. Kihaltak voltak az utcák, csak a pékműhelyek, kiskocsmák, tejes- és fűszerboltok ajtajában álldogáltak álmoszemű legények és lányok. Néhány ablak kinyílt, lakájok és szobalányok feje jelent meg az ablakban, átkiabáltak egymásnak, hogy ma megjön a császár és csillogó szemmel néztek a batár

után. A házak erkélyén vígan lengette a szél a lobogókat, fenyő- és virágfüzerek lógtak a falakról, amelyeken belül még aludtak az arisztokraták s a gazdag kereskedők. A Burg udvarán testőrök, katonák, kulcsárok, írkokok, komornyikok, lovászok össze-vissza szaladgáltak, várták az ébresztőt — a császár jön, a császár jön! — az egész udvar lázas izgalomban reszketett, csak II. József császár bronzszobra állt ott mozdulatlanul és fenséges közönnyel, mint mindig.

A Graben fiakkerosai odavágtattak a nagy postakocsi elé, hogy lakásukra szállítsák a vendégeket, mielőtt a nagy parádé, a császár fogadása megkezdődik.

* * *

Kétszázötvenezer ember lakott a császárvárosban, de ez a kétszázötvenezer ember olyan illedelmesen és szerényen élt, hogy alig lehetett őket észrevenni. Semmi nyüzsgés, semmi tolakodás. A gyönyörű barokk paloták, amelyeket Fischer von Erlach és Hildebrandt Lukács építettek, szintén illedelmesen és szerényen álltak egymás mellett. A belváros kicsiny volt és halk, s a Burg környékén lábujjhegyen jártak az emberek, hogy a felséges család álmát ne háborgassák; a templomok nyitott ajtain keresztül tömjénillat áradt az utcákra s a Grabenen tisztességtudó utcalányok lesütött szemmel járkáltak, mint a zárdanövendékek — nem, beszélni sem lehet arról, mintha az osztrák császárváros a feketefüstös, ködös, dübörgő, lüktető életű Londonnal vagy a céda, színpompás, forradalmár és buja Párizssal akart volna vetélkedni. A bécsi Olympuson németek, magyarok, csehek, lengyelek, olaszok és dalmaták — hercegek, grófok és nemesek — boldog örömben élvezték az istenek nyugalalmát és finom erkölcstelenségét; a bécsi alvilágban pedig özvegyasszonyok, árvák, könnyes szemű apák és anyák, az istenek örök igazságtalanságába vetett hittel gyászolták a napóleoni háborúk elesett harcosait. A Burgtheaterben Krones, Schröder, Müller, Anschütz és Horn játékának lelkesen tapsolt a bécsi arszlán

és a schwärmende Jungfrau, az Operában viszont Szontagh, Unger, Schröder-Devrient éneke hozta lázba az orgonistákat, filharmonikusokat, kamarazenészeket, diákokat és grófkisasszonyokat. Mozart, Haydn és Beethoven szelleme lebegett a koncerttermek és a templomi kórusok fölött még akkor is, amikor francia gránátosok meneteltek végig a Herrengassen és Schönbrunnban a korzikai rabló szötte terveit a Habsburg-monarchia feldarabolására. Egy kis francia világ támadt ugyan a színházak környékén, az asszonyok párizsi divat szerint görögös ruhában, félig meztelenül dideregtek a Prater és a Burgbastei hűvös sétányain, az Apolló-teremben és az Elyseumban francia katonák rontották a bécsi nők erényeit, a mosónők kicsit kacérabbak lettek, a fiakkerosok szemtelenebbek, a kávéházak mozgalmasabbak, a zsebtolvajok ügyesebbek, — de a bécsi nép azért megtartotta gyengéd és naív báját, patriarkális szokásait, hagyományos ájtatosságát s a szalonokban a földkerekség legunalmasabb teaestélyein áhítattal hallgatták Schlegel Dorottya, Brentano s a kikeresztelkedett zsidóasszonyok álszent spiritualizmusát.

Bécs még csendesen pihegett a francia megszállások izgalma után s most bűnbánóan várja, hogy visszajön a császár s vele az enyhe és gyengéd apai zsarnokság, amely ha kissé meg is butítja őket, de vigyáz is rájuk, mint öreg, tapasztalt, kotkodácsoló tyúk a csirkéire. Megrázó eseményekben, elképpesztő újdonságokban, égnek, földnek, embernek csodáiban azért most sincsen hiány. Nagy dolog, ha Beethoven a zeneegyesület épületében vagy a Lichnovszky palotában, Rasumovszky hercegnél, vagy a Szent István-dómban valamelyik új szerzeményét bemutatja; nagy dolog, ha Mayseder József hegedűművész hangversenyt ad valamelyik koncertteremben s ha a Práterben felszáll a léghajó. Kisebb-nagyobb dolgok történnek az Ochsenmühle és a Volksgarten kávéházaiban, Döblingben, Hitzingben, Schönbrunnban, a külvárosi kocsmákban, népünnepélyek, lottójáték, fáklyászenék, disznóölések és névnapok alkalmával. Például szép

dolog volt, amikor a lerchenfeldi Práterben egy hétesztendő leányt mutogattak, aki egy mázsa és ötven fontot nyomott s nagy feje, temérdek melle, vastag keze-lába, kék szeme, gesztenyeszín göndör haja bámulatba ejtette az embert. Mindig lehetett látni Bécsben nagy dolgokat, hol egy nagy hadvezért, hol egy nagy és furfangos gépezetet, hol egy nagy minisztert, hol egy nagyszabású ökröt, amelynek súlya tizenkilenc mázsa ötven font, magassága hat sukk, hosszúsága kilenc sukk és öt coll, de rövid volt a szarva — vagy egy férjet, aki jóval nagyobb szarvakat viselt. Ám a legnagyobb dolog most van készülöben.

Június közepe felé hirdetményeket ragasztottak Bécs házaira, amelyben figyelmeztették a polgárokat, hogy készüljenek a császár fogadtatására. A császár Napóleont elkergette a francia trónról, visszavette tőle leányát, Mária Lujzát s most haza jön, hogy népeit tovább is békességben és csendben boldogítsa. Schönbrunnban kihírdették, hogy június tizenhatodikán senki se dolgozzék, semmiféle kocsmá, sörház, vagy bolt nyitva ne legyen, az utcákon senki se lovagoljon, vagy kocsikázzék, minden kapú egész nap, sőt a rákövetkező éjjel is nyitva legyen, mert rettentő tolongásra lehet számítani, — megjön a császár, megjön a császár — tehát az udvarokban is helyet kell készíteni a megtorlódtóló néptömegeknek.

Másnap Schönbrunn már korahajnalban talpon volt, Bécs pedig hat óra felé felkerekedett, hogy eléje menjen a császárnak. Kimentek eléje a grófok, bárók, polgárok, a magisztrátus, a német, cseh, lengyel gárda és egy ezred dragonyos. A magyar mágnásoknak csak az inasai is olyanok voltak, mint a gárdisták. Maguk és lovaik az arany, ezüst, skarlát, gránát s nyuszt káprázatos pompája alatt verejtékeztek. Kimentek a császár testvérei, a trónörökös, a főhercegek, köztük a magyar nádor, sujtásos, aranyzsinóros, ékköves huszáregyenruhában, alig tudva megfékezni aranyos csikósszerszámmal és sallangokkal kantározott fekete, vad lovát; kiment száz férfi és száz leány, tíz és tizenkét esztendő gyermek serege tiszta fehérbe öltözve;

a férfiaknak olajág a jobb és borostyánkoszorú a balkezükben, a leányoknak pedig karjukon kis kosár, amelyből virágokat szórtak a császár lábai elé. így ért be a menet a városba, mialatt az ágyúk szünet nélkül dörögtek a bástyán, este pedig kivilágítás és nagy tűzijáték volt, Ennek a napnak szépségét lehetetlenség leírni, vagy kibeszélni; valóságos hegyet lehetett volna rakni a kivilágításnál használt olajos poharakból, nagy falut lehetne felépíteni a közönségnek épült tribünökből és állásokból, nagy könyv telnék ki a lángbetűkkel fényeskedő feliratokból. A lakatosok kiszámították, hogy a mécseseket tartó poharak számára negyven mázsa drótot dolgoztak fel. Egyszóval oly szép és ritka dolog volt ez, amelyet ezideig még maga Bécs sem látott és nagy idő fog eltelni, amíg ez valaha megismétlődik.

VI.

István gróf fiakkerje először a Herrengasse 18. szám alatt levő gróf Wilczek-ház előtt állt meg; ebben a házban született, itt töltötte élete első tizenhét esztendejének mintegy a felét, innen indult a napóleoni háborúkba, ide tért pihenni a fegyverszünetek és szabadságolások alatt, itt felejtette el a magyar nyelvet, amelyet dajkájától s apja magyar gazdatisztjeitől tanult, itt ismerte meg a kamaszkor örömeit, a titkos kalandokat Pál bátyjának, a komornáknak és a lakájoknak, az arisztokrata sihedereknek és a Theater an der Wien balettpatkányainak vezetése alatt. — István gróf egészen elszomorodott, amikor meghallotta, hogy szülei már elköltöztek a régi házból, sőt bátyja, Lajos gróf és felesége sincsenek otthon.

Kihajtatott tehát a bástyán túl levő Landstrassera, amely Bécs most fejlődő új mágnásnegyedét szeli keresztül. A frissen épült főúri kastélyokat díszkertek, azokat pedig terméskő vagy vasrácskerítések ölelik körül, nagyjában párhuzamosan haladva a Dunaággal a Dominikánus-bástyán és a Stubenthoron keresztül a város szíve felé. A kocsi megállt egy háromemele-

tes, komoly és csendes ház előtt, nem messze az orosz nagykövet görög stílusban épült csodapalotájától.

Nem volt otthon senki. József, a vén kulcsár fogadta s a lépcsőházban röviden tudtára adta, hogy az első emeletet az öreg excellenciás pár, a másodikat Fanny grófnő és a férje lakja, a harmadikon István grófnak, a rokonoknak és vendégeknak rendeztek be lakosztályokat.

Végighaladt a folyosókon, fel- és leugrálva a lépcsőkön, mint *egy* csintalan suhanó, bekukkantott a szobákba, hirtelen szemügyre vette a berendezést, lerothant az istállóba és kocsiszínekbe, — megelégedetten bólongatott, vagy epésen rázta a fejét. Már kisgyermek korában szenvedélyesen bírta magát ott mindent; egyéni ízlése, vérmérséklete, különckedésre hajló szeszélye szerint. Az új házzal nagyjában meg volt elégedve. József jelentette, hogy a család a császár elé ment.

— Ah, az én öregem lojális ember — állapította meg magában kissé sajnálkozva és ellágyultan gondolt arra a sok bánatomra, amely őt a császár részéről érte.

Levetkőzött és fürdőt kért.

Behozták a gumi kádat és vizet melegítettek. Eszébe jutott, hogy Párizsban mennyi bosszúsága volt, ha fürdeni akart. El kellett küldeni a fürdősemerért, az hozott magával egy vasból, vagy fából összetakolt, szűk hordót és a forró vizet a földszintről cipelték fel kannákban, végigcsepegtetve lépcsőt, padlót, szőnyeget, bútort; ha neki háza lesz, fürdőszobát építtet bele, márványkádval, valamiféle kályhával, amely ott a szobában melegíti a vizet, zuhannyal és gőzfejlesztő készülékkel. Fürdés közben rájött, hogy ezt csak akkor valósíthatja meg, ha külön háztartása, külön palotája és cselédsége lesz. Ehhez pedig semmi sem kell más, mint-hogy megházasodjék. Nos hát megházasodik! Tekintete a balkarjára esett, arra a helyre, amelyre tizen-nyolcéves korában tüvel rákarcolta sógornője húgának nevét.

— Selina, Selina — mormogta maga elé és elmosolyodott. A kis Sel. Most már tizenhat éves és négy év óta a menyasszonyom, — nevetett s a vizet

nyakára, vállára, mellére locsolta bőségesen. — Menyasszony, csak senki sem tud róla. Titkos menyasszony. Csak attól félek, hogy haragszik rám. Az utolsó hónapban elfelejtettem neki levelet írni.

Künn zúgtak a harangok, a levegőben hódolatos áhítat zsongott, mint úrnapiján, vagy a feltámadás körmenete alatt. Megjött a császár, neki is a schönbrunni úton volt a helye. De ő, ha meg kell vallani az igazat, nem kíváncsi a császárra, megcsömörlött a díszszemléktől s a katonai parádéktól; olyan látványosságban, mint aminő Párizsban volt a szövetséges hadseregek bevonulásakor, az életben úgy sem lesz része; attól is irtózott, hogy díszruhát öltjön, fáradt volt és egészen más dolgokon járt az esze. Ámbár, ha tudná, hogy a zsúfolt tömegben hamarosan rátalál a szüleire és testvéreire . . . nem, mégsem megy, itthon várja meg őket.

Kiugrott a kádból. Lefeküdt a díványra és ábrándozott. Hát most itthon van és legalább egy esztendőre szabadságot kér. Új életet kezd. Párizsban, francia és orosz tisztek között, szégyenkeznie kellett sokszor a tudatlansága miatt. Irodalmi, művészeti, történelmi vitákhoz nem tudott hozzászólni és egy francia tiszt, Joachim Trogoff, királpárti bretagnei nemes, ezt a kétértelmű bókot mondta róla: Széchenyi az emberre] megszeretteti a tudatlanságot.

Aztán elképzelte, hogy Sel a felesége. A kis Sel, okos, kedves, jó és szerelmes ... de bizonyos, hogy édesapja és anyja ellenezné. Pál házassága is nehezen ment Sel nővérel, Karolinával. O'Meade Karolina letérdelt az öreg Széchenyi elé és zokogva könyörgött neki, hogy ne akadályozza boldogságukat. . . Nem is érti, miért ellenezték. A lady jó ír családból való; apja Richard Earl of Clanwilliam, Irland peerje, anyja gróf Thun Karolina — egyikük ellen sem lehet senkinek kifogása. A lord birtoka Down, Tipperary és York grófságokban van, Anna királynő adta nekik a Viscount, VI. György az Earl címet; igaz, hogy nem gazdagok, — de az csak nem lehet oka az ellenszenvnek? Karolina és Selina egyetlen fiútestvére, Richard lord, még csak tizenkilencéves, valóságos csodagyerek, akinek roppant

karriert jósolnak Angliában. A lányok itt nevelkedtek Bécsben, Lichnovszky Károly herceg házában a nagynénjüknél, mert szüleiket kisgyermekkorukban elvesztették. Mi lehet itt a baj? Szegény kis Sel! Sokat kell még küzdenünk, hogy egymásé lehessünk!

Annyira elragadta ez a gondolat, hogy felugrott és öltözködni kezdett. Meg kell tudnia, hogy beteg-e még Sel. Ha beteg, akkor nem mehetett el a császár fogadtatására s boldog lesz, ha látja, hogy ő az első, akit felkeresett. Ezzel kiengeszteli. Szegény, drága kis Sel, repülök hozzád, bocsánatot kérek tőled és jóváteszek mindent.

És elment a Lichnovszky-palotába.

VII.

— Tante Lulu, nincs ma levelem?

— Hallgass, kicsim, a császár szemlét tart a helyőrség felett.

A házban mindössze csak ők ketten voltak otthon. Mindenki Schönbrunnban volt.; az egész hercegi család, az egész ház, az egész Herrengasse, az egész császárváros.

— Miért van ilyen csönd?

— A császár imádkozik.

— De én biztosra vettem, hogy ma végre levelet kapok.

A beteg mellett csak egy fiatal hölgy maradt otthon ápolónőnek, a hercegi pár fogadott leánya, de neki is csak a teste volt ott a betegszobában. Lelke künn repdesett a Práter roppant pázsitján, a kettős félkörbe felállított csapatok ezrenyi és ezrenyi tömege fölött úgy, ahogy azt a főpróbán látta, titokban, tegnapelőtt, a Giacis egyik magas kaputornyából. Lulu grófnő most odaképzelte a ragyogó testorséget, az öreg hercegek fenséges alakját, ahogy az oltári szentséget magasra tartja s ebben a földöntúli némaságban megáldja vele azt az emberiséget, amelyet Napóleon életben hagyott.

— Add csak ide a leveleit — rimánkodott bele a nagy csöndbe a kis lady és párnája alól kinyújtotta gyermekes karját.

Lulu Tante odaadta. Nagy csomag levél volt. Lady Selina kitergette és egyenként a kezébe vette valamennyit. Nem, azt nem lehetett ráfogni ezekre a levelekre, mintha tele volnának szerelemmel és epekedéssel. Selina ezt arra magyarázta, hogy szerelmüket még titokban kell tartaniok, már pedig a leveleket más is elolvashatja. Az első levél még Magyarországból szól. Arról if Stefferl, hogy ők hárman, a Széchenyi fiuk, szépen felosztják maguk között a földi élet rendjét. Lajos diplomata lesz, vagy politikus, Pál otthon marad a gazdaságban, ő pedig katona marad és hébe-korba végiglátogatja a testvéreket. Már szinte látja, hogy Pál mint szemfüles gazda ide-oda lótfut kurta nanking kabátjában a kastély körül, látja mint szerelmes férjet a szerelmes Karolina mellett és látja mint papát, körülzsibongva aprócska Palkók seregétől, akiket ő, a vén kúrasszir, nehéz csizmáiban addig fog hajszolni, amíg egyiket a másik után kézre kerítve, hatalmas csókokat nyomhat pufók arccskájukra.

A kis Selnek erre a levélre nagyon megfájdult a szíve. Hiszen itt nem róla, hanem Karolináról van sí ó. De aztán megvigasztalódott. Stefferlnek alakoskodi ia leéli és Karolinát tulajdonképpen Selmának hívják . . . és Palkók, helyett aprócska Stefferlek ... a sápadt kis lady egész a nyakáig elpirult erre a gondolatra.

Egy másik levélben azt írja Stefferl, hogy egész életében nem tenne egyebet, mint járná az erdőket és lődözné a vadat, kergetné a rókát, mert a lovat éppen úgy szereti, mint a vadászatot. . . »de nem leszek ám valami tudós vadász, aki az erdészethez is ért, hanem reggeltől estig kalandozó, puskás, vén korhely«.

Sel összeráncolta a homlokát. Puskás, vén, korhely. Ebben a levélben ő megint nincs benne. Most már megcsillant egy könny a szemében. Aztán mindig több és több könny, mert panaszkodó levelek kerültek a kezébe. Stefferl megbetegedett, láza van, két hétig Prágában fekszik, aztán újra kimegy a harctérre, szakad

az eső, hol a ködtől, hol a felhőktől nem lehet látni tíz lépésnyire sem, hideglelése van, leesik a lóról, aztán kartácstűzbe jut, feldagadt lábbal nyargaldászik heteken át, végre Teplitzbe kerül a hadikórházba. Szegény kis Stefferl! Egyik lovat a másik után lövik ki alóla és mégis eszeveszett feladatokra vállalkozik, keresztül nyargal ellenséges arcvonalakon, — hát nem öngyilkosság ez? — de, hála Isten, most már únni kezdi a csetepatékat, vágyik haza a családi körbe, ahol olyan édes és meleg gyermekkorra volt.

Selnek záporosan hullnak a könnyei. És m'g akkor is csak könnyein keresztül tud mosolyogni, amikor egy Frankfurtból keltezett levélben Stefferl leírja a maga marcona külsejét, hegyesre nyírott kecskeszakállával, kackiás bajuszával; olyan az ábrázata, mint egy spanyol insurgensé, alig várja, hogy valamiféle kózsza festővel találkozzék, aki meg fogja örökíteni fantasztikus téli ruházatában, életnagyságban, s a képet megküldi neki.

Selina átlátszó arcocskája haragosan megnyúlt, amikor az utolsó levelet olvasni kezdte. A levél a lipcei csatából jött.

... A tábornagy ismét Blücherhez küldött, akivel nem volt összeköttetésünk. Ezer akadály közt, részint gyalog, részint lovon Isten segítségével elértem egy falut. Francia katonák és vasvillás parasztok úgy meghajszoltak, akár a nyulat. Ködös éjszakán, leégett fálvakon, kifosztott kastélyok udvarán keresztül bolyongtam, a nélkül, hogy egyetlen lélekkel találkoztam volna. Isten látja lelkemet, ha rögtön kvietálnom lehetett volna, szívesen lemondok minden dicsőségről, amely a hadjárat alatt még reám várakozhatik. A véletlenre bízva magam, fáradt léptekkel cammogtam a sötét éjszakában. Egyszer csak valami ingoványba süppedtem. Lovam eleinte erőlködött, hogy kievickéljen a szennyos posványból, de aztán megadta magát a sorsnak. Mindig mélyebbre és mélyebbre süppedt, én ráhajoltam a ló nyakára és Istennek ajánltam lelkemet. Az égről egyetlen csillagszem sem nézett le ránk. Rettenetes csönd...

A kis ír leány felsikoltott. Tante Lulu az ablakból ijedten kapta hátra a fejét.

— Mi lelt Sel, drága szívem?

— Hallgass csak ide!

S aztán fennhangon olvasni kezdte:

— ... Éreztem, hogy elveszett minden. Nincs más hátra, mint hogy főbelőjem magam.

Sel keservesen zokogott.

— Légy csendben szivecském, ebben a pillanatban áldják meg a seregeket, — csitította őt Lulu tante, aki ezúttal huszadszor hallotta a levél tartalmát. De a kis Sel csak tovább kínozta magát.

— ... Egy hajó fedélzetén képzeltem magamat, amelyről vészlövést adhatok le. Pisztolyomat elsütöttem, a fegyver pompásan volt töltve, akkorát szólt, mint egy ágyúlövés, az egész környéken meghallhatták ...

Nem olvasta tovább. Kívülről tudta már úgyis minden sorát. A durranást meghallotta egy közeli őrjárat — magyar huszárok voltak és Stefferl a mocsárból kiemelték. Ez volt a levélben. Százszor elolvasta már, de nem egészen hitte el a végét. Hátha mégis Önmaga ellen fordította... és megsebesült, nyomorékká lett. . . tante Lulu, mi a te véleményed? . . . Tante Lulu, te egyáltalában nem hallatsz ide?

Tante Lulu csakugyan nem hallotta egyetlen szavát sem, mert e pillanatban ő is hálát adott az Istennek, hogy Európát kiemelte abból a halálos mocsárból, amelybe Napoleon beletaposta.

A misének úgylátszik vége volt, mert a harangok újra megkondultak, megdördültek az ágyuk, rézkürtök és dobok szólaltak meg, a zenekarok rázendítettek a béke himnuszára, az egész világ ujjongott, csak a kis Sel sírdogált ott a betegszobában és megrázta Lulu tante karját.

— Három hónap óta egyetlen sort sem írt. Esküdjél meg, tante Lulu, hogy Stefferl még él.

— Esküszöm.

— És hol van most?

— Útban hazafelé.

A kis lady feljajdult.

— Hát akkor azért nem ír, mert már elfelejtett. ..

— Minden pillanatban betoppanhat s akkor szégyelni fogod, hogy meggyanúsítottad.

Az egész város zengett az allelujától. Zenekarok járták az utcákat, a nép együtt menetelt a századokkal, velük énekelte a diadalmi indulókat és virágokat dobált a katonákra. Az élet forrt, az emberek arca tüzelt, a szívek lángoltak, egész Bécs egyetlen nagy extázisban vonaglott. Az utca boldog rivalgása megreszketette az ablakokat. Bécs tombolt.

A kis grófnő kiszállt az ágyból és az ablakhoz kúszott.

— Vigyázz magadra, megfázol.

— Mondd, Lulu, ezek a bécsiek megbolondultak?

— Nem volna csoda, de ez nem bolondság, hanem szent öröm és mennyei rajongás.

Bécs tombolt.

A kis Sel egyszerre csak összecsucsorított szája elé tette a mutatóujját.

— Tante Lulu, mintha valaki kopogna az ajtón.

Tante Lulu az ablakon kihajolva, teli tüdővel szívta magába Bécs rajongását, Selina pedig kiugrott az ágyból, szívére szorította kezét és lábujj hegyen az ajtóhoz futott, amely a nagy lépcsőcsarnokból odakanyarodó folyosóra nyílt. Egész testében reszketett, de fülét kíváncsian az ajtóhoz nyomta, amelyen csakugyan ismét kopogott valaki, türelmetlenül és erélyesen. Az ajtó ujjnyi keskeny résén kikukucskált a lépcsőcsarnokba. Marcona ulánus állt ott.

— Ki küldötte magát? — sikoltott Selina és tenyéryi szélesre tágította a rést. Az ulánus tágranyílt szemmel bámult az arcába.

— Széchenyi István gróf kapitány úr lent van a palota előtt.

Sel becsapta az ajtót és visszafutott az ágyba. Vacogott a foga a hidegleléstől. Tante Lulu rémulten szaladt a beteghez.

— Mi történt, szívecském?

Sel keserves erőlködéssel kapkodott levegő után.

— Megjött, itt van, lenn áll a ház előtt. . . Tante Lulu, szaladj le érte.

E pillanatban kardcsörtetés és lépések dobbanó zaja hallatszott az ajtó előtt. Valaki gyermekes örömmel kiabált.

— Selina, jövök! Kicsi Sel, hol vagy?

— Az ő hangja! óh, édes Istenkém!

Felpattant az ajtó és belépett a szobába Stefferl.

* * *

Félóráig volt Stefferl a kis lady ágya mellett s aztán hirtelen eszébe jutott, hogy neki haza kell sietnie, hogy szüleit köszöntse. Elment.

Útközben elhatározta, hogy nem veszi feleségül Selt. Egyáltalában nem házasodik meg soha életében. E helyett, ha a családi légkör melegségére vágyik, elutazik az apáthi kastélyba, ahol Pál rövid nanking kabátban . . . s ő mint vén kurasszier ... a kis Pal-kók ... őt az Isten nem arra teremtette, hogy befogja magát akármiféle asszony igájába. Született agglégény ... Az egész házassági intézmény örültség . . . Katonaember meg különösképpen ne házasodjék . . . Sel, drága kis Sel, boldoggá teszek téged azzal, hogy nem házasodom meg soha életemben. Kocsija csak lépésben tudott átvergődni a Belváros zsúfolt utcáin. Akkor értek haza az ünneplő bécsiek, akik ismét látták a császár mosolyát, azt a kissé együgyű, de áldásos mosolyt, amelyre visszamosolygott a Burg, az öt városkapu, a Graben, a Szent István-templom, a kétszázötvenezer bécsi polgár s a fölöttük kéklő osztrák égboltozat. A mosolyból jutott Laibachnak, Lembergnek és Prágának is, de megállt a Kárpátoknál, a Lajtnál, az Aldunánál és az erdélyi bérceknél. Ami ezen a körön belül feküdt: az Magyarország és Magyarországra nem mosolyog semmi és senki, hacsak nem mosolyog a nap, amely most érleli ott a bécsi fehér cipónak való magyar búzát, vagy nem mosolyognak a zöld domboldalak, rétek és mezők, amelyeken bécsi vesepecsenyének és rostélyosnak való magyar ökrök legelésznek,

valamint a havasok völgyei, amelyeken bécsi poszténak való juhok gyapjasodnak és talán a jó Isten, akit a Lajtán túl lakók, mint külön magyarok Istenét emlegetnek; Stefferl azonban csak a bécsi Istenhez tudott imádkozni.

Amikor hazaért, az új Széchenyi-palotában már nyüzsgött az élet. Először Fannyval és férjével találkozott. Zsófiának is ott volt az ura ezredesi díszruhájában s vígan falatozott az ebédlőben, Lajos bátyja és Batthyány Nickerl társaságában. Az asszonyok összeölték, a férfiak hatalmasan megrázták a kezét.

— Stefferl, te ugyancsak megemberesedtél.

— Stefferl, miért nem voltál a császár fogadtatásánál?

— Szent Isten, Stefferl, de furcsa ruhád van. Párizsban készíttetted?

— Stefferl, tudsz-e még fuvolázni?

— Gyere ide, Stefferl, hadd nézzelek meg. Olyan sovány vagy. Párizsban bizonyára nagyon sokat korhelykedtél.

— Édes, kicsi Stefferl. . .

össze-vissza ölelték, csókolták és össze-vissza kiabáltak, az asszonyok minduntalan könnyekre fakadtak és Stefferl zavartan pirult a viharos ünneplés alatt.

Belihegett a szobába az öreg grófné is. Ő mindig lihegett, mindig fulladozott, mindig köhögött a rossz tüdeje miatt. Festetich Julianna, az öreg kegyelmes úr második felesége, a szép, kövérkés, csendes, áhitatos, csodálkozó és alázatos asszony olyan kicsire tudta magát összehúzni, hogy szinte észre sem vették a Széchenyi-házban. Csak tüdejének állandó sípolása árulta el, hogy melyik sarokban horgol harisnyát, hasmelegítőt és nyakvédő gyapjusálat a szegényeknek. Hajdani szépségének, szenvedélyességének, büszkeségének semmi nyoma; a kegyelmes asszony azok közé a halandók közé tartozott, akik idővel elszemélytelenednek s egy hivatás vagy egy erkölcsi elv szimbólumává finomodnak; szinte légtüres térben élnek és képtelenek minden jóra és rosszra; a békés boldogtalanság tiszta és egykedvű mártírjai.

— Hol van édesapánk? — kérdezte Stefferl.

A család sokáig nem felelt erre a kérdésre.

— Itthon van? Vezessetek hozzá!

Édesanyja megfogta a kezét. István megijedt.

— Beteg?

— Nem!

— Haragszik?

Zsófia a legszelebb és legközvetlenebb, szinte bántó gyengédtelenséggel kikottyantotta.

— Imádkozik.

— De én be akarok hozzá menni. Hol vant

— A kápolnában.

— Merre van a kápolna?

— Csitt, most nem szabad háborgatni.

— Nekem sem?

— Senkinek.

— Nekem nem volna szabad? — robbant ki belőle a legkisebb gyermek hetykesége.

Az öreg grófné megsajnálta.

— Majd én odaviszlek a kápolna kórusára. Onnan megláthatod.

Felmentek a második emeletre és a folyosó végén beléptek a házikápolna erkélyére. István gróf egy ránosarcú, csapzott hajú, kiaszott aggastyánt látott az oltár lépcsőjén, térdelve és arcát a kezébe rejtve, liturgikus leborulásban az örök mécses előtt, mint egy égi szférákban lebegő szent.

Összeszorult a szíve.

— Hát ez az én apám?

VIII.

Másnap Pál bátyjánál ebédelt, aki a Hohe-Brücke 142. számú palotában lakott. A lakáj egyesén a billiárd-szobába vezette, ahol a ház ura a nemrég divatba jött karamboljátékot gyakorolta. Pál csak két esztendővel idősebb, mint ő, de jóval magasabb és erősebb lévén» majdnem harmincévesnek látszik. Nagy, széles koponyáját sűrű csigákban fedi a haja, mint valami paróka.

pofaszakála kihívó és dandys pamacsokban lefelé, rövid, hetyke kis bajusza pedig felfelé kunkorodik, az orra hosszú és egyenes; álla előreugró, hegyes fogai mélyen benn ülnek a szájában. Ez Pál. Izmos és könnyed; étvágya ételben és élvezetekben, pezsgőben és asszonyokban közmondásszerű, a hangja dörgő és parancsoló; a férfiak mindig jelentéktelennek tartották és sohasem értették meg, hogy mit szeret rajta Karolina, a felesége.

Megölelték egymást.

— Ismered ezt az új billiárd-játékot? — kérdezte Pál és a hangján észrevehető volt, hogy e pillanatban semmit sem tart fontosabbnak a karambolnál.

— Nem. De ha nem únod, taníts meg rá.

Pál oda sem figyelt. Egyre-másra csinálta a legnehezebb lökéseket és láthatólag boldogan merült el ebben a foglalatosságban. Később mégis eszébe jutott, hogy mondjon valamit az öccsének.

— Hallom, hogy a lipcsei csatát te nyerted meg, Stefferl.

A fiatal ulánuskapitány elpirult és szemöldöke felszaladt egészen a hajáig. Pál félt, hogy megsértette.

— Mit pirulsz? Nem gúnyból mondtam. Pfuj! A legegyszerűbb állást elrontottam. Rajtad a sor.

István gróf ügyetlenül lökött, de a golyók összefutottak egy sarokban, úgy, hogy Pál gróf hetykén tréfálkozott.

— Ezt nekem csináltad! Nyugodtan leülhetsz, pipára gyújthatsz és elmondhatod, hogy milyen vitézi cselekedeteket vittél végbe a lipcsei csatában.

A kis kapitány nevetett. Csakugyan rágyújtott és mesélni kezdett.

— Hát kérlek, az úgy volt. A csata második napján Schwarzenberg herceg Blücherhez küldött.

— A világ két legnagyobb hadvezére. A két marsall! Ezek aztán elbántak a gazfickó Bonapartéval!

A kapitány összeráncolta bozontos szemöldökét és epés gúny csepegett minden szavából.

— Ez a két vén számár Napóleonnak a csizmája száráig sem ér föl.

Pál gróf éppen egy nehéz állással vesződött s nem hallotta ezt a Káromkodást. István gróf folytatta:

— A részeges vén Blücher legalább nem nagy-képűsködik. Egyszer azt mondotta nekem, hogy az egész haditudomány marhaság. Az én egész stratégiám abból áll, hogy megyek és megyek és megyek, amíg el nem érem Párizst; ott aztán elcsípem Napóleont és főbelő vetem. Az »öreg Schwarzenbergnek« persze más a véleménye, tette hozzá rezignációval. Az öreg Schwarzenberg! Nem találsz jónak? Vagy te nem is tudod, hogy Blücher hetvenkétéves, az öreg Schwarzenberg pedig csak negyvenhárom.

— Rajtad a sor! — kiáltott bosszúsan Pál.

István két karambolt csinált, a harmadikat elhibázta és folytatta a lipcei csatát.

— Szürkületre érkeztem a porosz főhadiszállásra. Megtudom, hol van a tábornagy, megyek a házba, minden tárva-nyitva, sehol egyetlen őr, az előszobában egy huszár borotválkozik. Beljebb megyek, ott egy hadapród, aztán egy szárnysegéd pomádézza haját kis kezítükör előtt. Végre bejutok a tábornagyhöz, hát az is a tükör előtt ül, körülötte két borbély sürgölődik és hajporral, kenőccsel, bajuszpedróvel szépíti a vén csatalovat. Mi ez? Hát nem ütközetre, hanem bálba készülnek itt? Blücher is észrevette, hogy csodálkozom. Kedves Csecsenyim — kiáltott felem a púdcserfelhőből — azért csinósítjuk ennyire magunkat, mert ünnepre készülődünk. Most aztán csakugyan elpáholhatjuk azt a korzikait, hacsak az öreg Schwarzenbergnek nincs más véleménye.

A fiatal ulánuskapitány arcán szétfutott a mosoly. Látszott, hogy szereti bátyját, de csepp kedve sincs vele komolyan megbeszélni a lipcei csata stratégiai történetét. Pál gróf azonban zöld házi frakkjának hátsó zsebéből kivett egy levelet és öccse kezébe nyomta.

— Ezt a levelet Zsófi kapta az urától.

István kibontotta és olvasni kezdte Zichy Ferdinand gróf ezredesnek, Zsófi grófnő férjének levelét.

... Stefferl, amilyen szégyenlős, bizonyára elhallgatja, tehát sietek veletek tudatni, hogy a fiú döntő

szerepet játszott a lipcsei csatában. Schwarzenberg főparancsnok Steif érit Blücherhez küldte, hogy hívja őt a 18-ára előkészített döntő ütközetbe. (Nálunk az a divat, hogy a főhadvezér a parancsnokokat udvariasan felkéri az ütközetekben való megjelenésre, mint valami báli mulatságra.) Minden attól függött, hogy Blücher és Bernadotte svéd trónörökös idejében résztvesz-e a döntő hadmozdulatban. Blücherrel nem volt semmi baj, amikor Stefferl előadta Schwarzenberg tervét, az öreg oroszán elbődült: Vorwärts! Más volt az eset Bernadotte-al, a svédek trónörökösével. Ez a felbolond, aki Napóleontól tanulta a hadvezetést, Napoleonnak köszönhet mindent, elárulta ugyan a gazdáját és önállósította magát a skandináv félszigeten, — de valahányszor Napoleon ellen komoly lépést kellett tenni, mindig habozott és köntörf alázott. Blücher egy cseppet sem bízott abban, hogy Bernadotte kellő időben ott lesz a kellő helyen. Stefferl ekkor kihúzta magát: — Kegyelmes Uram, adasson alám egy gyors és kitartó lovat. — Mit akar ezzel kedves Csecsenyim? — kérdi a tábornagy. — Átmegyek öfensége táborába és rábírom, hogy csatlakozzék hozzánk. — Az Öreg marsall nagyot nevetett. — Ördögös egy fickó! Na majd meglátjuk! — És lovat adatott Stefferl alá. Stefferl el vágta a porosz főhadiszállásra. Ott találja Bernadotte-ot és kéri a szárnysegédet, jelentse be őt a trónörökösnél. — Van írásbeli parancsod? — Nincs, — Akkor a fenség nem fogad. — De a két császári felség szóbeli meghagyását hozom. (Stefferl akkorát füllentett, mint a Stephanskirche tornya; de a hazáért tette.) Egy Prinz von Preussen ezredbeli elegáns dandy végre bejelenti és a trónörökös fogadja Stc-iferlt. Stefferlnek közben még eszébe jut, hogy ha már az orosz és osztrák császár nevében beszél, a porosz király képviselőjét is bizvást átveheti., Azzal kezdi, hogy a három szövetséges uralkodó üzenetét hozza. Bernadotte alakoskodik. Iparkodik kibújni a felelősség alól. Bernadotte nagy széltozó, nagyravágyó és álnok csclszövő, de lángeszű katona: tudta, hogy ezúttal élet és halál kérdéséről van szó. És francia szíve talán titokban megdobbant és félt a dön-

téstől. Nem akarta letaglózni a korzikait. Mindenféle kifogást támaszt. Stefferl azonban most hirtelen elsüti a nagy ágyút. — Hát ha így van, Fenség, írásban kérem annak elismerését, hogy itt voltam, előadtam a három uralkodó kérését és hogy Fenséged a kérést megtagadta. Stefferl e pillanatban a fejével játszott. Ha kitudódik, hogy... no, de, hadd folytassam tovább. Bernadotte megadja az írást. Aztán elkezdi töprengeni. Behívát néhány tábornokot. Valaki a történelem előtt való felelősségről beszél; Stefferl most már vérszemet kap és megsúgja Bernadotte-nak, hogy a két császár az ő svéd trónörököségét csak abban az esetben hajlandó elismerni, ha .. . Bernadotte meghökkent, az írást visszakérte, kiadta a parancsot az indulásra, kellő időben érkezett és eldöntötte a lipcsei csatát. Nos, ezt csinálta Stefferl. Nem csodálnám, ha a Mária Terézia-rendnek egyszerre a parancsnoki keresztjét kapná.

István gróf arca minden sornál pirosabbra gyült. Boldog volt, hogy sikerült valami rendkívüli dolgot elkövetnie s örült, hogy az emberek ezt tudják. Hiúságában egészen elérzékenyedett, de huszonhárcméves bölcseségével azt hitte, hogy ilyenkor legokosabb, ha cinikusnak mutatkozik.

— Ostobaság az egész, utálok a háborút. A legnagyobb hadvezérből sincs annyi haszna az emberiségnek, mint abból az öreg tehénből, amely egy háromgyermekes családot táplál a tejével.

Pál gróf rosszalólag csóválta a fejét.

— Látszik, hogy Párizsból jössz. Jakobinus lettél? Csakugyan megkaptad a Mária Teréziát?

— A fenét. Az a vén hülye elfelejtett felterjeszteni.

— Kicsoda?

— Schwarzenberg.

— Te is úgy beszélsz róla, akárcsak Blücher. De ne búsulj, Öcsi. Itt az asszonyok megadják. Itt aztán bőven lesz jutalomban részed. Nekem elhiheted. Megörülnek érted. Mind. Esterházytól kezdve, végig az utolsó . . . izéig . . . kivétel nélkül. Még a magam felesége sem kivétel. Ő is azt híreszteli, hogy a lipcsei csatában te győzted le a korzikait. Nem hiszed? Kérdezd

meg tőle. Itt jön. Karolina, itt a te hősöd. Na, borulj a nyakába.

... Csakugyan belépett a terembe Karolina. A két férfi kikapta szájából a pipát. István összepengette a sarkantyúját és kezét csókolt sógorasszonyának. Karolina megölelte és arcát mind a két felől megvergetve, megcsókolta.

— Pá Stefferl! Hogy megemberesedtél! Milyen fekete vagy! A pofaszakállad felét borotváltasd le. Hah, milyen a szemöldököd. Tudsz karambolozni? Ide nézz!

És a nélkül, hogy egy pillanatra is megszűnt volna csicseregni, kezébe kapott egy dákót és nekiesett a csontgolyónak. Feltűnő ügyességgel játszott.

— Bravó, Karolina, pompás. Ez aztán a lökés, no még azt a kvartot! — vezényelte Pál. Karolina pedig az óriás asztal körül szinte repkedett, mint egy fekete, fényes, karcsú kis holló. Némely lökésnél le kellett hajolnia, akkor kibuggyant kemény, hófehér melle, máskor félig ráfeküdt az asztalra, úgy, hogy ruhája ijesztően ráfeszült idomaira.

A terem nagy, színes üveglakán a nap tarkán és sejtelmesen sütött át. A billiárdozók hol vörös, hol kék, hol aranysárga fényben fürödtek. Az elefántcsontgolyók csattogása visszhangzott a magas és meglehetősen üres szobában. A két férfi Karolinát nézte. Karolina pedig csacsogott, trillázott és közben az asztal fölé hajlongva, fehér, gömbölyű karját mutogatta.

István gróf ámulva nézte. Hogyan? Karolina mindig ilyen szép volt?

Karolina arcának olyan a színe, mint az elefántcsont billiárdgolyóké és rózsás foltok égnek az arcán kétfelől. Ajka sötétbíbor, duzzadt, kissé széles, de finomrajzú rózsá, amely a fehérzománcú fogakat alig tudja elrejteni. Minden kis mosollyal kicsillan ez az egyenletes, vakító, hibátlan fogsor. Stefferl elővette finom párizsi zsebkendőjét és a homlokát törölgette zavarában.

— Ejnye, de jó szaga van a zsebkendőnek! — sikoltott fel Karolina ujjongva, mintha valami életbe-

vágó szerencse érte volna, — hol szerezted? Párizsban? Van belőle? Hogy volt? Adsz egy kicsit nekem? Az egészet? Oh, milyen drága vagy Stefferl! Ami azt illeti, nem is neked való. Ez határozottan asszonyi illat, nőnemű illat, nőstényszag . . .

— Karolina! — szólt rá kevély tompa hangján Pál gróf — te megint. . .

— Mit mondtam?

— Nem tudod, mi illik.

— Stefferl, látod, milyen zsarnok! Stefferl, védelmezz meg engem!

És belekapaszkodott sógora karjába, mint egy vízbefúló, kétségbeesett arccal, görcsösen és egész testével hozzásimulva. E pillanatban nemcsak Pál és István, de még maga Karolina sem tudta volna megmondani, hogy mi volt ez: gyerekes, ártatlan naivság, vagy kiszámított, pokoli kacérság?

István huszonhároméves volt, Pál bátyja huszonöt, Karolina húsz. A kapitány elámulva nézett az asszony szemébe. Most fedezte fel, hogy Karolinának milyen nagy, tiszta, bársonyos, ibolyakék, csodálkozó szeme van. Fekete haj és ibolyakék szem. Nem is emberi, hanem állati szépségű szem.

A lakáj jelentette, hogy az ebédet feltálalták.

IX.

Más esztendőekben június közepén Bécs előkelő társasága már szétszéledt a világ mindem tája felé. Megteltek a közeli fürdők és üdülőhelyek, valamint Csehország, Tirol, Magyarország, Ausztria és Lengyelország vidéki kastélyai. Ilyenkor az arisztokratáknak eszükbe jutott, hogy egy kisebb hazájuk is van: egy tízezer, vagy százezer, vagy félmillió holdas uradalom, pásztori játékok számára teremtett romantikus színpad, amelyen az égi és földi dolgok nagy Rendezője bájos Watteau-képeket állított össze, erdők, mezők, vízmosások, patakok, csalitok és berkek kulisszáiból. Az idén mindenki az udvar körül maradt.

Az öreg Széchenyi Ferenc gróf nemcsak Bécsből, de Landstrasse-i palotájából sem mozdult ki s onnan Írogatta leveleit magyarországi jószágigazgatóinak, akik a háromfelé osztott óriási birtokot kezelték. Az öreg gróf egyébként egész nap házikápolnijában térdelt és imádkozott. István hamar hozzászokott ehhez a családi rendhez. Érezte, hogy apjától roppant messze került, sokkal távolabbra, mint a sűrű levélváltás alatt, amikor a mérföldek százain és ezrein keresztül is egy ütemben dobogott a szívük. Ő maga sohasem élt annyira a földön, mint most, apja pedig elindult egy hófehér hosszú úton fölfelé, misztikus magasságokba, ahova nem tudja követni.

Első napjai látogatásokkal teltek el, szinte végignyargalta bécsi barátait és rendszeren csak hajnal felé vetődött haza, estélyek és családi ünnepélyek, ivások és tivornyák után. Egyszer-másszor Selinát is meglátogatta. Selina felgyógyult s ha a Práter vagy Schönbrunn felé kikocsizott, István lóháton kísérte, a forradalom előtt élt arszlánok szokása szerint. Többé már nem volt szó közöttük szerelemről vagy házasságról. Amikor Selina szemrehányást tett mértéktelen ivásai és kalandjai miatt, Stefferl mindig ugyanazokkal a borongós szavakkal mentegetőzött.

— öreg harcos vagyok. Vén kúrasszir, aki borba és vérbe fojtja bánatát. Csak a harctéren érzem jól magam. Nem való vagyok semmire, nem tudok semmit, nem vagyok jártas a tudományokban, nem értek a szalonok nyelvén, lemondtam arról, hogy valaha valaki szeressen és nem házasodom meg soha életemben.

A kis lady kerekre nyitott ámuló szemekkel nézett Stefferl arcába és megértette, hogy ez a szenvelgés kizárólag csak neki szól, aki nem tudja férfiúi fantáziáját felizgatni. Két hét alatt tökéletesen elhidegültek egymástól s ez az elhidegülés eleinte fájdalmas csalódást okozott mindkettőjüknek. Fialatok voltak, akik még nem tudják, hogy az évekig tartó roppant várakozások, az egyedüllét álmái, a vágy és az ábránd túlfeszített izgalmai után a valóság rendszerint nagyon

unalmas. Elhitették magukkal, hogy már mindenből kiábrándultak és nemcsak egymásban csalódtak, hanem a szerelemben is. A harmadik héten már ez a csalódás sem fájt és pajtáskodás lépett a képzelt szerelem helyébe.

István legjobb barátja Pál volt, a bátyja. Pál már felnőtt ember, családapa, aki nagyon szereti kis Andor fiát, szereti feleségét, Karolinát is, de a házasság nem jelent számára egyebet, mint önálló háztartást, a vendéglátó és pazar házigazda hiúságait és egy gyönyörű asszony fölött való uralom korlátlan-ságát. Sajnos, ez a korlátlan-ság lassankint elveszi a birtoklás minden izgalmas varázsát. Pál együtt tivornyázott öccsével és nőtlen barátaival, valamint azokkal a házasságemberekkel, Lichnovszky Edével, Wartensleben gróffal és Esterházy Vincével, akik éppen oly könnyed lelkiismeretlenséggel vették a házasságot, mint ő.

István majdnem többet volt Páléknál, mint otthon. Rendszeresen hármában jártak barátaikhoz, vagy az Augarten cukrászdáiba, az Apollo-Saalba, vagy a Colosseumba s ilyenkor Karolina megmutatkozott a maga egész fiús csintalanságában. István megállapította, hogy Karolina a legbájosabb, de egyúttal a legféltelenebb lény, akit valaha csak látott. Sokszor valószínűs megdöbbenéssel nézte holló tollaihoz hasonló, fényes, fekete hajzatát, amely nagy fürtökben övezte barna, bársonypuha arcát; megcsodálta villogó kék szemét, finom kis orrát, elragadóan szép száját és vakító gyöngyfogsorát, az egész asszonyt, aki minden átmenet nélkül néha csapongóan vidám s rögtön utána lehangolóan kedvetlen volt. Hollófekete haj és ibolyaszínű szem. A lelke is olyan, mint a teste: ingerlő, nyugtalanító, megmagyarázhatatlan és sokszor félelmetes. Mint elkényeztetett gyermek, nem tűr ellentmondást és baráton, ellenségen egyaránt uralkodni akar. Néha kicsordult a szíve s ilyenkor elbájoló volt, néha megkeményedett és István elhitte, hogy éppoly kegyetlen, erőszakos és szeszélyes tud lenni, mint amilyen szép. Meggondolatlansága nem ismer határt. Ez az

asszony a legnagyobb örültséget olyan természetesen tudná elkövetni, mint a legmagasztosabb önfeláldozást, ok és cél nélkül, tisztán hangulata, jó és rosszkédve szerint. Néha egész nap bezárkózik s a kis Andort becézgeti, ápolja, játszik vele, mint egy kis kékszemű süldő leány, vagy gondos, komoly anya. Aztán napokig sem látja. Szenvedélyesen lovagol, vív, zenél, énekel és billiárdozik, de ért a politikához, a tudományokhoz és művészetekhez is. Szellemi téren roppant magasságban áll férje, Pál gróf fölött és István felett is, aki tudatlanságát villámgyors észjárása, ötletessége, sokszor bohóckodása és angyali arcátlansága mögé rejti.

Karolinát azonban nem lehetett megtéveszteni. Néha odavonta maga mellé a kanapéra és lelkére beszélt, hogy új életet kezdjen. Könyveket adott neki és másnap kikérdezte. Sokkal többet foglalkozott vele, mint férjével s amikor Pál gróf a harmadik hét végén kijelentette, hogy el kell utazniok Magyarországra, Apáthira, a hitbizományi uradalomba, sírva búcsúzott el sógorától. Lelkére kötötte, hogy gyakran írjon neki, legalábbis annyiszor, ahányszor ő ír. Körüsimogatta és hízelegve könyörgött: ne felejtse el, legyen komoly ember, vigyázzon az egészségére, ne igyék, ne dorbézoljon, őrizkedjék a rossz asszonyoktól, a szerelmi kicsapongásoktól és az elzüllött Lichnovszky Eduard társaságától. E pillanatbáh olyan kék volt a szeme, mint az égboltozat.

Pál és Karolina elutaztak. Stefferl magára maradt és semmit sem tartott meg abból, amit megfogadott. Még jobban belemerült az éjjeli élet mocsaraiba és alig tudott annyi erőt összeszedni, hogy válaszoljon Karolinának Apáthiból érkezett leveleire. Karolina levelei tele voltak testvéri szeretettel, amelybe néha egy kis szenvedés vagy kacér célzás került, hogy valamiféle rendeltetés hozta őket össze, amely mind a kettőjükből új embert nevel.

— Gyerekes és léha vagyok én is — írja az egyikben és sokszor kihívom az emberek megbotránkozását, de a szívem tiszta és tele vagyok jószándék-

unalmas. Elhitették magukkal, hogy már mindenből kiábrándultak és nemcsak egymásban csalódtak, hanem a szerelemben is. A harmadik héten már ez a csalódás sem fájt és pajtáskpdás lépett a képzelt szerelem helyébe.

István legjobb barátja Pál volt, a bátyja. Pál már felnőtt ember, családapa, aki nagyon szereti kis Andor fiát, szereti feleségét, Karolinát is, de a házasság nem jelent számára egyebet, mint önálló háztartást, a vendéglátó és pazar házigazda hiúságait és egy gyönyörű asszony fölött való uralom korlátlan-ságát. Sajnos, ez a korlátlan-ság lassankint elveszi a birtoklás minden izgalmas varázsát. Pál együtt tivornyázott öccsével és nőtlen barátaival, valamint azokkal a házasság emberekkel, Lichnovszky Edével, Wartensleben gróffal és Esterházy Vincével, akik éppen oly könnyed lelkiismeretlenséggel vették a házasságot, mint ő.

István majdnem többet volt Páléknál, mint otthon. Rendszeresen hármában jártak barátaikhoz, vagy az Augarten cukrászdáiba, az Apollo-Saalba, vagy a Colosseumba s ilyenkor Karolina megmutatkozott a maga egész fiús csintalanságában. István megállapította, hogy Karolina a legbájosabb, de egyúttal a legféltelenebb lény, akit valaha csak látott. Sokszor valószínűs megdöbbenéssel nézte holló tollaihoz hasonló, fényes, fekete hajzatát, amely nagy fürtökben övezte barna, bársonypuha arcát; megcsodálta villogó kék szemét, finom kis orrát, elragadóan szép száját és vakító gyöngyfogsorát, az egész asszonyt, aki minden átmenet nélkül néha csapongóan vidám s rögtön utána lehangolóan kedvetlen volt. Hollófekete haj és ibolyaszínű szem. A lelke is olyan, mint a teste: ingerlő, nyugtalanító, megmagyarázhatatlan és sokszor félelmetes. Mint elkényeztetett gyermek, nem tűr ellentmondást és baráton, ellenségen egyaránt uralkodni akar. Néha kicsordult a szíve s ilyenkor elbájoló volt, néha megkeményedett és István elhitte, hogy éppoly kegyetlen, erőszakos és szeszélyes tud lenni, mint amilyen szép. Meggondolatlansága nem ismer határt. Ez az

asszony a legnagyobb örültséget olyan természetesen tudná elkövetni, mint a legmagasztosabb önfeláldozást, ok és cél nélkül, tisztán hangulata, jó és rosszkédve szerint. Néha egész nap bezárkózik s a kis Andort becézgeti, ápolja, játszik vele, mint egy kis kékszemű süldő leány, vagy gondos, komoly anya. Aztán napokig sem látja. Szenvedélyesen lovagol, vív, zenél, énekel és billiárdozik, de ért a politikához, a tudományokhoz és művészetekhez is. Szellemi téren roppant magasságban áll férje, Pál gróf fölött és István felett is, aki tudatlanságát villámgyors észjárása, ötletessége, sokszor bohóckodása és angyali arcátlansága mögé rejti.

Karolinát azonban nem lehetett megtéveszteni. Néha odavonta maga mellé a kanapéra és lelkére beszélt, hogy új életet kezdjen. Könyveket adott neki és másnap kikérdezte. Sokkal többet foglalkozott vele, mint férjével s amikor Pál gróf a harmadik hét végén kijelentette, hogy el kell utazniok Magyarországra, Apáthira, a hitbizományi uradalomba, sírva búcsúzott el sógorától. Lelkére kötötte, hogy gyakran írjon neki, legalábbis annyiszor, ahányszor ő ír. Körüsimogatta és hízelegve könyörgött: ne felejtse el, legyen komoly ember, vigyázzon az egészségére, ne igyék, ne dorbézoljon, őrizkedjék a rossz asszonyoktól, a szerelmi kicsapongásoktól és az elzüllött Lichnovszky Eduard társaságától. E pillanatban olyan kék volt a szeme, mint az égboltozat.

Pál és Karolina elutaztak. Stefferl magára maradt és semmit sem tartott meg abból, amit megfogadott. Még jobban belemerült az éjjeli élet mocsaraiba és alig tudott annyi erőt összeszedni, hogy válaszoljon Karolinának Apáthiból érkezett leveleire. Karolina levelei tele voltak testvéri szeretettel, amelybe néha egy kis szenvedés vagy kacér célzás került, hogy valamiféle rendeltetés hozta őket össze, amely mind a kettőjükből új embert nevel.

— Gyerekes és léha vagyok én is — írja az egyikben — és sokszor kihívom az emberek megbotránkozását, de a szívem tiszta és tele vagyok jószándék-

kal mindenkivel szemben, akit szeretek. Szeretem Pált, Andort és szeretlek téged.

A másikban beszámol arról, hogy szorgalmasan készül egy szerepre, amelyet legközelebb a bécsi főúri műkedvelő társaságban fog eljátszani. Azt hiszem, jó színésznő lett volna belőlem. Néha ellenállhatatlan vágy vonz a színpad felé. Stefferl, volt-e neked már dolgod színésznővel? (Stefferl szíve megdobbant erre a frivol fordulatra.)

Sokat írt a kis Andorról, aki szintén nagyon szereti és gyakran emlegeti. Szeretné, ha olyan bátor katona, olyan kedves és szellemes legény válnék Andorból, mint amilyen Stefferl, akit a kis csöppség Stifa bácsinak keresztelt el. Andor is szeret téged, Pál is, azt hiszem, téged mindenki szeret. Nagyon vágyom utánad. Ha teheted, jöjj le Apáthiba, legalább egy napra, mert egészen elfelejtetted a te szegény, szomorú és unatkozó sógorasszonyodat.

István gróf ilyenkor elhatározta, hogy lóhalálban rohan hozzá. Másnapra azonban már elfelejtette, vagy alkoholtól fáradt, nehéz fejével nem tudta, magát rászáni az utazásra.

— De talán jobb is, hogy nem jöttél, — írta aztán Karolina — inkább én megyek vissza Bécsbe, mert Pál egész nap vadászik, a földeket járja, vagy a szomszéd kastélyokban dorbézol duhaj és műveletlen magyar barátaival.

Majd új és meglepő tervekkel kecsegteti.

— Elhatároztam, hogy télen elutazom Irlandba, Tipperaryba, a birtokunkra, amelyet még sohasem láttam s amely után csaknem megszakad a szívem. Milyen szép élet lehet Angliában! Valóban szégyenletes, hogy őseim földjét nem ismerem és egészen hűtlen lettem az írekhez, akiknek sorsa sokban hasonlít a te magyarjaidéhoz. Neked is látnod kell Angliát s ezért úgy gondolom, hogy Pállal és velem ott töltd majd a téli hónapokat.

István gróf képzelete lángra gyúlt, mikor ezeket a sorokat olvasta. Igaza van; utaznia kell. Bejárja az egész világot s ha lehet, Pálékat is elviszi magával.

Aznap éjjel nem ment el a barátaihoz, apja könyvtárából Angol országról szóló könyveket szedett elő és olvasgatni kezdett. Egész éjszaka nem aludt: szívdobogást kapott, gyöngyöző verejték ült a homlokára és melléből majdnem kiugrott a szíve. Húszszor is elolvasta a levél utolsó sorait.

— Légy mindig boldog és szeress *egy* kicsit engem is, — ez minden, amit kíván tőled: a te Karolinád.

Hiszen ez majdnem szerelmes levél! Talán nem is volna szabad ilyen szavakat használni Karolinának. De a levél hátulsó lapján Pál is írt néhány sort, valószínű tehát, hogy Pál is elolvasta.

Szinte kiábrándult, amikor a következő levélben Karolina szóval sem tért vissza az írországi útra, nem folytatta az érzelmes hangot, hanem e helyett megbízta azzal, hogy a Stefanskirche háta mögött lakó fodrásznál sürgősen kérdezősködjék, vajjon tudna-e neki a műkedvelő előadásra rokkó parókát készíteni? Erre a levélre nem válaszolt, amit Karolina duzzogva vetett a szemére. Nem is tegezte őt abban a levélben, amelyben a válasz elmaradásáért pirongatta.

— Nagy csacsiság tőlem, hogy egyáltalában írok. Többször megfogadtam, hogy nem is gondolok magára, de mindannyiszor nyomban el is felejtettem, amint-hogy ebben a pillanatban is érzem, hogy nem tudok magára haragudni. Ha majd Bécsben találkozunk, alaposan megmosom a fejét, — de addig is érezze jól magát s ne felejtse el a távollevőket. Adieu, cher Stefferl — Karolina.

Alig várta, hogy Pálék visszajöjjenek. Unatkozott. Selinával nem akart találkozni. Soha, senkivel sem unatkozott annyira, mint Selinával.

Valósággal úgy érezte, hogy égbekiáltó szerencse éri, amikor Karolina közölte vele, hogy Pál engedelmével néhány nap múlva Bécsbe érkezik, egyedül.

Július végén, egy borongós, tikkadt levegőjű este magára öltötte díszegyenruháját és Pál gróf lakására hajtattott. Pál még magyarországi birtokain időzött, Karolina azonban már visszajött, mert a béke öröme Bécsben ezen a nyáron olyan lázas társadalmi élet tombolt, mint a legzajosabb téli hónapokban.

Karolina, bár gyermekkorától a császárváros társadalmában élt, nem érezte magát osztráknak. Ír származásából valami ellenzéki szellemet hozott magával, abból a misztikus végtelenségből, amelyből apáink és ősünk múltba vesző láncolata ered. Bécs például csak az édeskés olasz operastílusig tudott felemelkedni, legfeljebb Mozart rokokó fiorituráit és vidám táncos ütemeit méltányolta; Beethoven súlyos volt neki és barbár. Ennélfogva Karolina utálta az olaszokat és áhítattal hallgatta Beethovent.

— Hallottál te már valaha Beethoven-zenét? — kérdezte kissé gúnyosan Istvánt, mikor megkérte, hogy kísérje el a Lichnovszky-palotába. István gróf nem sokat értett a zenéhez, csak fuvolázni tudott, mégpedig nem olyan jól, mint egykor Nagy Frigyes; Beethovennek még a nevét sem hallotta soha; úgy tett tehát, mintha a kellemetlen kérdést nem hallotta volna.

— Nem tudod Sel még haragszik rám? — Kérdezte, hogy másra terelje a beszélgetést.

— Miért haragudnék?

— Kereken megmondtam neki, hogy sohasem nősülsz.

— Sohasem nősülsz? — kacagott Karolina és odaállt Stefferl elé. — Engem sem vennél el, ha még szabad volnék? — kérdezte tőle és nagy, ibolyakék szemét titokzatosan összehúzta.

Karolina sugár, de mégis telt és érzéki alakján gránátszínű selyem-muszlin omlott alá, rátapadva idomaira, mint egy görög szoborra az antik tunika. István úgy érezte, mintha ebben a pillanatban látna először Karolinát, s ha nem volna a Pál felesége . . .

Eh, erre még gondolni sem szabad. Közönyös hangot erőltetve felelt tehát:

— Én nem szerelemről beszélek, hanem házasságról.

Most Karolina pirult el és szótlanul ment le a lépcsőn, a kocsijához.

Lichnovszky herceg palotájában már zsúfolásig tele volt a hangversenyterem. Száz meg száz gyertya fényében meztelen keblű mágnásasszonyok diadémjai szikráztak; az urak fehér kasmír nadrágból, ugyanolyan színű selyem mellényből, búzavirágkék hajtókás, sötétzöld posztókabátból álló udvari díszruhában, aranyozott karddal, háromszögletű, fekete kokárdás, fehér tollas kalappal, vagy katonatiszti egyenruhában, nagykeresztek szallagjaival és gyémántjaival a terem sarkában és a korridoron ácsorogtak s a vakító vállakat, a közszemlére tett kebleket s a selyemharisnyás lábukat(bírálgatták. Női és férfihangok zsibongása, illatszerek párologása, rizspor, női testek és virágok átható párája, égő gyertyák kékes, finom füstje töltötte be a levegőt.

— Igen, az már bizonyos, hogy Bécs lesz a kongresszus színhelye, — mondta valakinek egy mennyei szépségű ifjú hölgy, Zichy Károlyné grófné, a miniszter felesége.

— Eljön a cár is?

— Sikerült rábírní. És itt lesz a porosz, bajor, württembergi, szász és dán király is. Ez most már bizonyos.

— Jaj, édes Istenem, micsoda világ lesz itt! — És két apró rózsaszín tenyér összecsapódott.

A zenészek már hangolni kezdtek, a társaság zsvivaja is erősbödött. A lakájok fagyaltot hordtak körül és frissítőket, mert tikkasztó volt a koranyári est. Karolina roppant feltűnést keltett. Úgy tolongtak körülötte fiatal és öreg gavallérok, hogy egészen elsodorták István gróf mellől. Ő maga egyszerre csak az Esterházy hercegek között találta magát. Kezet csókolt az idősebbik hercegasszonynak, aki már elmúlt Ötven éves, de még mindig hódító szépség; a fiatalabbik hercegnő,

Thurn Taxis Mária Terézia, kicsiny, barna, kerekarcú, csillogószemű, teltvállú és dúsmellű asszonyka mellett a férj, Pál herceg, sovány, kiélt, szomorú arcáról szinte lesír az unalom; apjának, a daliás, élvezethajhászó, »fényes« Miklósnak valóságos ellentéte. Hogy lehet ilyen Örökifjú apának ilyen koravén fia? Az apa, néhány híres, nagy szerelem hőse, azonkívül, mint mondják, kétszáz főből álló hárem szultánja és legalább tíz tucat törvénytelen gyermek apja, olyan, mint a kielégült, boldog olympusi Zeus, az istenek apja; fia egy szentimentális és boldogtalan titán; ezidőszerint még csak egyetlen viszonya van, az is a feleségével, tele reménytelen szerelemmel és féltékenységgel.

Vájjon hol lehet Sei? Kissé furdalta a lelkiismerete. Meg kellett vallania magának, hogy egyáltalán nem esnék kétségbe, ha Sei véletlenül otthon maradt volna. Kissé zavartan körülnézett, de Sei helyett csak az öreg Rasumovszky herceget, az orosz nagykövetet, Windischgraetz Alfrédot, Kinszky, Lobkowitz és Lichtenstein hercegeket, Pálffy Ferdinánd grófot, az udvari színházak intendánsát, valamint Erdődy Mária grófnőt vette észre, akiről azt mondják, hogy évekket ez előtt gyengéd viszony fűzte őt egy muzsikushoz, talán éppen ahhoz, akiről ma Karolina beszélt. Bizony a nevét már elfelejtette.

Az újonnan érkező vendégek áradata ellenállhatatlanul sodorta az ablakok felé. Klarinétok, oboák és kürtök gyors kromatikus futamokat bugyborékoltak, a hegedűsök és gordonkások halkan pengetve hangoltak. Asszonyi kacaj csendült ebbe a lágy hangzavarba.

A társaság tagjai boldogan üdvözlik egymást. — No, azzal a korzikai rablóval végeztünk, — állapítják meg századszor és hozzáteszik — vége a háborúnak, a menekülésnek, a Magyarországon való unatkozásoknak. — Ki az a szép asszony? — kérdezi egy tábornok, aki évekkig a harctéren volt és még sohasem látta Széchenyi Pálnét. — Ismeri hercegnő, Beethovent, a zeneszerzőt? Nem? Mulatságos fickó és majdnem egészen süket, nem megy a fejembe, hogy lehet süketen zenét komponálni. — Valaki nagyképűen megjegyzi:

— Jó hazafi, ami ritkaság a komédiások közt.

— Aóh, annak örülök — felelt vezényléshez szokott harsány tenorján Windischgraetz ezredes.

— Ez a Beethoven a jénei csata után Napóleonnal szóról-szóra így nyilatkozott: — Milyen kár, hogy nem értek úgy a háborúhoz, mint a zenéhez. Megverném.

— Hehe, — nevetett Windischgraetz herceg jóakaró elnézéssel — szerencsére ezt elvégeztük helyette mi.

E pillanatban István gróf meglátta Selinát. Utat tört macának és mély bókkal üdvözölte. Selina hófehér volt tetőtől-talpig. Hófehér volt a ruhája, az arca, fehéren és bágyadtan csüngtek a karjai és kissé fejletlen, de puha és bársonyos keble is fehér volt, mint a tej.

— Azt hittem, hogy már egészen elfelejtettél, — fogadta sógora köszönését és István most észrevette, hogy Selmának éppen olyan bársonyos mély kék a szeme és éppen olyan titokzatos tekintete van, mint Karolinának. Csak a haja sokkal világosabb.

— Karolinával jöttél? Hol van Karolina?

Sel unokanővérei és a hosszú, majdnem kopasz, lomha és esetlen Lichnovszky Eduard társaságában volt, aki szenvedélyes muzsikussá létevére fontoskodva magyarázta a nap jelentőségét.

— Ma másodszor játsszák az A-dur szimfóniát. Ez tulajdonképpen olyan főpróbaféle. Ha megjönnek a külföldi uralkodók, akkor lesz az igazi bemutató. Nézzétek csak ezt a zenekart. Hümmel, Meyerbeer, Spohr, Salieri, Mayseder, Schuppanzigh önként jelentkeztek, hogy játsszanak benne. Ilyen még nem történt a világon. Tudjátok, ki az a Mayseder? Minden idők legnagyobb hegedű virtuóza. Es Schuppanzigh? Na, nem beszélek többet. De ilyen még a világon nem volt.

Ezeket a szavakat Széchenyi Zsófia és Fanny grófnőkhöz intézte, akik ketten együtt vagy hat hangszeren játszották.

Ő ezalatt réveteg szemekkel kereste Karolinát.

A teremben minden perccel nagyobb lett a várakozás és izgalom feszültsége. A hölgyek elhelyezkedtek

és alig hallották udvarlóik suttogását, a férfiak verejtékező homlokukat törölgették, a társalgás megszűnt, a zenészek mind halkabban próbálgatták hangszereiket. Egyszerre valaki megragadta a karját.

— Látod, ez ő! Jöjj velem ide az ablakmélyedésbe. Stefferl, Stefferi, nézd, milyen fenségesen rút. . .

Fenn az emelvényen, a zenészek között pedig feltűnt egy. alacsony, tagbaszakadt, komor férfiú, aránytalanul nagy, kissé himlőhelyes, vörös, duzzadt arca, szürkés-fekete sörénye, széles, domború homloka, rövid, vaskos orra, összeszorított ajka, roppant állkapcsa, kicsiny, villogó/ szürke szeme, mindene csakugyan rút volt és fenséges. Az ember azt várta, hogy felmorduljon és elbőgje magát, megrázva fésületlen, durva sörényét, mint egy oroszlán, öltözete lompos volt, mintha most vetődött volna be a bástyasétányról, ahol szélben, viharban, perzselő napon, hajadonfővel, ócska, fekete papos köpenyében kószálni szokott.

A teremben felzúgott a taps és üdvriadal. mintha csak a császár jelent volna meg rajongó alattvalói között. István grófnak eszébe jutott, hogy ez az ember szerette volna megverni Napóleont. Beethoven távrolról sem hasonlított a korzikaihoz, de mégis, mintha ez az egyetlen ember volna vele rokon az egész világon. Lompos külseje is eszébe juttatta a nagy hadvezért, aki arannyal, bársonnyal, strucc tollakkal és prémekkel elborított marsalljai között úgy szokott megjelenni, mint egy kincstári zubbonyba öltözött káplár. Tábornokok és államférfiak, hercegek és gőgös olygarchák ide a Lichnovszky-palotába is aggodalmas gonddal kiöltözködve, szertartásosan, ragyogó díszben jöttek, csak Beethoven Lajos úrnak volt joga házi kabátban, kigombolkozva, rosszul kötött ócska nyakkendővel és sáros csizmában megjelenni. István gróf kissé féltékeny volt erre a lompos medvére, sokalta azt a hódolatot és rajongást, amellyel Karolina bámulta; de megvallotta magának, hogy neki is tetszik.

A zenekar megszólalt. Alig hallott valamit a zenéből, csak az embert nézte, aki vezényelte. Mikor elhalált a zene, a lobogó sörényű ember fokontként kisebb

és kisebb lett, majdnem eltűnt a karmesteri emelvény mögött, aztán növekedni kezdett, a hangok erősödtek, mindig tombolóbb lett a fuvolák és kürtök harsonája, a mester most lábujj hegyre állott és óriásnak tűnt fel, aki belenyúl a felhőkbe és szétveri, majd ismét egy-másba kavarja azokat szárnyú karjaival.

István gróf ijedten nézett hol a karmesterre, hol Karolinára. Karolina arca égi elragadtatásban vonaglott. Az örömmek és a dühöngésnek azok a kitörései, amelyek felzúgtak az orcheszterből, Karolina arcán a boldogság, vagy a kétségbeesés extázisában tükröződtek. Maga is érezte, hogy itt valami borzasztóan nagy és emlékezetes dolog történik. Eszeveszett dolog, egy részeg isten őrjöngése . . .

A terem levegője izzott. Az asszonyok szeméből tűzcsóva csapott ki, amely szinte felperzselte a zenekart; nem lett volna csoda, ha lánggra lobban az egész terem a szenvedélyek viharzásától.

Esterházy hercegné odasúgta a szomszédjának:

— Egy egész élet küzdelme és zokogása sír ebben a szimfóniában.

Rasumovszky herceg büszkén bólogatott.

— Hiába, Beethoven egyetlen és összehasonlíthatatlan. Minden minta nélkül egyenesen az égből potytyant le.

István gróf érezte, hogy Karolina egész reszkető, forró testével mindjobban hozzásimul. Meghökken.

— Mi történt veled?

— Félek — lihegte Karolina alig hallhatóan és reszketett a szája.

Nem tudta, hogy vájjon mitől fél Karolina. De ő is valami félelmet érzett.

E pillanatban valaki a háta mögött felsóhajtott:

— Uram, irgalmazz!

Mindenki úgy érezte, hogy azt a fékevesztett erőt, amelyben villámok csapkodása közepette, dühöngő orkánban az őstermészet pogány, örömtől ujjongó kozmikus himnusza zeng, azt a titáni erőpazarlást, amely az ellentétek örült tombolásában szinte céltalan és emberfeletti módon pocsékolódik, nem lehet tovább

fokozni. És mégis lehetett. Mintha az egész földi és földöntúli világ táncra perdült volna és úgy ünnepelné óriási forgatagban egy új csillag születését, a zene az emberileg felfogható legmagasabb szférákba jutott.

— Hallod, Stefferl, hallod?

— Mi történik itt?

— Nem ismered ezt a melódiát?

— Nem, csak felzaklat és elragad.

— Igen, igen, hiszen ez a tánc onnan való, ahonnan te, Stefferl.

— Magyar?

Karolina belevájta körmeit István karjába.

— Magyar tánc, a te fajtád tánca, ah Istenem, látom a te hazádat és úgy szeretem a magyarokat, Stefferl, téged is szeretlek . . . szeretlek, Stefferl. ,.

XI.

Karolina a Práter zöld fája alá kíváncskozott. Magával vitte Istvánt és Beethovenról beszélt neki. Egyszerre csak egy furcsa úrlovas nyargalt el mellettük.

— Ki ez a szörnyeteg?

Karolina hangosan felnevetett.

— Nem ismered őt? A szép magyar báró.

István gróf kezdett emlékezni arra, hogy ez a kitömtött emberbőr, ez a tarkára felöltöztetett csontváz, ez a megelevenedett viaszfigura már az ő gyermekkorában is ijesztgette és sokszor álmodott róla, ha vacsorán a gyomrát megterhelte. Még most is úgy érezte, mintha félne tőle, de azért kíváncsian utána nézett. Megfigyelte, hogy a merev derekú, szélesvállú, tűzszemű, hetyke lovag a legutolsó divat szerint öltözködik. Vakítóan fehér és szűk nadrágja valamiféle kínai selyemszövetből készült; mellényt nem hord, csak puha selyeminget és indiai kasmír sálból készült nyakkendő; a frakkja habkönnyű kelme: az angol posztószövés remeke; gomblyukában friss virág, jobb szemén csillogó monokli, kezében aranygombos lovaglópálca, keskeny, finom lábán kesztyűbőr cipőcske. Haja

és félköríves dús pofaszakálla hollófekete. Fogsora vakító fehéren villog piros ajkai mögül. Remekül lovagol. Teste idegesen mozog s a zabolátlan temperamentum, a csapongó jókedv, amelyet főúri gőgje alá rejt, majd szétrobbantja finom testalkatát, akár csak a nemes angol vér a toporzékoló, nyughatatlan kancát, amelyen lovagolt.

A báró franciás eleganciája annál nagyobb feltűnést keltett, mert a német körök Napóleon bukása óta a férfidivat terén is önállósítani akarták magukat Párizstól. Tudósok törték a fejüket igazi germán divatkreáció, amely fővonásaiban méltóságteljes és ily módon a közerkölcsösségre üdvös hatású legyen. A férfiak ruházata katonás; a térdig érő kabátnak magas állógallérja van s a pantalló bő; minden ruhadarab fekete és a posztója erős, vastag, meleg.

Stefflerl megvetéssel vette le tekintetét a báró alakjáról.

— Ostoba különc.

Karolina ényhe mosollyal nézett végig Stefferl ruházatán, amelyet bécsi szabó készített, de a fiatal gróf tervrajzai után. Az öltöny csakugyan valódi műalkotás volt: az angol és francia divat keveréke. Hófehér gallérja majdnem a füléig ért és magasra peckelte az állát; fekete nyakkendőjét, amelynek lenge anyaga hatvan rőfnyi volt, Miklós komornyik legalább félórás vesződséggel csavargatta körül a nyakán, míg nem egy roppant arany melltűvel összekapcsolhatta. Egyetlen gombra járó mellénye tűrhetetlenül rövid és bíborpiros; tubákszín skót-kockás, fecskefarkú frakkja az angol lordokat majmolta, roppant Suvarov-csizmái a harcias barbárt. Kalapjának olyan széles volt a karimája, hogy Karolinát, mint valami ernyő, egészen árnyékba borította. István gróf úgy festett, mint valami romantikus lovag, késői Werther, tragikus csizmájával és nyakraalójával. Karolina nevetve incselkedett vele.

— Stefferl, te, úgylátszik, ellensége vagy a különcökösnek.

— Az egyéni ízlés még nem különcködés — véde-

kezett zavartan, mert észrevette, hogy Karolina a ruháját nézi. Aztán a báró felől kérdezősködött.

— Hány éves lehet ez a vén incroyable?

— Nem tudom, — felelte Karolina — de annyi bizonyos, hogy a legöregebb emberek is öregnek ismerték mindig. Talán ismerte már Lipót császár is, talán jelen volt a török háborúban, valószínűleg ott harcolt a hős Sobieski lengyel király oldala mellett, mikor a törököt elűzték Bécs falai alól. A XVII-ik században nyilván már éppen olyan nevezetessége volt Bécsnek, mint most. Lehet, hogy I.Ferdinánd alatt már zászlósúr volt; némelyek azt mondták, hogy olyan öreg, mint a Stephanskirche tornya. Talán öröktől fogva él Bécs falai között, anélkül, hogy valaki fiatalnak látta volna. Öröktől fogva ő a szép magyar báró, a halhatatlan ember, az öröktől fogva örökké fiatal dandy.

— Utálatos fickó.

— De van benne valami megható, ahogy ragaszkodik a fiatalság látszatához. Tavaly télen az utcákat féleles hó borította; Rasumovszky herceg orosz trapperjei dideregtek a szokatlanul fagyos januárban; mint a herceg mondta, valósággal kétbundás moszkvai hideg volt tavaly. A szép magyar báró pedig ugyanebben a lenge japánselyem, vagy indiai kasmír, vagy Isten tudja miféle tropikus égöv alól való nyári lovaglőöltönyben, csillogó monoklijával és merev mosolyával fittyet hányt hónapok és kétbundás hidegnek, télnek és öregségnek. Pedig, ha nem is egyidős a Stephanskirche tornyával, hetven már elmúlt.

: — Szóval öregebb, mint az én édesapám. Papa időelőtt megöregedett. Valóságos rom. És az az örökös imádkozás! Istenem, mivé teszi az embert az öregség. Az egyik, így, a másik úgy, de csaknem mind együgyű gyermekké válik. Karolina, nem akarok megöregedni» Karolina nevetett.

— A szép magyar báró sem akar, — éppen ez a tragédiája. Naponta csak egy vagy két órát mutatkozik nyilvánosság előtt és erre a rövid időre tíz vagy tizenkét órát készül otthon, orvosok, fürdősök, borbélyok, javasasszonyok, kurúzlók és ráimádkozók

egész tömegének segédletével. Naponta tizenkét órát fekszik ágyban, aztán hármát a műtőasztalon, amelyen orvosok, borbélyok és fürdősök preparálják. Rettenetes küzdelem ez az öregséggel; de másfél óra hosszát, amikor a világ szeme előtt mutatkozik, ruganyos, mozgékony, derűs és étvágytól duzzadó dandy akar lenni. És tudod-e, hogy ez a kifestett koporsó egyike a legnagyobb nőfogyasztóknak? Nem hiszed? Ezt Bécsben mindenki tudja. Palotájában azt mondják, eszeveszett orgiák folynak. Stefferl, valld be nekem, voltál te már nála?

Karolinának olyan furcsán ragyogott a szeme. István gróf erős ütést érzett a szívéen. Gyanakvó és elborult szemmel vizsgálgatta Karolina arcát.

— Nem tetszem, Stefferl? — kérdezte kacéran az asszony — vagy valami hiba van rajtam?

István elszégyelte magát. Micsoda örültség! Egy pillanatra feltette Karolináról, hogy talán... ki tudja? . . . Istenem, minden lehetséges . . . Karolina hátha többet is tudna mondani a szép magyar báró házában lefolyt orgiákról? Stefferl gyalázatosan utálta magát otromba és kamaszos rosszhiszeműsége miatt és keservesen keresett valami választ Karolina kérdésére.

— Azért nézlek, mert nem ilyennek képzelem az ír nőket. Te egyáltalán nem vagy sem ír, sem angol típus.

— Hanem?

— Magyar.

Karolina elpirult és tiltakozva rázta a fejét,

— Miért? Mert barna vagyok? Az még nem tesz magyarossá. Magyar típus a te nővéred, Zsófi. Zsófinak a szeme is barna.

Stefferl elgondolkozott.

— Lehet. Akkor azt szeretném, ha a magyar asszonyok szépsége olyan volna, mint a tied.

— Miért? — kérdezte Karolina szívdobogva.

De nem kapott választ. Alig szóltak aznap egy? máshoz.

XII.

Augusztus közepén megjelent Becsben Castlereagh angol, Hardenberg porosz és Nesselrode orosz követ; csodálkoztak, hogy az osztrák császárvárosban még nyoma sincs a kongresszushoz való készülődésnek. A kancellária épülete üres volt és Metternich herceg Badenban nyaralt. A követek futárt küldöttek Metternichért s a kancellár néhány nap múlva elhagyta a kies fürdőhelyet, amelyet a Párizsból érkezett Bagration Katarina hercegnő amúgy is már tűrhetlenné tett számára féltékenységi botrányaival.

Augusztus 23-án a négy diplomata összeült, hogy előkészítse a kongresszus anyagát. A jegyzőkönyvet Gentz udvari tanácsos vezette, aki főleg azzal szolgált a szent szövetség és a béke ügyét, hogy Metternich megúnt szeretőit átvette, idegeiket lecsillapította és fékentartotta. Most is ő volt az, aki Badenban Bagration hercegasszonyt visszatartotta attól, hogy vetélytársát, Sagan kurlandi hercegnőt tettelegesen megfenyítse. Augusztus harmadikén Talleyrand herceg is megérkezett Bécsbe. Szeptemberben pedig egymásután jöttek az idegen uralkodók.

Elsőnek a Württemberg! király, majd IV. Frigyei dán király érkezett a császárvárosba, amely száz ágyúlövéssel üdvözölte az előkelő látogatókat. Stefferl é g Karolina ott volt az utcán tolongó néptömegben, titokban, egymáshoz simulva, mint valami szerelmespár.

A gróf megjegyezte:

— Istenem, az ember nem is hinné, hogy milyen különbség van királyok és közönséges kalandorok között.

— Haragszol a királyokra, Stefferl?

— Száz ágyúlövés! Bezzeg az én szegény ulánusom, aki kétszer megmentette az életemet, csak egy ágyúlövést kapott a lipcsei csatában és utána nyomban bedobták egy gödörbe a többi halott közé.

Karolina titokban megszorította sógora kezét.

Jöttek aztán királyok, nagyhercegek, feleségükkel, fiaikkal, leányaikkal és szeretőikkal, jöttek hercegek,

grófok és politikusok, jöttek komédiások, táncosnők, kártyások és zsebtolvajok, de Bécs csak egyetlen emberre volt kíváncsi igazán: Első Sándor cárra.

Akik vele együtt résztvettek a párizsi bevonuláson, már meghozták a híret és ez a hír megdobogtatta egész Bécs szívét. Azt mondták róla, hogy olyan szép, mint aminőnek egy tizenhatéves leányka elképzei az arkangyalokat. Daliás, rózsarcú, szőke, kékszemű, mosolygós. A párizsiak talán azért is adták neki a névaparti békeangyal nevet. Elmondták, hogy gyönyörűen fest rajta mindenféle egyenruha; kacérul viseli a vakítóan fehér, arannyal hímzett, pattanásig feszülő gárdistaruhát, szikrázó briliáns-rendjeleivel, dús vállrojtjaival. Nézd csak Karolina: aranyszőke haj, pufók, gyöngyház arc, ibolyaszem, bájos mosoly, — undorító ember! Puha és zsíros az arca, a nyaka, a válla . . . minden testrésze puha és gömbölyű, mint egy szobor-szép amazonkirálynőnek; szobor, de puha márványból. Névaparti Apollo. Roppant magas gallérja miatt feje és válla előrehajlik, ezáltal a háta meggömbül; egyik fülére egészen süket; orra tömpe, makacs, rövid csecsemőorr; nézd csak Karolina! Bécs asszonyai rajongnak érte, először, mert cár, másodszor, mert ő is rajong az asszonyokért; mert a lehellete is csupa csók és csupa szerelem; mert azt beszélnek róla, hogy minden nap, minden órában éjjel és nappal, harctéren és selyemkárpitos szalonban tizenöt éves kora óta, mindig kész az ölelésre; mert császári hercegnők, mágnásasszonyok, nagy színésznők és kis polgárlánykák, gazdag zsidó-asszonyok, utcalányok és orosz parasztmenyecskék osztottak kegyein, százan és százan; végül talán azért, mert mindegyikük joggal elmondhatta, hogy a császár őszintén és mélyen szerette őket; Nariskin hercegnőt húsz esztendeig, Niniche-t, a tízfrankos kis párizsi kurtizánt húsz rövid percig. István gúnyosan hozzátette, hogy ez az örökkévalóság távlatából teljesen mindegy. Ami egyéb tulajdonságait illeti, áldott jó lélek, mint csaknem minden korlátolt ember. Hogy bosszúálló, makacs, babonás, szeszélyes és vénasszonyosan álszent létére eléggé mérsékelt autokrata?

Nem gyilkolták a alattvalóit, nem örült s ez már magabavéve nagy érdem az orosz császári trónon s nincs több rögeszméje, mint a szerelem, a lengyel királyság és a flensburgi osztriga; azért még csak jobban tetszik a bécsi asszonyoknak s ha nem volna óhitű eretnek, bizonyára szentté avatja Werner Zakariás.

Sajnálatos, hogy ez a szent ember egész háremet hozott magával válogatottan szép és romlott hercegnőkből. Ezeket diplomáciai szolgálatokra használta éppen úgy, mint egy sereg kalandort és selyemfiút, akik közül sokat tábornoki, miniszteri, vagy szárnysegéd! ranggal ékesített fel.

Az orosz császár példája nem maradt utánczás nélkül. A dán király érdekében az okos és szép Bernstorff grófnő fáradozott, a porosz érdekeket az elhunyt királyné nővére, Thurn és Taxis Teréz hercegnő képviselte. Talleyrand is elhozta magával Dorottya kurlandi hercegnőt, aki fiatalos bájával és felülmúlhatatlan ravaszágával Bagration és Sagan hercegnők munkáját ellensúlyozta. Fürstenberg Karolina hercegnőt, a gyermektelen, fiatal özvegyet semmi sem akadályozta, hogy egész szépségét és fáradhatatlan tevékenységét rendelkezésére bocsássa a törpe német fejedelemségnek. Soha, amióta a világ áll, ilyen ellenállhatatlan testület nem állt még résen, hogy valamely fejedelmi vagy népszövetségi kongresszus hasznos és érdemes munkát végezni ne tudjon, még ha beleőrül is az erőlködésbe.

* * *

Nem lehetett ráismerni Bécsre. Százezer idegen! Ferenc császár kitett magáért mint házigazda. Harminc milliót költött vendégei szórakoztatására. Ugyanennyit elköltötték a vendégek is. Bécs városa fölött megeredt az aranyzápor, a polgárok csak alája tartották a kalapjukat s azok megteltek égből hulló pénzdarabokkal. Pékek, mészárosok és kocsmárosok éppúgy megtömték zsebeiket, mint a szabók, virágárosok és díszműkereskedők, vagy a színészek, muzikusok, balett-táncosnők és utcalányok. A régiségkeres-

kedők minden lim-lomot eladtak, a varrónők éjjel-nappal a párizsi divatlapokat tanulmányozták, mert a győzteseknek nem volt nagyobb igyekezetük, mint hogy a legyőzött franciák divatját, művészetét, illatszereit és erkölcsseit utánozhassák. Jól ment a dolguk nemcsak a szélhámosoknak és zsebtolvajoknak, hanem a munkásoknak és a tisztességes embereknek is: amire pedig kevés példa van a világtörténelemben. Októberben elkezdődött a farsang és öt hónapig tartott; Metternich volt a főrendező, — vendégeinek, az uralkodóknak és államférfiaknak lelkében mindenáron el akarta homályosítani a párizsi béke s az utána következő kéthetes londoni tárgyalás emlékeit. Ez sikerült is neki. Párizst és Londont mindenki elfelejtette, annál inkább, mert öt hónapra Párizs és London is ideköltözött Bécsbe, azonkívül idejöttek Berlin, München, Drezda, Prága, Budapest, Varsó, Moszkva és Szentpétervár szintén.

A porosz király keskeny, puritán arca itt piroslott Bécsben, itt látták kocsikázni a kétmázsás hájtömeget, a württembergi királyt, a hegyesállú, zörgőcsontú, keszeg dán királyt, valamint Beauhamais Jenőt, Napoleon sógorát daliás termetével és tar koponyájával; a kedélyes Miksa bajor királyt, aki kifosztotta Bécs műkereskedőit, Vilmost, a porosz trónörökös, aki halálosan szerelmes a cár nővérebe, de nem tud szakítani Bagration hercegasszonnyal, a szerencsétlen szász királyt, aki végig hűségesen kitartott Napóleon mellett s ezért most folyton a templomokban vezekel, Konstantin orosz trónörökös, ezt a vad, bohóckodó, öreg suhancot, — és Bécs megismerte valamennyit iálósipkában és papucsban s megtanulta, hogy a királyok, akik a napóleoni háborúk alatt Isten kegyelméből elköltötték alattvalóik vagyonaát és kiöntötték katonáik véréát, tulajdonképpen maguk is halandó emberek. Ez a tanulság ráadás volt arra a hatvan millióra, amelyet Bécs a kongresszuszuson nyert.

István gróf a bajor király előszobájában többet tanult, mintha könyvtárat bujt volna egész életében. Tapasztalta, hogy a férjek szívesen hordják

a szarvasagancsot, ha ez tábornoki vagy szárnysegédi kinevezést hoz; látott asszonyokat, akiket a cím, másokat, akiket a dicsőség, ismét másokat, akiket a fontsterling, vagy az aranyfrank kábít el, mint a részeg pillangókat; rájött, hogy az egész élet tele van hazugsággal; szerelem, hűség, házasság csak hétköznap és kispolgári körökben számít szentségnek; ünnepnap s a társadalom ranglétrájának legalsó és legfelső lépcsőfokain mindenkinek minden szabad.

Mást is látott a fiatal ulánuskapitány. Láta a porosz király miniszterét, Hardenberg grófot, vagy Humboldt bárót, akik, mint a zsidók, népük érdekében szakadatlanul adtak-vettek, kereskedtek; mi van eladó? — kérdezték a Burg csarnokában, a kancellárián, az utcán és a zsidóvásárokon. Kiderült, hogy mindenkinek van eladnivalója; kiderült, hogy minden eladó. Láta az oroszokat, akik a poroszok ellentétéppen csak vadul költekeztek, egyedül vagyonuk fitogtatásáért; látta Stewart lordot, amint összeveszett a Graben fiakkerosaival néhány fillér miatt s levette kabátját, szabályos boxmérkőzésben leütötte őket; és eszébejutott, hogy Anglia évszázadok óta így bánik el Európával, néhány hajó s néhány mázsa színarany miatt.

És látta a magyarokat, akik utolsó holdjaikat, vagy utolsó gyémántjaikat prédálják el, hogy a hiúságok e vásárán magukat észre vétessék. Láta Esterházy herceget négymilliót érő huszárruhájában; Pálffy Ferenc grófot, aki utolsó ezresét a Párizsból jött Bigottini táncosnőre költötte, miután a cár, majd a badeni nagyherceg megúnta a szép ballerínát. Láta a másik Pálffy grófot, Ferdinándot, aki igazgatója volt a Theater an der Wiennek és bérlője a Hoftheaternek, amint százezreket veszít vagy nyer kártyán; látta a gróf házáat, amelyet kártyavárnak hívtak, mert minden tégláját kártyán nyerte össze a gazdája; temérdek birtoka volt valaha mind a két Pálffynak; de olyannyira agyonköltekeztek magukat, hogy Ferencet kitiltották a császári udvarból, Ferdinánd pedig állítólag kémszolgálatot teljesít a rendőrségnek.

Ilyen magyart sokat látott Stefferl, de sehol sem látott magyarokat, akiknek beleszólásuk lett volna a kongresszus ügyeibe. Olyant is keveset, aki a monarchia vagy Magyarország; vagy a magyar nép sorsával törődött volna. Legnagyobb hatalom a magyarok között Zichy Károly gróf pénzügyminiszter, aki arra büszke, hogy soha életében egyetlen könyvet sem olvasott el. Valahányszor Stefferl a hatalmas miniszterrel találkozott, mindig feltette magában, hogy egész életét a könyveknek szenteli, akárcsak kegyelmes jó apja, az öreg Széchenyi Ferenc.

XIII.

Lichnovszky Eduárd herceg egy olyan éjszaka, amelyen a kongresszusi ünnepek között pihenőt tartottak, elvitte őt a híres Moreinéhoz. Ez a Moreiné Bécs egyik lelegelőbb kurtizánja, aki többek között Sándor cártól havi ötezer forintot kapott, Budán született, az apja székely huszárcapitány volt. Moreiné házában hallotta, hogy Bécsben hemzsegnek a magyar maitressek és kurtizánok, akik a magyarországi és erdélyi barlangok öreg medvéinek bőrét nyúzzák le leginkább. István grófnak, ahogy belépett Moreiné aszszony szalonjába, szeme-szája elállt a csodálkozástól. Minden hegyén-hátán hevert ott: bútorok, ékszerek, képek, papagájok, kanárik, majmok, letört gavallérok és csinos kurtizánok. A zongorán volt a ruhatár és a szekrény alatt antik képek heverték a porban. Libériás inasok szolgáltak fel fagyaltot, bort, pezsgőt és déligyümölcsöket. Moreiné lompos pongyolában a szoba közepén feküdt pompás erdélyi perzsán és forró virslit evett. Nagy társaság volt ott, amelynek egy Bihari nevű magyar cigány húzta hatodmagával, arannyal hímzett díszegyenruhában. István gróf azon a ponton volt, hogy meggyűlölje a magyar nőt s a magyar huszárruhát.

Még inkább elcsodálkozott, amikor a társaság tagjait megpillantotta. Ott volt a két Pálffy, egy

Erdődyn és két Batthyányin kívül Ligne herceg, a nyolcvanéves belga-francia-német marsall, a kongresszusi szalonok legszellemesebb csevegője, sőt ott látta a feszes, komor és ünnepélyes Windischgraetz herceget is, aki éppen mélyreható eszmecserét folytatott a tábornaggal. A mellékszobákból női sikoltás, cigányzene, vad férfikacaj és papagájok rikácsolása hallatszott be a szalonba, de senki sem törődött ezekkel a komikus vészkiáltásokkal. A szomszédban a legszenyesebb orgia folyt, itt, Moreiné lábainál, Ligne herceg és Windischgraetz megdöbbenő komolysággal politizáltak.

István gróf egy üres széket pillantott meg Ligne herceg és Windischgraetz ezredes mögött. Leült és kihörpentett egy pohár pezsgőt. Aztán figyelmesen szemügyre, vette a belga herceget, aki félig feküdt, félig ült egy olyanfajta magas támlájú heverődívánon, amilyenen Párizsban a császárság alatt a nagyon szép-termetű és félig mezítelen nők szoktak görög szobrokhoz hasonló attitűdben elomlani. A herceg lorgnont tartott fáradt, táskás, gyulladt szeme elé és halkán folytatta a megkezdett beszélgetést.

— Ügy értem, — mondta a herceg egykedvűen, miközben Moreiné fehér vállát simogatta kékeres, reszkető kezével — hogy Bécs a francia forradalom alatt, amelyet kizárólag a franciák belügyének nézett, egész Mária Antoinette haláláig — sőt valljuk be még azután is — olyan életet élt, mintha Párizsban mi sem történt volna. Önök nem zavartatták magukat mulatságaikban, másrészt nem léptek fel azzal a követeléssel, hogy újjáteremtsék a világot. Kedélyes gondatlanok voltak, akiknek kicsapongásában nőm volt semmi erőltetett, semmi mesterkélt. Önök arisztokraták ugyan kacérkodtak a felvilágosodás eszméivel, de a polgárságot a maga együgyűsége a világ minden cenzúrájánál jobban megvédte a bölcsészeti tanok ragálya ellen. A francia forradalom csak akkor tűnt fel önök előtt borzasztónak, amikor annak már császáruk leánya is áldozatul esett. Csak ezt az egyetlen dolgot vették a szívükre a ettől kezdve utálni kezdték azt, amiből

voltaképpen nem értettek meg s még ma sem értenek semmit.

Az ezredes védekezni próbált.

— Oah, nem szabad ezen csodálkozni. Ausztria .;

Az öreg marsall, akinek keze a kurtizán válláról mind mélyebbre és mélyebbre csúszott, nem engedte a mondatot befejezni.

— Szabad megkérdezni, csakugyan van a világon Ausztria?

István gróf közelebb húzta székét a herceghez. Nehéz volt ugyan a feje a sok bortól, de a beszélgetés érdekelni kezdte. Valósággal nyelte a vén marsall szavait.

— A Habsburgok birodalmának voltaképpen még a neve is csak költött. A társadalomban és lassanként a kancelláriákban is szokássá vált, hogy az osztrák uralkodóház birtokait Ausztria névvel jelöljék.

— Ah, oah, — csattant fel Windischgraetz — hercegséged nagyon kevésbé tiszteli...

Az agg herceg mintha nem is hallotta volna.

— Szép vagy kicsikém, — súgta Moreiné felé — a tested ruganyos és a bőröd síma és rózsás. — Aztán odafordult az ezredeshez.

— Legyünk őszinték, az osztrák ház államai csak a fegyver hatalmával összetákolt területek. Délkeleten Magyarország, északon a Lengyelországból kiszakított Galícia, nemkülönb Csehország, Sziléziának osztrák kézben maradt töredékével; ezenkívül Morvaország, Ausztria főhercegség és dél felé Stájerország, Ktajna, Karinthia és Tirol; vegyük ehhez Lombardiát, Velencét, a Sváборszágból szétszórt városokat. Németalföldet és Belgiumot. Ezt nevezzük ma Ausztriának. Mindössze száznegyvenezer négyszög mérföld mintegy harmincmillió lakossal. Mindenütt vannak végek, központot nem találni sehol. A határok e ropant terjedelmének védelmére nagy és költséges haderőre volna szükség. Egész nemzetek vannak e birodalomban, — magyarok, csehek és belgák — akik saját hagyományaikkal élnek és arra büszkék, hogy eredetükhöz hívek maradjanak. Lehetetlen ezeket a

különböző népeket egyöntetű egésszé gyúrni és közösen kormányozni. Nem állam ez, mert nincsenek intézményei; kormánya nem kormány, hanem közigazgatással foglalkozó diplomácia. Csak szerződésekre és örökségekre alapították. *Egy kis* Európa a nagy Európában, nem nemzeti, hanem dinasztikus hatalom, amely úgy kormányozza önmagát, hogy népeit egymás ellen játssza ki és ezzel tartja fenn az egyensúlyát, a nagy Európa egyensúlyában.

István gróf valóságos kárörömmel nézte, hogy az ezredest majd szctveti a düh. Windischgraetz csakugyan magánkívül volt.

— Valóságos forradalmi beszéd. Egy ilyen agg férfiú ... — csattogott s erősen megnyomta ezt a két szót: *agg férfiú* . . .

A herceg azonban nem sértődött meg.

— Bocsánatot kérek, ez nem azt jelenti, hogy szeretem a franciákat. Hannibál kilenc éves korában örök gyűlöletet esküdött a rómaiak ellen. Én tizenöt éves koromban fogadtam gyűlöletet a franciák ellen . . .

Windischgraetz némileg felengedett erre a valloásra; a herceg észrevette és gúnyosan mosolygott.

— Ámbár a francia irodalmat mégis többre becsülöm a német metafizikai szöszátyárkodásnál.

Nem folytathatta, mert Moreiné odatartotta neki a száját, egy fél virslit szorítva a fogai közé.

— Fenség, harapd el a felét.

Az agg marsall leharapta.

— De hát tulajdonképpen mit is akart Franciaország Európával? Miért kellett Napóleonnak egész Európát megháborítani? — szólt közbe egy ismeretlen férfiú, akit eddig senki sem vett észre.

A herceg lenyelte a virslit s aztán megadta 8 választ.

— Drága barátom, ön nem gondol arra, hogy milyen nagy bajban volt Franciaország XVI. Lajos király kivégzése után.

István gróf nem állhatta meg, hogy meg ne jegyezze:

— Európa elég gyámoltalanul viselkedett s csak

ímmel-ámmal fogott fegyvert, hogy megtorolja a királygyilkosságot.

A herceg elismerőleg bólintott.

— Nem is arról van szó. A forradalom nem a Bourbonok, nem XVI. Lajos és nem a francia arisztokraták ellen támadt fel, hanem az egész korszellem ellen. Aláásta és romba akarta dönteni a régi Európa egész épületét. Proklamálta a népfeliséget. Amikor lerombolta a Bastillet, tulajdonképpen az abszolút monarchia szimbólumát, a rendiséget, vagyis a társadalmi rendek között való különbséget, az ember és ember között való különbség évezredes babonáját rombolta le. A nemzetgyűlés már rendi különbség nélkül egyesítette önmagában a szuverén nép képviselőit, akik a királyhoz hasonlóan, sőt nálánál is inkább szenteknek és sérthetetleneknek tartották magukat.

— Nagyon logikusan — felelte István gróf.

— örültség! Aoh, eszeveszett, elvetemült gázság! — kiáltott Windischgraetz.

Ligne herceg pedig a vállát vonogatta.

— Pedig ez természetszerűleg folyik abból az elvből, hogy az Isten minden embert szabadnak és egymással egyenlőnek teremtett.

Az egyik szomszédszobában táncoltak és poharakat zúztak, a cigány harsányan és szünet nélkül játszott, a másikban néhány idősebb úr óriási összegekben kártyázott és halotthalványan, némán, szívszorongva leste a lapokat. Aki nyert, tele marék aranyat dugott valamelyik hölgy keblébe s hahotázott, amikor a megajándékozottnak inge alól a szép sárga Napoleon d'orok a szőnyegre potyogtak.

Az általános mámorban, a fülsiketítő zajban, a dohányfüst és alkoholpára sűrűn gomolygó ködében István gróf már alig látta az arccokat, csak mélyen zengő Öreges hangjáról tudta, hogy a herceg beszél.

— De a forradalom tudta, hogy vívmányait csak akkor állandósíthatja, ha megtölti vele Európa minden népének lelkét. A forradalom mindig forradalmasítani akar. Ha egy nép valaha például eltörölné a magántulajdont, a világ minden népét rá akarná

bírni, hogy hasonlókép cselekedjék. A forradalom érzi, hogy a szigetet elnyeli a tenger; az egész világot el akarja tehát borítani a forradalom hullámaival. És ez néha sikerül is neki.

Valaki közbevágot:

— Nem a forradalomnak, hanem Bonaparte Napóleonnak.

A herceg, aki két térde között tartotta Moreiné bozontos, szép fejét, félszemmel a közbeszóló felé kacsintott.

— Napóleon és a forradalom egy. Az egész napóleoni epizód csak arra való volt, hogy a forradalom vívmányait állandósítsa és biztosítsa az európai reakcióval szemben. Mivel ez békés úton lehetetlenségnek bizonyult, ennél fogva háborút kellett izenni Európának. A forradalom szülte a köztársaságot, a köztársaság szülte Napóleont és Napóleon 1808-ban már elmondhatta, hogy konzerválta a forradalom vívmányait.

Windischgraetz herceg felhördült.

— A legnagyobb zsarnok volt, aki valaha élt Európában. Aoh, a legvéresebb hóhér... Batu kán és ... aóh ...

István gróf Ligne herceg szájáról leste a választ. A herceg nyugodtan felelt.

— Zsarnoka volt Európának, hogy megfélemlítse és meghódítsa azt a forradalomnak.

— Ez ellen tiltakozom — aóh, ez már tűrhetetlen.

— Márpedig meghódította — ismételte nyugodtan a marsall. Még a császárt is meghódította a forradalomnak.

— Hogy érti ezt, herceg? — kérdezte fenyegető hangon az ezredes.

— Bonaparte tábornok, a korzikai rabló, a haramia, a dühöngő örült, a forradalom megtestesülése — — mondta gúnyos mosollyal a marsall — tizenhét esztendővel azután, hogy Mária Terézia leánya a vérpadon elveszett, feleségül vette Mária Terézia másodunokáját. Ez volt a vén Európára nézve a forradalom történetében a legtragikusabb.

— Ez Metternich bűne — tört ki Windischgraetz Alfrédből a felháborodás.

A herceg a fejét csóválta.

— Nem volt valami vitéz cselekedet, de a szegény Ausztriának nem volt más választása. Nem verhetvén le Franciaországot, szövetséget kötött vele, hogy annál nagyobb biztonságban elárulhassa. Ahogy Ausztria Napóleonnal szemben viselkedett, az a legfrappánsabb történelmi mimikri. Hogy a győzöt megnyugtassa és elaltassa, még uralkodójának leányát is odadobta neki, mint ahogyan a görög mitológiában a szüzeket feláldozták Minotaurusnak. Éppen ezért, nem tudom mit csodáljak jobban: Napoleon lángeszét, vagy Metternich ügyességét. Gondolja csak végig drága ezredesem, milyen állhatatosság és mesteri diplomataizálás kellett ahhoz, hogy Ausztria, amely Jemapestől Lodiig minden hadjáratban vereséget szenvedett, végül ebből a katasztrófából hatalmasabb alakban kerüljön ki, mint amilyen volt valaha Európa történetében.

Az ezredes felállt és mellét, amelyen ott ragyogott a Mária Terézia rend keresztje, kifeszítette.

— Egyszóval, alaposan elbántunk a forradalommal.

Ezután nyomban átment a másik szobába azzal a büszke öntudattal, hogy a végén, a legváltóságosabb szituációban, a Ligne herceggel vívott csatát is megnyerte.

Ligne herceg pedig elnézően és finoman mosolygott, majd homlokon csókolva Moreinét, megsúgta neki, hogy feltűnés nélkül haza megy, mert szédül és gyomra felémelyedett a tivornya dögleletes atmoszférájában.

A herceg távozása után Moreiné István gróf ölébe ült és szájon csókolta.

— Ki vagy te, kis gumiarcu ember?

István gróf megmondta a nevét.

— Magyar vagy?

— Igen.

A kurtizán összecsapta rózsás kis tenyereit és nevetve tapsolt,

— Akkor tartsunk össze. Éljen a haza!

István grófnak eszébe jutott, hogy íme az első magyar, aki Becsben a hazáját éltette, egy szegény, posványba süllyedt kis perdita. Egész Magyarországból nincs itt a bécsi kongresszuson senki más, mint a hullarúc, eszelős, vén báró kitartottja, a megvetett, részeges züllött Moreiné asszony. Olyan erősen érezte a maga társtalanságát, hogy sírva tudott volna fakadni szomorúságában. Moreiné is észrevette és arcát az övéhez szorítva, magyarul kérdezte:

— Mit búsulsz, kenyeres?

István gróf utána mondogatta ezt a három szót, amely valamelyik kuruc katonadalból szivárgott át a nép szótárába. Pirulva vallotta be Moreinének, hogy¹ ő ugyan kisgyermek korában egész folyékonyan tudott magyarul beszélni, ezeket a furcsa szavakat azonban most nem értette meg.

— Akkor te nem is vagy magyar — riadt fel hangoosan a kurtizán és a faképnél hagyta.

István gróf egyedül maradt a szoba sarkában s elgondolkozott.

— Nem vagyok magyar... Úristen, hát voltaképpen mi is vagyok én? . . .

Bihari János cigányprímás éppen egy furcsa kis magyar népdal variációit játszotta és Lichnovszky Eduard herceg, Beethoven barátja, a nagy zeneértő áhítatos arccal hallgatta a cigányt.

— Ez olyan szép, hogy akár az öreg Bach Sebestyén is írhatta volna ...

István gróf sem Bach Sebestyént, sem Bihari Jánost, sem a variációk népdal-eredetijét nem ismerte. Elkedvetlenedett.

— Úristen, miféle ember vagyok én? — kérdezgette magában csökönyös önkínzással és egy óvatlan pillanatban kiosont az ajtón.

XIV.

Részegeskedéseit, szerelmi kicsapongásait majdnem mindig elmondta Karolinának. Nem is tudta, mi indítja erre: a gyónás és vezeklés kényszere-e, vagy az a csiklandós érzés, hogy szép, fiatal sógorasszonyával ilyen témákról beszélhet.

Karolina néha mulatott a fiú kalandjain, néha megpirongatta túlságos mohóságáért és mértéktelenségéért, néha kinevette tapasztalatlansága és naivsága miatt. De ma eltorzult az arca és nem engedte a kezét megcsókolni.

— Útálatos vagy.

Megijedt és könyörgésre fogta a dolgot.

— Mondd meg nekem, édes jó Rolly, mit kell most tennem?

Karolina szeme lecsukódott.

— Mit kell most tenned? Semmit. Csak arra kérék, Stefferl, ne beszélj többet ilyesmiről nekem. Nem szabad. Bűn.

Másnapra mind a ketten megkönnyebbültek. Fannyéknál kamarazenés teán találkoztak és Zsófi, akinek az ura, Zichy Ferdinánd gróf, pár hétre magyarországi birtokára utazott, csintalan kedvében éppen az orosz cár és Wrbna Flóra grófné öltözködési versenyét mesélte. A dolog úgy történt, hogy Zichy Károlyéknál nagy társaság volt együtt tegnap este, ott volt Wrbna Flóra grófnő is, aki szépségével már rég magára vonta a Névaparti Apollo figyelmét. Tegnapelőtt Flóra véletlenül azt állította, hogy a férfiak még a nőknél is hiúbbak és öltözködésük több időt vesz igénybe, mint az asszonyoké. A cár ezt kétségbe vonta és fogadást ajánlott. Megállapodtak, hogy a grófnő is, a cár is viszik a vonulnak egy-egy szomszéd kabinetbe és tetőtől-balpig átöltözködnek. A társaság órával kezében ellenőrzi majd az eredményt. Az öltözködési verseny idejét ma déli egy órára tűzte ki a cár. Flóra grófnő teljes udvari estélyi öltözékben jött, de magával hozott egy másik ruhát is, amelyet a szalomból nyíló egyik kis

öltözőben fog magára öltetni. A cár pontosan egy órákor érkezett. Félkettőkor kezdődött a verseny. Eltűnt a cár és eltűnt a grófnő. A többiek a nagy szalonban lélekzetfojtva várták, hogy ki lép ki előbb az öltözőből. Elmúlt tíz perc, elmúlt negyedóra, félkettőkor a társaság tagjai sápadni, majd pirulni kezdtek, háromnegyedkettőkor végre megjelent a cár, teljesen átöltözöködve, mosolygós rózsás arccal, mint ahogy az egy Névaparti Appollóhoz illik. Ezután elmúlt még egy negyedóra, a grófnő csak pont kettőkor jött ki a szobából, bágyadtan, legyőzötten és irulva-pirulva gratulált ellenfelének. A cár oda volt a boldogságtól. Mindenki boldog volt. A cári kegy végigsugárzott az összes jelenlevőkön. Zsófi grófnő nagy színészi tehetséggel mesélte el a történetet. A társaság kissé szégyenkezve összenézett, a férfiek bosszankodtak, az asszonyok nevettek. István gróf odasúgta Karolinának:

— Ezt feljegyzem az emlékkönyvembe. Már szép kis gyűjteményem van az ilyen történetekből.

— Mi az, talán naplót vezetsz?

— Még eddig nem, de azt hiszem, érdemes volna.

— Én már régen naplót írok — mondta Karolina és szeme elborult.

— Meg mernéd mutatni? — kérdezte Stefferl nevetve, de érezte, hogy a vér megint felszalad a fejébe.

Karolina halkán odasúgta:

— Meg. De csak neked.

— Pálnak?

— Isten ments!

Stefferyl eltűnődött. Mit jelent az, hogy neki igen, de Pálnak, az urának nem? Zavarában hirtelen kijelentette:

— Mától kezdve én is naplót írok.

Karolina közönyös igyekezett maradni.

— Úgy tudom, hogy Thürheim Lulu grófnő is jegyzi a kongresszusi eseményeket.

— Metternich is.

— Gentz is.

— Letisztázom a feljegyzéseimet s hozzájuk írom

a magam gondolatait és érzéseit is. Neked, Rolly, mindig jogod lesz elolvasni.

— De aztán az igazat írd! — intette az asszony zavart nevetéssel. Aztán elfordította a tekintetét. Égett az arca.

— Azt hiszed, hogy neked tudnék hazudni, Rolly? ^z

A zenészek hangolni kezdtek és Karolina a szemével intett, hogy ne folytassa tovább.

* * *

Másnap István gróf szép, nagy bőrkötéses könyvet készíttetett, elől-hátul és az első fedőlap homlokán gazdag aranyozással. Alatta aranybetűs írás: Das Gute und Schlechte, welches ich erfahren.

Ettől fogva majdnem minden nap írt valamit a naplókötetbe.

XV.

Szeptember 1.

Chernicheff, a cár főhadsegéde, ma azt mondta nekem, hogy Bécsben immár le kell mondani a szerelemről. A cár mindjárt beleavatkozik. Ez egy újfajta ius primae noctis? Vagy azelőtt is így volt? Amit az uralkodók itt Bécsben művelnek, az kiábrándítja az embert a királyokból; de, hogy ezt a férjek, apák, testvérek tűrik, az kiábrándítja az embert az alattvalókból is. Kezdem utálni az embert, akár korona, akár hálósipka van a fején.

Karolina ma nagyon megsértette Woyna Ede ulánuskapitányt, aki bejelentette magát látogatásra. Elment hazulról és cédulát hagyott hátra ezzel a néhány szóval: A gróf és a pedikűr várakozzanak, Ede sértődötten visszafordult, pedig azt hiszem, inkább kitüntetésnek vehetné, ha egy szép hölgy együtt emlegeti azzal a derék emberrel, akire a lábacskaikat rá meri bízni. Őszintén szólva azonban, az egész bizalmaskodás nem tetszik nekem, de. édes Istenem ...

Szeptember 3,

Legjobb barátaim: Lichnovszky Eduárd, Esterházy Vince, Lichtenstein Vencel, Waldstein János és Pali, a bátyám. De valamennyinél igazabb és kedvesebb barátom Roily. Kár, hogy Roily nem férfi. Az egyetlen tökéletes lény, akit ismerek.

Tegnap éjjel megint rossz társaságban voltam. De nem történt semmi olyan, amit Rollynak be nem mernék vallani. Ez megvigasztal.

Szeptember 9.

Selina sógornőm észrevette, hogy Karolinával túlságosan sokat vagyunk együtt. Furcsa célzásokat tesz ránk. Ma egész éjjel ezen gondolkoztam. Ha tudnám, hogy mások is megütköznek a barátságunkon, nyomban elhagynám Bécset. Lehet, hogy emiatt a szívem szakadna meg, de Rollyért szívesen adnám a szívemet. Rollyért, vagy inkább Rollynak? (Ez csak szójáték.)

Szeptember 12,

Az orosz cár szerint a hat legszebb asszony: herceg Esterházy Pálné, gróf Saurau Zénóné Hunyady Gabriella, gróf Zichy Károlyné, herceg Auersperg Vincéné, aztán az én Zsófi nővérem és Karolina. Szerintem csak egy igazán tökéletes szépség van Bécsben ... Roily... Roily... sejtet-e, hogy kire gondolok?

Szeptember 15.

Tegnap Esterházy Nickerl hercegnél voltam. Ott volt Schwarzenberg Károly Fülöp tábornagy is, aki mindössze negyvenhárom éves, de már második József alatt a török ellen is harcolt és húszéves korában őrnagy volt. Végig küzdötte a francia háborúkat, közben diplomataszolgálatot is teljesített Szentpétervárott és Párizsban. Napoleon után Schwarzenberg Károly herceget tartom korunk legnagyobb hadvezérének, mint ahogy Metternicht a legnagyobb diplomatának. Schwarzenberg herceg nyugodt és fenséges, mint egy

antik isten. Valóságos bölcs. Tudom, hogy milyen ropant feladatot oldott meg, amikor összetartotta a szét-húzó szövetségeseket s megbirkózott az intrikákkal, amelyek majdnem gyalázatos kudarcba döntötték az egész vállalkozást. Nem ismerek embert, akit annyira csodálnék, mint őt. Lovagias és jólelkű, ha valaha titkom volna az életemben, ő volna az, akinek megváltanám. Testemet, lelkemet, becsületesemet és üdvöségemet nyugodtan tenném le az ő kezébe. Mocsoktalan jelleme meghódította magának a királyokat és közlegényeket, tiszta emberi és családi élete tiszteletre gerjeszt mindenkit ebben a babiloni Bécsben.

'Szeptember 17.

Bécs üres. Ferenc császár Budára vitte vendégeit. A magyarok boldogak. Lajos és Pál bátyám, valamint Ferdinánd és Miklós sógorom is ott vannak. Drága, jó apám is szeretett volna elmenni, de megbetegedett. A kongresszus alatt nem is volt künn a házból; nem is nagyon érdeklő a fejedelmi sokadalom; napról-napra mélyebb és szélesebb szakadék választja el az emberektől. Egészen egyedül van. Úgylátszik, az embert hamar elfelejtik. Magára marad, mint a tenger alá süllyedt hajónak egy magános árboca, amely az ég felé mered.

Pál hosszú levélben számolt be a magyarországi ünnepegekről és szemrehányást tett, hogy ezalatt én Bécsben loptam a napot. Pálnak igaza van. Semmirevaló ember vagyok, sem a császáromnak, sem a hazámnak nem vagyok hasznára; családomnak sem és sajátmagamnak sem. Még Karolinát is elhanyagolom. Lichnovszky Eduárdot utálom és mégis megint két napig tivoi nyúztam vele. Ma reggel Hennigstein báró ocsmány bünbarlangjában ébredtem fel. Így hívják azt a szörnyeteget, aki mint egy kifestett csontváz a bécsiek előtt nevetségessé és gyalázatosná teszi a magyar nevet. A szép magyar báró és én tehát itt maradtunk, nem kísértük el a császárt Magyarországba.

Szeptember 22.

A királyok és a koldusok mindenhol egyformák. Csak a közbeeső rétegekben vannak egyéniségek. III. Frigyes, aki fülig szerelmes a vörös Zichy Károlynak — a miniszter fiának — feleségébe, tegnap Karolinát is kitüntette piszkos érdeklődésével.

— Hol van a férje? — kérdezte s kidülledt szemével majd elnyelte Rolly meztelen vállát.

— Magyarországon, a birtokunkon.

— Nos, hát akkor a trón ezidőszerint üres?

Karolina hallgatott.

— És ki a régens? — folytatta idétlen tréfálgozását az uralkodó.

Karolina hallgatott.

— Magam is szívesen betölteném a helyét — vágta ki az otromba csattanót a porosz, de Karolinától alapos leckét kapott.

— Felség, én nem vagyok tartomány, nálam az uralkodókat nem lehet cseréberélni.

A király elpirult és tovább állott. De azért Karolina is bűnös, miért vágatja ki oly mélyre a ruháját a vállán és keblén.

Szeptember 23.

Édesanyám könnyek közt rimánkodott, hogy néha-néha gondoljak az örök üdvösségemre is. Csakugyan hovatovább már egész pogány lettem. Szegény, öreg édesanyánk egész életében egyebet sem tett, mint haszontalan gyermekei földi boldogságáról gondoskodott; most még az égi boldogságot is biztosítani akarja számunkra.

Szeptember 24.

Ma Karolinával kilovagoltunk a Práterbe. Visszafelé jövet azt mondta Rolly: Mi minden akarna lenni ez a gróf Széchenyi István? Szeretne' híres katona lenni, akinek a mellén mindenféle rendjel ékeskedik s mindéi! újság tele van a nevével. Szeretne örökké utazni s magát expatriálni. Megházasodni s minden gondtól menten csak a társadalmi életnek szentelni magát. Nem. Nőtlen maradni, minden társaságtól visszavo-

nulva vadászgatni s lovat nevelni. A diplomáciában karriert csinálni. Élére állni egy pártnak s a jog és alkotmányosság ügyének élni. Belletristává lenni s verseket, tragédiákat írni. Ez a fiú, nem tudván életének irányt adni, egymásután a szélrózsa minden irányába nekirugaszkodik; tessék elképzelni, hol fog ez kikötni.

Milyen jól ismer engem ez az okos, kegyetlen Rolly!

Szeptember 26.

Tegnap voltam Charles Maurice Talleyrandnál, Benevent hercegénél. Karolinát kísértem oda. A herceg, aki hosszú, kétfelé omló, vállig érő vörös parókájában olyan, mint egy sörényes majom, Karolinát való-
sággal körülnyálazta a bókjaival.

Elnéztem ezt a mindenütt jelenlévő sánta Mefisztofeleszt, aki a francia forradalom kitörése óta egyetlen napra sem tűnt le a világ színpadáról. Ki hinné róla, hogy püspök korában ő tartotta az istentiszteletet a július 14-iki mársmezei nemzeti ünnepen? Hogy a rémuralom alatt már a jakobinusok ellen keverte a kártyát Angliában? Hogy a direktóriumot ő segítette Napóleonnak megbuktatni és ő asszisztált a pápának a császár megkoronázásánál? Ezek után csak természetes, hogy az oroszországi hadjárat idején már a Bourbonokkal alkudozott és a szövetségesek párizsi bevonulása után éppenséggel ő maga indítványozta Napóleon letételét. Most itt van a kongresszuson. Senki sem hívta, eleinte csakúgy ténfergett Bécsben a fejedelmek körül, de most már résztvesz a tárgyalásokban. Eanny nővérem, aki szellemes karikaturista, Talleyrand-t is lerajzolta vázlatkönyvébe, mint gall kakast, akinek hat feje van és mind a hat csőrével mást és mást kukorékol. Az egyikkel: Éljen a köztársaság, a másikkal: Éljen a császárság, a harmadikkal: Éljen a király ...

Ez a Talleyrand azonban nem egy, hanem nagyon sok. példányban látható itt a kongresszuson. A saját estélyén is tíz vagy húsz Talleyrand nyüzsgött körülötte olcsó ponyvakiadásban. Egyrészüket őseitől örökölte novét, vagonát, tekintélyét, szinte beleszületett a

hatalomba, mint a fejedelmek. De vannak kalandorok, akik a mélyből jöttek fel és külső megjelenésükkel, furfangos eszükkel, erőszakosan, fölfelé alázatos meggörnyedéssel, lefelé pedig zsarnoki pöffeszkedéssel egyszerre csak kezükbe kaparintották a gyeplőszárat. Honnan jöttek, ki hívta őket? — senki sem tudja. Mintha találkát adtak volna egymásnak, megérkeztek az orosz cár udvarába, az angol parlamentbe, vagy a porosz hadsereg vezérkarába. Mint egy vándorszínész társaság tagjai, itt vannak és eljátsszák szerepeiket. Dalberg herceg, a mainzi választófejedelem öccse, egész életében nem tett egyebet, mint kereste az asszonyok, bankárok és firkászok kegyét; ezen a módon francia állampolgár és Napóleonnak először cselédje, aztán árulója lett s most egyike azoknak, akik Franciaország kormányzatán osztozkodnak. A harmadik francia követ (Richelieu herceg) a forradalom alatt emigráns, kezdetben az orosz hadsereg tagja, Sándor cár alatt már Odessza kormányzója, Napóleon bukása után pedig a francia főrendi kamara elnöke. Miért? Senki sem tudja. Pozzo di Borgo korzikai ügyvéd, aztán orosz katona, majd angol titkos diplomata, Bernadotte svéd trónörökös barátja, végül a lipcsei csatában már tábornok és most az orosz cár legbizalmasabb politikai tanácsadója. Talán csak nem azért, mert szép idézeteket tud mondani Dantéból, Tacitusból és az angol államférfiak beszédeiből? Lord Stewart vagy más néven Lord Pumpnickel a bécsi utca mulattatására felvirágozott lova hátán piros ruhában, sárga csizmában, mint egy bohóc nyargal a városon végig és cifra öltözete miatt az »arany fácán« nevet viseli. Lord Castlereagh, otthon, ha társasága nincs, órákhosszat táncol a feleségével, vagy ha az sincs kéznél, egy magashátú bõrrel bevont ebédlőszékkel s bálban és ünnepélyeken a felesége hordja a térdszalagrendet. Ezeket, ha nem a hatalmas Angliát képviselnék, régen a bolondok házába csukták volna. Sidney-Smith admirálist, aki nyilván mint tengeri kalóz rabolta össze roppant vagyónát, exotikus ruhába öltöztetett és exotikus erkölcsű szép leányai táncoltatják, mint valami cirkuszi medvét. Ki hívta

és ki küldötte ide? — senki sem tudja. Ez a tíz vagy húsz ember úgy érzi, hogy joga van Európa népét, mint valami csordát vágóhídra vinni, vagy gúlákat építtetni velük. El sem képzelni nélkülük háborút és békét, kormányzatot és államéletet sehol Európában. Ide-oda utazgatnak, úgy változtatják hazájukat, mint a szeretőiket, kifosztják a bankárok pénztárcáit, kegydíjakat húznak az uralkodóktól és a hadseregszállítóktól, száz ezreket fizetnek egy-egy szép színésznőnek, vagy száz ezreket zsarolnak ki némely öreg hercegnőtől, elpusztíthatatlan és halhatatlan vérszopói a népeknek, amelyeket nem is ismernek — Úristen, micsoda jogon telepedtek ezek az emberiség nyakára?

Es az asszonyok! Az egyik sarokban Windischgraetz herceg a ház úrnőjének tette a szépet. Az úrnő mindössze huszonegy éves, de már elvált az urától, Talleyrand herceg öccsétől, akit a nagybácsi szép summa arannyal elégitett ki. Dorottyának hívják, kurlandi hercegi családból származik, tizenöt éves kora óta egyik férfi karjából a másikba röpdös, most az öreg, sánta herceg szerelmében sütkérezik. Ez a szerelem azonban csak fényt és dicsőséget tud rá árasztani, meleget és tüzet a merevarcú Windischgraetz herceg adna hozzá — ha tudná, honnan vegye.

Nekem az estélyen Sagan Wilhelmina! hercegnő tetszett legjobban, aki most Metternich szolgálatában áll, habár nemrég még Sándor cár barátnője volt. Egy házban lakik Bagration hercegasszonnyal a Senkenstrasse 54. számú ház első emeletén s lakásának ajtaja éppen szembe néz a Bagrat ionéval. Most Trubeckoj herceg felesége. Szép, magas, fekete, erős és szenvedélyes bestia. Mérhetetlen vagyona van, de azért közönséges kém és kurtizán; ügylátszik, ennek a pályának is vannak önkéntesei, minden érdek nélkül, pusztán hivatásérzetből, a szent cél érdekében. Vagy egyszerűen csak kielégíthetetlen nőstények ezek?

Október 5.

Fanny nővéremnél ma nagy társaság volt. Csodálatos barátai vannak Fannynak: urak és művészek,

akik egymás mesterségét irigylik s mindegyik a másik mesterségében akar kitűnni. A hercegek és tábornokok festeni, zongorázni, énekelni akarnak, verseket írnak és színdarabokban szerepeket játszanak; a művészek politikáról, lovakról és szerelemről tartanak előadásokat, vagyis arról a három dologról, amelyhez nem is konyítanak. Nem csodálom, hogy Fanny férje, Nikkerl, megszökik a saját estélyeiről.

A legfurcsább alak Fanny barátai közül Werner Zakariás, az abbé, akivel együtt utaztam Milánótól Bécsig. ő most Bécs legnagyobb prédikátora; a Stefariskirche vagy a Maria am Gestade szószékén elmondott szentbeszédére úgy mennek az emberek, mint az Operaház egy bemutatójára — a hasonlat annál

- inkább megállja a helyét, mert Zakariás abbé valószínűleg elnézi a szeritbeszédeit.

Werner Zakariás a szalonokban nem játssza sem Ezsaiás próféta, sem Abraham a Santa Clara szerepét, inkább pályázik a költő és irodalmi kritikus babéráira. Minthogy én irodalomból csak annyit tudok, amennyit Karolinától tanultam, odalopódtam az abbé mellé, hogy gyarapítsam ismereteimet. A következő párbeszédet hallgattam végig:

— Abbé úr, kit tart Ön nagyobbnak: Racine-t vagy Voltaire-t?

Az abbé arca átszellemült.

— Ah, ezt a két nevet nem lehet egy napon kiejteni. Racine fenkölt és mélységes, mint az ég és a tenger. Soha le nem írt egy sort, amely nem volt mintaszerű, óriási, mesteri, felülmúlhatatlan. Egyetlen gondolata sincs, amely nem volna bibliai törvény. . . . Voltaire? ... Az ő gonosz nyelve, az ő erkölcsi felfogása . . . pfuj!

— Igaza van abbé, Racine valósággal megigéz. Az abbé felhördült.

— Igézet, igézet! Hol van Racine az igézettől! Racine monoton, unalmas, hideg, Voltaire felizgat bennünket, megfélemlít, elragad és a végtelenbe sodor.

— Ezért rajongok én Voltaire-ért — szólt valaki közbe.

— És miért, ha szabad kérdezni grófnő? — rikkantotta az abbé. — Azért talán, mert Voltaire a világon mindent tagad, még a vers törvényeit is?

— Annyi bizonyos, hogy Voltaire újító — tódította egy harmadik. — Voltaire sem nem klasszikus, sem nem ortodox.

Az abbé összecsapta a tenyereit.

— Ki meri azt állítani, hogy Voltaire nem klasszikus? Az egész francia irodalomban nincs hozzáfogható klasszikus.

— Jó, jó, de a stílusa . . .

— A stílus! Az ő stílusa! Hogy Voltaire-nek nem volna stílusa? Olvasott ön tisztább, tökéletesebb verseket? A verselés szabályait egyik költő sem tartja be oly tökéletesen ...

Nem hallgattam tovább. A vendégek ajuldoztak az elragadtatástól. Ez a Werner Zakariás!

Félek, hogy ily módon sohasem tudok Karolina előtt levizgázni irodalomtörténetből.

Október 10.

Sándor cár halálosan szerelmes Auersperg hercegnőbe s azt hiszem, ez volt az orosz cár egyetlen plátój szerelme. A bécsi asszonyok azonban, akik szerelmi dolgokban hírből sem ismerik a *nem* szót, azt mondják, hogy a betörésnek, amely a napokban az Auersperg palotában történt, nem kisebb legény a tettese, mint az oroszok cárja.

A cár egyébként minap Beauharnais Jenő alkirálylyal a Salzgries egy sötét mellékutcájában tett legkegyelmesebben látogatást. Ahogy ott egy nyilvános házból lejövef kart karba öltve lefelé támogatták egymást a lépcsőn, az alkirály egyik komornyikjával találkoztak, aki megismerte őket. A lakáj elfordította fejét, jeléül annak, hogy szégyenli magát és inkognito ját még az uralkodók előtt sem hajlandó levetni. Kár, hogy a fejedelmi cselédek példája csak a legritkább esetben ragad gazdáikra.

Október 12.

Tegnap tűzijáték volt a schönbrunni narancsligetben. Aznap jöttek meg a fejedelmi vendégek Grácból, de Metternich egyetlen óra pihenőt sem enged nekik. Zeneestély, bjl, vadászat, népünnepély. műkedvelő színelőadás egymást érik, hogy a kongresszus tagjai kimerüljenek és Metternich a maga kénye-kedve szerint csinálja meg Európa új térképét. Ebben kancellárnak tökéletes igazsága van. Egyetlen okos ember esetleg még elkövethet valami jót a népek érdekében; de egy asztaltársaság feltétlenül ostobaságot vagy gázságot eszel ki, ha egyáltalán ki tud eszelni valamit. Én egyébként nem ismerek sem olyan embert, sem olyan kongresszust, amelynek joga volna a népek fölött rendelkezni. Népek sorsát csak maguk a népek intézhetik. Napóleon is megbukott, mert összetévesztette magát az isteni gondviseléssel. Karolinát ma nem láttam. Talán azért vagyok ilyen jakobinus hangulatban.

Október 15.

A Práterben tizennégyezer gránátost vendégelt meg ma a jó Ferenc császár. A gránátosok berúgtak és boldogak voltak. Szegény ördögök. Ki tudja, nem kell-e nekik megint vérüket ontani azért a néhány hordó savanyú borért, amelyet számukra a császári kegy csapra üt, miután néhány százezer bajtársuk vérét megcsapolta. Schwarzenberg herceg volt az egyetlen alattvaló, aki az uralkodók asztalánál kapott helyet. Ő volt az egyetlen fejedelmi férfiú a sok koronás pipogya között. Sajnálom, hogy Karolina nem szenvedheti a tábornagyot. Nincs más oka erre, csak az, hogy a marsall nagy tisztelője Lichnovszky Károlyné hercegasszonynak. Este a társaság a Kärtnerthor mellett levő színházban a Flóra és Zephir című balettet nézte végig. Én Karolina mellett ültem egy páholyban és egész este kezemben tartottam a kezét.

Október 17,

Rolly figyelmeztetett, hogy kezdek Bécsben divatba jönni.

— Minek köszönhetem ezt a szerencsét? — kérdeztem tettetett közönnyel, de megvallom, titokban jólesett ez a bók.

— A ruháidnak — felelte Rolly gúnyosan és figyelmeztetett, hogy angломániásnak tartanak s emellett hóbortos piperkőcnek.

— Mindenki úgy öltözködik, ahogy egyéni ízlésének megfelel — duzzogtam sértődötten.

— De ahhoz az kell, hogy az embernek jó ízlése legyen.

Nagyon fájt ez a kíméletlen lecke. Tehát az ízléstelenségem révén leszek híres ember Bécsben.

Október 18.

Rolly nagyon édes volt, ahogy tegnapi kíméletlenségéért ki akart engesztelni. Megmondtam neki, hogy ez teljesen felesleges. Tisztában vagyok azzal, hogy azok a tulajdonságok, amelyekkel némi feltűnést keltettem magam körül, nagyon is gyarlók. De szerencsére mulandók is. Egyetlen tulajdonságot becsülök magamban és ez az értelem s ebből azt hiszem, több van bennem, mint az átlag s emberben.

Rolly mosolyogva jegyezte meg, hogy ennyi önbizalommal csakugyan sokra fogom vinni. Erre megjegyeztem, hogy tökéletesen ismerem magafmat; tudok ugyan jól lovagolni, táncolni, úszni, de egyebekben testalkatomban némi félszepség van, s ez sehogy sem illik világos és fürge eszemhez; nálam tehát nem túltengő önbizalomról, csak mély önismereetről lehet beszélni. De ez mind semmi. A fődolog: egész férfiúnak lenni és erélyesen cselekedni, mert az emberiség éppúgy a férfiaság és erő körül tolong, mint ahogy a világegyetem központja a hatalmas Isten,

Október 20.

Windischgraetz herceg ma nagy erkölcsi leckét tartott arról, hogy rossz társaságba keveredtem és haszontalan tivornyázásban fecsérelem el az életemet. Nagyképü fajankó. Én is beismerem, hogy más életet kellene élnem, de akkor kérnék ahhoz más országot is. Éh is tudom, hogy a fiatal embereket arra kellene nevelni, hogy minden szenvedélyükkel a nemzetet szolgálják. De hogyan lehetséges ez egy olyan országban, ahol nem szabad szatírával s szarkazmussal a világra jönni s nem szabad azt, amit a kormány tesz, nevetségesnek s komikusnak találni? Istenemre mondom, legokosabb volna már húszéves fővel kivándorolni külföldre, mert ha valaki egy vonalnyira a közepszerűség fölé emelkedik, be kell látnia, hogy nincs semmi keresnivalója az osztrák birodalomban. A becsületesebb ember itt zavarba jön, hogy forradalmár legyen, vagy .burgonyát és káposztát ültessen-e otthon a falujában. Én is szeretném tudni, vájjon belevessem-e magamat abba a pedáns, lágymeleg konfúzióba, amely a vén groszgarconokat az útból el akarja tenni s egy bizonyos főváros »luxurians« fiatalágába az élet egy szikráját erőszakolja? Nem. Ez a legmeggondolatlanabb bolondság volna, amit ember elkövethet. A csiga versenyfutása, a nyúl küzdelme s egy haldokló kaméleon lelkesedése volna, az, ha valaki ezekkel a vastag, képzelődő s öntelt emberekkel valami dicsőséges vállalkozást akarna nyélbeütni. Az egész országban nincs csak két kitűnő férfiú: Schwarzenberg és Metternich.

Windischgraetz herceg volna a legutolsó ember a világon, akiről példát vennék. Ha az ő korlátolt vas-kalapos önteltség erény, akkor jöjjön inkább a léha és szeretetreméltó oktondiság.

Október 21.

Ismerek egy öreg, tiszteletreméltó férfiút, aki fiainak minden esztendőben néhány szót szól az ember becsületességéről, mígnem azok kiröppennek a családi fészekből és magára hagyják a szegény apát. De vala-

mit magukkal visznek: a becsületesség ösztönét, amely beléjük van oltva. Ennek köszönhetik, hogy soha sincsenek kétségben: miképpen kell viselkedniük.

Ez a család a Széchenyi-család.

Október —.

Karolina gúnyolódott velem, hogy a naplóírással is úgy leszek, mint minden egyéb felbuzdulással. A szalmaláng egy-kettőre ellobban és csak pernye és füst marad utána. Állhatatosságomról magam sem tartok valami sokat, de a napló — úgylátszik — nálam életszükséglet. Még megtörténik, hogy író lesz belőlem, habár az írást nem tartom valami különösen úri és férfias erénynek. Azt azonban fogadom, hogy ezek a naplók sohasem kerülnek idegen kézbe.— Karolina, természetesen nem idegen kéz. Van néhány bűnöm, a naplóírást is titkos bűneim közé számítom. Nem szeretek mezítelenül mutatkozni, még legjobb barátaim előtt sem, van bennem olyfajta leküzdhetetlen szeméremérintet, aminőt siheder-korunkban általában véve a női nemnek tulajdonítunk. Később természetesen észrevevessük, hogy a nők testileg is, lelkileg is szemérmertlenebbek a férfiaknál. Még a szégyenüket sem tudják titokban tartani. Testi hibáikat rejtegetik ugyan, de csak addig, míg ruha van rajtuk. Ha szeretőjük előtt levetkőznek, petyhüdt mellüket, elnyomorított lábukat, kiütéses durva bőrüket is leplezetlen hagyják, — ez az első ölelkezések mámorában természetesen még nem nagy baj, de később végzetesen kiábrándító. Ezt szobaleánynál és hercegasszonynál egyformán észrevettem.

Én csak magam előtt nyúzom le magamról a bőrt, az emberek többsége pedig ellenkezőleg: magában meg van győződve a saját tökéletességéről. Az emberek, ha hibáikról beszélnek, ezt rendesen azért teszik, mert hallani akarják a cáfolatot. Elvárják, hogy hibáikat akként magyarázzuk, mintha azok csak túlzásba vitt erényeikből erednének. Ha nem tesszük meg nekik ezt a szívességet, megneheztelnek, irigynak és gonosz-

nak tartanak, vagy esetleg ostobának, akik ésszel fel nem érjük őket.

Én magamban is, másokban is látom a hibát s mindent összevéve mindenek között magamat igen tökéletlen teremtésnek tartom. Nem haragszom, ha mások megítélnék, sőt titokban örülök, hogy rosszabbat nem mondtak rólam, mert bűneim igazi nagyságát még csak nem is sejtik.

Egyetlen ember van a világon, akit nem akarok megbírálni s ez az édesapám; egy másik emberről pedig még csak gondolkodni sem merek, mert rettegek, hogy valami rosszat leszek kénytelen felfedezni benne; ez Karolina. Ébren és álmaimban, vele és nélküle, mindig bennem van s néha le tudnék borulni az ő mennyei tökéletessége előtt. Olykor pedig egy láthatatlan, undok szörnyeteg értelmetlen gyanúsításokat sugdos a fülembe, amelyek azzal rémítenek, hogy Karolina is csak emberasszony, tökéletlen és esendő lélek, olyan mint a többi. Például, ha Rolly kedves és kacér, kétségbeejt, mert a bennem lakó gálád szörny romlottságnak minősíti azt. Ha Rolly hideg és kimért, ha közönyös, vagy visszautasító, akkor. . . akkor, kétségbeesem. Elképzelem, hogy egyszer az enyém lesz ... óh . . . olyankor irtózom tőle. Elképzelem, hogy erre nem is gondol és soha nem is lesz erre rábíráható . . . óh . . . akkor meg ezért kezdem meggyűlölni.

Érzem, hogy nevetséges vagyok, de mentségem az, hogy ezt még sohasem éreztem senkivel szemben. Inkább az a vétkem, hogy túlságosan cinikus vagyok. A nőket nem is tartom egyébre valónak, mint hogy . . . olthatatlanul kíváncsi vagyok minden nő testére . . . a' legesunyább testre is, csak azért, mert más, mint a többi, mert titokzatos, forró és eleven ... a leghitványabb csókra is kíváncsi vagyok. Igaz, hogy utána miud'g megutálom, de ha a legnagyobb utálkozás közben elem kerül egy új, egy más, egy friss, egy ismeretlen, akkor. . . Ha jó kedvem van, ha szomorú vagyok, ha nagyon sokat ettem, ha éhes vagyok, ha Karolina valamivel megbántott, ha Karolina valamivel boldoggá tett, ha egyedül tépelődöm, ha társaságban

dőzsölök, ha egészséges vagyok, ha testi fájdalom gyötör — ez mind és mindig ok arra, hogy eszembe juttassa a nőt és megkívántassa. Valóságos istencsapása ez, szörnyű átok, vagy betegség, nem tudom, de ez az igazság. És mégis! Rolly szent és én megborzadok attól, hogy szentségtörést kövessek el. Rolly bálvány és én összetöröm ezt a bálványt, ha bizonyosul róla, hogy ő is csak törekeny, mint a többi asszony bálvány.

Ha Rolly nem lesz az enyém, megőrülök a vágyakozástól, ha az enyém lesz, megőrülök a kiábrándulástól.

Október 21.

Ligne herceg meghalt. Az öregúr utolsó éjszakáját Moreiné szalonjában töltötte. A magyar kurtizán volt az utolsó hölgy, aki a nyolcvan éves szoknyavadászt az utolsó vigasztalásban részesítette. Magyarországnak tehát megint szerep jutott a kongresszuson. Ligne herceg volt különben az utolsó rokokó Grand •Seigneur és úgy halt meg, ahogy élt: finoman, előkelően, jókedvűen és szellemesen. Haláloságán mosolyogva mondta: a kongresszusi tagok szór hozásaiból még csak egy Eeldmarschall temetése hiányzott. Megszerzőm nekik ezt az örömet is.

Október 21.

Karolinával két nap óta haragban vagyok. Nem is tudom, min veszünk össze. Azt mondtam neki, hogy Pál jobban tenné, ha nem jönne haza. Felháborodott, hogy ilyen szeretetlen vagyok. Térden állva kértem tőle bocsánatot.

— Igazad van Rolly, holnap írok Pálnak, hogy jöjjön haza.

Erre sírva fakadt s keserű szemrehányásokkal halmozott el.

— Úgylátszik, halálosan unod magadat velem — ezt ismételte s egész testét rázta a zokogás.

Nem tudtam megvigasztalni. Kért, hogy hagyjam

in agára és csak akkor mutatkozom, ha hivat. Azóta neín mozdultam ki a házból. Legalább harminc levelet fogalmaztam, hogy kimagyarázkodjam. De tulajdonképpen nem is tudom, hogy mit kellene írnom. Miért haragszik?

Október 23.

Zsófi nővérem meglátogatott, mert — mint mondta — Karolinától azt hallja, hogy beteg vagyok.

— Nincs semmi bajom.

— Akkor siess, öltözz fel és látogasd meg Rollyt. Nagyon' aggódik miattad.

Drága, aranyos, egyetlen Zsófim! Imádom Rollyt.

Október 23., éjjel.

Karolinánál nagy társaság volt. Egy pillanatra magunkra maradtunk. . '

, Miért hivatál?

, — Hogy kíséj el holnap Esterházyékhoz á gyermekbálra. .

Ennyi volt az egész. Gyűlölöm Rollyt.

Október 25.

Rolly elragadó volt. Rolly az egyetlen asszony a világon. Pál, Pál, te egész életemre boldogtalanná tettél. Hát úgy van az a világon, hogy egyik ember boldogságát csak a másik ember boldogtalanságával lehet megvásárolni. Eddig csak az emberekből, a hadvezérekből, a királyokból, a költőkből, a papokból és az asszonyokból ábrándultam, ki, most kezdek kiábrándulni az isteni igazságból, a teremtés rendjéből és az erkölcsi törvényekből is. Istenem, ne vigy mjnkét a kísértésbe és bocsásd meg a mi bűneinket.

Október 26.

Ma sokat beszélgettem Karolinával a szerelemről. Karolina nemcsak szép, de okos és szent is. Bölcsen, megmagyarázta, hogy szebb dolog is van a világon,

mint a szerelem. A mi barátságunk több a szerelemnél. Ma először beszéltünk nyíltan szerelemről. .

Október 28.

Ezeket a sorokat a bajor király előszobájában írom, ahol holnap reggelig huszonnégyórás kamarási szolgálatot teljesítek. Nemrég jöttünk vissza egy látogatásról, amelyet részletesen feljegyzek és megmutatok Karolinának, hogy kedve teljék benne. Istenem, mit nem adott volna Rolly azért, hogy velünk lehessen!

Beethoven Lajos zeneszerzőnél voltunk Hernalsban, egy ócska emeletes házban, ahol nyikorgó fa-, lépcsőkön kellett felmenni a mester lakásába. A király nagy művészetkedvelő és miután a bécsi régiségkereskedőnek, Artaria Ágostnak a Kohlmarkton levő üzletét csaknem kifosztotta, megtudta azt is, hogy a cég adta ki a Beethoven úr első szerzeményeit. Artaria jó barátságban van ezzel a zongoristával s kijárta, hogy , az fogadja a bajor király és néhány bécsi zene-; bolond látogatását. (Formális engedély kellett ehhez a kihallgatáshoz és az egész dologban ez tetszett nekem a legjobban; szeretem, ha az ész és szív uralkodói megleckéztetik az arany és a vér uralkodóit.) Úgy láttam, már nagyon megúnta a fejedelmi vendégeket, akik kíváncsian tolonganak a háza körül, mint az állatseregletben az orosz lán ketrece előtt. Belépődíjat azonban nemSgen fizetnek, e helyett szeretnék megzongoráztatni, mint ahogy a medvéket megtáncoltatják. A bajor királyt e látogatáson Rudolf főherceg (a mester tanítványa), Lobkowitz herceg és Kinsky herceg kísérték, valamint csekélységem..

Útközben a király Beethovenről kérdezősködött. A hercegek elmondták, hogy a zeneszerzőt Londonba csábítják, de ők nem engedik el, aminthogy akkor is visszatartották, amikor Napóleon Jeromos Westfáliába csalogatta. Évi négyezer forint nyugdíjat adnák össze neki, hogy zavartalanul dolgozhassák és Bécs zenevárosi dicsőségét öregbítse. (Artaria úr, aki szintén velünk volt, odasúgta nekem, hogy a négyezer forintot-

csak egyszer kapta meg. Azóta adósok neki, mert előbb kártyaadósságaikat kell kifizetniük.) Beszéltek, hogy Beethoven úr már egészen süket, szeme rossz, gyomorbaja van, vért köp, iszákos és rengeteg családi bánat emészti a szívét. Évekkel ezelőtt volt egy nagy szerelme is, Brunswick Terézia grófnő, de ez már a múlté.

Délután öt órakor léptünk be az öreg lakásába. Soha életemben nem láttam és nem látok olyan rendetlen szobát. B. úr egyáltalán nem volt meghatva az előkelő látogatástól, ócska házikabátjában fogadott bennünket és helyet mutatott a pamlagon, amely porlepte könyvekkel és kótákkal volt tele és ruganyai néhol kiálltak a viaszkosvászon huzatból. A székeken is könyv, papír vagy hangszer. A zongorán mindenféle lim-lom, hálcsipka, kávéfőző-masina, kitömtött buidogg, rajzok, szobrocskák, könyv, kóta, hangszer...! Egyetlen napig sem tudnék ilyen szobában élni. Rossz levegő volt, alkohol és kávészag s beteg ember szaga. Nem így képzeltem a híres Beethovent. *

A király kísérete mindentől el volt ragadtatva. Tetszett neki a házigazda félszége, goromba dörögése és figyelmetlensége. Talán még a süketsége is tetszett neki. Érdekes, hogy amíg nála voltunk, egy fiatal festő, aki még csak nem is köszönt az uralkodónak és kíséretének, megszakítás nélkül dolgozott egy képen, amely a vén zongoristát ábrázolta. A király ettől is el volt ragadtatva. Ott volt még egy másik muzsikusra is, aki úgylátszik Beethoven úr jó barátja és famulusa. A király megszólította.

— Kicsoda ön?

Az illető bemutatkozott.

— Zmeskáll Miklós vagyok; földbirtokos Magyarországról.

— Földbirtokos? Remek. És azonkívül mivel foglalkozik?

— A kancellárián vagyok tanácsos.

— Ez szép öntől — mondta a király és a festő felől kérdezősködött.

— Simon Nándornak hívják — jelentette a kancelláriai hivatalnok. — Festőművész és énekes, az Opera tagja.

— Festőművész, operaénekes? Remek. Hol született ön?

— Pesten.

— Ah, ez elragadó. Pest gyönyörű város. Ott terem a tokaji aszú.

Artaria Ágost közben elmondta nekem, hogy ez az egyetlen festő, akinek Beethoven úr a saját otthonában, igazi emberi és művészi mivoltában modellett ő, persze a maga módja szerint, a nélkül, hogy tudomást venne a jelenlétéről. De Simon már eddig is szakadatlanul a sárijában volt, mappájában már volt egy sor tanulmánya, amelyeket e munkájához felhasználhatott, tehát beérte a kapott engedéllyel. Most már csaknem teljes a kép, csak a szempár hiányzik.

Bánéztem Beethoven úr szemére. Ennek a szemnek játéka csodásán sajátos volt és egész skáláját mutatta a tciutcti ek, a vad, dacos kifejezéstől, a szelíd és szeretettel teljes cl'ágyuBsig.

Ezalatt a fiatal festő fesztelenül tett-vett a szobában, mintha otthon volna.

— Furcsa egy vad legény — súgtam Zmeskáll úrnak, míg Beethoven vendégeivel Pécsről, zenéről, Münchenről és az emberek sok, aljas jellemvonásáról beszélgetett és közben a kávé fözte, hatvan szemet számítva egy csészére.

— Ezek ketten biz' jól egymásra találtak, — felelte Zmeskáll mosolyogva — Beethoven úrnak nagyon te szik a fiatal magyar medvebocs, aki, mintha csak a saját műhelyében volna, ki- s bejár a mester szobájába a nélkül, hogy jónapot vagy alászolgúját mondana neki.

Közben elkészült a kávé és Beethoven magához intette a fiatal festőt.

— Na, most, ha akarja, *megfigyelheti* a szememet — mondta neki harsány nevetéssel, mintha mi ott sem volnánk.

A festő leült B. úrral szemben. Mi álltunk éa kávéscsészénket a tenyerünkön egyensúlyoztuk.

— Maga is magyar? — kérdezte Beethoven a festőt.

— Az.

— Magának szép bajusza van, Zmeskállnak is lehetne annyi esze, hogy bajuszt növevssen.

— Ha magyar.

— Magyar hát. Azért is olyan becsületes ember. Én nagyon szeretem a bajuszosokat. Szeretem a zenéjüket is. Hallott már maga Bihariról?

— Nem.

— Szégyelje magát!

— Az cigány.

— De a zenéje magyar. Ismeri a Rákóczi-indulót?

— Ismerem.

— Nahát. Abból is tudhatná, hogy Bihari a derék magyar bajuszosok közül való.

Így beszélgetett Beethoven úr a magyar festővel és a bajor király odavolt a gyönyörűségtől és elragadtatástól.

(Eszembe jutott, hogy azt a Biharit már én is hallottam. Lehetetlen, hogy Bihari cigány; inkább azt hiszem, hogy az őse Attila udvarában karmester és zeneszerző volt.)

Mire a festő és zeneszerző beszélgetése véget ért, készen volt az arckép. A bajor király kijelentette, hogy ennél szebb és találóbb arcképet még sohasem látott. Zmeskáll tanácsos úr odavolt a boldogságtól. Tudja Isten miért, magam is elérzékenyedtem.

— Nagyon szeretem ezeket a bajuszosokat — ismételte Beethoven úr és gyengéden simogatta tekintetével a fiatal festő arcát. — Jó katonák, jó muzikusok, jó festők és — itt elhomályosult a szeme és a mennyezetre nézett állítattál — és gyönyörű leányaik vannak.

A bajor király kijelentette, hogy ő is nagyon szeíeti a tokaji asszut. Csak a főherceg, Lobkowitz és Kinszky hallgattak.

Drága Karolinám, vájjon te is szereted a bajuszosokat?

XVI.

Pavlovics Konstantin trónörökös hannincötesztendő volt, vagyis mindössze két évvel fiatalabb, mint bátyja, a cár; természetének óriás majomhoz hasonlatos aránytalansága, arcának csúnyasága és vadsága miatt azonban sokkal öregebbnek látszott. Nagyon hasonlított apjához, a meggyilkolt Pálhoz: egész Oroszországban nem lehetett az övénél nemtelenebb mongoloid arcot találni; szeme zavaros, meredt és vizenyős, orra tömpe, világosszürke szemöldöke tüskés, bozontos és félelmetes; pofacsontja kiálló s alatta a halántékától szájaszögletéig kanyarodó pofaszakáll rőt színű és durva. Felsőteste aránytalanul hosszú volt és lapátalakú, szőrös, vörös keze majdnem a térdéig lógott. Sokszor maguk a cári család tagjai is megijedtek tőle, olyan visszataszító volt a megjelenése. Mintha maga is tudta volna, hogy milyen benyomást tesz az emberekre, nem akart egyébként látszani, mint ami volt: erőszakos és fanatikus katonának, aki rettenthetetlen bátorsággal küzdött a Napóleon ellen vívott csatákban, félelmetes fegyelmet tartott csapatai között, embertelenül kancukázott, valódi orosz módra részegeskedett és eszeágában sem volt, hogy valaha beleüljön nagyanyja, II. Katalin székébe.

Széchenyi István gróf emlékezett arra, hogy a lipcsei csatában Konstantin levetette köpenyét és sírva takarta be sebesült szolgáját; száz bötütéssel büntette egyik fiatal tisztjét s amikor meghallotta, hogy ártatlan embert gyalázott meg, asztalához hívta, egész éjjel ivott vele, könnyeivel áztatta, összevissza csókolta s másnap kinevezte ezredessé. Az olaszországi háborúban minden legkisebb fegyelemsértést halállal büntetett; a hadműveletek területén talált polgárembereket éppúgy meggyötörte, mint a katonáit; néha aztán megbánta kegyetlenségét és minden pénzét szétosztotta a nyomorultak között. Volt benne valami a mongol és a tatár khánok nagylelkűségéből és álla-

tiasságából. István gróf úgy nézte, mint valami ritka, érdekes ragadozó állatot; valami vonzotta hozzá; nem egy éjszakát tivornyázott át vele s mindig meghatotta ennek a nagy darab fejedelmi parasztnak az *őszintesége*, naivsága és szegletessége.

Most a Rasumovszky-palotában volt vacsora a trónörökös tiszteletére. Egyike volt ez Konstantin gyakori tivornyáinak, amelyekben csak legbizalmasabb környezete vett részt. Az öreg Rasumovszky herceg, korának egyik leggazdagabb embere, legfinomabb diplomatája, leghíresebb műgyűjtője és legpazarabb tékozlója, utolérhetetlen tapintattal tudott ezeken az orgiákon elnökölni. István gróf hol a nagykövetre, hol a nagyhercegre nézett s eszébe jutott, hogy bár a nagykövet nagyapja még közönséges paraszt, templomi énekes volt, törvényes és törvénytelen kapcsolatok révén többszörös rokonságban van a trónörökössel. Ez talán seholsem lehetséges, csak Oroszországban. Szerencséje ez vagy átka Oroszországnak? Arra mutat ez, hogy ott még minden fiatal és a társadalom szinte még cseppfolyós állapotban van? Egészséget vagy rothadást jelent ez, — ki tudná megmondani? Annyi bizonyos, hogy Erzsébet cárné nemcsak szeretőjévé tette a széphangú muzsikot, hanem titokban meg is esküdött vele. Konstantin nagyapja harmadik *Péter* volt, a cár; most, ahogy egymás mellett ülnek, Rasumovszky András látszik fejedelemnek és Konstantin egy volgamenti muzsik ivadékának. A roppant birodalom, amelyet ők ketten képviselnek, titokzatos és rémületes világ, amelyben cárok és parasztok vére évszázadokon át tartó orgiák alatt összekeveredett.

A házigazda néhány esztendő óta özvegy s a kongresszus alatt, nagy, hivatalos estélyek alkalmával valamelyik nőrokona töltötte be a háziasszonyi tisztelet. Ma, Konstantin nagyherceg bizalmas vacsoráján Bagration hercegnő volt a háziasszony s kivüle még két hölgy ült az asztalnál. István gróf az egyiket ismerte: Auróra de Marassé grófnőt, aki arról volt nevezetes, hogy a Bagration hercegnő társaságában egész Európán

érintetlenül hordozta végig szüzességét, habár szép, bővérű, nagyravágyó és olyan szegény volt, hogy mindennapi kenyerét is a hercegnőtől kapta. A másik hölgynek is szertartásosan bemutatták, de még nem volt alkalma megtudakolni a kreolbőrű, nagymellű és nagyszemű, amazontermetű, mélyhangú és vörös-ajkú asszony férjének és barátjának nevét, vagyis azt a két címszót, amelyen a bécsi titkosrendőrség az idegen hölgyeket elkönyvelte. A nagyherceg és a házigazda Helena Alexandrovnának szólította őt és tüntetőén mély tisztelettel beszélgetett vele és István grófnak eszébe jutott, hogy Sándor cár, aki hivatalosan elismert barátnőjét, Nariskin grófnét, a cárnéra való tekintettel kénytelen volt otthonhagyni Szentpétervárot, hír szerint egy Schwartz nevű moszkvai kereskedő feleségét hozta el magával, akit a cárnő s az udvar még nem ismert.

A kedélyek hamar átmelegedtek. Istvánon kívül csak Windischgraetz Alfréd és Lichnovszky Eduárd hercegek voltak hivatalosak, a trónörököst pedig hadsegéde és főudvarmestere, Dimitri Dimitrievics Kuruta tábornok kísérte, egy tagbaszakadt lenhajú kozák, aki fiatal korában még lovász volt a cári udvarban.

István gróf szemben ült a szép Bagrationnal; az asszony átlátszó fehér gáztunikájában és vállára vetett fátyolkendőjében, amelyet fekete csipkeöv szorított össze a keble alatt, olyan volt, mint egy kis tanagrai szobor; ha felállt, látni lehetett, hogy lábán, a térde fölött briliánsokkal kirakott arany-ékszert hord. István grófnak eszébe jutott, hogy néha Karolina is kétségbeejtette őt ruháinak merész szabásával, azzal a felöltözött meztelenséggel, amely minden ember tekintetét magára vonta. És mégis milyen különbség van köztük! Karolina izmos, büszke párdúc és tágranyílt szeme belevillámlik az éjszakába; ez törékeny, puha, sárga kis macska; a szeme zölden és titokzatosan parázslik, ha hosszúszőrű szempilláit fáradtan és buján fölemeli. Karolina olimpiai meztelensége tele van göggel és a halandó emberek

megvetésével; a húszéves meztelenség mennyei ártatlansága az. Ennek az asszonynak harmincegyéves meztelensége pedig kihívja az embert, hogy belemarkoljon vagy kiteregesse, mint egy piacra dobott árut, vagy megsimogassa és végigpaskolja, mint egy árverésre kiállított verseny paripát. Ez az asszony a nyilvánosság számára vetkőzik le, mint egy szegény kis utcalány a Graben környékén. Meztelensége kirakat, amelyben kéjenceknek való ínycsiklandozó falatok kínálják magukat. De valamiben mégis hasonlók egymáshoz ez a hercegi kurtizán és Karolina, az angol lord leánya. Együkre sem lehet ránézni a nélkül, *hogy* az embernek eszébe ne jusson: ha minden asszony ilyen volna, megállna az életben minden; a paraszt vetetlen hagyná a földjét, a szőlősgazda nem szüretelne; a katona letenné a fegyvert és a kézműves eldobná szerszámát. Az ilyen asszony nem áldás, hanem átok. Ez nem szaporítja, hanem kiirtja az emberi nemet.

A nagyherceg mély hangja, mint valami fene vad mormogása megrezegtette a levegőt.

— Kirillovics András, — fordult a házigazda felé — ma orosz módra akarok mulatni.

A trónörökös jókedvében volt. Reggel csapat szemlét tartott — a csapatok jól gyakorlatoztak, a lovak szőre ragyogott a nyári napsütésben, az ulánusok egyenruháján minden gomb szikrázott, a parancsnokok kifogástalanul vezényeltek, a fegyvercsörgés és lódobogás zenéje mámorba ejtette a nagyherceget, a bécsi nép üdvrivalgással fogadta a harci parádét, utána pénzt osztottak ki a nagybajuszú lovasok között, az ebédet orosz nemzeti ételekből állították össze, csakúgy ömlött a pezsgő és a vutki, délután díjugratás és vívóverseny volt, Pavlovics Konstantinnak két lova győzött — ezen a napon a trónörökös a legjobb cimborá, a legpazarabb gavallér és a legboldogabb ember volt a világon. A gyakorlatot az itáliai alkirály, Napóleon fogadott fia, Beauharnais Jenő herceg is végignézte és elragadtatással gratulált neki. A trónörökös büszkesége határtalan volt, mert Jenő herce-

get tartotta minden parancsnokok között a legkitűnőbbnek. A vacsorára már kissé mámorosán érkezett. Pajkos volt, mint egy hadapród és nagylelkű, mint egy diadalittas Caesar. Teljesen az ő egyéni ötlete volt, hogy legbizalmasabb barátai közé Széchenyi István gróf fiatal ulánuskapitány is meghívást kapjon. A grótot két okból szerette. Először mert kitűnő lovasnak tartotta, másodsor, mert kedvére való pajtást talált benne; valósággal irigyelte túlaradó temperamentuma, mókás és pajzán modora, szeretetreméltó iróniája és az asszonyok között elért legendás sikerei miatt. A nagyherceg, mint a legtöbb rut és esetlen ember, szeretett volna szalonok hőse, férjek réme és asszonyok hódítója lenni; szerette volna, ha neki is olyan sikerei vannak, mint bátyjának, a cárnak; érezte azonban, hogy ezen a téren nem veheti fel a versenyt a kongresszus arszlánjaival. Ezért aztán mindennél nagyobb gyönyörűséggel és elégtétellel hallgatta a kudarcokat és a baleseteket, amelyek elbizakodott felséges vagy fenséges barátait érték.

— Kedves gróf — fordult a fiatal kapitány felé — úgy hallom, hogy ön na-plót vezet a kongresszus szerelmi krónikájáról.

István gróf elpirult, szemöldökét gyermekes komolysággal összeráncolta és felsóhajtott.

— Fenség, az én kis dekameronom szóba sem jöhet ama hatalmas enciklopédia mellett, amelyhez a bécsi titkosrendőrség legkitűnőbb kémei hordják össze az anyagot: egész hadserege a lézengő francia márkiknak és színházi öltöztetőknek, udvari tanácsosoknak és lakájoknak, alapítványi hölgyeknek és kofa-asszonyoknak. Én pedig csak egyetlen szál ember vagyok, aki imitt-amott hall valamit és a gyomra hamar felémelyedik.

— Kedves gróf, ha nem csalódom, ön a bajor király mellett teljesít szolgálatot. Igaz, hogy a király mindig részeg?

— Hova gondol, fenség? A királyok sohasem részegek. Az uralkodók feláldozzák magukat népeikért, ennél fogva a bajor király mindenkiért iszik, a württem-

bergi király mindenkiért eszik, a dán király mindenkiért takarékoskodik, a szász király mindenkiért imádkozik, az osztrák császár mindenkiért fizet.

— Hah! — kiáltott fel Konstantin nagyherceg falrengető hahotával, — akkor az én felséges bátyám, Pavlovics Sándor cár mindenkiért szeret. — És én?

— Felséged mindenkiért harcol, — felelt finom bókkal a kapitány.

— Éljen Pavlovics Konstantin! — zendült meg a házigazda lágy baritonja.

A nagyherceg, mint valami gyámoltalan, szőrös, óriáskölyök zavarba jött és boldogan hajlongott. Aztán, hogy leplezze zavarát, megdicsérte Windischgpaetz herceget, az ulánuszred parancsnokát és megjegyezte, hogy a dán királyt is ott látta a reggeli szemlén.

— Mondja kedves *gróf*, van olyan asszony Becsben, aki a dán királyt ingyen megcsókolja?

Stefflerl roppant komoly arcot vágott.

— Ingyen nem, de ezt nem is kívánja a felség. A dán királynak polgári ízlése és polgári felfogása van a szerelemről. Éjszakánként kopott ruhában, egyedül, mint egy öreg bakter végigbarangolja a külváros utcáit, ő nagyon jól tudja, hogy a szemétben néha drágagyöngyök lappanganak s a katonakocsmákban, a Salzgries utcáin, a halászbástya alatt, a herbergék körül néha valóságos nimfák és najádok találhatók. Olcsók és nem büszkék. Nem nézik, hogy kivel van dolguk, megelégszenek egy félórás viszonyal és egy ezüst tallérral. A dán király őfelségének fehér a haja, vörös a szeme — igazi albínó — hosszú, kampós az orra, hegyes az álla és az arca keskeny, mintha két deszka között összehérselték volna; a Graben tünderei éppen úgy ismerik, mint a Dunaág partján cirkáló facér szolgálók. A Práterben és az Augartenban utána tódulnak a pincérlányok és hegyes állat megcsipkedik. A király pedig boldog. Ezüst húszasokkal jutalmazza a hölgyek hódolatát.

A nagyherceg teli torokkal nevetett és a térdét verdeste.

— A hölgyek hódolatát? Ezt jól mondta, kedves

gróf. Ez a szerencsétlen fickó igazán nem kap meg, csak kétmárkás utcalányokat.

— Oh nem — javította ki a kapitány — őfelségének van egy hivatalos barátnője is, aki az Eskelesbankház útján havi kétszáz márka kegydíjat kap. A hölgyet Ophélia kisasszonynak hívják.

— Táncosnő vagy operaénekesnő?

— Mosónő, Fenség, mosónő és kövér; valódi nevén Bauer Teréz, azelőtt a katonai egyenruharaktár körül teljesített szolgálatot. Amikor őfelségével megismerkedett, Paár hercegnő palotájában vett ki magéinak hatszobás lakást. A házmester megkérdezte tőle, hogy kinek a nevére szóljon a bérlet. írja be a dán királyné nevét — felelte a kövér Ophélia. Paár hercegnő néhány nap múlva kilódította, mire a Burgbástya alatt vett ki hónapos szobát és most idillikus egyszerűségben ott turbékol Hamlet királyfival.

— Éljen Hamlet dán királyfi, éljen Ophélia ' — harsogott Pavlovics Konstantin és kiürítette pezsgős poharát. — Mi az, Petrovna Katarina, ön nem akar inni a dán királyné egészségére?

A poharak összecsendültek és fenéig kiürültek.

— Az ilyen esetek mutatják, hogy a királyoknak is van szívéük — tette hozzá Stefferl.

— Átkozott fickó! — súgta Windischgraetz herceg a nagykövet fülébe. — Igazi jakobinus. Léha, elbizakodott, nem tisztel és nem becsül senkit. Mindenkín gúnyolódik, a lovain kívül senkit sem szeret.

— Téved ezredesem, — hajolt a beszélgetők közé Bagration hercegnő, aki a suttogást meghallotta. — Ez a fiú tudja, hogy az igazságot nálunk csak csörgő sipkával a fején, a bohóc álarca alatt lehet megmondani. Nekem nagyon tetszik.

— Aóh!... hercegnő, ön talán beleszeretett? — szisszent fel az ezredes, aki világoszöld szemével majd elnyelte a szép meztelen angyalt. e

A nagyherceg élvezettel szürcsölte a pezsgőt, s utána komisz gabona-pálinkát ivott vizespohárból. Rasumovszky herceg a szép orosz polgárasszonynak udvarolt. Vájjon nem a cár legújabb szeretője ez? —

István gróf szerette volna megkérdezni, de nem ivott még annyit, hogy erre a tapintatlanságra bátorsága legyen. Egyszerűen elhatározta magában, hogy igen, ez a fekete georgiai szépség, a szikrázó gyémántjaival nem lehet más, mint Madame Schwartz, a moszkvai kereskedő felesége. Milyen sötétbarna a bőre, milyen furcsa, egzotikus, cigány, indiai, spanyol. . . vagy talán bibliai típus? ... de ami a legrettenetesebb, ez az asszony is hasonlít Karolinához, pedig egészen más az arca, a keze, a hangja, a mozgása . . . tökéletes ellentéte, akárcsak Bagration hercegasszony . . . rengeteg asszony, mind más és más, de mégis mind hasonlít Karolinára.

A hercegnő összehúzta rövidlátó szemét és aranylorgnoiján keresztül vizsgálva, tekintetével majdnem ledöfte Istvánt. Láthatólag bántotta, hogy a fiatal gróf nem őt, hanem a titokzatos fekete asszonyt nézi.

E pillanatban a trónörökös hirtelen asztalt bontott. — Gyerünk a társalgóba.

Bevonultak a télikertbe, amely tele volt rózsával és délinövénnyel. Citrom és narancsfákon érett gyümölcsök lógtak, szőlőtőkéken fürtök kínálták magukat, törpe pálmák datolyától és fügétől görnyedtek.

A nagyherceg felhorkant.

— Hol vagyunk mi tulajdonképen? Szicíliában? Én jobban szeretnék otthon lenni Oroszországban — tette hozzá s ekkor egészen átszellemült és megszépült az arca. — Orosz táncot szeretnék látni. Petrovna Katarina, az Isten szerelmére, táncoljon nekünk.

A hercegnő zavartan mentegetődzött.

— Azt csak orosz ruhában tudok.

A házigazda meghajolt a hercegnő előtt.

— Csak egy szavába kerül, Petrovna Katarina.

A nagyherceg türelmetlenkedett.

— Orosz táncot akarok látni. Kuruta, öltözz át orosz ruhába.

A hölgyek Szempillantás alatt eltűntek és eltűnt a tábornok is, nyilván, hogy átöltözzék. A többiek magukra maradtak. A nagyherceg ivott és magához intette Istvánt.

— Két dolgot szeretek — magyarázta neki kissé mámorosán, akadozva. — Az orosz katonát és az orosz táncot. Kár, hogy ön nem orosz. Ha nekem ilyen futártisztem volna ... ön született katona. A magyarok mind született katonák.

— Fenség, én csak amolyan rögtönzött, dilettáns katona vagyok — szabadkozott a gróf. — Most, hogy vége van a háborúnak, ki is lépek a hadseregből. ’

— Megörült? Igazi férfiú, igazi úr nem található helyét máshol, mint egy jól szervezett, vitéz hadseregben.

István gróf lelkesülten nézett a nagyherceg szemébe.

— Valamikor így gondoltam én is. De másmilyennek képzeltem a katonaságot. Én nem tudok szegény, védtelen parasztokat, mint ökröket, vágóhídra vinni.

Windischgraetz herceg kínosan feszengett a székén és odasúgta a kopasz Lichnovszky fülébe:

— Felrebeszél. Holdkóros fantaszta. — S aztán, hogy megfélemlítse, harsány tenorján rákiáltott.

— Mészárszék, vágóhíd? *A* óh, ezek, ezek erős szavak. Ezért felelni fogsz.

A kapitány arcát elöntötte a vér. A nagyhercegre nézett.

— Ha felelni kell, én Fenséged engedelmével megfelelek.

— De csak őszintén és kíméletlenül ám! — biztatta harsány nevetéssel a trónörökös.

István gróf mély lélegzetet vett.

— Hátha mindenáron meg kell mondanom az igazat, véleményem szerint mi nagyon elszoktunk a katonáskodástól. Fájt a szívem, mikor Olaszországban csapatokat láttam heteken és hónapokon át tisztességes nadrág és ehető táplálék nélkül, mint az útszéli koldusokat, akiken hemzseg a féreg . . . ilyen emberektől nem lehet elvárni, hogy tisztában legyenek a kötelességükkel.

Windischgraetz állá leesett a csodálkozástól és felháborodástól.

— Aóh, ez már sok!

Lichnovszky herceg is megbotránkozott.

— Micsoda beszéd ez? Ha Stefferlnek igaza volna, Napóleont nem tudtuk volna megverni.

— De ne feledjük, hogy Napoleon húszesztendőn keresztül vert minket — vágta ki István keserűen.

A nagyherceg elbődült.

— Igaza van neki! Húszesztendeig nem tudtunk előtte megállni, igaza van neki, húsz évig játszott velünk, mint macska az egérrel. . . húsz éven keresztül ő volt az egyetlen katona Európában. Ezért beszéltem rá a cárt a tiltsi találkozásra; ha én rám hallgat, sohasem válnak el útjaik ... A két nagy császár megszozthatott volna a földkerekségen . . . Konstantinápoly a cáré . . . nem, az enyém lett volna, mint ahogy nagyanyánk kitervelte... de csak semmi politizálás, ördög vigye a tintásujjú diplomatákat. . . nem haragszom . . . éljen Napoleon! No, nem éljeneztek? Nem akartok inni Napoleon császár egészségére?

A nagyherceg nevetett és ivott s a többieket is ivásra kényszerítette. Majd odafordult István gróf felé és rá parancsolt:

— Grófom, akarom hallani, milyennek képzeled ön a jó katonát és a jó hadvezetést?

István gróf e pillanatban elfelejtett mindent, Karolinát, Bagrationt, a kreolbőrű asszonyt, akiről szerette volna tudni, hogy csakugyan a cár barátnője-e, elfelejtette, hogy az ezredese előtt beszél, aki pöf-feszkedve és gyilkos tekintettel méregeti végig, elfelejtette az egész kínos és veszélyes helyzetet, amelybe belekeveredett. Csillogott a szeme és boldog volt, hogy valakinek elmondhatja, amiről golyózaporban, őrészen, végtelennek tetsző éjszakák, verekedések, lovasrohamok alatt vagy a főhadiszálláson átkínlódott veszteglések alatt álmodozott. Valakinek elmondhatja, hogy milyen hadseregben szeretne szolgálni, hogy mi módon alakítaná át a haderőt, ha rajta állana, hogy milyen taktikával vezetné az ütközetet, ha valaki egy nagyobb egységet a kezére bízna. Ebben a pillanatban valósággal költőnek vagy prófétának érezte magát. Megnőtt, egy fejjel magasabbá és arasszal szélesebbé lett, a hangja dörgőbb, a szeme vadabb

és csillogóbb volt, mint máskülönben. Eddig mindig csak léha sihedernek, asszonyok játékszerének tartották, senki komolyan szóba nem állt vele s habár négy érdemjel díszíti a mellét, azt mind idegen uralkodóktól kapta, udvariasságból, mint a főhadiszálláshoz beosztott parádés szárnysegéd, de saját feljebbvalói még csak elismerő szóra sem érdemesítették. Egy pillanatig nem tudott szólni, elszorult a torka, kereste a szavakat és majdnem kiugrott melléből a szíve, amikor Konstantin nagyherceg megragadta vállát és arcába lihegve megismételte:

— Beszéljen, kapitány, ön szerint hogy kell jól verekedni?

— Jól verekedni? — kiáltott ő is harsányan, mintha egy huszáreskadront vezényelne. — Az mást jelent a legénység és mást a parancsnok szempontjából. A katona állja meg a helyét ott, ahová tették; tegye, amit parancsolnak neki; legyen jéltáplált, erős, fürgé, vérmes, mint egy nemes paripa, amelyet öt esztendőn keresztül harcra neveltek. A katonát békében kell kiképezni, a háborúban pedig jól élelmezni, pompásan kiöltöztetni és elhalmozni kitüntetésekkel. A legostobább paraszt sihederből is jó katonát lehet nevelni öt-hat év alatt. De a sereg minden emberét külön kézbe kell venni, mert az egyikből csak vasfegyelemmel, súlyos büntetéssel, a másikkól a vallás fanatizáló hatalmával, a harmadikkól pénzzel, a negyedikből becsvágyának felkeltésével lehet igazi katonát faragni.

Windischgraetz gúnyosan közbeszólt.

— Ki hitte volna, hogy Stei'ferlben ilyen hadseregszervező képességek lappanganak. Oh, Stei'ferl megreformálja a császár hadseregét. Aóh, ezt jelentem kell Schwarzenbergnek.

— Hohó, csak semmi árulkodás! — kiáltotta a nagyherceg s az asztalra csapott. — A kapitány az én emberem. Akinek nem tetszik, álljon be írnök-mák a kancelláriába, ejtőzzék be papnak vagy feleseljen a bíróság előtt, mint valami tini ázni jú ügyvéd. Én ilyen embereket akarok látni magam körül.. .

hah! én katona vagyok, Krisztus nevére mondom és ez a gróf is katona, az én kedvemre való. — Aztán hirtelen suttogásba ment át a hangja, mintha szerelemről vagy vallásról volna szó és a kapitány arcába lehelt.

— Es hogy gondolja a parancsnok dolgát?

— A parancsnok első kötelessége, hogy ismerje a terepet, amelyen verekedni fog. Minden terepnek van néhány pontja, amelyről egy emberrel két ellenséges katonát lehet foglalkoztatni. Ha nekem hadseregem volna, csak ilyen terepen vinném ütközetbe. Ott aztán elsáncolom magamat, minden emberemet a föld alá dugom, igenis, a földbe ásom őket, ott kell lapulniok, mint a mezei egereknek.

A nagyherceg megint elbődült és megölelte a fiatal kapitányt.

— Honnan tudod mindezt? — kérdezte hirtelen németül, a maga durva és tegeződő hangján, ahogyan a saját katonáit kezelte, közembertől kezdve lel a hadtestparancsnokig.

Saját dicsőségétől elragadtatva, István gróf kipirult arccal, rekedten, szinte magánkívül folytatta.

— Ilyen helyzetben akár háromszoros túlerővel is felveszem a harcot.

Windischgraetz fülsértő tenorja felcsattant.

— Vakmerő és tébolyult beszéd. Aóh, ez a fiú nem tudja, hogy a legjobb védekezés a támadás.

— Hallgasson, herceg! — üvöltött Pavlovics Konstantin és hosszú karjával félelmetesen hadonászott. — Ez a fiatal kapitány elásná hadseregét, mint a mezei egereket. Hah, sáncok, földbe ásott ezredek! . . . Mit tudják önök, hogy mi az a háború? Hah, önök, vezérkari urak, önök csak arra jók, hogy szögmérővel mérjék a sáncot, vájjon hetven- vagy nyolcvan!okú-e és meg lehet-e kerülni, mint a pocso-lyát. Hah, nem kívánom önöknek, hogy valaha az életükben ezzel a kapitánnyal szemben verekedjenek. Kapitány, csókolj meg, grófom, ön az én emberem. Ezredes, mit rázza a fejét? Mi? Ön nem ért velem egyet?

Az ezredes elpirult a dühtől és Stefferl felé fordult.

— És mit tenne a kapitány úr, ha egy adjutáns lélekszakadva rohanna önhöz és jelentené, hogy ez vagy az az ezred, amelynek egy falut kell védelmeznie, nem tudja tartani magát... Aóh! . . . mit tenne akkor, hadtestparancsnok úr? — robbant ki a gyűlölködő gúny Windischgraetzből.

— Hah, ez jó kérdés volt! — kurjantott vad nevetéssel a trónörökös és szúrós, alattomos, kíváncsi tekintetét hol az ezredesre, hol a kapitány szemébe fúrta.

István gróf arca lassan eltorzult, szemöldöke felszaladt a homlokára és aztán minden szótagot tagolva, vontatottan beszélni kezdett.

— Először is megkérdezném a hírhordó tisztet, hogy vajjon életben van-e még a csapat parancsnoka. Igen? Életben van? Nos, akkor szerencsés utat kívánok neki a másvilágra. Elbúcsúzom tőle, mert nem akarom többé elevenen látni a kutyát.

— Hah, én sem akarom látni a kutyát! — üvöltötte a trónörökös és vörös, nagy, szőrös kezével a térdét csapkodta.

István gróf pedig folytatta.

— Igenis, védje mindaddig a falut, amíg egyetlen embere van. Mit számít egy nyomorult ezred, amikor győzelemről vagy vereségről van szó? Elvész az ezred, de az ellenségnek három ezredébe kerül s ezen az áron esetleg megnyerem a csatát.

A trónörökös tombolt, csapkodott s pezsgőspoharát belevágta egy velencei kristálytükörbe, tenyerével tölcserít formált a szája elé s azon keresztül ujjongó harsonát trombitált. Az ezredes — óh, aóh!... krárogott, levegő után kapkodott, de nem mert nyilatkozni; attól félt, hogy a nagyhercegen kitér az örület. Lichnovszky Eduárd tétován nézett maga körül s a házigazda után futtatott egy lakájt. István gróf pedig sápadtan és remegve ült a székén és elszántan, mintha a haditörvényszék előtt védekeznék, még csak ennyit mondott.

— Lehet, hogy az ütközetet mégis elveszíteném.

Én minden visszavonulást vesztett ügynek tartok, főképpen az élelmezési nehézségek, az erkölcsi hatás és a jól elsáncolt állás elvesztése miatt. Mielőtt azonban egyetlen lépést is hátrálnék, katonáim háromnegyed részének már megszereztem volna azt a dicsőséget, hogy hősi halált haljon.

Ebben a pillanatban kinyílt a szomszéd terem ajtaja, belépett a házigazda s a három hölgy, köztük Bagration hercegnő orosz nemzeti viseletben. A trónörökös azonban nem is vett tudomást róluk. Átölelte és megcsókolta Istvánt s miközben szeméből csak úgy patakzottak a könnyek, félig zokogva, félig kacagva, szinte eszelősen ismételtette.

— Velem kell jönnöd... te az én emberem vagy . . . beásni a hadsereget... akarsz-e a tábornokom lenni? . . . védje a kutya az utolsó szálig 1 . . . én megyek Varsóba . . . csitt, államtitok . . . uraim, a gróf velem jön, éljen I. Sándor, éljen Bonaparte 1

Bagration hercegnő a trónörökös mellé ugrott és egészen a hóna alá bújt.

— Fenség, Pavlov ics Konstantin, engem csókoljon meg, ne ezt a bozontos szemöldökű kis Szekszeni... Csecsenyi. . . hogy is hívják ... ne ezt a Rittmeister gráf Stefferl von Krampuszt csókolgassa.

A trónörökös falrengető kacagásba tört ki és magához ölelte a macskatestű, álmoszemű, titokzatosan szőke hercegasszonyt, aki fehér, bőredőjű, rövid szoknyájában, piros csizmájában, puha muszliningében még meztelenebbnek látszott, mint á la Grecque tunikájában.

A láthatatlan zenekar táncdalra zendített, kiugrott a terem közepére Kuruta tábornok, megragadta a hercegnő kezét s tovarobogott vele a tánc fürgetegébe.

* * *

Majdnem egy teljes óráig tartott a tánc, közbe-közbe a trónörökös is felugrott ültéből és együtt járta velük a szilaj táncot. Ilyenkor el-elbődült és a csizmáját csapkodta tenyerével. István gróf szeme

káprázott. A hercegnő, a trónörökös és a hadsegéd elhozták ide Bécsbe a titokzatos és roppant Oroszországot; a Volgát és a Kaukázust, Moszkvát és a Don vad partvidékét; az ázsiai barbárság iszonyú erejét és gyermektegnai naívságát. Ide, a bibliai Babel falai közé besüvített Szibéria jeges szélvihara. Ebbe a terembe, amely délszaki növényeivel, Rubensképeivel, olasz szobraival és spanyol boraival a Nyugat kultúráját mímelte, az egész világ össze volt zsúfolva; a házigazda orosz, Aurora de Marassé francia, Lichnovszky herceg osztrák és aki itt van, láthatatlanul az ő szívében, Karolina, egy ír earl leánya, oh, ez az angol, orosz, német, osztrák, francia vérkeveredés valamennyiüket kivetkőztette a maga bőréből, de hontalanná is tette valamennyiüket. Csak hárman nem érzik magukat hontalanoknak: a trónörökös, Bagration hercegnő és Kuruta tábornok, akik az orosz tánc viharos extázisában egy ősi, tiszta faj génuszát támasztották fel.

István grófnak eszébe jutott, hogy régen, kisgyermek korában ő is látott népet, falut, parasztot, táncot, amelyekből vad, de elbájoló ázsiai levegő áradt. Kissé hasonlatos ehhez az orosz, kaukázusi vagy doni levegőhöz. Hallott cigányzenét, amelynek ütemeire felforrta a vére. Hegedűk, cimbalmok és klarinétok sikoltásait, pattogó dallamokat, epedő és tomboló énekeket. Katonákat látott, akik sarkantyúpengéssel verték hozzá az ütemet; huszárokat, akik a verbunkost járták; kürtök valami fájdalmasan zokogó dalokat harsogtak, részeg tiszték sírtak, Nagy Bálok, Kis Jóskák, Kisfaludyak, Károlyiak kuruc nevedet rikoltoztak az éjszakába, tábortűz mellett és ő egyetlen szót sem értett a dalok szövegéből. Szerencsétlennek és árvának érezte magát. Barbár faji büszkeségükért irigyelte ezeket az oroszokat. Úgy érezte, hogy meg tudna most halni az ő magyar huszáriáért, akikkel a háborúk alatt beszélni sem tudott.

A nagyherceg arca percről-percre pirosabbá lett s egyszerre megvonaglott.

— Elég! Csend legyen! Petrovna Katarina,

köszönöm a táncot. Azt hiszem, magunk vagyunk, mi? . . . Le az álarccal! Oroszok vagyunk, vagy németek, vagy francia táncmesterek? Nos? Ki akar hazajönni Oroszországba?

A társaság tiszteletteljesen mosolygott. A nagykövet jónak látta, hogy oroszul felsóhajtson:

— Oh, drága anyuskánk, szent Oroszország!

Konstantin öklével dühösen az asztalra vágott.

— Hallgass! Hogy mered anyuskádnak nevezni Oroszországot!

— Mindnyájunknak édesanyja — védekezett finoman, de kissé meglepődve Rasumovszky.

— Neked nincs jogod őt anyádnak hívni, to megcsalod, elárulod, kifosztod őt.

— Oh, fenség . . .

— Ne feleselj velem! Te évenként tízmillió rubelt költesz el külföldön. Tízmillió rubelt. Tudod, hogy tízmillión hány kozákezredet lehetne ellátni egész esztendőre ruhával, fegyverrel és élelerúmel?

Aztán mind a két orcáján megcsókolta a házigazdáját.

A társaság megkönnyebbülten lélekzett fel. A nagyhercegnek csak kedélyesen kötekedni méltóztatik öreg barátjával és rokonával, akit a cár csak a napokban nevezett ki herceggé fenség címmel, mint a borodinói csata után Kutusovot. Maga Konstantin Pavloyics is nevetett. Mindenki nevetett, csak István gróf nem. Eszébe jutott, hogy ő is, az apja is, a testvérei és a nővérei is, az egész rokonsága Bécsben költi el a jövedelmét. . . Ott költik el az Estérházak, Pálffyak, Nádasdyak, Erdődyek, Batthyányák és a Zichyek is, akár csak az orosz Rasumovszky.. És ezen még sohasem jutott eszébe megbótránkozni. Egy vad, részeg, otromba orosz katonának, császárnőké éa lovászegériyek, fejedelmek és markótányosnék, eszelősök, zsarnokok, hülyék és mániákusok ivadékának kellett őt erre figyelmeztetnie. Megzávarodott és lelke odámenekült, ahová minden érzelmi Válsága alatt eljutott: a szerelem és gyönyör elragadtatásába: ott a hercegnőre, hol a szép moszkvai zsidóasszonyra,

— csakugyan a cár szeretője? — hol Aurora szűzies, piruló arcára nézett és agyát előntötte a vér. Nem tudta, melyik tetszik jobban. Egyformán sóvárog mindegyikük ölésére, egyszerre mind a hármukéra, leküzdhetetlen vággyal, de undorral és kétségbeeséssel is, Karolina miatt. Karolina, óh Karolina! ő volna az egyetlen asszony, akit szeretni tudna, és ezt az egyetlenegyét sohasem szabad! Pál! Pál! Pál! Édes, kis öreg testvérem, bolond, hiszékeny Palkó! Te valóságos szent vagy és mi ketten Karolinával szörnyetegek. Nem! Karolin is szent, egyedül csak én vagyok romlott és hazug s nem vagyok méltó Karolinára.

Érezte, hogy megártott neki az ivás. Nem vagyok méltó Karolinára — mondogatta magában csökönyösen és sírni szeretett volna, vagy nekirohanni a három asszonynak, akik itt dőzsölnek a nagyherceg társaságában. Huszonhárom esztendő sístergő és kielégülhetetlen érzékisége elhitette vele, hogy csak azért tud más asszonyt megkívánni, mert szeretne minden asszonyt odahurcolni a szerelem oltára elé és feláldozni őket Karolinának.

Egyideig semmit sem hallott a tivornya hangzavarából. Fájt a feje és zúgott a füle. Ájulás környékezte és gyomra émelygett. Furdalta a lelkiismerete, kétségbeesve gondolt Pálra, vágyott Karolinára. Az asztal alatt remegő lábát mégis odanyomta a moszkvai zsidóasszony húsos combjához, szemével pedig meztelenre vetkőzhette a hercegasszonyt. Ez rettenetes hűtlenség volt és mégis boldog mámorral lubickolt ebben a bűnben.

Pavlovics Konstantin ezalatt orosz dalokat énekeltetett magának és Kuruta tábornok lágy tenorját a maga medvebasszusával halkán kísérte.

— Petrovna Katarina, ismeri ezt a dalt? — fordult hirtelen a hercegnőhöz.

—Nem, fenség, sohasem hallottam.

A trónörökös arca vörösre gyúlt, megint elragadta a düh és a szégyen.

— Petrovna Katarina, — markolta meg a her-

cegnő habfehér, gömbölyű, meztelen vállát — tud maga oroszul?

— Nem.

— És ön, Helena Alexandrovna? — fordult a cár szeretője felé.

— Én, fenség, én . . . a cselédséggel igen.

A nagyherceg ha nagyon indulatba jött, dörgő állati hangon üvöltött, mint valami ketrecébe zárt fenevad.

— Orosz asszonyok és egyikük sem tud az édesanyjuk, Oroszország nyelvén? Van még olyan ocsmány csorda a világon, mint az orosz főnemesség?

Aztán elkacagta magát.

— De nem baj. Éljen a szerelem! Ígyunk!

István gróf rémulten nézte a tébolyodottan kacagó trónörökösöt. Az jutott eszébe, hogyha tőle megkérdezné: Széchenyi István gróf, tud maga magyarul? — neki is azt kellene felelnie: nem fenség . . . nem tudok az édesanyám, Magyarország nyelvén. És nem tud Pálffy Ferdinánd és Zichy Károly sem... Van-e olyan csorda . . .?

Homlokán kiütött a hideg verejték.

Pavlovics Konstantin tombolt.

— Ígyunk! Tudjátok-e, hogy^ én a napok bán megyek? Hogy hova megyek? Államtítok. Éljen Lengyelország! Kedves gróf, ön nem szereti Lengyelországot? — fordult István felé és kedélyesen megrázta a vállát. — Kedve volna velem jönni? ... az izé . . . államtítok . . . kedves gróf, hajlandó volna Ön átlépni az én hadseregembe?

A gróf elpirult.

— Nagy megtiszteltetés.

— Nagy megtiszteltetés, de nem kérek belőle ... ezt akarja mondani, kedves gróf? No, nem baj! Akkor ígyunk!

Kocintottak és ittak. A nagyherceg Bagration hercegnő vállára hajtotta a fejét.

— Katarina Petrovna, csak a mennyországnak lehet olyan jó szaga, mint a maga vállának.

— Fenség, hisz a mennyországban? — szólalt meg erre kacér mosollyal a szép Bagration.

— Hiszek Oroszországban — bömbölt a nagyherceg.

A mellékszobából még valami különös érzéld hatású halk zene szűrődött át a nehéz függönyön keresztül, amely félig eltakarta. Mintha hegedűk és fuvolák lágy sóhajtásába eitera, hárfá, vagy gitár kemény, érces zizegése sírna bele. Néha hirtelen gyors ütemet kapott a dal s ilyenkor élesen és diadalmasan zizegett, pengett, csengett-bongott a balalajka.

Széchenyi István gróf mámorosán bámult maga elé. () még azt sem mondhatta el magáról, hogy: hiszek Magyarországon. Hogyan higgyen abban, amit nem is ismer?

A multság már egész orgiává fajult. A trónörökös Bagration hercegnőt csókoltatta, az Öreg háziga a szép moszkvai zsidóasszonnyal egy homályos sarokban suttogott, Lichnovszky herceg Aurórá, a szemérmes és hideg szüzet ostromolta.

— Grófom, ön unatkozik, — súgta neki részegen a lovászból lett tábornok-szárnysegéd. — Pedig jól tenné, ha a nagyhercegnek kedvében járna.

István gróf bosszúsán kérdezte.

— Hogy képzeli ezt?

— Pavlovics Konstantin rajong önért, kedves kapitányom. Boldogan vinné el magával Lengyelországba.

— Nem megyek.

— Az Isten szerelmére, ne mondjon ilyent. Önre nagy karrier vár a trónörökös mellett. Nem vette észre, hogy Oroszországban minden nagy és komoly pozíciót idegenek töltenek be? Stackelberg gróf német, Capo d'Istria levantinus, Pozzo di Borgo korzikai olasz, Ipsilanti görög, a hadvezérek fele kurlandi vagy finn, gondolja meg, a trónörökösből cár lesz s önből hadvezér, miniszter, főhadsegéd, kormányzó, Konstantinápoly, vagy Lengyelország alkirálya lehet. . . minden lehet nálunk mindenkiből, mert mi oroszok magunk csak, inni, kártyázni, verekedni, énekelni és táncolni,

imádkozni és őrjöngeni tudunk, mi megvetjük magunkat és . . . imádjuk Európát, az idegen, a félelmetes, az aljas, az istentelen Európát és magunkat csak korbácsoljuk, rontjuk és vágóhídra vesszük Európáért. Uram, milyen nemzet fia ön, milyen nép fia?

István gróf sokáig nem felelt. Aztán halkán megszólalt.

— Nem megyek Oroszországba.

— Miért?

— Mert nekem magamnak is van otthon egy szegény, gyámoltalan és koldus kis Oroszországom. Nekem is van anyám, nagyon hasonlatos az Önök orosz anyas-kájához. Igyunk!

Többet nem is beszéltek erről.

* * *

A tivornya reggel ért véget, amikor a nap már besütött a nyitott ablakon és végigömlött a dőzsölök vánnyadt, részeg arcán. Bagration hercegnő maradt a hölgyek közt utolsónak s amikor távozni készült, megfogta István gróf kezét.

— Kapitány, kísérjen haza.

. . . István gróf csak estefelé osont ki a hercegnő lakásából.

XVII.

Négy napig nem mutatkozott Karolina előtt. Két nap egymásután dőzsölt, ivott, kártyázott, aztán két napig a környék hegyeiben kóborolt, erdők fái között, a Duna partján, országutakon, útszéli kurtakocsmákban és közben öngyilkossági tervekkel foglalkozott. Az ötödik nap kimerülve, lerongyolódva, félholtan került haza és bezárkózott a szobájába.

Most már nem volt bátorsága, hogy bevallja bűneit Karolinának. Kétségbeesésében inkább elhárította, hogy soha sem látja őt többé.

A hatodik nap Karolina eljött hozzá és magával hívta őt a Maria am Gestade templomába. Karolina

mindent tudott, de egyetlen szót sem ejtett a történetéről. Stefferl hálás volt ezért a tapintatért és szó nélkül követte Karolinát a Landstrassen a Stubenthor felé. Átmentek a Wien folyó öreg kőhídján s a bástyákon keresztül bejutottak a Salzgies nevű ódon városrészbe. A Salzgies valamikor a Dunaág jobbpartján volt, ott ahol a Felsőausztriából jövő, sóval rakott hajók kikötnek, a halászbástya alatt, a belváros legészakibb pontján. A Duna azonban, mint valami óriási kígyó észrevétlenül elcsúszott a halassátrak és sóraktárak alól, s a Lipótváros felé kanyarodó balparton évszázadok alatt egész új medret ásott magának. A régi meder helyén keletről-nyugatnak húzódik a Salzgies-Gasse, amelynek északi sorát majdnem egész hosszában a helyőrség kaszárnyája foglalja el, egy roppant tömegű, két végén három, a középben kétemeletes épület, nyitott árkádokkal, mint egy középkori román kolostorudvar; másik oldalán apró kőházak, szállások, vendégfogadók szorongnak egymás mellett. Itt vannak a pékek, cipészek, csizmadiák, lakatosok céh-házai, amelyekben a világjáró mesterlegények hajlékot és ételmet kapnak.

Népes, szorgalmas, lármás az egész Salzgies. Az utcákon ide-oda kavarogva folydogál a műhelyekből kicsorgó piszkos, rosszillatú szennylé; a kaszárnya körül rosszhírű lányok, utcai vándorkofák, népénekesek, zenészek, mosónők és facér iparoslegények csatangolnak; arra van a lottóház, a rendőrségi laktanya és fogház, a Passauerhof regényesen összetákolt gótikus házsora; ott van a gettó: zsúfolva fekete kaftános, kékszemű, szőkehajú, krisztusszakállú zsidókkal, akik folyton az utcán nyüzsögnek, éles torokhangokat rikácsolva, köpködve, verejtékezve, üzleteket kötve, nyereség után rohanva, eszeveszett lelkendezéssel; sűrű itt az élet, forrólázás, izgatott, a szagok elviselhetetlenek, a sikongás, durvaság és nyomorúság kétségbeejtő, — estefelé mégis minduntalan elvágtatott itt egy-egy ezüstveretes ragyogó fogat, fullajtárokkal, lámpahordókkal és lakájokkal; végigsuhant egy-egy hordalék lefüggönyözve, sötétségbe és titokzatosságba bur-

kolózva. A hercegek lakói kíváncsian utána bámultak a fogatoknak; a bennszülöttek azonban — úgylátszik — megszokták ezt a kontrasztot: tudták, hogy most kezdődik az októberi új tatosság a Maria am Gestade ó-német boltívei alatt és a város előkelői szívesen járnak oda gyónni és áldozni és levezekelni a Herrengasse, a Graben, vagy a Hóhér Markt körül elkövetett vétkeiket.

A templom zsúfolva volt aznap. Ott volt a szász király, aki alig tudott magának helyet kapni a pad-sorokban; ott volt néhány főhercegnő, ott volt az öreg hercegérek, Esterházy Mária hercegné és Licimovszky hercegné, aki gögösen hozta el a maga boldogtalanságát ide is, mint mindenüvé. Mintha azt mondaná, hogy egyedül neki van joga az isteni kegyelemre s a többi, aki itt térdel vagy ácsorog a homályos boltívek között, csak profán nézője a nagy találkozásnak közte és az Isten között.

A templom Werner Zakariás szónoklata miatt telt meg. A főúri körökben hire terjedt, hogy a hitszónok ezúttal az isteni kegyelem teljében jövendölést tesz az emberiség legközelebbi sorsáról. A próféták egy évszázad óta hallgattak Rousseau és az enciklopédisták Európájában. A templomok üresen kongtak és az emberek szívéből kiveszett az istenfélelem; a jámborok csak titokban sóhajtoztak a krisztusi csoda után. Úgy látták, hogy Napóleonnal az Antikrisztus került uralomra s megadták magukat a tényleges uralomnak; de abban a pillanatban, ahogy az Antikrisztus trónját ledöntötték, az emberek lojálisán siettek az Isten felé; mintha az ő érdemük volna, hogy a legitimista uralkodók élén birodalmát maga a Teremtő is újra visszakapja. Az előkelők úgy viselkedtek, mint az Isten sokat szenvedett emigránsai: visszatértek a templomokba és várták jutalmukat a legitim Isten trónjának lépcsőjén.

István gróf visszataszítónak találta az Istennek és a mennyei kegyelemnek ezt a kisajátítását. Megbotránkozva látta, hogy az a bizonyos vándorszínész-társaság a mennyországban is el akar foglalni minden

jó helyet. Lichnovszky hercegnő például, mint az Isten csillagkeresztes palotahölgye, szertartásosan, de valami családias otthonossággal ült az első sorban.

Az Istent tehát restaurálták és Werner Zakariás, az ő nagyalamizsnás kancellárja, összekötőkapocs az Ur és az alattvalók között; csatorna, amid ven az égi malaszt leereszkedik és szócső, amelyen keresztül az Gr az ő udvartartásával közlekedik. István grófnak azonban Werner Zakariás sem tetszett soha. Bőszítette, hogy az abbé még a Mindentudónál is hivatottabbnak érzi magát égi és földi dolgok magyaráztatására és még a mindentudó Istennek is ellentmond az ellentmondók leküzdhetetlen ösztöne szerint.

A templom nehéz levegője megtelt női ruhák, testek, hajak és tömjén illatával. Csak kevés gyertya égett az oltáron és a csillárokon. Amikor az abbé alakja megjelent a szószéken, izgatott mozgás támadt és nehéz sóhaj hagyta el az ajkakat. Mindenki remegve várta, hogy micsoda közlendője van az Ūrnak az ő kiválasztott, aranszájú papja által. Az öregemberek nehéz sípoló lélegzését is hallani lehetett a gyötrelmes csendben.

Werner Zakariás egyszerre a legmagasabb tenor-fekvésben kezdte. Hangja végig süvített a boltívek alatt.

— És hallék nagy szózatot a templomból, amely mondá vala a hét angyalnak: Menjete el és töltsétek ki a földre az Isten haragjának hét poharát. Elméne azért az első és kitölté poharát azokra, akiken vala a fenevad bélyege.

A templomban senki sem értette ezeket a titokzatos bibliai mondatokat.

— A második angyal is kitölté az övét a tengerre és minden élő állat meghala ott. A harmadik angyal a folyóba önté és Ion azokban vér, a negyedik angyal a napra önté és a nap tikkasztó lett az emberek számára.

— Mit beszél ez az ember? — kérdezte sűgva Karolina és sógorához simult.

Az emberek arcáról patakozott a verejték. Tűrhetetlen hűség volt, mintha csak a szörnyű látomás szavai

teljesülnének: tikkasztó lett a nap az emberek számára. Az éneklő hang a szószék magasságából úgy csurgott alá, mint valami tüzes lávafolyam.

— Az ötödik angyal is kitöltő poharát a fenevad királyi székére ... a hatodik a nagy folyóvízre, hogy a napkelet felől jövő királyok számára út készíttessék.

— A szövetséges királyok számára — súgta oda ekkor Lichnovszky hercegnő szomszédjának, Schwarzenberg tábornagnak. A tábornagy ijedten bólogatott.

A hang most, mint az olvasztott ezüst, felfreccsent a templom mennyezetére.

— A hetedik angyal pedig kitöltő poharát a levegőégre és nagy szózat jöve ki torkából: Elvégeztetett!

Néhányan hangosan felsírtak. Elvégeztetett! Karolina is reszketni kezdett. Az abbé hangja azonban a mennyezetről visszazuhogott a hívők fejére.

— Mindezt pedig azért bocsájtá rátok az Úr, mert ő kivezetett benneteket a szolgaság földjéről és ti hálátlansággal fizettetek. Mert ő elárasztott benneteket dicsőséggel és ti gőgösen elfordítottátok Tőle orcáitokat. Mert kemény homlokúak és megátalkodott szívűek vagytok, s ti valamennyien, uralkodók és alattvalók, egyképpen a bujaság fertőiben henteregték. Oh Bécs, óh Ausztria! Bizony mondom neked, ha az Úr Sodorna és Gomorrha sorsára akarna juttatni, a te falaid között sem találna tíz ártatlan szüzet és tíz hűséges asszonyt. Mit gondoltok, meddig nézi ezt tétlenül az igazságos Isten? Oh Bécs, óh Ausztria, nem félsz, hogy elrothadsz a paráznaságodban és lelked dögletes bűze elriasztja falaid alól az Isten embereit?

A templomban sokan felhördültek. Ez a könnyörtelen beszéd felizgatta őket. A velőig ható hang pedig tovább zengett, csapongott és szárnyalt a homályban.

— Ezért az Úr elhatározta, hogy az északi és a déli császár még egyszer egymásnak rohan és vérrel öntözi meg a szárazföldet.

— Sándor cár és Napoleon — suttogta babonásan Lichnovszky hercegasszony, aki ezzel tudomására akarta hozni szomszédjának, hogy a kinyilatkoztatás homályos

szövegét elsősorban Ő van hivatva a közönséges ember számára megfejteni.

Az abbé pedig égfelé emelte a szemét, mintha a szikrázó csillagokból olvasná az idézetet.

— A két császárnak szíve egykor gonoszát forralt s egy asztalnál ülven, hazugságot szóltak egymásnak; és míg színleg maguk között kettéosztották a földkerekségét, az egyik már azon törte fejét, hogy egész népének erejével bemegy a másik országába.

— Az orosz hadjárat — szisszent fel valaki.

— A harmadik békés szándékot mutatott és leányát adta feleségül a déli császárhoz.

Az asszonyok félj aj dúltak.

— Mária Lujza!

— De azokban az időkben sokan támadtak a déli császár ellen, míg végre eljött az északi császár és töltést emelt és bevette az erősített várost; a délinek seregei nem tudtak ellentállni, sem az ő válogatott népe; megingott a hadsor és rettentő sorokban dőltek földre a rendek.

— A lipcei csata ...

— De a győztesek szíve is gonoszát forral, és egy asztalnál ülve, hazugságot szólnak egymáshoz.

— A szövetségesek viszálykodása — morajlott a megrémült hallgatóság.

A prédikátor sikongó tenorja szinte átütötte a templom kupuláját.

— E miatt az Ūr a befejezést egy bizonyos időre elhalasztotta.

Az Ūr a befejezést még bizonyos időre elhalasztotta: ez a jóslat élesen süvöltve röppent fel az égnek, mint valami izzó spirális rakéta; a templomban levők megrendülve hallgatták.

Az abbé folytatta.

— Dél királya pedig visszatér a birodalmába nagy gazdagsággal és dühöng a szent szövetség ellen; és akik gonoszul éreznek, azokat hitszegésre csábítja a szent szövetség ellen... a szent szövetség ellen ... a szent szövetség ellen ...

Az abbé kimerülten roskadt a szószék támlájára.

Hosszú kígyóteste összecsukszott, feje a két térde közé süppedt és eltűnt a sötét szövetek alatt, mint valami mozdulatlan tekercs. Űgy vitték le őt templomszolgák és ministráns gyerekek.

A templom kiürült. Schwarzenberg Károly tábornagy alig tudta megtámogatni az ájuldozó Lichnovszky-nét. A hercegasszony szája reszketett és halkán sutogta:

— Az Űr a befejezést még bizonyos időre elhalasztotta. Tehát Napóleon kitör Elba szigetéről.

— őrülség — dörmögött a tábornok és zseb-kendőjével izzadt homlokát törölgette.

Karolina úgy csüngött sógora karján, mint egy halvány virág.

— Stefferl, lehet, hogy megint háború lesz?

István gróf nem tudott egyebet felelni, mint amit Schwarzenberg herceg.

— őrülség.

Karolina a kocsiban, amikor hazamentek, zokogva omlott sógora ölébe. Este nyolc óra volt; Bécs templomaiban az Angelust harangozták.

XVIII.

November 3., este 11 óra.

Ma délután a Mária am Gestade szószején Werner Zakariás megjövendölte, hogy Napóleon kitör Elba szigetéről, este félkilenc táján pedig történt valami, ami egész életemre tragikus kihatással lesz. Még ide, a titkaim könyvébe sem merem beírni, hogy mi. Lehetetlen, hogy ilyesmi valaha az életben megtörténhetett. De velem mégis megtörtént és e miatt előbb vagy utóbb egész bizonyosan öngyilkossá kell lennem. De vájjon igazán szeretem-e Rollyt?

November 4., reggel 8 óra.

Az éjjel egyetlen pillanatra sem hunytam le a szemem. Most is itt vagyok az íróasztalomnál, ahova tegnap este tíz órakor leültem és levelet kezdtem írni

Karolinának. Nyolc-tíz levelet írtam s mind össze-téptem. Hiába, az ilyesmit nem lehet levélben megírni. Nem is vettem észre, hogy nem ettem semmit, de megittam három üveg tokajit. A pisztolyomat magam elé tettem. Szakad az eső. Fázom. Érzem, hogy meg fogok halni. Feljegyzem az utolsó órákat, az orvosok okulására. A pulzusom száznegyvenet ver. Roily, Isten, veled!

November 4. alkonyat.

Még mindig zuhog az eső. Az ágyban fekszem. Szüleim nem tudják, hogy itthon vagyok. Tagjaim bénulnak. Azt hiszem, agyvérzést kaptam. Roily, Pál, kegyelmes jó apám és édes anyám, bocsássatok meg!

November 6. reggel.

Nem tudom, mi történt velem. Most ébredtem fel, rettenetesen fáj a fejem, Miklós, az inasom, jéggel borogatja a homlokomat. Beteg vagyok, de az orvost elkergettem. Biztosítottam, hogy feljegyzők mindent, majd abból tanulmányozhatja a kóresetet. Nagyon izgatott vagyok és folyton émelyeg a gyomrom. Az éjjel Karolinával álmodtam ... Karolina . . . ágyban feküdt, mereven, fehéren és ... nem merem leírni... Az inasomat átküldtem Pálékhoz.

November 6., dél.

Karolina — hála Isten — él! Él! Oh, édes Istenem, csak neki ne legyen semmi baja. Az éjjel ravatalon láttam őt, a halántékán kis piros folt és a sebből víz szivárgott. Mi történt velünk? Megyek Karolinához.

November 6. este.

Nem tudtam elmenni hozzá. E helyett Schwarzenberg Károly hercegnél voltam és mindent elmondtam neki. Miért éppen neki? Miért nem az édesapámnak, vagy valamelyik nővéremnek? Férfi csak férfiembernek mondhatja el az ilyesmit. Atyám pedig olyan, érzékeny, ingerlékeny, öreg és beteg, hogy halálos bűn lett

volna ezzel megkeseríteni; ki tudja, esetleg végzetessé válhatott volna rá nézve a borzalmas közlés. Hálát adok az Istennek, hogy a tábornaghoz mentem. Ő a legjobb és legnagyobb ember mindazok között, kikkel valaha a sors összehozott. A herceg megijedt s azt mondta, hogy ilyent még nem hallott soha életében. Fontos, hogy senki se tudjon meg semmit.

Holnap utazom. A herceg megígérte, hogy mindenben segítségemre lesz. Említettem neki, hogy Konstantin orosz trónörökös magával vinne Lengyelországba; A tábornagy azt mondta, hogy ott nagy jövő vár rám.

November 6., éjfél.

Nem megyek Oroszországba. Nem akarok praetorianus lenni egy félbolond Caesar mellett. Régen tervezem, hogy az angol trónörökös huszárezredébe kérem a felvételemet.. A nagy, szép, szabad Anglia, az való nékem. Tehát Anglia. ‘ ,

Arra azonban nem tudom magamat elszánni, hogy búcsúzás nélkül szökjem meg Karolina elől. Ez gálád és ostoba lépés volna. Tervem a következő: 1. Holnap elbúcsúozom Karolinától. 2. Bevonulok az ezredemhez, de egyidejűleg kiküldetem magamat Londonba az angol trónörököshöz. 3. Szolgálatot vállalom az angol hadseregben. Ki tudja, nem az isteni gönd viselés kifürkészhetetlen akarata volt-e az a szörnyű eset. Az Isten útjai sokszor nágy kerülővel vezetnek a célhoz. Ha nem élne bennem a hit, hogy az ő tudta nélkül egyetlen hajunkszála sem görbülhet meg, nem tudnám túlélni ezt a tragédiát.

.De vájjon mi történt Karolinával? Szeret, vagy gyűlöl, vagy talán . . . Istenem, az volna a legborzasztóbb, ha ő nem is szenvedne e miatt... az asszonyok olyan titokzatosak. Voltaképpen még nem is ismerem Rollyt.. . Rolly, Rolly . .. meg tudod-e nekem bo-csájtani, amit ellened'vetettem?

November 7., reggel.

Két nap elmúlt és még nem tettem semmit. Gyáva vagyok .«

November 7., este.

Láttam Karolinát.

Karolina a legmagasztosabb lélek a világon. Szomorúan nézett rám és fátyolos szemével intett, hogy mindent megbocsátott. Szerettem volna elbőgni magamat. Az a pillantás engem is megváltott és most érzem, hogy a bűn és a bánat épp olyan magasba tudják ragadni az emberi lelket, mint az erény.

Vagy ezt hívják szerelemnek?

Most már úgy érzem, hogy nem kellett volna a dolgot Schwarzenberg hercegnek megvallanom. Érzem, hogy kettőnk dolgához egyedül Istennek van köze s csak neki tartozunk számadással. De már nem tehetek róla. Annyira meg voltam rendülve, hogy megőrültem volna, ha valaki előtt ki nem beszélhetem magam! Most kezdem felfogni a gyónás szentségének mély emberi értelmét és üdvözítő voltát. Amióta a hercegnek meggyóntam, megkönnyebbültem. De most mégis jobban szeretném . . . miért? ... Schwarzenberg herceg nem köteles a gyónási titkot... de mit fecsegek itt? . . . a herceg igazi gentleman és nem lehet róla feltételezni . . .

És ha mégis?

Akkor agyonlövöm magam.

November 8., reggel.

Karolina szeret. Én vagyok a legboldogabb ember a föld kerekén. Most már nem bánom, akármi jön az életemben. Egy ezred ulánussal meg tudnék verekedni. Ha Napoleon — ahogy a bolond Werner Zakariás jósolta — megszöknék Elba szigetéről, újra maga mellé állítaná Franciaországot és újra kitörne a háború közte és a szövetségesek közt, én a századommal addig masíroznék, amíg csak él nem érem, aztán megrohannám és pocsékká verném.

Most már semmitől sem félek a világon.

. . November 9., reggel.

Ma nagy estély lesz Lichnovszkyéknál. Engem nem tövtak meg. Mi ez? Feledékenység, vagy szándékosság?

November 9., este.

Érthetetlen. Karolinát sem hívták meg Lichnovszkyék. Vájjon mit jelent ez? Mit kell cselekednem? Karolina egész nap zokog. Meg kell halnom! Meg kell halnom! Ezt megmondtam Karolinának is. Karolina azt mondta, hogy akkor ő is meghal.

Most, már bizonyos vagyok abban, hogy Lichnovszkyéknál sejtenek valamit. Ha az öreg hercegné üldözőbe veszi Karolinát, akkor nincs menekülés.

Akkor meg keli halnunk.

XIX.

A Lichnovszky házban hetenként egyszer kamarazenét hallgat az előkelő Bécs húsz-harminc legelőkelőbb hercege és grófja; ilyenkor áhítat és boldog öröm leng át a fényes termeken; a hétnek azonban van még hat napja s azokon rideg és megbántott lelkek imbolynak a palotában; magános emberek lézengenek a berakott művű fényes padlókon és kerülnek egymás tekintetét. Gőgös és szenvedő arcok merülnek el a félhomályban, mert a nehéz brokát függönyök alig engednek be oda a minden teremtet lélekre — tehát az utca piszkos csöcselékére is — egyformán ragyogó nap-sugarat.

A család fejét, Károly herceget, aki az utóbbi időben sokat betegeskedik, sem a politika, sem a gazdaság, sem a katonáskodás nem izgatta soha; azon az egyen kívül, hogy az ő házában legyen a legjobb zene, talán semmiféle becsvágya sem volt. A feleségét, Thun Christiane grófnőt sohasem szerette, fiát, Eduard herceget, csak látásból ismerte, vagyonát botrányos szerelmi kalandjaiban eltékozolta, a herceget mégis általános tisztelet és bámulat vette körül; nyilván azért, mert tisztelői és bámulói sem voltak különbek, mint ő. Fiát, az ifjú Eduard herceget erkölcstelen és ostoba cimborái nevelték önző és durva sihederré; egészen ifjú korában feleségül vett egy Zichy gróf kisasszonyt,

akit már a mézeshetek alatt megcsalt, azóta meg végképen elhanyagol. De — ellentétben az apjával — zsarnok és féltékeny férj, aki ketrebe zárja a hitvesét, mint valami keleti kényúr a bajadérját. Az öreg Lichnovszky herceg jámbor, sőt rokonszenves ostobaságával csak szándéktalanul, a maga minden jóra való képtelenségével ártott környezetének. Fia értett a zenéhez, buzgón gyártott műkedvelők számára szindarabokat és feltett szándéka volt, hogy megírja a Habsburgok történetét, — a tehetsége korlátolt volt s a bécsi főúri körökben nem is az eszével, hanem inkább elvetemültségével tűnt fel, amely — az előbbivel szemben — nem ismert határt. Az apa egyszerűen csak jellemtelen volt, a fiú gonosz jellemű. Az apa gőgös, léha és szenttelen, a fiú hetyke, durva és folyton támadásra kész kötekedő, vagyis eszményi párbaíhős, becsületügyi tekintély és ítélő bíró erkölcsi dolgokban, a maga aljas erkölcstelenségével.

A két herceg azonban csak kevésbé jellemezte a Lichnovszky palotát, mivelhogy ők alig voltak ott többször, mint a muzsikusok, akik a két főúri műkedvelővel Beethoven műveit játszották. A házra a hercegné hatalmas egyénisége nyomta rá bélyegét. Christiane hercegné ezt a nimbuszt korántsem hitvesi, vagy anyai érényeinek köszönhette; mint élettárs és anya nem számított semmit. Csak addig volt feleség, amíg megszülte Eduard herceget. Azóta minden gyengédség megszűnt a házastársak között s a hercegné emiatt — eszményi önzetlenséggel — kezdetben a maga elutasító és rideg egyéniségét okolta. Egyszer meg is kísérelte, hogy férje szívét valahogy visszahódítsa. Álnév alatt elcsalta egy örömtanyára és ott a kurtizánok eszközeivel próbálta elcsábítani. A herceg, amikor az álarc lehullt, még jobban elidegenedett a feleségétől. A kudarc után átcsapott a másik végletbe és emberfeletti nagylelkűséggel akarta magát megszerettetni. Gyanúja volt egy fiatal leányra, hogy az férje egyik balkezes viszonyából való; a leányt a herceg minden tiltakozása ellenére magához vette és örökbe fogadta. Saját véréből való gyermekét, Eduard

herceget azonban egyáltalán nem nevelte sehogy; ezt azzal igazolta, hogy nincs joga fia nevelésébe beleszólni, minekutánna az apa szerelmét elveszítette. A hercegnének két nővére volt; az egyik Thürheim grófnak, a másik O'Meade earl of Clanwilliam ír főnemesnek volt a felesége; mind a két házaspár meghalt s leányok maradtak utánuk; Lichnovszky hercegné a leányokat magához vette és felnevelte.

Ilyen nagy lélek volt a hercegasszony, önmegtagadó, hűséges, vértanú-feleség, anyja négy árvának és egy szerelemgyerekeknek, de azt a vele majdnem egykorú Thürheim és O'Meade-lányokkal tante-nak hívatta, mert ez is egy neme a rangkülönbség éreztetésének. E mellett okos asszonynak tartották őt, az Isten tudja miért. Hozzájártak tanácsot kérni házasulandó férfiak és jegyben járó leányok, megcsalt férjek és asszonyok, bajba jutott politikusok és államférfiak. Rasumovszky herceg és Windischgraetz Alfréd úgy esküdtek minden szavára, mint isteni kinyilatkoztatásra. Szalonja, a legszebb, legnépesebb és legfenhájóbb szalon, tökéletesen megfelelt a jelmondatának: »Nul n'aura de l'esprit hors nous et nos amis.«

Ezt az asszonyt Karolina gyermekkora óta nem szenvedhette. Azt mondotta róla, hogy a hercegné egyetlen erénye kártékonyabb a férjének összes bűneinél és meggyanúsította, hogy alázatos önmegtagadása voltaképpen engesztelhetetlen bosszúvágyat és dacos gögöt takar. Karolina szerint a kis törvénytelen Lulut azért tartja a házban, hogy bebizonyítsa, hogy: a megcsalt asszony mennyivel különb, mint a többiek, akik a herceget tőle elidegenítették. Ügy jár-kél a világban, mint a hét törrel átvert szívű Madonna s gögösen ünnepli a maga vértanuságát. Az utolsó ítéletet is úgy képzeli, mint amely légióként Lichnovszky Károlyné hercegasszony sérelmeit lesz hivatva megtorolni az emberiségen. Ezért maga is kötelességének tartja, hogy mint legfőbb inkvizitor, mindenkit kárhozatra ítéljen, aki nem olyan makulátlan, mint ő. Karolinával együtt sokan vélekedtek így a hercegasszonyról, közöttük István gróf is, aki még az éleselméjűségében is

kételkedett, tekintettel az örömtanyán lefolyt csábítási kísérletekre és Eduard herceg nevelésére. Az ő áldott szüleit, Ferenc grófot és Julianna grófnőt például sokkal keresztényibb telkeknek tartotta, mint ezt a fennhéjázó és embertelen erényhősnőt. Egyébként azt is tudta, hogy a hercegasszony gyűlöli őt, amiért a háborúból visszajövet nem kérte meg lady Selina kezét.

Eduard hercegről sem volt jobb véleménye. Azt tartotta róla, hogy apjától is, meg az anyjától is csak a rossz tulajdonságokat örökölte. Romlott volt, mint az apja és kegyetlen bírāja a más hibáinak, mint a hercegasszony, viszont hiányzott belőle a bűnös öregúr öntudatlan bája és a nagy ítélőbíró makulátlansága. István az öreg herceget semmibe sem vette, a hercegasszonytól irtózott, Eduardot gyűlölte.

A palota ma este tündéri fényben úszott. A kapu elfőtt és attól jobbra-balra százlépésnyire, utcahosszat óriási lámpák és fáklyák világítottak. Este tíz órakor fogat-fogat hátán tolongott a kocsifeljáróhoz, hogy kiöntse magából Bécs legszebb asszonyait és rendjelekkel legdúsabban ékesített főnemeseit. A kocsik között feltűnt néhány, valóban fejedelmi á la Daumont-hintó parókás, napoleoniba lapos, harisnyás kocsissal, lakájokkal és fullajtárokkal; aztán néhány Landaulette, sőt bérkocsi is (nyilván valamelyik muzsikusé) óriás Berlinek, pompás Viktóriák és Mylordok között; egy öreg zenetanárt, aki a hercegi házban a hangszereket tartotta rendben, kopott kis hordszékből emeltek ki a komornyikok.

Az utca túlsó oldalán bámész nép gyönyörködött a látványosságban. Amióta itt vannak a királyok Bécsben, minden nap több helyen is lejátszódik ilyen és hasonló színjáték; nincs egyetlenegy sem, amelynek ne akadna irigy, de gyáván lojális nézőközönsége. Az utca népe már a fogatokról felismeri a magas uraságokat. A gyerekek felmásznak a kerítés falára és csipognak, mint verebek a fán. Kocsirobogás, lovak patkóinak csattogása, ajtók ki- és becsapódása, elfojtott héopp kiáltások hallatszanak ki abból a monoton

basso-continuóból, amelyet a félhomályban, falhoz szorítva, mint egy óriási kórus, az utca népe szolgáltat a felvonuláshoz.

— Ez a herceg Esterházy batárja. Nézd, csupa ezüst a kocsi és a szerszám, mesebeli királyfi jön Hamupipőkéért, Istenem, de szép.

Ez a verebek csiripelése. Lenn a gyalogjárón kurrogva felelnek a varjak és csókák:

— Megteheti. Neki és Rasumovszky hercegnek van legtöbb földje Ázsiában. Látod azokat az orosz trapereket?

— Vigyázz! Udvari hintó. Ki az?

— Tudja a fene. A császár száz egyforma hintót csináltatott a vendégeinek.

A hangok egymásba folynak:

— Éljen a bajorok királya! Éljen Maximilian I Éljen Frigyes király!

Valaki rendreutasítja a szomszédját.

— Ne beszélj bolondot. Ez a keszeg fickó König von Tandelmarkt, a dánok királya.

Egy péklegény izgatottan morog.

— Tyiih, de szép asszony. Fogadok, hogy ez a Bagration.

— Vagy a Sagan — felel rá egy pincér fontoskodva.

— Szamár ember vagy. Lichnovszky hercegné házába még hercegi koronával sem tehetik be a lábukat afféle ringyók.

Erre a kórusból négy-öt hang egyszerre:

— Pszt. Fogja be a száját. Azt akarja, hogy becsukják?

Két új kocsi érkezik, az utca nyomban megismeri a bennülőket.

— Éljen Metternich Metternich! Éljen a kancellár! Milyen szép ember! Annál ocsmányabb az a másik ... Ki az? A francia követ? Az a sánta vén kecske?

Négylovas könnyű hintó robog a palota feljára. Magyar mágnásruha pompája kápráztatja a szemeket.

— Kitalálod, hogy melyik az úr, melyik a szolgál? Az az első a Theatergróf. Az ám a fenét. Az a huszárhoz. És a bekötött szemű? Az Ypsilanti herceg. Furcsa neve van. Miféle szerzet?

A tömeg fészkelődik, mindenki a szomszédját szidja. Egyszerre csak lázas izgalom és öröm fut végig az utca népén. Látszik, hogy olyan valaki jön, akinek látása mindig megdobogtatja a bécsiek szívét. A marsall, a marsall — adják át egymásnak boldogan a hírt.

Schwarzenberg Károly herceget viharosan meg-
éljenezik.

A herceg a császárváros hőse. A császárt szeretik, mint valami szigorú, de nyájas apát; mint az isteni gondviselés földi helytartóját; az idegen uralkodókat megbámulják, mint csodabogarakat; Metternich népszerű, de nagyon is ismerik ledér életmódját — szemükben Schwarzenberg herceg a mesebeli hős, a felszabadító, a haza megmentő je, a sátán legyőzője. Hódolattal veszik körül és elhalmozzák szívük gyengédségével, mert a hadvezérben a puritán ember tökéletesen megfelel a nép eszményképének.

A tábornagy nehézkesen szállt ki kocsijából és fáradt, de kedves mosollyal köszönte az éljeneket. Aztán eltűnt a lakájok, huszárok, fáklyatartók és titkos rendőrök sorfalán keresztül a lépcsőházban.

Schwarzenberg herceget a háziasszony és fia Eduard herceg is ugyanakkora hódolattal fogadta, mint az utca népe. Ez a hódolat azonban épp oly kevésbé szédítette el őt, mint amaz. A tábornagy egyszerű, közepes tehetségű, igaz és talpig derék férfiú; a katonai dolgokon kívül mindenben kissé naív és szűk látókörű; azok közé tartozik, aki égi és földi dolgokat az élet minden alakulatában egyformán egyszerűnek látják. Előtte nincs olyan probléma, amelyre a szolgálati szabályzat és a hadsereg becsületbeli kódexe meg ne adná a lehető legbiztosabb útbaigazítást. Számára az élet mindig egy nagy gyakorlótér volt, amelyen tízezer főből álló hadtestek és húsz embert számláló szakaszok minden mozdulatát pontosan megszabja az Exerzier-Reglement, vagy a Taktik; az ember csak

Felüti a megfelelő oldalt és elvetette gondját a továbbiaknak. Vagy győz, vagy meghal, — a többi a diplomaták, vagy a sírásók gondja. Most ugyan olyfajta ügy foglalkoztatja, melyben Ő a lég járatlanabb ember Becsben, szívügy — mint ahogy magában mondogatta — érzelmi ügy, egy igazi tragikus szívügy, fiatalok ügye. Széchenyi kapitány rábizta az ügyet, tehát el kell intéznie a Dienstreglement becsületes, hű szellemében. Még szívügyekben sem lehet jobb helyről keresni megoldást, mint ebből a katonai bibliából. A kapitány esetében nyilván nincs egyéb teendő, mint elutazni. Megbeszélte a dolgot Metternich-chel, annak is az a véleménye, pedig Metternich az ilyen érzelmi dolgokban is a fő-fő tekintély. Megállapodtak, hogy a fiatal grófot ideiglenesen beosztják a diplomáciához és leküldik megfigyelőnek Murát Joachim nápolyi király udvarába.

A tábornagy nem volt kíváncsi Beethoven vonós-nyégyesére. Tudtával ez a Beethoven nem ír jó ezredindulókat. Sőt az embereket hóbertossá teszi, mint ezt a Lichnovszkyt, akinek őszintén szólva még a hírét sem szereti hallani. Annál jobban tiszteli a hercegasszonyt, aki a régi római és a középkori német matrónákhoz hasonlatos.

A herceg vöröses szőke, dúshajú, vizenyős zöld szemű, keskeny homlokú, körte-arcú kövérkés ember, pirospszgás és szeplős, csak hajlott orra és összeszorított keskeny szája árul el bizonyos előkelőséget. Egyébként nem áll másból, mint fehér waffenrockból, rettentő magas gallérből, aranygyapjas rendből, arany paszományból, vörös nadrágból, sárga sarkantyúból és a gyémántos csillagok tömegéből, amelyek puha, zsíros termetét egészen befedik és minden lépésre zörögnek és zizegnek, ahogy összeverődnek. Az arcán semmi kifejezés, hacsak nem a jámborság, nyugalom és közöny lenyomata. Nem néz sem jobbra, sem balra; a férfiak hódolata éppúgy hidegen hagyja, mint az asszonyok kacérkodása; beburkolózik a saját fenségébe, mint egy briliánsoktól és emailtől csillogó vértetembe, szerényen, szinte nyárspolgáriasan. Ez az ember mindenütt zavart, csak a harctéren nem, mert

mindenütt baj érheti, kivéve a főhadiszálláson. Egy gyermekleányka, egy agyafűrt lakáj, egy nyegle világfi éppúgy zavarba hozhatja, mint a kongresszus valamelyik szépségkirálynője. Ennélfogva úgy tesz, mintha nem látna senkit.

Bement ugyan a hangversenyterembe, de nem vette igénybe a számára fenntartott helyet, hanem elhúzódott egy sarokba és ott csendesen letelepedett egy karosszékbe. Leült és halkán pihegett; látszott rajta, hogy valami erősen foglalkoztatja képzeletét és emiatt nem kívánja, hogy háborgassák. Nem is merte senki megszólítani.

Magábaroskadva ült és fáradt szemhéja majdnem lecsukódott. Aztán lassan felemelte fejét és körül nézett. Végigjáratta tekintetét a vendégeken, mint valami csapatszemplén. Eközben komor és visszautasító volt az arckifejezése s csak akkor suhant át rajta valami halvány rebbenése a mosolynak, amikor a ház asszonya hirtelen eléje toppant és megszólította.

— Fáj már a fejem ettől a sok Beethoventől — jelentette ki udvariasan a háziasszony, mert tudta, hogy nagynevű vendége is unja a zenét. — De ön, mintha keresne valakit, kedves barátom — tette hozzá, amikor észrevette, hogy a tábornagy szokása ellenére nyugtalan érdeklődéssel tekintget körül. — Talán én hamarabb megtalálom. Ah, ön a fiatal Széchenyit keresi? Nincs itt, nem is jön. Elfelejtettem meghívni. — A hercegasszony homloka egy pillanatra felhőkbe borult, de nyomban kisimulva, tőle telhetőleg újra nyájasra vált. — Meg kell hercegségednek elégednie az én társaságommal. Akar velem egy kicsit elcsevegni? Hát menjünk oda a szomszéd szobába. Üljön le. Na. Most mondja el szépen, mit akar azzal a hebehurgya kapitánnyal?

A tábornagy riadtan vette észre, hogy a bajor király egyenesen feléje tart és barátságos mosollyal megszólítja.

— Ah, megcsíptem a turbékoló párt. Szabad egy pillanatra zavarnom magukat? Hercegasszony, fogadja elragadtatásom kifejezését. Ilyen gyönyörű

társaságot csak az ön termeiben léket látni. Hogy van a kedves férjeura?

A házigazda betegen feküdt a palota déli szárnyában, messze a fogadótermektől. A hangversenyt e miatt el akarták halasztani, de Lichnovszky herceg makacsul ragaszkodott hozzá.

A király leült s jobbra-balra maga mellé ültette a háziasszonyt és a tábornagyot.

— Pompás ez a bor, — kiáltott fel lelkesen, miután a lakáj által odanyújtott poharat fenéig kiürítette — honnan való?

— Magyarországból. Ez a híres tokaji aszú — felelt kényszeredett mosollyal a háziasszony.

— Úgy? Akkor még egy pohárral, a beteg házigazda egészségére. — Majd egy harmadikat is kihörpintett: — A szép háziasszonynak is hódolat és hála. Mi az, ön nem iszik, kedves tábornagyom? No, az osztrák hadseregére. így. Brávó. Hehehe. Magyar bor? Tokaji. Brávó. El vagyok ragadtatva. Az én egyik segédtiszem is tokaji, vagy hogyis mondják, aszú. Aszú? Nem. Hehehe. Magyar. Gróf Stefferl. Ennivaló fiú. Hol van? Nem jön? Ez kár. Mindig nagyszerűen mulatok a társaságában. Fialat oroszlán, akit selyemzsinóron lehet táncoltatni. Hehehe. Annyi kedély és jólelkűség van benne, mint amennyi vakmerőség. Fialat aszú, akarom mondani, tokaji magyar. Remek. Képzem, mennyire szeretik a nők. Irigylem érte, hehehe. önnek bizonyára kedvence — fordult a hercegasszonyhoz, aki elképedve hallgatta ezt az ömlengést.

— Nem. Azaz, hogy sógora az én húgocskámnak.

— Ah ... Húgocska? ... Brávó.

— Széchenyi Pálné. O'Meade Karolina.

— Ah, a beauté coquette? Brávó. Itt van?

— Sajnálatomra, Felség, nincs itt.

— Kár. Hehehe. Akkor egy pohárkával az s egészségére. Tehát rokon. Remek. Képzem, ő a kedvenc aszú.

A hercegasszony elpirult. Igazságszeretete és

hősies bátorsága nem engedte, hogy helybenhagyja ezt a gyanúsítást.

— Minden embernek megvannak a maga hibái, Felség.

— Hibái — nevetett a király. — Meghiszem azt. Sok embernek csak a hibái érnek valamit. Hihihí. Szeretem az emberi hibákat, különösen a fiatal bajuszosokban és a szép asszonyokban. De most már tovább kell mennem. Ne fárassza magát, hercegasszony. Köszönöm. Visszaadom önt a tábornagnak. Hehehe. Tokaji bajusz, remek. El vagyok ragadtatva. Beethoven is szereti a bajuszosokat.

A hercegné rémült tekintettel nézett utána.

— Láta, mennyit ivott ő Felsége?

— De abban igaza van, hogy a fiatal Széchenyi...

A háziasszony türelmetlenül közbevágott.

— Ah, az a Stefferl! Csodálatos, hogy olyan komoly embert is meg tudott babonázni, mint ön.

A tábornagy lehúnyta a szemét. Ügy örült, hogy egy igazi szívügyet, egy katona szerelmi problémáját oly pompásan sikerült megoldania és most nincs alkalma, hogy örömét az érdekelt féllal megoszthassa. Ez az egész estét elrontja, valósággal haragszik a hercegnére.

— Talán ön, kedves Christiane hercegasszony, nem tartja a fiatal kapitányt rokonszenvesnek? — kérdezte, mert sehogysem tudott megbékülni azzal a gondolattal, hogy a szívügynek még ma tökéletesen a végére ne járjon.

— Nem — felelt a hercegnő megdöbbenő határozottsággal. — Nem szeretem a komolytalan fiatalembereket.

— Pajzán, de bájos semmirekellő.

— Képzelődő, tetszelgő, fecsegő, hiú és léha — csapott rá a hercegasszony ellentmondást nem tűrő hangon.

A tábornagy nagy szemeket meresztett. Hogy lehet így beszélni arról a szerencsétlen fiúról, aki oly megható őszinteséggel tárta ki előtte szívét és okos, barna katonarcán végigcsorgott a könny? Ha ez

az asszony tudná, hogy a kapitánynak milyen szívügye van, bizonyára elnézőbb volna iránta.

— Ha tudná, kedves hercegasszony . . .

— Én mindent tudok — vágott közbe indulatosan a háziasszony.

— Ah!

— Én nem vagyok vak ...

— Nahát...

— Az a fiú lelketlen Don Juan, még a házasságtörések fővárosában is . . .

A tábornagy diadalmasan közbevágott.

— Ohó, a fiú még nőtlen . . .

— Tudom, — hangzott fagyosan a válasz — de Bécsben éppen elegendő számban vannak férjek is, akik kicsapongó életükkel megbotránkoztatják az embereket.

— Hallottam — felelt a tábornagy megrökönyödve.

— Nos, akkor csodálom, hogy azt a fiatalembert a védelmébe veszi. Ez égbekiáltó! Ha ön, tábornagy, a férfiúi és hitvesi erények mintaképe, mentséget talál az ilyesmire, akkor vérszemet kap a bűn és vigyorogva hivatkozik az ön ítéletére. Tábornagy! Érti ön a felelősséget?

Schwarzenberg Károly herceg, tábornagy és a szövetséges hadseregek főparancsnoka, az aranygyapjasrend és az angol térdszalagrend vitéze, a Szent István- és Mária Terézia-rendek, a német Fekete Sasrend és az orosz Szent András-rend, valamint több más, bel- és külföldi rendjelek gyémántos nagykeresztése e pillanatban páni rémület áldozata lett. Hiszen itt azzal vádolják, hogy a század minden erkölcstelenségének ő a legfőbb oka és kútforrása. Lehúnyta szemét és gondolkodott. Félénken megszólalt.

— A fiú jó katona.

— Közönséges verekedő. Duhaj magyar, táblabíró, rebellis Rákóczi, kuruc és török — ömlött a hercegasszony szájából a megbélyegző kifejezések áradata.

Kuruc és török! Hm. A tábornagynak eszébe

jutott, hogy a jámbor bécsi polgár, ha valakit el akar átkozni, nem tud nagyobb káromkodást, mint ez: Die Türken und Kuruzzen sollen dich holen! Megijedt. Ilyen fenevad volna az a Széchenyi Stefferl? És ijedten hajtotta le fejét, amikor a hercegnő kegyetlenül ráolvasta.

— Ne higgyen, tábornagyom, ezeknek a barbár hetvenkedőknek. Mind egyformák azok: protestánsok, rebellesek, krutzitürken . . . krutzitürken mind.

A hercegnek hirtelen mentő gondolata támadt és a Taktik törvénye szerint támadásba ment át, hogy mentse, ami még menthető.

— Dehát akkor miért engedi hercegasszony, hogy kedves fia, Eduárd herceg barátkozzék vele?

A hercegnő fájdalomosan és mélyen felsóhajtott.

— Eduárd herceg azonkívül magyar leányt vett el feleségül — folytatta Schwarzenberg tábornagy szívósan az ellentámadást.

A hercegnő nem hagyta magát.

— Eleonóra éppúgy nem magyar, mint én.

— De Zichy . . .

— Mít tesz az? Nem is tud magyarul...

— Széchenyi gróf sem — vágott közbe a tábornagy boldogan, hogy az ifjú kapitányra valami jót is mondhat, amelyben egyetértenek.

A hercegnőt ez sem hatotta meg.

— De magyarul érez. Az apja is olyan volt. Kiadta magát Ferenc császár hívének és elfogadta az aranygyapjút, de szégyenszemre mégsem Bécsnek, hanem Pestnek adta a könyvtárát... Nos?

— Az igaz, — vágott vissza a herceg — de jórészt latin könyvek . . . latin és francia ... az ördög sem tudja elolvasni.

— Rebellis könyvek. Jakobinus könyvek. Rousseau és Voltaire. Istentelen könyvek.

— De az öreg gróf valóságos szent.. .

— Nem volt mindig ilyen. Most szent, mert megbolondult. Azelőtt jakobinus volt, míg helyén volt az esze.

— Megfordítva, kedves hercegasszony ... ön bizonyára megfordítva akarta mondani.

A hercegné arca lángbaborult.

— Csak azt akartam mondani, hogy a vén Ferenc gróf fiatal korában nagy lator volt.

— Ugyan?

— Tudja meg, drága barátom, hogy ifjú korában a sógornőjét elcsábította.

A tábornagy felhördült.

— A sógornőjét? Hogy lehet az ... hogy gondol ilyent?

— Ögy-e, ilyent még nem hallott? — lihegte a felháborodott asszony és diadalmasan gyönyörködött az előtte verejtékező tábornagy ijedtségében. — És az alma nem messze esik a fájától. Stefferl méltó fia az apjának.

A tábornagy kétségbeesve vergődött.

— Hátha nem is igaz?

— Oh, édes barátom, én tudok mindent.

— Nono.

— Én láttam, hogy a fiatal Széchenyi Pál felesége ... a bajor király nem hiába nevezte kokett szépségnek . . . Pál gróf, Karolina és a fiatal kapitány, az ön Stefferlje . . . oh, csak ne volna az a szerencsétlen asszony amolyan távoli rokonom... de végre is, ini közöm hozzá? .. Ámbár talán még nem késő . . .

— Mire gondol hercegasszony? — kérdezte szorongva a tábornagy.

— Ön a hadsereg főparancsnoka . . .

— Igen.

— Ön tehetne valamit. . .

— Rendelkezzék velem.

— Vezényelje el valahová Galíciába.

A tábornagy diadalmasan rávágta.

— Nápoly . . .

— Miért?

— A kapitány maga kérte . . .

A hercegnő összecsapta kezét és az ég felé rimámkodott megbántott asszonyi méltóságában.

— Tehát már meg is unta?

A másik teremből egy szenvedélyes Beethoven-szonáta hangjai zokogtak át a sárga szobába. A tábornagyot nagyobb izgalom ragadta el, mint a lipcsei csatában. Nem tudta, mitévő legyen. Végre mentegetni próbálta a kapitányt.

— Nem, arról szó sincs . . .

— Tehát még mindig, tart köztük a viszony?

— Eh, miféle viszony? — A tábornagy türelme elfogyott. — Miféle viszony? . . . Asszonyom, viszony és viszony között különbség van. Én is voltam fiatal koromban szerelmes.

— Én nem — csattant fel a hercegasszony és a mellére csapott dölyiös ártatlanságában. Nekem egyetlen viszonyom volt, még pedig Lichnovszky Károly herceggel, az esküvő után... — És aztán hozzátette: — Az is tiszta és szent volt, magasztos vallásunk törvényei szerint. Azóta pedig soha, soha, még gondolatban sem vetemedtem a hűtlenség bűnére. Karolina pedig . . . de hát ön tud mindent.

— Semmit — felelt hősies lovagiassággal a tábornagy. ,

— Én pedig mindent, — jelentette ki a hercegasszony — Stefferl a szeretőjévé tette Karolinát és most a faképnél hagyja.

— De hiszen . . .

— Ő maga kérte az áthelyezést. . . Ismerem a férfiakat. Mindennap más. Mit törődnek ők egy asszony boldogtalanságával! Haljon meg, legyen öngyilkos... oh, szegény kis Karolina, te szerencsétlen! . . . a férfi csábít, elámít, megejt, erőszakot tesz, aztán faképnél hagy . . . meg ha legyőzhetetlen szerelemről, megbánásról, vezeklésről volna szó . . .

— Arról van szó, — kiáltott fel keserves vergődésében a tábornagy—hiszen éppen arról van szó...

— Tehát önnek megvallotta — leplezte le kegyetlenül a szívügyekben járatlan, léprecsalt és fejvesztett ellenfelet a szívügyekben tapasztalt és hidegvérű hercegasszony.

A tábornagy kétségbeesve védekezett.

— Nem mondtam. Becsületszavamra, egyetlen szóval sem mondtam. Hercegné, ne éljen vissza az én ügyetlenségemmel. Én katona vagyok. Stefferl is katona . . . Esküszöm, én nem mondtam semmit.

A hercegnő megsajnálta őt.

— Nem, ön nem mondott semmit, kedves tábornagyom. Ön csak azt mondta, hogy Stefferl megbánta, le akarja vezetelni. . . hogy a kapitányt elküldi Nápolyba! Tábornagy, ön nem mondott semmit. Nini, vége a zenének? Tábornagy, köszönöm, hogy ilyen kedves félórát szerzett nekem. Láttam, hogy ő felsége mennyit ivott? Tokaji aszú! Ez az egy jó, ami Magyarországból jön. Krutzitürken, — ne feledje, kedves tábornagyom! Ön nem mondott semmit. Adieu, kedves herceg.

* * *

Félóra múlva lady Selina, a Thürheim grófkisasszonyok és Eduard herceg úgy tudták, hogy Széchenyi István gróf Schwarzenberg hercegnek mindent megvallott és Nápolyba való küldetését kérte, hogy megszabaduljon Karolinától.

Harmadnap a Lichnovszky-szalón, negyedik napon a császár, ötödiken az egész bécsi arisztokrácia, hatodikon a Széchenyi-család, egy hétre rá pedig a Csehországban, Ausztriában, Oroszországban és Magyarországon lakó minden főúri ház tudta, hogy Széchenyi István gróf és sógornője között valami történt.

A császár mód fölött felháborodott. Torkig volt már a kongresszussal, amely a város, sőt a birodalom erkölceit megmértelyezte. Űnta a folytonos mulatozásokat és félig tréfásan, félig komolyan kijelentette, hogyha ez még sokáig így tart, nyugdíjba megy s letelepszik egy csendes, tiszta erkölcsű faluban, ahol minden vasárnap misét hallgat s aztán kamarazenét játszik meghitt barátaival, Rudolf főherceggel, Metternich-chel és Kinszky herceggel. A jó és beteges Ludovika császárné, aki sokszor elájult a nagy fogadások, carrouselek, bal parék, katonai szemlék és népünnepélyek alatt,

csaknem elájult azoknak a botrányoknak hallatára is, amelyek híret legjobb barátnője, Esterházy Miklósné, Liechtenstein Mária hordta hozzá. Sokszor könnyek közt panaszkodott, hogy belehal ezekbe a testi-lelki fáradalmakba. A császár bezáratta az összes nyilvános házakat, királyi barátai azonban a maguk számára berendeztek egyet, de ez az egy a Schottentortól a Stubentorig, s az északi Dunaágtól Schönbrunnig terjed. Az olyanfajta hírek, mint aminők Stefferl és Karolina felől keringtek, nem lepték meg őt, sőt éppen azért bősztítették fel, mert naponta tucattjával jöttek a titkosrendőrségtől, amely hivatalból figyelte a kongresszusi vendégek magánéletét. Ez a rendőrség éppúgy pontosan beszámolt Schwartz moszkvai kereskedő feleségéről, aki az österreichische Kaiserin szállodában lakott, mint Mária Lujza főhercegnőről, Napoleon császár feleségéről, aki minden este Neipperg gróffal olvastat magának sikamlós francia regényeket.

A császár, aki öreg barátját, Széchenyi Ferenc grófort őszintén tisztelte, mélyen sajnálta, hogy annyi baj és botrány keseríti utolsó napjait. Lajos gróf, a legidősebb fiú, önző, összeférhetetlen, de legalább hűséges aulikus. A két kisebbik fiúra jobb nem is gondolni: Pál gógös, neveletlen, durva, Stefferl pedig botrányok hőse. A leányok többé-kevésbé szerencsétlenek. Zsófinak az ura tökfilkó; Batthyány Miklós grófort pedig hatalmi szóval kellett visszaparancsolni okos és erényes feleségéhez, Franciskához. Szegény, öreg, beteg Ferenc gróf nem boldog ember, holott már az aranygyapjasrendet is megkapta. Hiába, ilyen az élet! Egyébként arról a Stefferiről azt mondják, hogy a fiatal mágnás-gyerekek között ő a legeszesebb. Tenni kell valamit vele, vagy ellene. Majd Metternich . . .

A családot természetesen mélyen lesújtotta ez a szerencsétlenség. Lajos gróf okos, erélyes felesége, Clam-Gallas Aloizia grófnő vidéki birtokáról levélben tett Istvánnak kétségbeesett szemrehányást; Fanny kitiltotta a házából; Zsófi napokon át sírdogált és bánatában távol maradt két kongresszusi ünnepélyről (Metternich herceg estélyéről és a laxenburgi kirándu-

lásról); mindenki őt okozta, senki Karolinát. Ez azt jelenti, hogy magánál a botrányos esetnél is sokkal inkább megbotrányoztak a lovagiatlanságon, amelyet István a titoktartás megszegésével elkövetett. Lajos gróf ekként fejezte ki a család véleményét:

— Férfiatlan dolog volt, hogy a tábornagy előtt elnyafogtad a dolgot.

— Kétségbeesésemben tettem, nem bírtam el a szörnyű titok súlyát — védekezett a megszeppent fiú.

— A magad titkát kifecsegheted, de ez a titok nem a te titkod volt, hanem Karolináé.

— Igaz! — kiáltott Stefferl és Öklével verte a fejét. — Erre nem gondoltam.

Anyja zihálva és fulladozva járkált fel és alá a palotában és a cselédeket gyötörte, vagy pedig elbűjt az első emelet végén levő kis hálószobájában és végkimerülésig kötött és horgolt, miközben könnyei nehéz cseppekben hullottak szeméből. Szegény Julianna grófnő, nem tudta, hogy két fia közül melyiket sirassa: Pált-e, a megcsalt férjet, vagy Stefferlt, a csábítót. Miután ebben nem tudott megállapodni, a boldogtalan anyák szokása szerint minden fájdalomra gyűlöletre fordult és a gyűlölet a botrány harmadik hősét, az asszonyt vette célba. De mindennél legjobban fáj neki, hogy legkisebb fiát, akit hét hosszú esztendeig csak az imádságával és álmával tudott utolérni, most megint — ki tudja, milyen hosszú időre? — elveszíti. Stefferlre megint csak az imádság és az Úristen vigyáz majd idegen népek, ismeretlen veszedelmek, rossz asszonyok között. Az öreg Ferenc gróf így parancsolja. És ki merne az ő parancsának ellenszegülni? Estefelé azonban mégis arra kérte Istvánt, hogy vesse térdre magát atyjaura előtt és könyörögjön neki, engesztelje meg, hátha meglágyul a szíve és az elutazásra vonatkozó parancsát visszavonja.

— Tedd meg ezt, kis fiam, már csak az én kedvemért is. Ha megint itthagysz, megszakad a szívem.

István gróf, aki egész nap csomagolt, este éppen kimerültén ült a szobájában ládái, szanaszéthányt útiruhái, vádi szó, halászó felszerelései és műszerei között, amikor belépett hozzá édesapja, sápadtan és szomorúan, de határozott és szigorú arccal.

— Stefferl, beszélni valóm van veled — kezdte száraz, rekedt hangján és erősen a fia szeme közé nézett.

A fiatal gróf ijedtében elsápadt és szívdobogva, gyermekes tisztelettel csókolta meg az öregúr kezét.

— De nem itt. .. gyűlölöm a pipafüstszagot. .. mi ez? . . . micsoda fantasztikus hülyeségek ezek? — mutatott néhány vadonatúj utazótáskára, amelyeket István Párizsból hozott magával. — Jöjj az én szobámba . . . mielőtt elmegy, volna egy és más mondani valóm. Hátha nem is látjuk többé egymást — tette hozzá hirtelen, minden átmenet nélkül elérzékenyedve.

István gróf lehajtott fővel, mint kisgyermek korában, balsejtelmek között követte apját. Az öregúr szokatlanul friss léptekkel sietett végig a folyosókon és fiát bevezette a maga kertre nyíló, zöld selyemtapétás dolgozószobájába. A kabinetből ugyancsak zöld selyemfüggönyök zárták ki a világosságot, mégpedig nemcsak azért, mert az öreg kegyelmes úr gyulladt szeme nem bírta a napfényt, hanem azért is, hogy ebben a félhomályos, kriptaszerű csendben, messze a lépcsőháztól, a család többi tagjának lakosztályától, a Landstrasse poros országútjától, a császárváros brutális zajától, a vastag falak között Széchenyi Ferenc gróf tökéletesen egyedül lehessen. Imazsámoly, íróasztal, kis könyvvállvány, — már nagyon kevés könyvre volt-szüksége a beteg aszkétának — egy miniatűr kandalló előtt (az öregúr nagyon szerette a kandallókat), két bronzveretes zöld selyem karosszék, fából faragott barokk Madonna-szobor s egy titkos fiókokkal ellátott tabernákulum zsúfolásig megtöltötték a stúdióit.

István gróf észrevette, hogy mennyire reszket az

öregúr keze. Sajnos, már nem az izgalomtól, hanem a betegségtől. A gyűrűs- és kisujja folytonosan ki- és becsukódik. Ferenc gróf már csak érdekes, finom, sárgára öregedett rom. De a hangja most élénk és szenvedélyes és tíz évvel látszik fiatalabbnak. Ma, úgy látszik, jó napja van. Minden szava pattog és parancsol.

— István, két bátyád jó fiú, de kissé idegenek hozzám. Sohasem tudtam mit kezdeni velük. Szeretem őket, szeresd te is és nézd el hibáikat; de jegyezd meg magadnak, hogy egy Széchenyi.. . na, azt hiszem, tudod, mire gondolok. Remélem, te sem tartod elegendőnek, hogy az ember ne legyen silányabb, mint a többi silány fráter.

István gróf lehajtotta a fejét. A Karolina-esetet e pillanatban olyan szörnyű és gyalázatos bűnténynek látta, hogy nem csodálta volna, ha apja kitagadja.

Az öreg gróf hangja elcsuklott, sokáig kereste a szavakat és csaknem elviselhetetlen csend borult a szobára. István gróf a zöld kárpitot s a zöld selymeket nézte s érzékei annyira összekavarodtak, hogy a csendnek is látni vélte a színét. Zöld volt a csend is, határozottan zöld . . . összerezett, amikor ebből a zöld csendből egyszerre csak kibuggyant az apai hang.

— Sokat csalódtam az életben, Stefferl.

István már azon a ponton volt, hogy térdre veti magát és úgy kér bocsánatot. De nem jutott szóhoz.

— Ha nem követnék el vele halálos bűnt, majdnem azt mondhatnám, hogy meguntam az életemet, Stefferl.

István mondani akart valamit, de szája széle reszketett és a térdei összeütődtek. Hát ilyen tragikusan veszi az öregúr a dolgot? Akkor jobb is, ha ő égy időre elbújik e könnyes, kimeredt szemek tekintete elől. Nem is próbálja meg, hogy édesanyja tanácsát kövesse. Úgy látszik, nincs mentség. El kell hagynia Bécset/és meg keli válnia Karolinától. Ebben a pillanatban nem is nagyon bánta a dolgot. Elfáradt az utolsó napok vergődéseiben; gyötrő lelkiismeretfurdalásai elől — úgy érezte — csakugyan el kell valahová menekülnie. A lelke egészen összezsugorodott, gyáva lett s eltévedt

abban az erkölcsi útvesztőben, amelybe belekeveredett. Szeretett volna testileg is összezsugorodni — óh, a legparányibb kis zuggal is megelégednék, ahol békességesen megpihenhetne ... az embernek igazán nincs másra szüksége, mint nyugalomra és jó lelkiismeretre . . . Különösen olyan embernek, aki, mint ó, minden lépésénél megbotlik valami erkölcsi, vagy társadalmi tilalomfában , . . nem, nem nekivaló a nagyvilági élet. . . mégis csak akkor volt igaza, amikor lemondott a Selmával való házasságról és semmi mást, csak lovat, kardot, századot, kaszárnyát, Reitschulet, harcot és verekedést kívánt magának s vénségére nagy, kényelmes kürasszir-csizmákat.

Azon gondolkozott, hogy ezt vájjon ilyen őszintén megmondja-e az öregúrnak, vagy megvárja, hogy a család feje hogyan akar rendelkezni vele. Neki minden mindegy. Az öreg gróf különben is újra megszólalt:

— Ne, csodálkozzál, hogy ilyen izgatottnak és keserűnek látsz. Én még a régi világból való ember vagyok. Istenem, a régi jó világ! A háborúk előtt! A forradalom előtt! Napóleon előtt! Neked fogalmad sincs, István, azoknak az éveknek édes békéjéről, csendjéről és szépségéről. Annyira jó volt a dolgunk, hogy ráértünk eszünk és szívünk művelésére . . . egy-egy főúri szalon valósággal platói akadémia volt... A múlt század a világosság százada volt, a fény százada s a fiatal. arisztokraták Párizsba jártak, hogy útközben Voltakét vagy Rousseaut meglátogassák és otthon az újonnan épült kastélyok termeiben ezerszámra gyűjtötték a felvilágosodás könyveit — hogy magamról ne is beszéljek — Csákyak, Sztárayak, Orczyak, Héderváryak, Festetichek, Apponyiak, Grassalkovichok, Rádayak .

Az öreg egy kicsit messziről kezdi, — gondolta István — ez csak valami furcsa bevezetése az átkoknak és szemrehányásoknak, amelyekre egyébként elkészültem. És mialatt apja a régi szép időket magasztalta, az ő szeme megakadt a könyvespolc fölött lógó miniatűrökön. Anyja, testvérei, sógornói. . . Karolina ... ah,, kissé messze van a kép, alig tudja kivenni az arc-

vonásokat, de erre nincs is szükség, ő amúgy is maga előtt látja az egész asszonyt, tetőtől-talpig, a hollószín hajával és tengerkék szemével. . . szent Isten, milyen titokzatosan néz rá ez a feneketlen bársonyos kékség ... Nem jössz fel hozzám? . . . menjünk inkább az ' én lakásomra . . . háború lesz?...,' örültség ... te Stefferl, ha mégis... jaj, hol jár a kocsi?... Landstrasse? . . . senki sincs itthon . . . István gróf homlokára kiült a verejték . . . alig hallotta, hogy édesapja újra megszólalt: '

-T- Várj csak. Keservesen megbántuk valamennyi-nyien.

— Mit? — kérdezte félszeg zavarral István.

Az öreg gróf könnyező, homályos szemeit tágra meresztette.

— Elbizakodottságunkban, az emberi ész mindenhatóságába vetett vakhit mámorában egy új világot; akartunk építeni, jobbat, szebbet és bölcsebbét, mint amelyet az Isten alkotott. Hallottál valamit a szabadkőművességről? Vagy téged csak a lovak és az asszonyok érdekelnek? — tette hozzá hirtelen indulattal s kiaszott ujjai ki- és bécsükódták.

— Ahá, most kezdődik — gondolta. István, ahogy apja haragtól eltorzult arcát megpillantotta, de sem félelmet, sem szégyenkezést nem érzett, nem is tudott odafigyelni. Még mindig Karolinát látta. .. Hát egyszer csák ott voltak abban a szobában, amely most tele van málhákkal. Ügy emlékszik, hogy az ajtót sem csukták be. Mi történt volna, há? ... Megborzadt. Mi mindent tud elkövetni az ember, ha... Vágy jobban mondva, mi minden történik az emberrel!! ... Hogyan van az, hogy ilyen esetben az ember mindig az elképzelhető legképtelenebb, legostobább és legveszedelme-sebb helyzetet választja?

— Nem a te hibád. A korszellem az oka. De nem erről van szó. Tudnod kell, hogy éri is szabadkőműves voltam, mint annakidején majd minden számottevő ember. A magyar főurak, a nemesi testőrség, a fiatalok mind, a gazdag polgárok is és azt hittük, hogy ez a társaság a legjobb szívű emberek köre, amelyben az ember;

elfelejti a külső világban levő nagy egyenlőtlenséget; nagymesterünk az egyik főherceg volt. Nem voltunk istentagadók, de vallásunk sem volt és az egyházat a haladás kerékkötőjének tartottuk; hittünk a józan ész és a természet erkölcsében, valamint abban, hogy Voltaire, Rousseau, és a köművesség balkezünkbe pajzsot, jobbunkba kardot, lábunkra szárnyakat adnak, akárcsak amikor Perseust készítették fel az istenek Andromeda megszabadítására.

Az öreg gróf elhallgatott; nehéz, átgombolt bársony mellénye zsebében ütni kezdett tojásformájú súlyos aranyórája. (Legalább száz szebbnél szebb zsebórája volt.) István számolta az ütéseket, de belezavarodott. A negyedik zizzenésnél eszébe jutott, hogy Karolina akkor, búcsúzaskor, keservesen sírt. Ő pedig ujjongott örömeiben. Máskor minden csók után halálos undor, akkor pedig — életében először — bőréből szeretett volna kiugrani a boldogságtól. Mi ez? Ez az igazi szerelem? Akaratlanul is kinyitotta száját és mindkét karját felemelte. Apja azt hitte, hogy valamit mondani akar és megelőzte:

— Várj csak. Ez a selyemharisnyás szalónfordalom új alkotmányt akart adni az emberiségnek, amelyben király, főúr, paraszt egymást testvérnek nézi.

István nem figyelt az apja szavaira. — Igen, ez a szerelem — gondolta magában és az arca egészen átszellemült. Szeretem Karolinát — ennyi az egész. Van szerelem, amelyik lehúzza a földre és van, amely az örökkévalóságot jelenti számunkra. Ez csak szerencse dolga. De szerencse ide, szerencse oda, szerelem nélkül nincs élet, szerelem nélkül még kevés nagy és szép cselekedetet vittek végbe a földön, a szerelem a kőbe is életet önthet. . . olyan jó volna ezt megmondani ennek a szent, drága aggastyánnak. De az öreg ember egészen másról beszél.

— Várj csak. Mi a szentírást és az ősi alkotmányleveleket összetéptük és helyökbe az amerikai alkotmány szerződéseket és a társadalmi elméleteket állítottuk. Kétségbevontuk, hogy az uralkodók Isten kegyelméből vannak és a nép akaratát tettük az Isten kegyelme

helyébe. Ez volt az elmélet. . . Átkozott pipaszagod van Stefferl.

István gróf erre a hirtelen átmenetre zavarában elpirult. Az öregúr szenvedélyesen kifakadt.

— Utálom a pipaszagot, mert a jakobinusoknak is pipaszaguk van.

— De édesapám ...

— Várj csak. Előbb elmondtam, hogy milyen forradalom tört ki a koponyákban és a szívekben. Ez volt az elmélet. A pipaszagú jakobinusok ezt lefordították a maguk nyelvére. Párizs utcáin a gyerekek emberfejekkel játszottak, a szegény svájci testőrök fejével. Utcai lányok feküdtek a királyné ágyában, meztelen hullákkal. Öltek és ittak, aztán újra öltek és ittak, némelyikük annyi embert mészárolt le, hogy összeesett a fáradtságtól. Az asszonyok kitepték a halottak szívét és fogaikkal marcangolták. Aztán megölték a királyt és a királynét. . . elkergették a nemeseket, elvették a birtokaikat, lemészárolták a legderekből franciákat. Mit gondolsz, fiatal ember, ezek a pecérek és mészárosok megváltották az emberiséget? Nem vagyok kíváncsi a véleményedre. Én azt mondom, hogy ezt az Isten csak azért engedte meg, hogy az emberiség levezekelhesse a maga bűneit.

István gróf csak az utolsó szavakat hallotta. Levezekelni a bűnöket. Neki is vannak bűnei? Az is bűn volt, hogy Karolinába beleszeressen? Vagy nem is szerelem ez, hanem kaland és közönséges asszonycsábítás? Sokkal könnyebb valakire veszélyessé válni, mint bárki is gondolná. Ha elég gonoszak vagyunk ahhoz, hogy forró szerelmet színleljünk, már félig nyert ügyünk van. Olyan édes, jóleső érzés az, ha valaki szeret bennünket . . . hiszen alig van más boldogság a földön s ez az érzés magát a hivatásos nőcsábítót vagy a hivatásos kurtizánt is szerelmessé teszi. Ez az oka annak, hogy még nem volt ember, aki érzéketlenül és hidegen játszott volna egy nő boldogságával. Ez felülmúlja az emberi gonoszság mértékét. A legtöbb híres csábító olyan nőknek csavarta el a fejét, akiknek a feje már amúgy sem volt a helyén. István

gróf agya zúgott, halántékán az erek kiragadtak és elviselhetetlen szúrást érzett a szíve táján. Ebbe belebolondulok — micsoda szörnyű állapot ez? Arca olyan rémült kifejezést öltött, hogy apja félremagyarázta.

— Azt hiszed, Stefferl, hogy én a francia forradalom eszméi ellen akarok beszélni? Hajolj közelebb hozzám. Már délelőtt is pipázol Stefferl? Isten ments, hogy valaki meghallja, amit most mondok. Tudd meg, hogy a forradalomnak is igaza volt és Napóleonnak is, de Metternichnek is igaza van . . .

— Mindehkiene? — kérdezte István gépiesen.

— Voltairenek és páter Hofbauernek is . . . úgy van fiam, mindenkinek igaza van, mert mindenki valami jobb és emberibb életet akar teremteni ezen a földön . . . mert minden olyan rosszul van fiam ... és olyan hamar meg kell halnunk, fiam.

— Oh apám! . . . — szólt közbe a fiatal kapitány és elhatározta, hogy megkérdezi: Hát nekem is igazam van a Karolina-ügyben? Az öreg gróf azonban türelmetlenül leintette.

— Azelőtt régen meghalni is könnyű volt, fiam. Az ember tudta, hogy minden jól van úgy, ahogy van és szépen folytatódik minden ... de ma, csak a jó Isten tudja, mi lesz ebből a világból. Hitvány gonosztevők martaléka, piszkos csócselék prédája, jellemtelen, j>ézsóvár, ostoba hivatalnokok játékszere vagyunk. Érted, mit mondok? Fennhéjázó bolondok és idióták garázdálkodnak . . . oh, fiam, ha tudnád, mennyire megútáltam mindent.

Ah, most itt mindjárt az én dolgaimról lesz szó — gondolta István gróf elcsüggedve. — Édesapám úgy látszik miattam az egész emberiséget megutálta.

— Engem utált meg édesapám?

Az öreg ember tiltakozva rázta a fejétL

— Az embert. Csodálkozol ezen? Te azt hitted, hogy én nagy humanista vagyok? Miért? Mert József császár alatt hivatalt vállaltam?

István gróf is elérzékenyedett.

— Ne gyötörje magát, kegyelmes apám — rimánkodott.

Ferenc gróf hangja el-elcsuklott.

— Csak hadd gyötörjem magam. Neked akarok használni vele. Nem állok ki a Stefanskirche elé s nem fűrtölöm szét a világnak, nem írok cikkeket a Metternich által fizetett újságokba, de neked, Stefferl, őszintén bevallom, hogy mi magyarok semmit sem tudunk, csak dicsekedni, szónokolni, pöffeszkedni, kurjongatni, Werböczit idézni, a mellünket verni. ..

— Megtanulok magyarul — buzdult fel Istvánban a fiatal vér, amely arcát most égőpirosra festette. Eszébe jutott Konstantin trónörökös és Razumovszky, valamint a két orosz hölgy, aki nem tudott oroszul.

Az öreg gróf legyintett.

— Ismerlek. Szalmaláng. Sem a franciát, sem az angolt nem vette be a koponyád. Iszol, szeretkezel, pipázol és a pénzt szórod. Már egészen olyan vagy, mint Pál.

— Miért bántod szegény Pált? — buggyant ki Istvánból a nagylelkűség és úgy érezte, hogy ebben a pillanatban keresztre tudná magát feszítettetni Pálért.

Az apa agját megint elborította a vér.

— Szégyelem magamat, ha Pált összehasonlítom ... a .. például. . . akárcsak a feleségével is.

István szíve megdobbant. Az öregúr azonban hirtelen másra fordította a szót.

— Pál.. és a többi fiatal grófocska . . . száz és száz Pál és Lajos ... itt Bécsben magyar mágnásfiúk . . . műveletlen tökfilkók, kilencágú koronás naplopók . . . becsületesre mondom, igazuk van a Lichnovszkyaknak és Windischgraetzeknek, hogy ijesztő dekadenciában van a mai mágnásnemzedék . . . Stefferl, mi más legények voltunk . . . Különben — tette hozzá feneketlen szomorúsággal — csak olyanok vagytok, mint az egész nemzet. Betyárok . . . szájhősök . . . részegeskedő, pipázó táblabírák ... ez a mai generáció ... Mi lesz ebből az országból?

Istvánnak eszébe jutott az a sok becsmérő, gúnyolódó és gyűlölködő megjegyzés, melyeket a bécsi szalonokban a magyarokról hallott. A magyarokat orangutánból Ausztria tette emberré a magyarok műveletlen

ázsiaiak, vissza kell őket űzni Turánba, ahol őseik kilenc század előtt legeltek, száz év múlva már senki sem beszél magyarul . . . oh, hányszor hallotta ezeket és nem is tartotta szükségesnek, hogy megcáfolja.

— Hát csakugyan száz esztendővel maradtunk vissza Európa mögött? — kérdezte szórakozottan s szeretett volna közelebb menni a miniatűrökhöz, hogy Karolina édes, büszke, érzéki arcában gyönyörködjék.

— Százzal? — riadt fel az öreg — kedves fiam, ne vedd túlzásnak ha azt mondom, hogy háromszázzal. A táblabírák háromszáz évvel ezelőtt megállították, mint Józsuá a napot; Stefferl, a magyarok órája három évszázaddal késik. Azalatt az idő alatt nem is tettünk semmit. . . csak loptuk a napot. . . tudod-e Stefferl, hogy a magyar királyságban ma nem dolgozik senki, aki magyar?

— Csak a paraszt?

Az öreg a fejét rázta.

— Még az sem! A parasztnép fele, vagyis az asszonyok, még hírből sem ismerik a munkát. A férfi is keveréssel tölti az esztendő felét. Stefferl, én láttam olyan országokat, ahol egy asszony annyit dolgozik, mint hat magyar férfi és még krumpliból sem ehetik eleget és ruhája nincs más, mint fapapucs és a saját keze fonta-szötte condra. De ennek nem a paraszt, hanem mi vagyunk az oka. Mesterséges rétmívelésről senki nem tud semmit. A termékenyebb vidéken nem csépelnek, hanem lóval, ökörrrel nyomtatnak. A búzát vermekben tartják s a múlt század végén egész Békés megyében csak egyetlen pajtát láttam. Takarmányfü kevés terem, de buján nő a földeken az embernek, állatnak ártalmas dudva. A leghasznosabb kerti növények neve is ismeretlen. A gyümölcs ott rothad a fán, vagy lepotyog, ha véletlenül nagyobb a termés, mint amennyit a gazda el tud fogyasztani. A befőzésről fogalmuk sincs, még a nemes asszonyok sem konyítanak hozzá. A kender szára oly rövid, hogy nem veszi meg külföldi kereskedő, a dohány élvezhetetlen, a paraszt lova satnyult. Száz éve óta marhavész dühöng az országban. Nem csoda, hogy már csak

egy évi rossz termés is olyan nagy nyomort szül, hogy az Alföld legkövőbb földjein az emberek éhen halnak. Nomádmódra élünk, majd a legnagyobb bőségben, majd a legnyomasztóbb szűkölködésben. Az utak gyalázatosak. Ha a király nem épít, vagy a paraszt nem vág magának utat a sártengerben, akkor Magyarországon nem tudunk kocsin járni, mert az is nemesi kiváltság, hogy nem járulunk az utak építésének és fenntartásának költségeihez. A fuvarosok gyakran kénytelenek a teher felét a kocsmákban hagyni, vagy elzálogosítani; lovaik, vagy ökreik feneketlen sártengerben az úton hullnak el. Úgy-e még hallani is borzasztó ezeket? Az ember azt hinné, hogy ha már utat építeni nincs pénzünk, vagy kedvünk, ott van a Duna, meg a Tisza, azt az utat számunkra maga az Üristen teremtette. Hát nem mondom, néha látunk egy-egy hajót, vagy tutajt a víz hátán, de annyira még nem jutottunk el, hogy vitorlákot használnánk, mint a rajnai hajós. Földvártól Pozsonyig lovak vagy ökrök, addig pedig emberek vontatják a hajót, — hallod Stefferl? — emberek, akárcsak a Volgán. A hollandusok a XVII. században ajánlatot tettek, hogy az országban csatornahálózatot építenek, de a rendek nem fogadták el. Féltették tőle a szabadságot. Csak neked mondom, Stefferl. A bécsiek előtt tagadd le, mint ahogy én is letagadtam.

István gróf. arca kipirult az izgalomtól. Itt, úgy látszik, csakugyan nem Karolináról lesz szó. Apja eddig soha sem beszélt vele magyar dolgokról, s ha most erre érdemesíti, bizonyára nem azzal a célzattal teszi, hogy megalázza és megleckéztesse. E miatt olyan lelki forróságot érzett, mint a háborúban, amikor valami emberfeletti dolgot kellett véghezvinnie az élet, vagy halál szörnyű dilemmájában. Fialat és fogékony lelke lánggra lobbant és maga is remegett a felindulástól.

— De hát ez a halál! Ebből nincs feltámadás! Az öreg gróf félenken körülnézett.

— Mintha lépteket hallanék az ajtó előtt, nézd csak meg, fiam, ki hallgatózik?

István gróf minden ajtót kinyitott és aztán újra bezárta azokat. Ez megnyugtatta az öreg grófit.

— A halálról beszéltél, István? Azt gondolod, hogy a nemzet is olyan öreg, mint én? Igen, én meghalok . . . bevallom István, félek a haláltól... még sok dolgom volna s a te kezében még nem látom biztosítva a hagyatékomat . . . Én, igen, meghalok, már nagyon közel érzem magamat a sírhoz ... de a nemzet, a nemzet nem halt meg, csak alszik ... a bécsiek örülnek ennek a mély lethargiának . . . röhögnek . . . gúnyverseket írnak a magyar nemesről, az alkotmányról, a Corpus jurisról, a kiváltságokról, mert ez mind az ő malmukra hajtja a vizet. Hajlj ide egészen a számhoz. . . csak a füledbe akarom súgni Stefferl, hogy én a magyarokat azért gyalázom, mert szeretem őket. . . Szeretem. Hogy mégis itt élek Bécsben? Ezen ne csodálkozzál, öreg, beteg ember létemre testi kényelmet csak itt találok meg és itt tudom kielégíteni földi és égi szépségekre szomjas lelkemet... itt lakom hát. . . nyilván itt is halok meg, mert odaát Magyarországon még nagyon kényelmetlen és szűk nekem a világ. Ámde neked, Stefferl, neked meg kell tudnod, hogy a mi hazánk nem itt van Bécsben, hanem ott, a dunántúli dombok között, a Fertő-tó mellett, a Duna—Tisza partján és a Nagy Alföldön . . . ezt az erdőt végrendeletemben neked hagyom, István.

Istvánt elkapta valami forgószél és magával sodorta a fantáziáját.

— Apám, csak mondd meg nekem, hogy mit kell cselekednem — és lánggra lobbant fiatalágában kigyúlt az arca és vadul dobogott a szíve.

Apja azonban egyetlen tekintettel lehűtötte.

— Először a magad dolgait kell rendbehoznod. István gróf elpirult. Hát mégis? Mégis csak arról a dolgról lesz szó? Nem mert az apjára nézni, csak lehúnyt szemmel várta, hogy az kimondja a Karolina nevét. Nem mondta ki senki, de egyszerre ezt kezdte harsogni a csönd és minden, ami ebben a zöld csendben meglapult. Karolina! Egyszerre maga előtt látta megint tetőtől-talpig Karolinát, amint kibontako-

zik a ruháiból, a gyertyák rózsaszín-sárgás lényében. Ezt csak ő látta, egyedül csak ő. Pál? Pál sohasem látta. Pál csak birtokba vette és magáévá tette. Az Isten összes teremtményei közül egyedül csak neki van fogalma arról, hogy egy asszony milyen gyönyörű tud lenni. Oh, most már érti, hogy a világvárosok minden múzeuma meztelen asszonyokat ábrázoló képekkel és szobrokkal van tele. . . . hogy az emberi test... a szépség.. . ah, az istenfáját, nem is tudja magát kifejezni... csak legalább annyi műveltsége volna, mint például Windischgraetznek, akkor könyvet írna a női test szépségéről s a szerelemről... egye meg a fene a rövidszárú kendert, a vitorlákat, a hollandusok csatornaterveit, a külföldi posztót, a Corpus jurist és a kiváltságokat, csak egyetlen szépség van a világon s ez a szépség Karolina nélkül el sem képzelhető. Mit gondol ez a drága öregember? Elhagyni Bécsset és Karolinát és valahol az egyik pusztán ... vagy Pesten, ahol gyermekkorában néhányszor megfordult átutazóban... az ördög vigye el, nem is tudja, mit kellene kezdeni azzal a szerencsétlen Magyarországgal? ...

Ekkor vette észre, hogy atyjaura teljesen kimerülve dől hátra a zöld selyem karosszékbe. Két karja mereven lóg le és ujjai kísértetiesen ki- és becsukódnak. István gróf aggodalmas gyengédséggel simogatta meg az öregúr kékeres, elefántcsontszínű, sovány kezét.

— Atyám, jobb volna talán, ha lepihenne. Ferenc gróf a fejét rázta.

— Még nem. Azt hiszed, hogy pihenni akarok? — csattant fel hirtelen minden átmenet nélkül, mert mindig haragra lobbant, ha észrevette, hogy gyenge és öreg. — Biztosítlak, István, hogy még jó néhány esztendeig élek, mert meg akarlak tanítani téged az igazságra.

Igazság, igazság! ... István szerette volna megkérdezni, hogy igaza van-e például Lichnovszky hercegasszonynak, amikor őt alávaló nőcsábítónak és erkölcstelen gazfickónak tartja? Nagyon jó volna ezt megkérdezni! Csak ne félne annyira a felelettől.

Az öreg grófnak amúgy is nagy és a szívbajtól kimeredt szeme még jobban kitágult és merően nézett maga elé, le a berakott mívű fényes tölgyfapadlóra.

— József császár szívesen segített volna a magyarok baján, ha . . . no de mindegy... József császár meghalt és jött utána . . . hallottál te Stefferl valamit arról a söfyt emberről?

— Kiról? — kérdezte István gróf elpirulva, mert nagyon keveset tudott a közdolgokról.

— II. Lipótról beszélék — suttogta az öreg és megint félősen körülnézett.

István megörült, hogy erről legalább valamit hallott.

•— De Lipót legalább megkoronáztatta magát.

Ferenc gróf gyulladt, gennyes szemét törölgette.

— Eredj csak fiam a másik szobába, nézd meg, be van-e ott zárva az ajtó? Nincs az ajtó előtt senki?: Nézz ki a folyosóra. Na! Hát hallgass ide. Én akkor már túl voltam az élet delelőjén. Abban az esztendőben, édes fiam, Stefferl, amikor születted, éppen országgyűlést tartottunk Budán. Az alsó táblán csupa jakobinus ült, akik érkezettnek látták az időt, hogy Werbőczy alkotmányából kifejlesszék a természetjog, ész jog és az Assemblée nationale szabályai szerint az új magyar alkotmányt.

— Talán igazuk is volt — susogta maga elé öm feledten István.

Az apa csontos, bütykös, alabástromszínű kezét felemelte.

— Igazság ide, igazság oda, az volt a baj, hogy a király és a nemzet megint hadilábra került egymással szemben.

— Ki volt a hibás?

Az öregúr most már úgylátszik megtalálta az előbbi kérdésre való feleletet.

— II. Lipót megfizetett bérencekkel fertőzte meg a szabadkőműves páholyokat, az országgyűlés két házát, a vármegyét és a hivatalokat.

— Idegenekkel? — kérdezte István, akit kezdett a dolog érdekelni.

Az öreg gróf reszkető keze, amelyen a gyűrűs és kisujjak szüntelen ki- és becsukódtak, most hirtelen ökölbe szorult.

— Jegyezd meg magadnak, István, hogy a farkasnak legnagyobb ellensége a farkas. Sohasem jutotunk volna oda, ahol vagyunk, ha a császár nem talált volna magyarokat, akik a saját fajtájukat »rendjelért, potom fizetésért, nyomorult nyugdíjért, címért, vagy földbirtokért, mint Judás a Messiást harminc ezüst pénzért, a latrok kezére nem adják. Volt ezek közt horvát bán, tábornok, letört grófi gavallér, egyetemi tanár, boltos, szatócs, nők is voltak főúri hölgyektől utcalányokig. . . Kedves fiam István, jegyezd meg magadnak, hogy Martinovics Ignác, akit a Vérmezőn kivégeztek, a magyar jakobinus, akit együgyű magyarok manapság mint mártírt ünnepelnek, az a hitehagyott barát, istentagadó szabadkőműves, az is a bécsi kormány fizetett kémje volt. .

- -István gróf -felcsattant.

— Hát akkor ebben az országban nem érdemes élni.

Az öreg gróf tiltakozva hadonászott kiaszott karjával.

— Csakhogy azt nem bírta ám ránk az Üristen. Hogyan akarsz te máshol élni, ha birtokaid, jószágaid, jobbágyaid a Fertő-tava körül, a Duna-Tisza közén, vagy Erdélyben vannak? Mi? Azt gondolod, hogy bérbeadód, vagy földjeidet gazdatisztjeiddel művelted s a jövedelmet magad után küldeted Londonba?

István gróf Karolinával kapcsolatban csakugyan ilyesmire gondolt, s most megijedt, hogy apja ezt nem tartja lehetségesnek. De az öreg gróf nem hagyta sokáig töprengeni.

— Csakhamar úgy járnál, mint barátaink és atyánkfiái, akik német, vagy angol jószágigazgatókra bízzák földjeiket s maguk Bécsben költik el a jövedelmüket. Ügy járnál, mint Esterházy Miklós, aki egy átlag német fejedelemségnél nagyobb területet, valami hétszázezer holdat mondhat a magáénak, most mégis

sequestruin alatt van és tizenkétmillió forinttal tartozik a bécsi bankároknak.

István türelmetlen mozdulatot tett. Karolina, szegényke, ki tudja, milyen borzalmas szenvedéseken megy most át, mialatt ő a magyar alkotmányról cseveg. Nem, azt senki, sem ember, sem nép, sem ország, sem Isten nem kívánhatja, hogy ő elfelejtkezzék Karolináról.

Az öreg gróf pedig nagy kinnal felemelkedett, égy fejjel magasabbnak látszott a valóságnál és a hangja ércesen és velőkig hatóan dörgött.

— Hallgass ide Stefferl! Mindenki tönkre megy, aki hűtlen lesz a földhöz és a paraszthoz, mert a föld csak annak terem, aki megműveli s a paraszt csak annak dolgozik, aki szemmel tartja. Hallgass ide Stefferl! Nekünk Magyarorszáiban adott az Isten birtokot, mi nem élhetünk Franciaországban, vagy Angolországban. Tetszik, vagy nem tetszik, Stefferl, mi magyarok vagyunk. És én büszke is vagyok erre, bátran megmondom mindenkinek. — Aztán hirtelen leesett a hangja. — Stefferl. . . mintha valaki a függöny mögött hallgatódznék.

István gróf szomorúan lehorgasztotta a fejét. Magyarok vagyunk. Ezt nem kell neki bizonyítgatni, ezt ő is sokszor érzi, de hogyan lehet Karolina nélkül magyar földön élni? ...

— De hát egyáltalán lehet élni Magyarorszáiban?

Az Öreg gróf sokáig hallgatott. Elővette tubákoszelencéjét, mintha a burnóttól remélné, hogy ágyát megtisztítja és szétoszlatja kételyeit s aggodalmait. Aztán előrehajolt és fiának is odakínálta.

— Köszönöm apám, én nem burnótozom.

Az öregúr egészen elkedvetlenedett, mintha arra gondolt volna, hogy ilyenformán, természetesen, nehezen fogjuk, édes fiam, egymást megérteni. Csalódottan zsebre tette a szelencét és aztán intett, hogy István is közelebb hajoljon.

— Első dolog, hogy Magyarorszáiban is európai ízlésű embernek való életet kell teremteni.

István grófnak felvillant a szeme. Ez már tetszett

neki. Ő mindjárt bele szeretett volna fogni ebbe a munkába.

— De mi a tennivaló?

— Amit máshol meg lehet tenni, az a Lajtán túl sem lehetetlen. Amikor Angliában jártam — te István, neked is el kell oda menned és alaposan meg kell ismerned azt az országot — sokszor gondoltam arra, hogy miért ne lehetne Magyarországon is angol mintára berendezkedni? Mi? Nem tudom felfogni, miért ne lehetne?

— De hol? ... — kérdezte István.

Apja közbevágott.

— És Pest?

István gróf már megfordult Pesten, igaz, hogy csak átutazóban, de az is elég volt neki.

:— Pof- és sárfészek — legyintett megvetőleg — és eszébe jutott, hogy Karolina oda be sem tenné a lábát.

— Szép feladat volna e por-és sárfészek helyén ragyogó új várost építeni — folytatta bizonytalan hangon az öreg gróf. — Sokat olvastam Amerikáról. . . ott máról-holnapra . . . ami ott lehetséges . . . Nem kell mást tenni, csak amit szegény József császár akart.

— Kegyelmes jó apám mégis elhagyta a császárt — jegyezte meg halkán István gróf.

Az öreg gróf hirtelen felkelt, dagadt, fájós lábbal kitipegett, gondosan megnézte, hogy záródnak-e az ablakok, kiment a szomszéd szobába s annak ajtaját bezárta, miután meggyőződött, hogy sem a függönyök mögött, sem a bútorok alatt nem rejtőzik kémkedő idegen, vagy kíváncsi cseléd.

Az előkészületek láttára István grófnak hangosan dobogott a szíve. Illedelmesen, két térdét összeszorítva állt az egyik karosszék előtt, de legnagyobb erőiködéssel sem tudta megakadályozni, hogy a térde ne remegjen. Az apja, az öreg kegyelmes úr iránt — leveleiben mindig megadta neki ezt a címet — határtalan tisztelet és szeretetet érzett. Ha kissé tompa és rekedtes hangja megszólalt, mintha a túlvilágról beszélne valaki hozzá. - Ez az ünnepélyesség és titkolódzás valami miszti-

kus ködbe vonta az alakját. így érezhette magát a bibliai Mózes, amikor az Úrral beszélgetett.

— Mitől tart apám? — kérdezte végül, mert már nem bírta ki a várakozás fojtó feszültségét.

Az öreg gróf egy csepp burnótot szippantott föl briliánsokkal kirakott arany szelencéjéből, amelyet II. Józseftől kapott ajándékba. Aztán a túlvilág! fojtott, rekedtes hang megkondult.

— Na, azt hiszem, biztonságban vagyunk. Sohasem tudhatja az ember ... A császár jó ember, de bizalmatlan és tele van rettegéssel. Mindent akar tudni, még a felséges asszonyt is figyelteti — szegény, beteg kis angyal, még ő is gyanús. Bizonyos, hogy én rólam is minden hónapban beadja Sedlnitzky gróf a rendőri jelentést. Rólad is fiam. Nem burnótozol?

— Köszönöm, nem.

— Hja igen, te már inkább a dohánnyal mérgezed magad. Na mindegy. Azért megérthetjük egymást. Mit is mondtál előbb?

— Azt, hogy drága apám mégis elhagyta a császárt.

Az öreg úr szinte eszelősen nézett szét maga körül. Gyűrűs- és kisujja a jobbkezén ijesztően ugrált. Látszott rajta, hogy amit mondani akar, egész belsejét felkavarja. Szeméből halálos rettegés, de valami elszánt harag lobogott.

— Persze, hogy elhagytam.

— De miért, az Isten szerelmére?

— Mert nem volt igaza. Sem neki, sem Rousseau-nak, sem a francia forradalomnak, sem Metternichnek.

István gróf a fejéhez kapott.

— Hogyan, drága apám? Hiszen előbb éppen az ellenkezőjét mondotta.

Ferenc gróf legyintett.

— Az ellenkezőjét? Mindegy. Ma az ellenkezője igaz, holnap az ellenkezőjének ellenkezője. II. József is csak azt cselekedte, amit én. ő is elhagyta a császárt, a felvilágosult abszolutistát, a fiziokratát, a Rousseau tanítványt, II. Józsefet. Mert ő is rájött, hogy igazság csak egy van.

Az öreg gróf arca most fenségessé és ijesztővé vált

s most csakugyan olyan volt, mint Mózes, aki Isten küldetésének tudatában kinyilatkoztatást akar tenni, felállt és két karját szétterjesztette.

— Igazság csak egy van! — ismételte aztán csengő hangon. — Az Isten igazsága. Idehallgass István! Az igazság ott van, ahol az Isten.

Az igazság ott van, ahol az Isten . . . István gróf néhány perccel előbb még úgy gondolta, hogy az igazság Karolina lábánál van. Karolina ... be kell vallania, hogy Karolina nem az életet jelenti, hanem ... Van egy olyan csúcspontja a szerelemnek, amely sok tekintetben hasonlít az elmebajhoz. Ezt túlsokáig semmiféle ember nem tudja megfelelő hőfokon tartani. De nincs is rá szükség. A nagy lelki forradalom után kell következnie a megállapodásnak. A szerelem olyan, mint egy hódító háború, amely után ki kell békíteni a meghódított lelket. Karolinát el kell felejtetni. Majd jöhet még az életben egy másik Karolina, aki mellett nemcsak megőrülni, de tiszta, szép munkában élni is lehet. Nem kell okvetlenül elvetemült és aljas embernek tartani azt, aki életében egyszerűíei többször is átesik ezen a nagy megrázkódtatáson. Az embernek nemcsak a teste, hanem a lelke is fejlődik, eléri az érettség tetőpontját és az öregség lejtőjén lassan leereszkedik az elmúlás szelíd völgyébe, ötven esztendőskorában nem ismerünk rá a saját húsz, vagy harminc esztendőskorunkra. Mint ahogy testünk egyetlen sejtje sem marad bennünk változatlan, akként a lelkünk is átalakul és idővel tökéletesen kicserélődik. Az ember más téren talál magának kárpótlást és vigasztalódást. Miben? Abban az egyetlen, örök és legmagasabb igazságban, amelyről édesapja beszél.

Az öreg gróf kinyújtotta vastag gyolcsokba takarított beteg, dagadt lábát és felszisszent.

— Fáj.

István gróf önkéntelenül felugrott.

— Hivassam az ápolónőt? Vagy doktorért küldjék?

— Várj még egy kicsit. Fogd meg a lábamat. Így ni. Jó. Tedd a zsámolyra. Nagyon sok benne megint a víz. Mondd, Stefferl, tudod te, hogy mi a vízibetegség?

— Apám, édesapám!

— Az orvosok sem tudják. De mindegy. Egy csak a fontos. Az Isten igazsága. Azt mondtam, István, hogy Istennél keresd az igazságot.

István gróf szíve is reszketett.

— De hol találok meg az Istent, kegyelmes jó apám? A császári udvarban, a francia forradalomban, Metternich külügyminiszteri hivatalában, a szent szövetségnél, a magyar országgyűlésen, az ötvenkét magyar vármegye tanácstermében, a Werbőczy-féle Corpus jurisban, a könyvekben, vagy a józan ész logikájában?

Ferenc gróf összekulcsolta a kezét, mintha imádkoznék.

— Emberben és világi tudományokban, törvénykönyvekben éppúgy nem, mint a nép, a paraszt, a tömeg szájában, amelyről azt hazudják, hogy rajta keresztül az Isten beszél. István, nekem ne beszéljen senki addig nemzetről, nemzetiségről, alkotmányról, sarkalatos törvényekről, hazafiságról, ameddig nem emelkedik fel a keresztény tökéletesség magaslataira. Ez az egyetlen törvény. Ez az egyetlen fontos, a többi mind csak locsogás, vergődés és hánykolódás. Keresztény katolikus módra tökéletesíteni kell magunkat, mert addig erkölcs nincs, addig nincs haza és nincs nemzetiség.

Az öreg gróf utolsó szavait már elnyelte a zokogás és István gróf féltette, hogy elveszíti eszméletét és lezuhan a székről. Letérdelt eléje, átölelte és a könnyeik összefolytak. Egyik sem tudta volna megmondani, hogy öt másodperc telt-e el így, vagy egy hosszú félóra. Közben egy-egy lihegő szó szakadt ki az öregúr melléből.

— Na most meggyóntam neked ... vigyázz és imádkozzál értem . . . Isten veled . . . dolgozzatok és tökéletesedjetek. . . István, én erre egy élet végén jöttem rá . . . én már nem tudok semmit megvalósítani ... de te most kezded az életet, te készen kapod az igazságot. . . Isten veled István, vigyázz magadra, Isten veled ...

Aztán a fia karjába ájult. István gróf felemelte B megnyomorodott, végtagjaiban felpuffadt, sárga, öreg kis testet. Elvitte a másik szobába és ráfektette

a mindig nyitott ágyra. Aztán becsengette az ápolónői és édesanyját hívatta a szenvedőhöz.

Aznap feladták az öreg Széchenyi Ferenc grófnak a halotti szentségeket. Hofbauer Kelemen, a szent szerzetes egész hajnalig imádkozott a beteg lábainál.

István gróf egész éj lel és alá járkált a szobájában. Agyát a Karolina-eset borzalmi és atyja vallomása, amely úgy hatott rá, mint egy trónjáról lelépő fejedelem politikai végrendelete — egymáson keresztül-kasul szövődve rettenetes cikázásban gyötörték a végki-meriülésig.

Reggeltájt félholtan dőlt le az ágyára. Aludni akkor sem tudott, csak elnyúlt valami nehéz kábulatban. Tehát el kell mennie Bécsből. Karolina . . . Milyen csodálatos dolgokról beszélt a szegény öreg beteg ... De Karolináról egyetlen szót sem . . . Menynyire feltárta a lelkét... és Karolinát meg se említette . . . Vagy a Karolina-esetről éppen ez volt a mondanivalója?

* * *

Annál többet és nyíltabban beszéltek Karolináról és István grófról a Lichnovszky-házban. Az öreg Károly herceg ugyan már végső küzdelmeit vívta a halállal, a Karolina-eset azonban az egész család minden tagját jobban érdekelte, mint az öregúr haláltusája. A Thürheim-lányok titokban örültek, lady Selina átkozódott és tombolt, Eduard herceg pedig megcsküdt, hogy az unokanővérén ejtett sérelmet fegyverrel fogja megtorolni. Ezt Christiane hercegasszony is helyeselte. Olyannak látta az esetet, mint egy középkori istenítélet anyagát és büszke volt arra, hogy éppen az ő fia, a párbajhős, a rettegett bajnok, szolgáltatja az isteni igazságszolgáltatást ebben az istentelen ügyben. Eduardnak azonban még nem volt kezében minden bizonyíték, amelynek alapján lesújtsa a gonosztevőre. Végre is Schwarzenberg tábornagy csak annyit mondott, hogy nem mondott semmit. Ez ugyan elég sokatmondó mentegetődzés, de még nem bizonyíték. Azt sem tudta senki, hogy voltaképpen mi is történt

Stefflerl és Karolina között; a fiatal Széchenyi gróf sokszor úgy beszél, mint egy mámoros, vagy holdkóros fantasztá; előadásában túloz és szereti kiszínezni a legszürkébb dolgokat; szertelensége nemcsak tetteiben, de szavaiban is sokszor elképeszti a barátait. De nem is erről van szó. Stefferl fecsegett, Stefferl eldicsekedett és — Stefferl egyáltalán kihívó, hetyke, útalatos fickó, akit egyszer már meg kell leckéztetni.

Eduard herceg tehát elhatározta, hogy tisztázza a dolgot. Megtudta, hogy Stefferl a Római Császárhoz címzett fogadó egyik különtermében búcsúzik a barátaitól nagy dőzsölés közepett, mint ahogy a Schwarzenberg herceggel való beszélgetése óta egyebet sem tesz, mint részegeskedik. Eduard herceg felkereste. Ő is i/ott vele. Az egész társaság csupa katonatiszt, porosz, francia, osztrák, valamennyi részeg. Duhajkodás, kártya, versenyivás, rettenetes zaj. A napóleoni háborúknak lefolyt ütközetekről, parancsnokokról, fegyverekről, lóról, kártyacsatákról, asszonyokról, kalandokról van szó. Eduard herceg elérkezettnek látja az időt, hogy »tisztázza a dolgot«.

István gróf valami kalandot mesélt el dadogó nyelven, réveteg szemmel, pirosán a bortól és a fáradságtól. Csapzott haja homlokába lógott és homlokán a mozgékony bőr nevetséges módon ráncosodott fel a haja tövéig s le a bozontos szemöldökéig. Most csakugyan olyan volt, mint egy krampusz, aki a kisgyermekeket ijesztgeti; Lichnovszky herceg feléje fordult, vállára tette a kezét és elhallgattatta.

— Stefferl, te megint dicsekszel.

A fiatal kapitány nevetett. A herceg azonban nem vette tréfára a dolgot.

— Stefferl, te sokszor olyan hódításokkal is dicsekszel, amelyek nem történtek meg.

— Ez nehéz dolog volna ...

Lichnovszky most már végére akart járni a dolognak.

— De lovagias ember a valóságot sem mondja el, ha olyan hölgyről van szó... aki....

A kapitány vérvörös arccal felugrott és öklével

az asztalra vágott. Most kezdte érteni, hogy mire céloz ez a nagy, lomha, kopasz zenebohóc. E pillanatban úgy érezte, hogy semmi sem fontos előtte, sem császár, sem apa, sem család, sem élet, sem halál, csak a becsület és egy asszony becsülete, amely az ő együgyű, gyermekes jóhiszeműsége miatt veszendőbe ment. Itt az alkalom, hogy jóvátegye, amit vétkezett. Ez a jóvátétel szörnyű és véres tragédia lesz. Undor és düh rázta meg egész testét. Ez a hitvány, alávaló barom meri őt kérdőre vonni? Hát jó, ő felelni fog, de ez a felelet örökre elnémít mindenkit Bécsben, aki őt üldözőbe venni merészelné. Hátsó zsebéből pisztolyt rántott ki ... de a társaság tagjai nyomban rárohantak, kicsavarták kezéből a fegyvert, a dühöngő! átnyalábolták és hazavitték.

» Másnap a titkosrendőrség jelentést tett a botrányról Metternichnek.

XXI.

Mint a francia királyi családnak Versaillesban, úgy az osztrák császároknak is volt Bécsben labdaházuk s a térnek, ahol ez a régi fedett csarnok állott, Ballplatz a neve. Ott emelkedik a háromemeletes kancellári palota. Szürke márványhomlokzata s kifelé görbülő kovácsolt-vas ablakrostélyai mögött néhány esztendő óta Metternich Kelemen Lothár herceg külügyminiszter és főkancellár, Ferenc császár legbizalmasabb szolgálója és barátja intézi Európa sorsát. A kongresszus óta nyilvánvalóan itt van a világ közepe, itt van az az archimedesi pont, amelyről Napoleon világbirodalmát sarkaiból kimozdította egy finom, szőke, kékszemű, elegáns és karcsú diplomata, aki a saját legőszintébb vallomása szerint mindent szeret ebben az életben — asszonyt, szerelmet, szobrot, képet, zenét, tudományt, irodalmat, pezsgőt, virágot — csak egyedül a diplomatizálást, a hivatalszobát, az aktákat, a kormányzatot és a közigazgatást nem. Ez az ember most negyvenegy esztendő, sohasem fekszik le hajnali

három óra előtt és délelőtt tizenegy órakor mindig elátkozza Napóleont, az európai egyensúlyt s a világrendet, hogy ezek miatt ki kell szállnia baldachinos, dagadó pihepárnás, csipkés ágyából. Metternich herceg rajnamenti német, erkölcsi és szellemi mivoltában sohasem tudott igazán osztrákká vedleni. Az apja is diplomata, szabadszellemű nagyúr, fanatikus nacionalista, vénségére is javíthatatlan nőbarát, könnyelmű és tékozló világfi, ő maga csak apjának tökéletesített kiadása; a német fejedelmi udvarokban és Angliában járta ki a diplomácia iskoláját. Pályáját, mint valami magasbatörő nyílegyenes utat, jobbról és balról őrtálló asszonyok sorfala között futotta meg. Húszéves korában Brüsszelben egy gyermekleányka, Marié Constance de la Porcé volt első nagy szerelme; azóta mindig valóságos háreme van a földkerekség legragyogóbb asszonyaiból. Szinte csodálatos, hogy ezalatt ráért hajtóvadászatot rendezni a nagy korzikai vadra, bekeríteni és elejteni őt, — mint ahogy hiú, de enyhe dicsekvéssel, mosolyogva maga szokta említeni.

A kancellár déli tizenkét órára adott kihallgatást Széchenyi István gróf lovaskapitánynak.

István gróf már látta életében egyszer vagy kétszer Metternichet s mindig ámulattal töprengett azon, hogy egy ilyen fiatal, szinte nőiesen mosolygó és kacér udvari ember nemcsak Napoleon lángeszén, hanem ami még több, az osztrák, orosz, angol, porosz diplomaták és hadvezérek döreségén is tudott diadalmaszkodni. Mialatt a Landstrasse-i házból a Ballplatzra hajtattott, kissé mámoros fővel, a szorongás és hetykeség pillanatról pillanatra váltakozó hangulatában, szomorúan és dacosan a Karolinától való elválás kényszere miatt, már csaknem mindent elfelejtve, amit az apjával való hosszas beszélgetés alatt korszemletről, forradalomról, magyar közdolgokról és a Széchenyiek hivatásáról hallott, — iparkodott felkészülni a kancellár részéről várható kemény és gőgös rendreutasításra, amelyet ő keményen és gőgösen fog visszautasítani, még ha ezzel tönkretenné egész jövődjét is. Maga előtt is szégyenkezett, hogy a háborúk alatt Metter-

nichet és Schwarzenberg herceget tartottá a világ legnagyobb embereinek, most mind a kettőben csak megvetésre méltó császári cselédet, hitvány és jellemtelen tökfilkót látott. Schwarzenberg herceggel szcnyben erre minden oka megvolt; de Metternich nem bántotta soha. Mindegy, őt is utálja, még pedig éppen a miatt, a miért eddig leginkább csodálta: lebilincselő modora, szellemes és finom iróniája, hódító és nagyúri fellépése miatt; ezekkel az előnyökkel ő, a maga alárendelt helyzetében, zavart és kusza fiatal-ságával ezen a kihallgatáson aligha tud majd megmérkőzni. Ami azt illeti, nem sokat tud róla, sem jót, sem rosszat s azt a keveset is a fiatal Esterházy Pál hercegtől hallotta, Dijonban, amikor mint futártiszt az ott táborozó Ferenc császárnak megvitte a párizsi bevonulás hírét. Emlékszik, hogy Esterházy herceg akkor elnevezte Atlasznak, akinek vállán Európa békéje nyugszik, prófétának, akinek rendszere egy a világrenddel, a kor legnagyobb lángelméjének, Napóleonnál is nagyobb, mert Napoleon csak Európát tudta leigázni, de ő leigázta magát Napóleont. Ostobaság! Napoleon és Metternich! Hogy lehet ezt a két embert összehasonlítani! Ámbár meg kell adni, hogy ez a kékszemű, szőkefürtű, puha, éhérkezű dandy volt az egyetlen ember, aki Napóleonnal mint egyenrangú fél tudott tárgyalni. El kell ismerni azt is, hogy bátor és büszke legény. Amikor Napoleon egyszer az ő faragatlan szokása szerint, megfogta a harminc esztendő diplomata fülét s ráivallt, hogy: dehát voltaképpen mit is akar tőlem az ön császára? — Metternich így felelt: Elsősorban azt, Sire, hogy több tiszteletet tanúsítson a követe iránt! — Vájjon hasonló esetben — gondolta István gróf — hogyan tudta volna ő megállni a sarat? Elpirult s ezért még csak erősbödött benne a gyűlölet a kancellár iránt. Esterházy herceg azt is elmesélte, hogy amikor Napoleon bemutatta Mettemichet a húgának, Karolinának, a későbbi nápolyi királynénak, fülébe súgta, hogy »ezt a tökfilkót kezelje barátságosan, mert szükség lesz a szolgálataira«. Nos. ez a tökfilkó ala-

posan elbánt nemcsak Karolinával, hanem magával a császárral is. Utálatos fickó!

István gróf valamivel tizenkét óra előtt a kancellár előszobájában állott s pont tizenkettőkor bebocsáttatták őt a dolgozószobába. Csak Bagration hercegnőnél csapta meg orrát ilyen átható és mégis gyengéd, tavaszi virágillat. Az ablakok előtt, a bútorokon és oszlopokon egzotikus virágok illatoznak, mint valami télikertben. Maga a dolgozószoba hosszú és keskeny és kiállítási teremhez hasonlít, amelyet egy gazdag gyűjtő telezsúfolt annyi műremekkel, amennyit bútorban, szőnyegben, képben, szoborban össze tudott szedni. A falat skarlátvorós selyemkárpit burkolta. Ugyanebből a szövetből való drapériák, függönyök és bútorhuzatok fénye ragyogott az ablakon beömlő nap-sütésben. A herceg egy óriási palisanderfa-íróasztal mögül állt föl és két lépést tett előre a belépő felé. István gróf elszédült e pazar pompa és nőies finomság láttára. Hát ilyen szobában, ilyen ember igazgatja Európa sorsát. Szegény Európa!

Európa sorsáról egyébként István gróf vajmi keveset tudott. A bajor király előszobájában hallott egyet-mást a kongresszus napirendjéről. Sokat emlegették, hogy Napoleon új térképet rajzolt arra a föld-részre, amelyet Európának hívtak, s most a kongresszuson ezt az új térképet le fogják törölni és nagyjából helyébe rajzolják a régit. Egy angol barátja ugyan azt mondta, hogy régi és új térkép, legitimitás, restauráció? tulajdonképpen csak üres szólamok és a miképpen Európa népei nem sokat nyertek azon, hogy Napoleon új országhatárokat és új királyé kát csinált, szint-úgy nem sokat vesztenek, ha most Napóleon helyett Sándor cár, vagy Metternich sakktábláján tologatják őket ide vagy oda. Az egész dolog a fejedelmi családok magánügye csak. A népeket senki sem kérdezi meg, hogy milyen uralkodó alatt akarnak katonáskodni, adót fizetni, robotolni, vagy éhenhalni. Abba sincs beleszólásuk, hogy milyen alkotmány, vagy kormányforma alatt akarják orrukkal a földet túrni. Talleyrandokról van szó és főképpen Metternich hercegről

aki most itt áll gondosan fodorított szőke tincseivel, amelyek kissé a homlokába lógnak, finoman rajzolt, keskeny, de duzzadt ajkával, puha állával, roppant magas gallérjával, aranygyapjújával és húsféle árnyalatú, de mindig ajkán lebegő mosolyával. Igaza van az angol lordnak és igazuk van a jakobinusoknak.

A herceg kezét nyújtott.

— Sok szépet hallottam Önről, kedves grófom.

— Főméltóságod ...

— Tudok mindent. Ne fárassza magát. Őszintén sajnálom. Nem, ne mentegetődzék. Én is voltam valaha fiatal és meggondolatlan. Tökéletesen bele tudom magamat képzelni az ön helyzetébe. Nem ön a hibás. Schwarzenberg herceget sem szabad elítélni. A tábornagnak eljárt a szája. Katonák sokszor fecsegnek. A katonák csak a harctéren tudnak eligazodni. Már amelyik tud. Szinte azt mondhatnám, hogy megható az a közlékenységi kényszer, amellyel ön a tábor-nagy előtt kiöntötte lelkét.

— Hercegséged tehát. ..

— Nem, ne magyarázza. Minden valamirevaló, tisztalelkű férfiban él ez a természetes ösztön.

— De én ...

— ön szenvedett és meg akart szabadulni szenvedéseitől. Ön panaszkodott és nem dicsekedett, ön gyónt, de ezentúl csak az Isten szolgájának gyónjon. Nagy és tragikus tanulság önre nézve, kedves kapitányom.

— Herceg úr . . .

A kancellár intett, hogy hallgasson. Aztán végigsimította szép fehér homlokát és néhány pillanatig egy kis bronzszobrocskára függesztette tekintetét, amely a hattyúval szeretkező Lédát ábrázolta.

— Férfiak vagyunk, beszéljünk magunk közt őszintén — kezdte meleg mosolygással, de kissé leereszkedően. — Ne tagadjuk, nekünk szükségünk van az asszonyokra, ön természetesen úgy mondaná ezt, hogy szüksége van a szerelemre. Hát legyen. Néha az ember csakugyan megbolondul. Olykor-olykor megjelenik egy nő és átsuhan az életünkön, mint ahogy a

tavasz jön és elillan és a földön valami édes szívfájdalom illatát hagyja maga után. Ez történt önnel.. .

— Herceg úr . . .

— Kérem, szükségtelen . . . Velem is megtörtént nem egyszer . . . Majd, ha több időnk lesz, erről bővebben is elbeszélgetünk. A szerelem csak ünnepnapra szent áhítatosság; hétköznapokra ott vannak a kis nők, a maguk érzéki szépségével és buja ölelésével — úgy szerelmeskednek, mint ahogy vacsoráznak; mindig készenlétben állnak, hogy megtegyék nekünk, amit nem is akarnak és akarják, amit nem is tudnak megtenni nekünk. Ok arra valók, hogy az érzéseinket kielégítsék, de a szívünket épségben hagyják, önnek pedig most az a baja, hogy a szíve tele van, de az érzékei éhesen maradtak.

— Főméltóságod . . .

— Nem, nem, ne nézze a dolgot olyan tragikusan. Elhiszem, ön most nagyon szenved. És a botrány... természetesen ... ön rémképeket lát. Pedig tudjuk, minden csoda három napig tart. A Rasumovszky-házban ugyan keményen elítélik és Lichnovszky hercegné veszedelmes asszony. No, de majd megbékül. Remélem, a császár nem veszi nagyon szigorúan. Erről majd Schwarzenberg gondoskodik. Ránézve kínosabb az ügy, mint önre, kedves grófom. Hogy van a kedves atyjaura? Remélem, jól? Mondja meg neki, hogy mindig nagy tisztelője voltam és alig várom az alkalmat, hogy ezt személyesen is közöljem vele. Gyönyörű jellem, valódi érték, tiszta minőség, klasszikus tökély. Hiszem, hogy ön méltó lesz hozzá.

— Köszönöm, herceg úr . . .

— Ah, még nem végeztünk. A baj megtörtént, Ön nem ártatlan egészen és nem minden ember olyan megértő, mint én. A közvélemény kegyetlen fenevad, a legerősebb ember is jól teszi, ha szükség esetén koncot vet neki. Ebben nincs semmi férfiatlanság, ez egyszerűen az okosság követelménye.

István grófot a kancellár lány baritonja, mint valami halk zene egy pillanatra elkábította. Megtisztelve érezte magát e bizalmasság által és réveteg szem-

mel tekintgetett körül, pillantása megakadt egy-egy gyönyörű képen és mély lélegzettel szívta magába a rózsák illatát. De nyomban kijózanodott, amikor a közvéleményről hallott, a fenevadról és a megértésről, amellyel a herceg kegyeskedett neki megbocsátani. Hogyan is lehetett olyan együgyű és gyáva, hogy idejött egy Metternich Kelemenről erkölcsi leckéket venni, mint vakarni éretlen tacskó az iskolamestertől? Metternich Kelemen mer neki beszélni szerelemről? És a bécsi társaság meri őt elítélni a szerelme miatt? Metternich, aki a Bagration hercegnőtől született leányát bevitte a családjába s a bécsi társaság, amely elragadtatva magasztalja Metternichnét, a csúnya, de okos és független Kaunitz Eleonórárt, hogy ezt megengedte? Metternich, aki viszont fenséges megértéssel tudomásul vette, hogy hetedik gyermekének nem ő, hanem bevallottan Marquis de Moustier az apja s a bécsi társaság, amely ezrt a kancellárt, mint az elnéző lovagiasság mintaképét dicsőíti? Hát ennek az embernek mindent szabad, neki pedig minden fiatalos csínytevését, minden bal-lépését olyan mértékkel mérik, mintha rablógyilkosságot követett volna el? Ezt az illatos és kikent piperkőcöt senki, még a császár sem meri elítélni, őt pedig minden semmirekellő, pimasz Lichnovszky megleckéz-tetheti? Nahát ezt nem tűri tovább és alaposan megmondja a magát Metternichnek.

Ebben a pillanatban azonban a kancellár kinyitott egy albumot és maga mellé intette Istvánt.

— Szereti ön a rézkarcokat? Én valósággal boldog vagyok a grafikának. Ha egyszer meglátogat az otthonomban, megmutatom önnek a gyűjteményemet. Ezt most vettem Artariától. Na mit szól hozzá? Elragadó, mi? Micsoda erő, a fény és árnyék micsoda félelmetes harca. Látja, ez a Rembrandt, ez az én emberem. Amikor a lipcsei csatát megnyertük, nem voltam olyan boldog, mint amikor ezeket a karcokat megkaparinthattam.

István gróf hamarjában nem tudta, hogy ez a kancellár részéről merő szenvelgés-e, vagy pedig csakugyan a világ legnagyobb dolgának tartja Rembrandt

rézkarcait. Micsoda ember ez? Nézte Mettemichet, amint okos, tengerkék szemei az elragadtatástól ragyognak és tekintetével végigsimogatja a sárgára avult papírlapokat. Micsoda isteni nyugalom és derű mosolyog ebben az emberben!

Hátha még azt is tudta volna, hogy Metternich inost itt a bécsi kongresszuson majdnem akkora harcot vív a barátaival és szövetségeseivel, mint nemrég Napóleon marsalljaival. Ennek az embernek csak volta-képpen Esterházy Miklós és Pál és Lichtenstein Károly hercegek állnak az oldalán, valamint az angol követek, ez utóbbiak is csak politikából, mert egyetértenek vele, hogy Oroszországot nem szabad beengedni Európába. Meg hát természetesen a császár, aki babonás hittel ragaszkodik hozzá, — de a császárné, az angyali Mária Ludovika, a főhercegek, még József, a magyar palatínus is telve vannak iránta gyanúval és ellenszenvvel. Stadion, az előbbi kancellár megfojtaná egy kanál vízben. Stahrenberg herceg társasága, a Hohenzollernek, Lobkowitzok, Salmok, Ditrichsteinek, Auerspergek, Fürstenbergék, az öreg Colloredo, a hatalmas Wrba lenézik és gyűlölik és a pápa követe, Consalvi kardinális azt mondja róla, hogy Európára nézve nagyobb veszedelem, mint amekkora Napokon volt. Evangélisti prelátus megesküszik, hogy a kancellár nemcsak, hogy pogány, de mint Isis, Ceres és a szabadkőműves miniszteriumok főpapja valósággal az Antikrisztus* követe a földön. És az Antikrisztus követe most Rembrandt rézmetszeteiben gyönyörködik és ahogy ott ül, két ablak között, a beözönlő napsugár fényében, szinte szerafikusán szép lesz szüntelenül mosolygó arca.

István gróf bármennyire is erőlködött, már nem tudta annyira gyűlölni Metternichet, mint amennyire óhajtotta volna. Azt azonban elhatározta, hogy minden kertelés nélkül megmondja neki a magáét. Bele is kezdett.

— De én . . .

— Csak semmi lovagiaskodás, semmi katonás dac. Én már tudom, hogy mit kell önnek tenni.

— Főméltóságod ...

— Csak semmi ellenkezés. Ne úgy vegye, hogy most a kancellár beszél egy lovaskapitánnyal. Itt most mintha apa állna szembe a fiával.

— Oh . . .

— Ezzel is csak azt akarom megmutatni, hogy bízom önben, ön kényes feladatot kap. Nápolyba megy az én megbízással. Joachim király és Karolina királyné ... miért rázkódott össze?... Ah, már értem, Karolina... hát a neveknek vannak ilyen titokzatos találkozásai ... ez a nevek misztériuma ... bennem ugyan semmiféle hajlandóság nincs az érzékfeletti dolgokhoz, én reális ember vagyok, egész működésem olyan reális, mint a kétszerkettő, de a nevekben határozottan van valami misztikum... — de nem erről van szó. A helyzet Nápolyban nagyon nehéz. Murát Joachimról az ember sohasem tudhatja biztosan, hogy lelkében a királyi trónhoz való ragaszkodás, vagy a Napóleon iránt való hála erősebb-e? És a királyné . . . szép, okos és kitűnő asszony . . . végre is legkisebb és legkedvesebb húga a császárnak, a helyzete kínos. Szemmel kell tartani őket. Én ugyan legjobban azt szeretném ... no mindegy... az ön feladatát majd részletesen megkapja az osztályfőnöktől. Ne feledje el, a nápolyi udvar önre nézve nemcsak hivatalos ténykedés színhelye lesz, de valóságos lelki gyógyintézet. Karolina királyné elragadó; ott van most az angol trónörökös felesége is; érdekes, viharos életű, nagyon izgató asszony. A nápolyi udvar önnek minden nap új meglepetést nyújt és ön egyszer még hálás lesz nekem, amiért alkalmat adtam, hogy megismerje. No, most azt hiszem megértettük egymást. Én legalább tökéletesen megértettem önt. Kedves barátom, nyugodtan rám bízhatja magát, ön nekem nagyon rokonszenves és gondom lesz önre.

— Köszönöm, de . . .

A kancellár ekkor minden átmenet nélkül megkérdezte.

— Tudja ön kedves grófom, hogy mennyire gyűlöl engem az orosz cár? És mit gondol, mit adna azért a porosz király, ha holnap egy Napoleon-imádó öreg gránátos lepuffantana? Ismeri ön Talleyrand herceget?

Ajánlom, hogy mindig óvakodjék a sánta emberektől. Tudja ön, hogy a kongresszuson hogyan emlegetnek? *Ministre Papillon*, *Scapin de la Diplomatie*, *Comte de la Ballance*, — hallotta ön valaha ezeket a gúnyneveket? El tudja ön képzelni, hogy mennyire utál engem *Humboldt*, *Stein* vagy *Capodistria*?

István gróf megdöbbsent. *Metternich* mintha csak leolvasta volna arcáról a gondolatait. Hogyan? Hát ez az ember belelát a mások agy velejébe? Mondani akart valamit, de a mosolygó embert nem lehetett félbeszakítani.

— Ön azonban higgye el nekem, hogy ha mint ember beszélek, akkor szívem, lelkem az ajkamon van és inkább meghalnék, semhogy valakit egyetlen szóval félrevezessek. Mint diplomatának természetesen néha alakoskodnom kell. Az ember és a diplomata, az két különböző lény. Minden emberben két lélek lakik s mondhatom önnek kedves grófom, hogy én jobban utálok magamban a diplomatát, mint *Talleyrand* vagy *Humboldt*.

István gróf szíve egészen átmelegedett.

— De hercegséged . . .

Metternich intett, hogy egyetlen szót sem! . . . Eltette a *Rembrandt*-féle rézkarcokat, felállt az íróasztalától és selyemharisnyás lábát egymásra vetve, *Istvánnal* szemben mosolyogva leült egy karosszékre.

— Valamit még elfelejtettem.

— Parancsoljon.

— ön, úgycbár az 1813-iki hadjáratban Prágában pihente ki fáradalmait. A »Vörös ház« című katonai kórházban feküdt. Jól emlékszem? ön ott elbeszélgett baj társaival és többek közt fiatalos meggondolatlansággal olyan kijelentést tett, hogy Ausztria egy század eltelte után, minden győzelme dacára széthull, mert részei egyenlőtlenek és mindinkább eltávolodnak egymástól. Ezt mondta, kedves kapitányom?

— Ezt.

— Szeretem, hogy ily katonás őszinteséggel bevallja. Önnek ez a magánvéleménye, az enyém pedig kerqken az ellenkezője. Nem akarok vitatkozni önnel,

csak éppen tudtára akarom adni, hogy előttem nincs sehol, semmi titok. Nekem is megvan a dolgokról a magam véleménye, önnek is lehet, de kérve kérem, — már csak atyjának, a nemes grófnak nyugalma érdekében is — hogy az effajta magánvéleményeit tartsa titokban.

— De . . .

— Semmi, semmi, kedves kapitányom. Az ügyet a magam részéről ad acta tettem. Tehát sérti mi harag. Menjen nyugodtan Nápolyba és . . . ah . . . jelentse ott & királynénak, hogy hódolattal gondolok rá és mindig számíthat lovagias szolgálataimra.

— Herceg úr . . .

— Most pedig menjen békével és vigyázzon magára a nápolyi udvarban. Karolina királyné még mindig veszedelmes asszony. .

A herceg mosolyogva intett a szemével, mintha jelezni akarná, hogy vége a kihallgatásnak. A kapitány összeütötte sarkantyúját, de ekkor Metternich felkapta fejét, jobbkezének mutatójával a levegőbe bökött s még egy pillanatra visszatartotta Stefferlt.

— Igen-igen, mi rendben vagyunk. Ami történt, megtörtént, egyet azonban a lelkére kötök, kedves kapitányom. Most már legyen vége a komédiának. Lichnovszky herceg is megbánta, hogy goromba kézzel belenyúlt ebbe az érzékeny és kínos dologba, az ő fellépését a legnagyobb mértékben helytelenítem és véleményemből nem csinállok titkot sem előtte, sem édesanyja, a tiszteletreméltó hercegasszony előtt. Tehát semmi lovagiaskodás, semmi párbaj, ezt önnek Schwarzenberg herceg, mint legfőbb katonai feljebbvalója, általam a leghatározottabban megtiltja. Értette, kedves gróf? Magyarázkodjanak ki atyafis-gos módon, mint rokonokhoz illik és azthi térjünk napirendre a dolog fölött. Megértette gróf?

— Igenis.

A kapitány azonban ezt az igenist fogcsikorgatva és villámló szemekkel mondta. A fiatal oroszán, aminek Széchenyi grófot a bajor király nevezte, behúzta kar-mait és rettenetes erőfeszítéssel nyugalmat kényszerített

magára, de egész lénye lángolt és tiltakozott férfiúi szabadságának meggátlása ellen. Metternichnek tetszett ez a magatartás, odalépett a kapitányhoz és hosszan mosolygott, megrázta izmos, barna kezét.

— Kedves Stefferl, — mondta neki lágy, behízelt, férfiakat és asszonyokat egyaránt megejtő hangján — kedves Stefferl, ha egyebet nem, nézd bennem az idősebb és tapasztaltabb embert. Én mondom neked, hogy ez így van jól és pedig sógornőd, a grófné érdekében. O róla van szó. Adieu, kedves Stefferl.

MÁSODIK RÉSZ.

I.

November 30-án utazott el Bécsből, december 10-én érkezett Nápolyba, március 4-én pedig meghallotta, hogy Napoleon kitört Elba szigetéről s néhány száz katonával ismét Franciaország földjére lépett. — No, ez éppen az én kedvemre történt — gondolta szívdobogva. — Európa megint lángra gyullad és én, Isten engem úgy segítjen, belerohanok a tűzveszedelembe. Ha egy kicsit kedvez a szerencse, ott veszekedem s akkor rendben van minden. — Néhány nap múlva boldogan hallotta, hogy Murat Joachim király, Napoleon sógora, ki akarja űzni az osztrákokat Itáliából — nem kell messze mennem a háború után, a háború idejött hozzám, — március 11-én megszökött Nápolyból és szolgálattételre jelentkezett a milánói főparancsnokságnál. Innen levelet írt édesapjának — a levél könnyed, tréfálkozó hangja után dehogy is sejtette volna az öreg gróf, hogy fia majdnem öngyilkossági szándékból keresi a hadi szolgálatot — április kilencedikén pedig már előőrsön volt Bolognától északra, Carpi mögött egy ritkás erdőszélen, dombok alján levő falucskában. Kezdetben mintha mindenki összefogott volna ellene abból, a célból, hogy ne engedjék közel a tűzhöz. Schwarzenberg tábornagy — bizonyára apjának, vagy nővéreinek közbenjárására — maga mellé hívta futárjának; nem ment; gyűlölte a herceget, aki szerencsétlenségének okozója volt és félt attól a puha, nyegle semmittevéstől, amely a főhadiszállá-

sán várt volna reá. Ezredében nem volt beosztása; látták, hogy egészsége gyenge s a lelke tele van sötét keserőséggel, féltették a csapatszolgálatától, — ő kieroszakolta; megvásárolta egy kapitánytársa századát és belevetette magát a Carpi körül terjedő mocsaras erdőbe. Három napig szakadt az eső; ruhája elázott és ronggyá foszlott; nem volt egyetlen használható darab felszerelése; a lova kidöglött, másikat vásárolt, az meg felbukott vele s ő sántikálva, véres arccal, zúzott izmokkal nyargalászott a fekete éjszakában, liogy ráakadjon Murát Joachim király hadseregére. Az olaszok két oszlopban meneteltek az Apenninek keleti lejtőjén a Pó vonala ellen. Az osztrák hadsereget annyira meglepte a Napóleon visszatérésével előállott új helyzet, hogy Firenze, Ferrara, Modena, Bologna kardcsapás nélkül lett Murát zsákmányává. Bianchi osztrák altábornagynak három hét kellett, hogy csapatait összeszedje és a vecchiobelloi hídfőnél ellenállást kíséreljen meg. Murát ekkor a Panaro, majd a Benő folyó mögé vonult vissza, az osztrák sereg meg Bologna felől folytatta az előrenyomulást a Chienti patak balpartján felfejlődő olasz sereg ellen. István gróf ekkor már a bolognai kórházban feküdt lázban, bekötött sebekkel, égő fájdalmak közepett. Tábornoka, Stahrenberg herceg megtiltotta, hogy részt vegyen a hadjárat további folytatásában; ő maga is érezte, hogy a halállal játszik, ha elhagyja a betegszobát. — Egy okkal több, hogy megszökjem innen — gondolta lázas aggyal és feltette magában, hogy az első lehetséges alkalommal meg is szökik. Körülötte jobbról-balról sebesültek és betegek fetrengtek a hevenyészett kórházi ágyakon. Az első éjjel meghalt egy tiszt és kilenc közember, s ezt az apácák együgyű közlékenységgel elmondták neki. Maga is égő testtelhánykolódott. Láza percről-percre magasabbra hágott, körülötte tehetetlen szánakozással álltak a felcserek és ápolónők. Félrebeszél és hol káromkodott, hol imádkozott.

— Karolina! — nyögte lázálmai között.

— Ez bizonyára a menyasszonya, — súgta az apáca az orvos fülébe — szegény kis katona!

És indítványozta, hogy papot hozassanak. A felcser káromkodott.

— Kerítsenek inkább egy dézsa jeget.

Jeges lepedőbe csavarták és megtömték orvossággal. Ettől elkábult és látszólag elaludt. Melle zihált és sípolt.

— Tüdőgyulladás — mondta egy beteg katona, aki a szomszéd ágyban feküdt. — Ezt már ismerem, így kezdődik mindig.

ő pedig mindezt hallotta és értette. A füle zúgott, nyilván a sok orvosságtól, de a lázas állapotot nem találta kellemetlennek. — Meghalok, — gondolta magában <— de hiszen ezért jöttem ide.

A szobában csend lett, csak a súlyos sebesültek nyögtek keservesen. De ez sem tűnt fel neki borzalmasnak. Úgy érezte, mintha valahova megérkezett volna. — A Karolina-eset után tulajdonképpen nyomban főbe kellett volna magamat lőnöm, — gondolta egész nyugodtan — de ez nagyon kellemetlen lett volna az öregeknek és Karolinának. Mégis jobb volt Istenre bízni a dolgot. Az Isten sokkal szebben és tapintatosabban tudja az ilyesmit elintézni. — Aztán hirtelen átsuhant az agyán minden, ami az utolsó három hónapban történt vele. Az egészben az volt a legrettenetesebb, ahogyan Karolina elbúcsúzott tőle.

— Stefferl, azért én a tied vagyok és a tied is leszek örökkön-örökké ... — Egész életedben? — Csacsi! A halálom után is ... És te? — Ő felelni akart, de Karolina megcsókolta a száját. — Te sem tudsz tőlem megszabadulni. Mindig, mindenhova elkísérlek. — Jó pajtásom leszel? — Karolina összeráncolta a homlokát és nagy, meleg, sötétkék szeméből mintha túlvilági fény lobbant volna ki. — Nem, — felelte keményen és a fejét rázta. — Hogy gondolod ezt? — Az asszony pedig ünnepélyesen és titokzatosan, mintha valami esküszöveget olvasna, így folytatta: — Minden csókodban benne leszek; ott állok közted és a többi asszony között; mindig eszedbe jutok, valahányszor azt képzeled, hogy újra szerelmes vagy és megkeseríték minden cseppet, amellyel akár testi, akár

lelki szomjúságodat akarod eloltani. — Ezek a szavak nem ijesztették meg, sőt mámorba ringatták és meg-részegítették. Hát akar ő valaha mást szeretni, mint Karolinát? Hát néma legnagyobb gyönyör lesz elepedni az utána való vágyakozásban? Nevetett és meg-köszönte ezt a fenyegetést. Karolina azonban nem tudott nevetni. Azt mondta: — A mi szerelmünk nem áldás, hanem átok. Mi még a síron túl sem tudjuk egymásnak megbocsátani, hogy szeretjük egymást. — Ez megdöbbenetete.

Már az utazás alatt kezdte észrevenni, hogy Karolina jóslata beteljesedik. Útjáról szép naplót akart írni Karolinának. De nem látott, nem hallott semmit, csak a maga lelkének fájdalmas panaszait, vitatkozásait és átkozódásait. Amikor elbúcsúztak, feltette magában, hogy új életet kezd: természet és emberkéz alkotta remekmű, Itália klasszikus földje és költészete lesz ezentúl a társasága. Karolina odaadta neki Dante, Boccaccio, Petrarca, Torquato Tasso szép olasz kiadásait, Goethe olaszországi útirajzait és Rousseau Nouvelle Helo'ise-át. Most be kell vallania, hogy a könyveket kezébe sem vette. Nem érezte az utazás gyönyörét, semmit sem látott a lombardiai tájak szépségéből, Velence képei és Firenze álmatag, öreg palotái halálra úntatták. Karolina volt az agyában, a fülében, a szemében, Karolina elhomályosította előtte a napot, elállta a füge- és olajfás ligetekre való kilátást, a Pitti-palotát és a csillagos eget. A Wörtnál Goethe Wertherje jutott az eszébe, akinek sorsa annyira hasonlatos volt az övéhez; egy fogadóban pénzt váltott és a kocsmárostól ezüstöt kapott, amelyet Paolónak hívtak. Paolo. Pál. Testvérbátyja neve. A másik pénzdarabra ez a név volt vésve: Karolina. Mi ez? Az ördög incselkedik vele? Pál és Karolina. Az egész természet s minden, ami a földön található, csak azért van, hogy emlékeztesse őt Pálra és Karolinára?

Eszébe jutott, hogy Pál és Karolina sokat tervezgettek egy itáliai utazást, amelyre őt is magukkal viszik. Szegény Pál, aki semmit sem tud, most is vele akart jönni és talán el is jött volna — gondolni is

borzalom erre! — ha Apátiban hirtelen meg nem betegedik. Pál! Emlékszel Palkó, hogy egy szobában aludtunk tizenkét évig? Milyen borzas, gömbölyű, jó kis öreg koponyád volt már akkor is Palkó, és ha lecsúszott a hálóinged, mindig feltűnt, hogy vállad, melled milyen barna, keskeny, de izmos — édes kis Palkóm, milyen derék pajtás voltál, milyen pompásan összehazudtunk, ha apánk részéről verés fenyegetett, tulajdonképpen ikertestvérek voltunk, mert nekem előbb kinyílt az eszem és már ötéves koromban utolértelek, — Pál, Palikám, Palkóm, mennyit beszélgettünk arról, hogy mint lesz, hogy lesz, ha meg-növünk és szövetséget esküdtünk, hogy megvédjük egymást, ha nagyok leszünk, — na, ugyan én szépen elbántam veled, ahogy nagy lettem . . . Karolina... Karolina ... Pál.. . meg tudsz-e nekem valaha az életben bocsátani, Pál? ...

Szerencsére magával hozta Miklóst, régi komornyikját, aki Szepességből való német, kiszolgált katona, kiszolgált kocsis, kiszolgált vadász, vén dörmögő medve, egy szót sem tud magyarul, de útálja Bécset és az osztrákokat. Sokat beszél Rákóczi-ról ez a németnyelvű kuruc, aki a magyarok virtusát is eltanulta: ért a lóhoz, rettenetesen pipázik, nagyokat iszik és káromkodik, de mindig józan, ügyes, hűséges és amellet ezermester. Miklós nagy bajuszt növesztett, a bajusza egészen zöld, az orra vörös, a haja majdnem fehér, olyan, mint egy régi kuruc-husár, pedig csak kuraszir volt a Savoyai Eugén-ezredben. Mindig haragudott és szörnyen restelte, hogy ökrösszekéren kell utazniok, de őszintén elcsodálkozott, hogy a girhes, kócos, kajla ökrök hegynek fel, hegynek le egyformán üetnek, mint valami ponnyk. Miklós különben állig felfegyverkezett, mert Róma és Nápoly között nemrég egy futárt meggyilkoltak, egy generálist pedig kiraboltak. Szó volt arról is, hogy a gazemberek miatt egy-egy mérföldnyi távolságban dragonyosok örködjenek a biztonságuk fölött, de ez ellen Miklós tiltakozott. — Higgye el, méltóságos gróf, egy szál olyan magyar betyár, mint amilyen én vagyok, hűsz olasz

csavargót is megeszik reggelire. — Miklós nagyon büszkén sorolta magát a magyar betyárok közé. Az öreg nem félt, de István majd megtévelyodott a félelemtől. Ah, nem az útonállók miatt. Pál és Karolina árnya kísértelen és sokszor azon a ponton volt, hogy visszafordul. Úristen, mit csinálhat most Karolina? . . .

Az ápolónő jeges tömlőt tett a homlokára. Néhány katona felébredt, elbődült, vagy káromkodni kezdett. Ő pedig megadta magának a szörnyű választ: Karolina megcsal. Mit is tehetne mást? Egyedül van, tele keserűséggel és szenvedéllyel. Lázadozik, szégyelli magát és elégtételt keres. A kongresszusi Bécs! Mindennap ünnepség, tánc, társasjáték, zálogosdi csókkal, bujócskával, súgdolózással, szemérmetlen mozdulatokkal, tapogatásokkal. . . verje meg az Isten azt a hülye, férfiatlan Schwarzenberg tábornagyot, Christiane hercegasszonyt, a fúriát, Eduardot, a bectelen gazembert! Voltaképpen, ha igazi férfi volnék, visszafordulnék és olyan vérfürdőt rendeznék . . . nem . . . azt sem lehet, mert a vérfürdőbe legelőször is Karolina, drága jó apám és anyám fulladnának bele ... jaj! Felnyögött és az ápolónő kis keresztet írt a beteg homlokára.

Aztán megint csend lett és agyában az emlékek tovább kergetőztek. Antikor Nápoly elé értek, szítált az eső. Miklós, a komornyik bosszúsan dörmögött: — Ez az ocsmány olasz idő már azt sem tudja, hogy mit csináljon! — A vén kúraszír mindent megszemélyesített, akárcsak a kőkorszak bálványimádója; hogy haragudhassék, magát az időjárást is valami eleven szörnyetegnek képzelte el. Hiába vigasztalta: — Hagyd ©l öreg, borúra derű! — Miklós összehúzta a szemöldökét. — Azt mondom, hogy kár az egész útért. Ebből nem lehet semmi jó, méltóságos úrfi. — Kötelesség! — Ki parancsolta? — A kancellár! — Az öreg Szolga összecsucsorította a száját, látszott rajta, hogy minden vágya az volna: kiköpni és nagyot káromkodni. De nem mert. Csak megvetőleg legyintett és sajnálkozva nézett gazdájára. — Nekünk nem parancsol semmiféle bécsi német hivatalnok — mondta

németül, de olyan lenézéssel, mintha a hottentottákról beszélne. — Bezzeg Rákóczi, az nem engedelmeskedett! Haj, haj, ha én Stephan Gráf von Széchenyi volnék ... Aztán megkérdezte: Hol vagyunk, méltóságos úrfi? — Nápolyban. — Ocsmány egy fészek. Olyan sötét van, hogy az orromat sem látom. — Éjjel sehol sincs világosság. — De itt mindig éjszaka van, mert örökké zuhog az eső. — No öregem, úgy látom, hogy neked most semmi sem tetszik. — Nem ám,- mert rosszkor jöttünk ide. Tavasszal kell ilyen helyre jönni. — Ejnye! Mit akarsz tulajdonképpen? — Hát ha már meg kell mondanom az igazat — hát mindennek a gróf úr az oka. — Ugyan már miért? — Azért, mert engem idehozott s még mindig nem hajított ki a kocsijából.

A beteg hol nevetett, hol meg kínosan felnyögött. Ügy szeretett volna pihenni, aludni, meghalni is inkább, mint végigélni újra minden eseményt, végigmondani minden szót, amit maga mondott, vagy mástól hallott, oly fárasztó volt ez az egyhangú daráló felmondása rég hallott kusza mondatoknak ... De nem lehetett abbahagyni. Látott, hallott mindent, ami megtörtént vele, amit fel akart jegyezni a naplójába, de amit nem volt kedve, ereje, ideje . . . most aztán egyre írja a naplót, nem, nem is írja, hanem tollbamondja valakinek, az apácának, vagy a felcsernek, vagy Miklós komornyiknak, vagy magának a pokolbeli ördögnek, aki szakadatlanul nógatja: tovább, tovább, szaporán, folytasd csak, mert elégsz a lázban, elpárolog a véred, felfordulsz, mint egy döglött kutya és nem lesz kész a napló. Mi? Mit küldesz akkor Bécsbe Karolinának?

És látta és hallotta és mondta, amit az ördög a rakra festett, vagy a fülébe súgott.

Egyszer végre mégis csak Nápolyba értek: az eső is elállt, megvirradt, kitisztult az ég, kisütött a nap, a laposfedelű házak boldogan sütkéreztek abban a langymeleg aranyzuhatagban, amely a kék égboltozatról csurgott le Capua síkjára. Milyen különbség Becs és Nápoly, észak és dél, német és olasz között! (Sempre neve, case di legno, gran ignoranza, ma danari assai

— ez volt az első olasz mondat, amelyre megtanították.) A nápolyiaknak szomorú fogalmaik vannak a hegyen túl fekvő északi világról: hó és hó mindenütt, fából való házak, sok pénz, de semmi műveltség. A nápolyiaknak nincs szükségük pénzre, ők a napfényből élnek. Teherhordók, kocsisok, hajósok, halászok lomhán és boldogan lődörögtek a kikötők partján és a mólókon. A gyermekek Santa Luciából halat vittek be a városba, dagály alkalmával összeszedték a tengerből kivetődött lim-lomot s azzal meg gyümölcssel, lépesmézzel és cukros süteménnyel kereskedtek. Szamaras emberek zöldséget hoztak a városba; mások citrommal, jeges vízzel, ínycsiklandozó likőrökkel és nyalánkságokkal kínálták a bámész népet. A mesteremberek kinn dolgoztak a ház ajtaja előtt és — *Campagna felice* — e boldog tájon, boldog lazzaronik élvezték az életet és nyilván nem cseréltek volna a német-római szent birodalom kancellárjával. Ezt látta másnap s úgy megirigyelte a boldogságukat . . . Mennyi életöröm, mily termékeny földek, napsütötte halmok, szelíd erdőségek, árnyas ligetek, légies hegyek, kiterjedt vetések, mily bősége a szőlőknek és olajfáknak, milyen nemes a juhok gyapja, milyen kövér a bikák nyaka, mennyi tó, patak, forrás, tenger, mennyi kikötő! Maga a föld is, amely ölet a munkálkodás számára mindenütt feltárja, messzire nyújtja karját a tengerbe, hogy alázatosan szolgálatára legyen az embernek — mint ahogy Pliniusból citálta neki egy öreg olasz tudós. Elmosolyodott.

Az apáca keresztet vetett rá, félhangosan hálálkodott a Madonnának és megigazította betege fején a jégtömlőt.

— Jobbra fordult a kapitány állapota — súgta egy arramenő katonaorvosnak.

Az orvos büszkén bólogatott.

— Az én kezem alatt. . .

... A terem végén az orvos keze alatt egy szegény huszár utolsót sóhajtott.

István gróf pedig a nápolyi utcákon látta az egyfogatú csézákat, amelyek aranyozott faragásokkal, vérvörös színben virítanak és látta az eléjük fogott

gebéket csinált virággal, vérpiros bojtokkal, aranyfüsttel cicomázva. Némelyik fején kis zászlócska lengett, amely a saját tengelye körül forgott futás közben.

A beteg ajka mozogni kezdett, mintha ínycsiklandozó falatot rágicsálna. Lázálmában csakugyan evett; a zöldség- és húspiacon járt a kikötőben. Látott halakat, rákokat, osztrigákat, kis tengeri pókot szép kosárába rakva, zöld levelek között. Látott boltokat, amelyekben hüvelyes veteményt, narancsot, szárított füget és datolyát árulnak s látta a nápolyi utcagyerekeket, amint tekintetük sóvárogva tapad e gyönyörűségekre. Aztán hangosan felkacagott az ökrök, borjúk, bárányok látára, amelyek oldala és combja erősen be volt aranyozva. Óriási füzérek csüngtek az utcán keresztül piros szalagokkal körülfont aranyozott kolbászból; a kirakatokban pedig megkopasztott pulykák, amelyekbe hátulról piros zászlókat tűztek. Egy számárkaraván gyümölcssel, kappannal és báránnyal meg rakodva ballag a városon át és óvatosan kerülgeti a tojáshalmokat, amelyek oly nagyok, hogy ennyi tojást egyrakáson sohse képzelt volna. És mindehhez hozzájárult, hogy trombitás rendőrlegények nyargalásztak keresztül a városon és minden téren, vagy utcakereszteződésnél kihirdették, hány ökröt, borjút, bárányt, disznót fogyasztottak el aznap a nápolyiak.

Emlékszik, hogy december első napjai kissé hűvösek voltak, de a nap a déli órákban erősen tűzött. Bal felől a Vezúv csendesen pipázott, az évszázados vár megfeketedett köveivel komoran nézett a városra. Az öböl olyan kék volt, mint az ég, csak selymesen fodros, mint valami brokát. Messziről látszott Ischia szigete, titokzatos romjaival, egykor királynők szerelmi búvóhelye, vagy börtöne, a sors változandósága szerint. Sorrento árnyékbaborult sziklapartjai felől enyhe szél fújdogált.

... A beteg arca megvonaglott. Pillanatra magához tért, felébredt, körülnézett, látta, hogy kórházban van s vonásai eltorzultak a haragtól.

— No mi lesz már, no? — kérdezte németül, hangosan, zihálva.

Az apáca vigasztalni akarta.

— Semmi baj, lelkem, kapitánykám. Túl vagyunk a krízisen Isten irgalmából.

— De én nem akarok meggyógyulni — reszketett a beteg vérpiros szája.

— Félrebeszél — dörmögött a szomszéd sebesült. — Ezt is ismerem. Nem viszi már soká.

— Barom! — rivallt rá az orvos a terem sarkából, ahol keze alatt már a tizedik huszár halt meg.

— No, mi lesz már, no — ismételtette a kapitány, mintha a halált nógatná, hogy ne késlelkedjék.

Aztán újra félálomba zuhant és folytatta a napló diktálását. Most már mindenképpen le akarta magáról - rázni ezt a lelki terhet, de nem tudott megbirkózni vele. Sőt egy újabb kényszer ragadta hatalmába. Levelet kezdett írni Karolinának, mert eszébe jutott, hogy az inge alatt, kis lapos marokkói táskában őrizi Rolly leveleit, amelyeket Nápolyban kapott. Nyolc levél volt ott, szépen összehajtogatva, megszámozva, leragasztva, lepecsételve. Amikor hadbavonult, nyakába kötötte és az erszény puha bőrborítékára ráírta: Halálom után elégetendő. Most deliriumában megtapogatta, hogy nem vesztette-e el? Megvolt, hála Isten. A levélcsomó ott feküdt a szívéen s úgy érezte, hogy a szívével ki tudja betűzni a levelek tartalmát. Lássuk csak, hogy tud a szívével olvasni? Egy darabig kínlódott vele, aztán megadta magát. Nem megy a dolog. Abba hagyta. Inkább írok neki — gondolta magában és már írta is, hogy Rollykám, egyetlen, gyönyörű, örök szerelmem ... nem, ez nem lesz jó, hátha más kezébe kerül a levél... tehát csak rokon hangon, édes Karolina, hála Isten baj nélkül érkeztem Nápolyba ...

Nos, tehát nem napló, hanem levél. Karolina bizonyára kíváncsi a nápolyi állapotokra. Folytassuk kérem — szólt az apácához, aki nem értette meg ezt a furcsa parancsot. De mindegy volt, hogy megérti-e, vagy nem, az ő agya tovább dolgozott és diktálta a levelet, amelyet nem írt le senki és nem fog megkapni a címzett soha.

... Nápoly nem nagyon sóvárog a régi Bourbon-

dinasztia után. Murat Joachimban, a kocsmáros fiában, a rettenthetetlen lovas hadvezérben és Bonaparte Karolinában — Istenem, ő is Karolina! — nagyon kedvére való uralkodópárt kapott. Még a rettenetes orosz hadjárat is csak a Joachim király feje körül szövődő legendákat gyarapította. Ügy látszott, mintha egy új hősköltemény készülne a nagy visszavonulásból, egy új Odysseia a gascognei hadisten, a félelmetes kentaur hősiességéről. A nápolyiak cseppet sem ütköztek meg azon, hogy amikor Vilnából neki is menekülnie kellett, rengeteg málhakocsijában a fosztogató kozákok mázsaszám találtak illatszereket, esszenciákat, szagos kenőcsöket, egy kurtizánhoz méltó egész felszerelést, amelytől Vilna napokig szagos volt, mert a kozákok fenékgig ürítették a parfümös üvegeket és a pomádét kenyérre kenve zabálták, mint valami mennyei nektárt és ambróziát. Joachim királyt a nápolyi asszonyok is kitüntették s a forróvérű gascognei csak ritkán tudott ellenállni a feketeszemű és buja szépségeknek. Ez azonban csak olyan botlás volt, mint aminő a legigazibb emberrel is megtörténik, ha nem is naponta hétszer, mint az írás mondja. (Bocsáss meg, kedves Karolina, ezért a frivol szójátékért.) Viszont az is igaz, hogy Joachim király egyetlen asszonyt szeretett életében, még pedig a feleségét, aki a maga tizenöt esztendősi fiatalságával, csodálatos, nagy ártatlan szemével, szőke hajával, finom kis kezével-lábával, tökéletes fehér fogsorával, szüziessen nyúlánk természetével, mint a jókedv és báj istennője az első szempillantásra meghódította. A királynő, sajnos, most már kissé elhízott, csípője elszélesedett, felső teste megpuhult és lelke túlságosan erélyessé és gögössé vált. Murát azonban így is rendületlenül szereti és őt szereti egyedül a világ minden asszonya között. Édes Karolina, őszintén fájjalom, hogy ellene kell harcolnom e derék, buta hősnek, akit még azért is sajnálok, mert a felesége túlgyorsan kiábrándult a vállig érő göndör fürtökből, az aranyhímzésű ábrándos királyi díszruhából és a messzelengő színes strucctollakból. A királyné nem szereti az olaszokat sem, a nápolyiakat sem, csak egyetlenegy embert szeret, még pedig la Vauguyon tábornok

szárnyegédet. A király ezt sokáig nem tudta. Most már tudja. Rettenetes dolog az, kedves Karolina, amikor a férj rájön, hogy... az Istenért, drága Karolina, mit gondolsz, Pál sejt valamit abból. . . hogy. . .

A beteg megmozdult, felhördült és ledobta magáról a jeges ruhát. Kétségbeesetten kiáltozni kezdett.

— Várjatok, ne küldjétek így el, az utolsó sort ki kell törölnöm ... jaj! . . .

Nagyot sóhajtott és visszaesett a párnájára.

Az apáca kétségbeesetten rohant a beteg ágyához. A szomszéd ágyból kiszólt a sebesült.

— Ne verszödjék velem anyám, ennek már vége. Alászolgája.

Orvos nem volt sehol. Az apáca égő gyertyát tett Stefferl kezébe, letérdelt az ágya elé és elmondta a haladók lelkiüdvösségéért szóló imádságot.

Amikor megvirradt, hirtelen felmozdult a beteg, kiugrott a szoba közepére és a ruháit kérte.

— Kutyabajom sincs. Hol van a lovam?

Erőszakkal kényszerítették vissza az ágyba.

Aznap elég csendesesen viselkedett. Délelőtt rövid, de mély álma volt, tejet és húsleveszt ivott, majd szempillái ismét lecsukódtak. Estefelé előlről kezdődött minden. Most már nem is viaskodott az írási kényszerrel, sőt öröme volt, ha sikerült szépen és okosan kifejezni gondolatait. Kedves Karolina — diktálta olyan gyorsan, ahogy csak tudta — nem is hinnéd, a császár húga milyen büszke volt arra, hogy őt is Felségnek szólítják, akárcsak Josephine-t, Mária Lujzát, Ludovika császárnét, vagy Jelizaveta Alexiovnát, az orosz cár feleségét. Büszke volt azonkívül hódításaira, műgyűjteményére, a tudósok és művészek rajongására, szép kezére és kicsiny lábára és vakító fogsorára is, de semmire sem volt olyan büszke, mint arra, hogy neki egyéni illatszere van. Olyan, aminő ezen a földkerekségen egyetlen teremtett asszonynak sincs, mert ezt ő komponálta, mint egy zeneművet, ez a parfüm az ő saját lelkének kipárolgása, ezt az illatszert rózsavízből és mosuszból ő alkotta s abba a maga halhatatlan lelkét lehelte bele, — akárcsak te a magadét, kedves Karolina, a te illat-

szeredbe. Ezt az illatszert Szentivánéji álomnak nevezte el, mert éppen akkor több Skakespeare-darabot játszottak a nápolyi udvari színházban, sőt, mint tehetőséges műkedvelő, — amire szintén felette hiú volt — a palota háziszínpadán maga is játszott a Szentivánéji tündérmesében. Akárcsak te, drága Karolina. Meg kell adni, hogy parfümjede csodálatos, álombaringató és elvarázsoló illat volt, akárcsak a tömjén és mirha és ámbra és minden keleti jószagú olaj és füstölő. Ezzel volt tele a haja, ruhája, ezt illatozta a bőre, a lehellete, ez lengett és úszott a Palazzo reale függönyei és szőnyegei között, s ha valahol a királyné megjelent, mindenki belélegezte őt húsz lépés távolságból, ötven vagy száz asszony közül, akárcsak téged, édes Karolina.

Murát pedig halálosan szerette a Szentivánéji álom költőjét, — oh, nem Shakespearet, akinek a nevét sem hallotta — hanem a szőke, feketeszemű, rózsaszín selyemmuszlin-ruhában pompázó Bonaparte-leányt, akiből egyszer még spanyol királyi, vagy talán császári felség is lehet, mit lehet tudni! Murát féltékenykedett, de azért jó és gyengéd maradt. Mindenkit és mindent szeretett, a császárt, a minisztereit, a tábornokait, a katonáit, a parasztjait, a lovait és a vadászkutyáit és boldog volt, hogy szerethette őket. De legjobban szerette főhadsegédét, La Vauguyon tábornokot. Éppen úgy, mint ahogy Pál engem szeret legjobban minden rokona és barátja közül — kedves Karolina. Bizonyára tudod, hogy Napóleon lemondása után a bécsi kongresszus meghagyta Murat-t a trónon s a derék gascognei fickó most már biztosra vette, hogy sem égi, sem földi hatalom meg nem fosztja őt a koronától. No, ezt meg kell, hogy mondjam La Vauguyon-nak, hadd örüljön ő is — lelkesedett boldogan a király és sebtében elindult a palota északi szárnyába, ahol a főhadsegéd lakott. Á palotában mindenki aludt, csak a lépcsőkön és a folyosók kanyarulatánál virrasztóit egy-egy udvari zsandár. A hold bevilágította az ablakokon. A tenger messziről moraj lött. Vagy talán a Vezúv? A főhadsegéd előszobájában egy álmos altisztet talált. — Itthon van a gazdád? Nincsen, királyi Felség. — Hol van?

— Nem tudom, Felség. Murát egy pillanatig gondolkodott. Aztán elhatározta, hogy levélben ina meg a jó hírt s a levelet La Vauguyon ágyára teszi. Égő kandeláberrel a kezében, a zsandár bevezette őt a főhadsegéd hálósobájába. A hálószoba ajtaja kinyílt és a király félájultan tántorodott meg. — Fiam, rosszul vagyok.

— Egy pohár cognacot, Felség? — Nem kell nekem semmi. Visszamegyek, fiam. — A zsandár alig tudta őt a lépcsőn levonszolni. A király egész testében didergett és verejtékezett. A kapuban megkérdezte: — Ki volt a gazdánál ma este? — Nem láttam senkit, Felség. — Derék fiú vagy — nyögött keservesen a király, aki most már itt lenn, a lépcsőcsarnokban és a folyosón is érezte a Szentivánéji álmot átkozott illatot. Ilyen illatszere csak egyetlen nőnek van Nápolyban, — Karolina, Karolina, neked is olyan jó szagod van, aminő egyetlen asszonynak sincs Bécsben . . . Bécsben? . . . sehol ezen a kerek világon, édes, édes, édes Karolina.

II.

.. Harmadnap egyfolytában tizenhat órát aludt. Május elsején hajnalban felébredt, bőségesen megreggeli-zett, lemosta magát, elszívott egy pipa dohányt s az apácának pénzt adott, hogy égessen gyertyát a Madonna-szobra előtt, ajándékozza meg a kórház sebésztjeit és Szent Antal szegényeit.

— No pajtás, — szólt a mellette fekvő huszárhoz — alászolgája?

A huszár nem felelt. Stefferl iöiöje hajolt és figyelmesen nézte. Aztán keresztet vetett magára és elmondta azt a kis imádságot, amelyet gyermekkorában tanult a megholt hívek lelkiüdvösségéért.

— Alászolgája — rebegette búcsúzásul és sápadt, beesett, barna arcán végigcsorgott egy könnycsepp.

— Az örök világosság fényeskedjék neki.

Miklós, a komornyik lélekszakadva cipelte a holmit, — pokrócot, sátrat, táborikonyhát, pléhtányérokat, tálat, tepsit, hat pár evőeszközt, szalvétákat

és két utazótáskát — amiket Bolognában hirtelen bevásárolt a további háborúskodásra.

— Na hát mehetünk, — szólt zordon bosszankodással — úgyis tudom, hogy a gróf úrnak itt nincs maradása.

— Gyerünk! — sóhajtott Stefferl.

— Meddig tart még ez a komédia? — célzott Miklós megvető kicsinyléssel a csetepatéokra.

— Tíz esztendeig — felelte komolyan Stefferl és megtapogatta keblén a bőrtáskát, amelyben Karolina levelei voltak.

Elhagyta a kórházat és másnap a Chienti folyócska balpartján, Tolentino község határában átvette a második századot, amely a Batthyány gróf vezetése alatt álló első századdal a hadseregszázad legelső jobb szárnyán állott. A járőrök jelentették, hogy a századdal szemben Murat királynak egy lovas- és egy gyalogosezrede áll támadásra készen s a támadást balról két lépcsőzetesen felállított dzsidadászázad fedezi.

István gróf a második századdal a jobb szárny legelső pontján egy hosszú, keskeny földhorpadásban mint tartalék vesztegelt. Az idő szép volt, gyönyörűen sütött a májusi olasz égboltozatról a délelőtti nap. Friss lombosító fák és bokrok takarták el a huszárokat, akik alig tudták fékentartani izgatott lovaikat; az ágyúk bömbölése, puskák ropogása ember és állat idegeit felkorbácsolta. Néha egy-egy ellenséges golyó a lovasok feje fölött zúgott el a levegőben; ágak és gallyak recsegték és a lombok, amelyeket elsodort a golyó, a légáramlatban egyideig forogva, majd lassan szállingózva hulltak a csapatra. Miklós a tartalék mögött kuporgott és gazdája vezetéklövát tartotta kantárszáron.

István a nyakában lógó bőrtáskát tapogatta. Megvan, itt van a szívemen, a többi nem érdekel — mondogatta magának valami régen érzett boldog mámorban. — Halálom után elégetendő ... — nos, azt hiszem, nemsokára elégnek a te gyöngybetűid, drága Karolina, meghalok érted ...

Égett az agya, reszketett a szíve. — Mi ez?

Halálfélelem, vagy újra hatalmába kerített a láz? Kezdek megőrülni? — Megtapogatta homlokát. Tüzes Volt és száraz. Torka is száraz volt, egész teste égett. A füle zúgott. Ágyúgolyó csapott le előtte s arcába szórt földet, faleveleket, leszáradt ágakat, majdnem megfúlt a szájába tóduló portól. Zsebkendővel törölte le az arcát s a zsebkendő véres volt; gyomra éme-lyegni kezdett. Lova felhorkant és egész testében remegve kapálózott. A huszárok káromkodtak. Egy futártiszt vágatva közeledett.

— Rittmeister Gráf von Széchenyi! — hallotta a lihegő tiszt hangját.

István gróf a tiszt elé vágatott. Megtudta, hogy az ellenséges csapatok két oszlopban hömpölyögnek Stahrenberg herceg útegei felé.

— Roham?

— Tüzérségünk még tartja magát.

— Előre?

— Ellenkezőleg. A tüzérség fedezete alatt lassan hátrálni.

István felordított.

— Elég volt! Nem megyek hátra!

Ebben a pillanatban az ágyúk elhallgattak. István gróf felugratott a horpadás peremére, amely a századot eltakarta. Láta, hogy Murát gárdaezrede vágat feléjük. Rettenetes csend volt körülötte, csak a lovak patái dübörögtek a kemény, köves talajon. Huszárjai némán meredtek parancsnokukra, a lovak táncoltak, a kardok és zablák csörögtek, az egész század ideges remegésben, lihegve várta a történendőket. István gróf szívét valami forró, ábrándos boldogság járta át. Végre! Karolina! — sóhajtotta majdnem önkívületben és riadót fúvatott.

Aztán alig tudta többé, hogy mi történik vele. Csak az ütközet után hallotta, hogy a riadóra ugyancsak rohamot vezényelt a mellette veszteglő Souvent kapitány és a jobb szélen álló Batthyány János alezredes is. Ezek azt hitték, hogy Stahrenberg hercegtől jött a parancs. A három század, mint a fergeteg, úgy rohant Murát gárdaezredére. István gróf érezte, hogy

golyók füttyülnek el mellette, valami csattant a csá-kóján, aztán mellbevágták, — nem tudta, golyó-e vagy kard — éppen ott, ahol Karolina bőrtáskája lógott a nyakában. Látta, hogy egy huszárja kivált a sorból, előre vágtatott. Aztán ő is belesodródott a nyerítő, ugrándozó lovak tömkelegébe és vadul és részeg gyönyörűséggel vagdalódzott; emberek, állatok hörgése, káromkodás, jajkiáltások és ujjongás zűrzavarában vakon, süketen verekedett s szemében ez az egész dolog éppenséggel nem félelmetes élethalál-harcnak, hanem duhaj orgiának tűnt fel. Csak néhány percig tartott az eszeveszett tusa és az olasz gárdaezred nagy része vérében fetrengve ottmaradt a földön, a többi pedig rémült futásban keresett menekvést. Ebben a pillanatban érezte, hogy lova térdrebukik, majd lassan féloldalt fordul. Lovas és ló elnyúltak a földön.

A nap már nyugvóra hajolt, amikor kinyitotta a szemét és hallotta, hogy valaki aggodalmas hangon szólítgatja.

— Gróf úr, az Istenért...

— Te vagy az, Miklós? Mi történt velem? Hol van a lovam?

Az öreg kúrasszír örömében nagyot káromkodott.

— Ördög vigye a lovat, gróf úr.

István gróf a nyakát tapogatta.

— Hol a táskám?

— Ihol van, ni, — vette ki kabátja zsebéből az öreg legény — ennek a bugyellárisnak köszönhetjük az életünket. De okosan tettük, hogy ilyen alaposan megtömtük bankópénzzel. Egy az, hogy nem ment át rajta a kard hegye, más pedig, hogy takaros áldomást csaphatunk az egészségünkre. Egy kis pálinka... no ... fogjuk csak két kézre a kulacsot, gróf úr.

István gróf halkán dörmögött magában.

— Karolina, jó kis pajtásom, te ugyancsak óda-álltál közém és a halál közé. Én ugyan jobban szerettem volna ... — de nem folytatta a megkezdett

mondatot. Apjára és anyjára gondolt. Mégis szívtelesség lett volna őket megszorítani.

Éjszaka mind a két részen szüneteltek a csatározások. István Batthyány János gróf sátrában egyfolytában hajnalig aludt. Dobpergés és trombitaszó riasztotta fel, a század újra előrenyomult, hogy nyugtalanítsa az olaszokat. Nemsokára megeredt az eső és délre már mind a két sereg bokáig besüppedt a sárba. Az ellenség úglátszik erősítést kapott, mert időközönként támadásba ment át. Egész nap hullámozott a hadiszerencse, kevés áldozattal, de annál megerőltetőbb csúszás-mászással a vízmósásos, szakadékos parton. Bianchi tábornok végiglovagolt az arc vonalon és kiadta a parancsot, hogy az éjszaka leple alatt koncentrikus támadást kell intézni az észrevehetőleg gyengülő olasz hadosztály ellen.

István gróf lázasan, betegén, mámorosán a sok bortól és pálinkától, százada élén újra belevetette magát az ütközetbe. Most már nem akart meghalni; győzni akart; bámulatba akarta ejteni a tábornokot és tisztársait; úgy érezte, hogy ameddig Karolina leveleit magánál hordja, nem érheti semmi veszedelem. Május 4-én az ellenséges ezredek megkezdték a visszavonulást. A visszavonulást Murát legkeményebb Öreg legényei, a vértés testőrök fedezték. Ezekkel került össze István gróf százada. Rettenetes küzdelem volt ez. A testőrezred hatszor egymásután rohamozott, az ő huszárjai mind a hatszor visszakergették; több mint egy óráig tartott ez az elszánt tusa. A hetedik támadás után a vértések hanyatt-homlok rohantak visszafelé a Civitanova felé vezető úton. István egész Macereta községig üldözte őket.

Közben kiderült az ég, kiragyogtak a csillagok és elcsendesedett a tolentói harctér. Az olasz hadsereg tökéletes vereséget szenvedett, a csapatok eldobálták fegyvereiket, sorsukra hagyták a poggyász-kocsikat és az egész tábori felszerelést. Az osztrák csapatok teljes rendben követték őket, hogy pillanatnyi nyugvást se hagyjanak nekik. Az ő százada legelői ügetett és a menekülő csapatokat megtizedelte.

Az egész hadjáratban ez volt a legvéresebb nap. Hajnalig tartott ez a hajtóvadászat s csak másnap reggel küldték a századot hátra tartalékba.

— Stefferl, mibe fogadsz velem, hogy Mária Terézia-rendet kapsz az örültségeidért? — incselkedett vele Batthyány alezredes.

— Vagy esetleg lecsuknak, amiért nem engedelmeskedtem.

Most nyugtalanabb és betegebb volt, mint az ütközetben. Érezte, hogy egészsége súlyosan megromlásra fordult. Ezt el is panaszkolta sógorának, az alezredesnek. Az rá akarta beszélni, hogy kérjen szabadságot.

— Azon kezdem, hogy tulajdonképpen nem is lett volna szabad elhagynod a bolognai ispotályt, Stefferl. Vagy mentél volna vissza Milanóba, a főhadiszállásra.

— Ah, ez nem jutott eszembe — felelt keserű fintorral Stefferl. — Pedig így hamarabb megkaptam volna a Mária Terézia-rendet.

És majdnem a fejbúbjáiig húzta fel bozontos szemöldökét. Közben keservesen nyögött.

— Nem ezek a hitvány csetepaték vertek le a lábamról, János.

— Inkább a nápolyi csaták? — kérdezte a háromhónapos dorbézolásra célozva az alezredes.

István gróf bűnbánóan bólintott.

— Nem tehetek róla. Ostoba barom vagyok. Nem gondolod?

Batthyány János gróf alezredes köpcöstermetű, vöröskéjú, szeplős, szőke, kopaszodó emberke volt. Világoskék szeméből mindig derű és szeretet csillogott. Most, amikor látta, hogy a fiú őszintén elkeseredik, atyáskodó hangon vigasztalta.

— Ne búsulj, pajtás. Nemsokára otthon leszünk Bécsben s akkor kikúrálhatod magad a nápolyi asszonyokból. — Hirtelen hahotára fakadt. — Emlékszel az angol trónörökösére?

István gróf elmosolyodott.

— Volt vele kalandod?

A fiatal kapitány sértődötten kapta fel a fejét.

— Minek tartasz te engem?

— Nono. Csak úgy mondom. Sokan szeretik a nagykeblű asszonyokat. És te éppen aznap érkeztél Nápolyba, amikor Murát király jelmezölt adott az angol trónörökösne tiszteletére...

István grófnak eszébe jutott, hogy akkor öltötte magára először a IV. György angol régenshercegről elnevezett huszárok egyenruháját, a sujtással gazdagon kihányt, zöld dolmányt, feszes magyar nadrágot és ezüstsarkantyús lakkcsizmát, amelyben izmos, arányos alakja pompásan érvényesült. A bálban mindenkinek feltűnt. Bemutatták Murát királynak és a királynénak, a szeretetreméltó és elegáns Bonaparte Karolinának. Aztán bemutatták a régensherceg feleségének. Azt is Karolinának hívják; úgylátszik, ez a név úgy jár utána, mint valami kérlelhetetlen mementó. Az angol régensherceg felesége kiábrándítóan közönséges, nagy darab asszony volt, közel az ötvenhez és óriási keblei majd szétfeszítették azt a mitológiai jelmezt, amelyben Hygieia istennőt akarta ábrázolni. A hercegnő mellett öles magasságú, fekete-hajú, sötétszemű és sötétarcú olasz fickó hányta-vetette magát, fantasztikus egyenruhában, máltai keresztrel, mint valami lovász, akit álarcosbálra kiöltöztettek. Délla Francmi báró — így mutatták be a vastagcombú, vadtekintetű gladiátort — nemrég még csakugyan lovász volt s csak két éve tölti be a cicisbeo szerepét a szerencsétlen hercegasszony mellett. A gyomra most is felémelyedik, ha erre a két emberre gondol. Egyébként nem tudná megmondani, Murát kísérete volt-e nevetségesebb, vagy az angol hercegasszonyé. Gallo marquis, a nápolyi király külügyminisztere, bíborban és hermelinben pompázott, mint egy színpadi Lear király, főkamrás pedig talpig fehérben, kis hegyes bajusszal és kecskeszakállal, mint IV. Henrik. Az apródok arannyal hímzett, kék selyemkabátkában és fehér selyemtrikóban, kései rokokófigurák vagy inkább örömlégenyek, akikre nézni is undorító volt. Csak úgy

hemzsegték a hercegnők, márkinők, grófnők a királyné udvarhölgyei, de neki csak egy egészen fiatal leányka tetszett, csinos, helyes kis majom, a kis Avalos hercegnő, a nápolyi király unokahúga. A teremben fülsértő volt a zaj, fecsegés, sarkantyúpengés, poharak és evőeszközök összecsengése, valódi olasz sokadalom, sürgés-forgás és lelkendezés.

— Hát Ompteda báró? — kérdezte Batthyány János gróf széles nevetéssel.

Steffler bólintott.

— Az a hannoveri fickó nagyon tiszteletlenül beszélt az angol trónörököséről, (te annál lelkesebben magasztalta Györgyöt, az urát, aki ugyan kissé könnyelmű, tékozló és kicsapongó legény, de hát má Shakespeare kora óta divat, hogy a walesi herceg szereti az erős italokat, a nagytestű asszonyokat, versenylovakat és az agarakat. György pedig mindezekben messze felülmúlja összes elődeit. Legkedvesebb barátja Fox, aki nagyon sokat iszik; aztán Sheridan, aki hihetetlenül bírja a bort, nemkülönben Grey, aki többet iszik, mint az első kettő együttvéve és végül Pitt, aki annyi alkoholt fogyaszt, mint senki a világon. És ezeket az urakat György herceg mind az asztal alá issza. Nyilvánvaló tehát, hogy a legkülönb ember Angliában. *

— Szép kis társaság — nevetett az alezredes. — Egyébként azóta megbízható értesüléseket szereztem a te barátodról.

— Ugyan?

— Ompteda báró hitvány kalandor, aki a régensherceg pénzén a felesége körül teljesít kémszolgálatot, hogy adatokat gyűjtsön a válóperhez.

— Csakugyan?

— A régensherceg pedig a földkerekség legaljasabb gonosztevője. Semmire sem való, nem törődik sem a közügyekkel, sem a hadsereggel, sem a tengerészettel, egyedül csak szeretőivel és cimboráival. Már tizennyolc éves korában összeadta magát egy Robinson Mária nevű kültelki színésznővel. A következő évben Ardenberg grófnő hálójába került, aki öt évig uralko-

dott rajta. Aztán lady Francis Jersey következett s ez a tízgyermekes bestia vitte rá, hogy a feleségét már a nászéjszaka után elűzze magától.

— És az asszony?

— Az asszony, aki egyetlen gyermekétől elszakítva, tíz esztendeig élt számkivetésben egy istenhátamögött levő skót kastélyban, hogy anyai ösztönét kiélje, egy ágrólszakadt napszámos család négyhónapos fiát magához vette és örökbefogadta. Ráfogták, hogy ez a saját törvénytelen fia. Három évvel ezelőtt, amikor a trónörökös régensherceg lett, pert indított ellene s a bíróság előtt kellett igazolnia, hogy hű volt az urához. Elba után az orosz cár egy csomó külföldi uralkodó társaságában Londonban járt, a szerencsétlen asszonynak nem volt szabad az ünnepegeken megjelennie. A színielőadáson azonban, amelyet az uralkodók tiszteletére rendeztek, egyszerre csak feltűnt egy magánpáholyban, a nézőtér felismerte és tomboló ovációban részesítette. Az asszonyok sírtak, a régensherceg leánya felrohant az anyja páholyába, rettenetes botrány, a hercegnő elhagyta a színházat, a londoni nép kifogta kocsijából a lovakat, diadalmenet, — a nép elégtételt szolgáltatott neki. Hiába. A régens mégis küldözte Angolországból s a boldogtalan asszony mint Penelope, leányát siratva, megtört szívvel keresett enyhülést Joachim király nápolyi udvarában.

István gróf nem állhatta meg, hogy ne gúnyolódjék.

— Penelope azonban akkor este félig meztelenül, borzasztóan kifestve, dagadó keblét táncosához szorítva, vadul ugrált, mint egy részeg bacchánszó. De ekkor már nem Hygieiának, hanem egy fantasztikus odaliszknak a kosztümjében, bíbor bugyogóban s azonfelül egyetlen lenge fátyolban, amely alól egész a nyakáig testének minden része kirajzolódott. Irtózatos volt.

Batthyány gróf harsogó kacajban tört ki.

— Hát amikor félórával később, mint a történelem géniusza jelent meg, arany sisakban, arany szandálban és közbül aranyból font egy szál lepedőben?

István grófnak ezalatt eszébe jutott, hogy a teremben egyszerre csak megjelent egy feltűnően előkelő

hölgy, akit Joachim királytól kezdve az utolsó tányérnyaló dueáig, mindenki a legmélyebb hódolattal üdvözölt. Az új vendég nem volt különösen szép, csak a szeme izzott sötétkék fényben és egész lénye valami egzaltált idegességtől remegett.

— Walewszka Mária grófnőre emlékszel, János? — kérdezte hirtelen elborult arccal.

— Nekem nem tetszett — vonogatta vállát az alezredes.

— Én pedig — suttogta István — abban a pillanatban azt éreztem, hogy Napóleon árnya suhan végig a termen. És még valakié ...

István gróf egészen elfehéredett. Odahajolt a sógora füléhez.

— Amint figyelmesen néztem a karcsú, magas, sötétszemű lengyel asszonyt, lassanként úgy találtam, hogy van valami hasonlatosság közte és egy... egy bécsi asszony között, akit... valaha ... talán ... noshát, legyen elég ennyi, hogy nagyon hasonlított hozzá.

— Mi a bajod, Stefferl? — kérdezte megdöbbenve az alezredes.

— Semmi, semmi... csak szerettem volna odarohanni Walewszkához, hogy halljam a hangját, a hanglejtését és magamba szívjam az illatát, hogy belenézsek a szemébe, táncoljak vele, megtapintsam karcsú derekát, vájjon ugyanabból a csodálatos, titokzatos, démoni anyagból van-e, mint a bécsi asszony.

— Kiről beszélsz, fiú?

— De a következő pillanatban elhatároztam, hogy ezt az asszonyt kerülni fogom. Szentségtörésnek találtam, hogy összehasonlítottam a . . . hogy is mondjam ... nos, az én bécsi szerelmemmel. Kaland, szeretkezés, az más. Dühömben a fogamat csikorgattam és kirohantam a táncteremből egy mellékszobába, hogy részegre igyam magamat kétségbeesésemben.

István gróf lihegett, bozontos szemöldöke alól villámokat szórt a tekintete, arcán vonaglott a bőr és levegő után kapkodott, rángatózva, mint egy elmeháborodott.

Batthyány gróf arca elborult. Hiszen Stefferl megint félrebeszél! ...

István gróf maga is meghökkent. Félrehúzta száját, keserűen mosolyogva, mint aki valamit nagyon restel, de szeretné, ha csak tréfának tartanák a dolgot.

— Megijesztettelek, mi? — Mosolyogni próbált, de hiába erőlködött, arca ismét komolyra és szégyenlőse rérdult. — Ne tagadd, megijedtél. Pedig csak bolondoztam.

— Inkább azt hiszem, hogy lázad van, Stefferl. Irok az atyádnak, hogy parancsoljon haza.

Az alezredes jó kis szeplős, gömbölyű arca megvonaglott az aggodalomtól és apró pirosfényű szeméből apai gyengédség sugárzott fiatal sógora felé. Az pedig mindenféle fintort vágott és fejbőrdét le- és feihúzogatta, hogy a másikat megnevetesse.

— Na, te alaposan beugrottál. Nincs nekem semmi bajom, sógor.

— Hogyha nem restellenéd, elbőgnéd magad.

István gróf pezsgőt töltött a pléhből való tábori, pohárba és egy hajtásra kiitta a félmesszelynyi italt.

— Na, legyen vége a bolondozásnak. Nézd, milyen tiszta az égboltozat. Gyönyörű ez az olasz ég, hiába, az Isten igazán remekelt, amikor megteremtette. De azért mégsem adom sokért, hogy nem vagyok nápolyi gróf, vagy herceg.

— Nagy fantáziád van, meg kell adni, Stefferl!

— E miatt magam is sokszor szenvedek. Gyakran valósággal ébren álmodom s meg mernék esküdni, hogy valóság minden, amiről ábrándozom. Most a betegségem alatt például folyton levelet diktáltam, vagy naplót írtam.

— Lázad volt.

— Tudom. De én láz nélkül is gyakran vizionálok. Például az előbb azt hittem, hogy ott vagyok azon a nápolyi bálon. Láttam lady Proctor! ...

— Akinek az ura annyira hasonlít Sándor cár-ra?

— Igen. Arról van szó. Hallgass csak ide. A táncteremből kiszöktem egy mellékszobába; hát egyszer csak azt veszem észre, hogy a szép lady Proctor áll

velem szemben és mosolyogva figyel. — Kedves gróf, maga nagyon izgatottnak látszik — szólt és gyengéden megfogta a karom. Amikor elhúzódtam tőle, szomorúan megkérdezte: — Fél tőlem? — Eltalálta, lady, csakugyan félek. — És ugyan miért? — Mert a lady nekem túlságosan tetszik — vágtam ki magamat a félszeg helyzetből. A ladynek láthatólag jólesett a bók. Halvány arca kipirult és vörösesszőke haját izgatottan hátrasimította. Kiegyenesedett, hogy délceg termete érvényesüljön és formás keblei a selyemmuszlin alól kidomborodjanak. Aztán éppoly hirtelen lehajtotta a fejét és leroskadt egy pamlagra.

— Ejnye, ezt magam is szerettem volna látni — nevetett az alezredes. — Folytasd Stefferl, folytasd.

— Előbb igyunk, nagyon melegem van — szólt István és a maradék pezsgőt megosztotta. Aztán csillogó szemmel folytatta:

— Üljön ide mellém, — szólt a lady meghitten, gyengéden és mégis követelőén. Egész lénye, finom atlasz cipőcskéjétől föl a tornyos Aspasia-frizurájáig, csupa csábítás és ígélet volt. — Mióta van Nápolyban? Honnan jött? Mi járatban van, meddig marad itt? — kérdezte hirtelen olaszul. Franciául kértem magyarázatot. A lady csodálkozva húzta fel szemöldökét. — Nem tud olaszul? Angolul sem tud? — Nem. — Mind a két nyelvet meg kell tanulnia. Holnap elküldök önhöz egy kitűnő olasz nyelvmentert. Messer Perretónak csodálatos módszere van. Engem is ő tanít s már elég sokat megértek az olaszok hadarásából. Bizza magát Messer Perretóra. — Kezdett tetszeni ez a kis fecsegő asszony. Tulajdonképpen azt szerettem volna, ha karon ragadhatom, kivonszolhatom a királyi palbtából és elvihetem a lakásomra. Belenéztem a szemébe és láttam, hogy ez ellen neki sem volna semmi kifogása. Hirtelen méregbe jöttem. Íme, itt van egy fiatal férfiú s egy fiatal hölgy, akik mind a ketten ugyanazt akarják és mégsem tehetik meg. Micsoda hipokrita társadalmi berendezés ez? Titokban megfogtam az asszony kezét és megszorítottam. Éreztem, hogy az asszony visszaszorítja.

Batthyány gróf élvezettel csettintett a nyelvével, vörös szempilláival, mint egy kis tűzszemű malac, sebesen pislogott és kiszáradt nyeldekklőjén föl és alá futkosott az ádámcsutkája.

— Fene hosszú fogakat tudsz te csinálni az embernek, Stefferl. Van még egy kis pezsgő?

Miklós komornyik új üveget bontott s a szép langyos olasz éjszakában a két tiszt csendesen iszogattott.

— Egyszerre csak azt kérdezte tőlem, hogy szeretem-e a jó ebédeket? — Annál is inkább, mert itt ritkán lehet kapni — válaszoltam én. A lady nevetett. — Én tudok címet. — Megértettem a célzást. — A lady konyhája bizonyára elsőrangú. — A lady elpirult. — Ó, nem arról van szó. Ajtóstól nem lehet berohanni hozzám. Magát a férjem még nem is ismeri. Majd később. Egyelőre arra kérem, hogy mutatkozzék be Falconet úrnál.

— Ki az? — kérdezte izgatott kíváncsisággal az alezredes.

— Az angol régenshercegnő londoni bankárja. A felesége nagyon vidám és vendégszerető hölgy. Legjobb konyhája van egész Nápolyban.

— Hogy tudod?

— Másnap a lady is, meg én is nála ebédeltünk.

Az alezredes izgatottan feszengett a kényelmetlen tábori széken.

— Mennyire jutottál a ladyvel, Stefferl?

A kapitány arca elborult.

— Nem találok senkit az asszonyok között, akiből az első csók után ki ne ábrándulnék.

— Irigyellek az első csókokért — nevetett az alezredes és új üveg pezsgőt bontatott.

— Valaki mindig ott áll köztem és az asszonyok közt. Pszt. Hallgass. Nézz csak oda arra a ciprusfára. Látod? Ott a fa tövében ... ne moccanj ... a fatörzshöz támaszkodik, két karját mereven, egyenesen szétárva, mintha keresztre volna feszítve ...

— Részeg vagy, Stefferl.

— Elriasztottad, boldogtalan!... Vége ... El-

túnt... Vagy nem is volt ott? Lehet. Csakugyan részeg, vagy bolond vagyok. Bolond vagyok, igen ...

A táborban néha fehnordult egy huszár és rászólt a lovára. A lovak abrakoltak. Hajnalodott. Hűvös szél kerekedett észak felől. A két tiszt fázósan bujt a köpenyébe. Batthyány gróf törte meg a csendet.

— Tehát valami mégis volt közted és a lady között«

— Levezés. És egyszer eljött velem ..«

— A lakásodra?

— A nápolyi katakombákba.

— Ez aztán regényes egy helyzet.

— Voltál te már a katakombákban? Nem. Ne is menj oda. Nem jó hely szerelmi találkozóra. Egyetlen fáklya világította meg a barlangot s lépteink alatt egy-egy koponya megindult és lefelé gördült a mélységbe. De előbb mintha rámnézett volna és éreztem az örökkévalóság fagyos lehelletét. Egyszerre csak kitört a Vezúv és a katakomba száját betemette. A vulkán kitörését földrengés kísérte és mi étlen-szomjan, nyomorultul, mint akiket élve eltemettek, a föld alatt rekedtünk. No, ne ijedj meg, mindez csak képzelődés volt, de a félelemtől vacogott a fogam, a gyomrom felémelyedett és hideg verejték ült ki homlokomra. Megragadtam a lady karját és kifelé vonszoltam. A félelem átragadt az asszonyra és a vezetőre is. Mint az agyonhajszolt nyulak, úgy szaladtunk fel a katakombákból. Soha életemben nem mernék oda visszamenni.

Batthyány gróf felcsattant.

— Az ördög vigye a koponyáidat. Szinte már én is kezdek rémüldözni.

— Én mindenkit megbolondítok — kiáltott fel Stefferl kísérteties fintorral az arcán, de nyomban bocsánatkérőleg mosolyogni kezdett. — Bevallom, néha hiszek a kísértetekben. Egyben különösen. Egy asszony kísértete ... öregein... ígyünk ... Ne beszéljünk többé ilyen badarságokról. Hol is hagytam el? Lady Proctor-nál? A bálban? Nos, a királynéval is megismerkedtem. Őt is Karolinának hívják,

— Hát még kit?

— Mindenkit.

— Mit beszélsz?

— Hát az angol trónörökösnét nem Karolinának hívják? És a régi nápolyi királynét, aki a kongresszus alatt meghalt? Mi? És...

— És?

— Nincs tovább. A régenshercegné akkor már negyedszer öltözött át, jobban mondva negyedszer vetkőzött le, ezúttal Aphroditévá és valcert táncolt. Reccgett alatta a parkett, mintha az egész termet földrengés rázta volna meg. Én ezalatt a királynéval táncoltam, aki minden udvari etikett ellenére háromszor repülte velem körül a termet. — Kedves gróf, ön nagyszerűen táncol — súgta aléltan és egész puha, érzéki testével mellemhez simult. Éreztem a királyné szíve dobogását s minden vérem az agyamra tódult. Amikor vége volt a táncnak, a királyné csókra nyújtotta a kezét.

— Máskor is akarom önt látni. Meddig marad nálunk?

— Ez Metternich kancellártól függ — feleltem ostobán.

— A királyné összehúzta a szemöldökét. — Hogy van Metternich? Nagyon régen láttam. Szeretetreméltó ember. — Ügy vettem észre, mintha a királyné tekintete belemerülne valami távoli emlékbe. De az arcán semmi sem változott. Mosolygós volt, kedves és királyi és dég egyszer hangsúlyozta: — Sokszor akarom önt látni, ön kitűnően táncol. — Ennyi volt az egész.

— Semmi több? — kérdezte az alezredes csalódottan.

— Semmi. De most álmos kezdek lenni. Megártott ez a sok pezsgő.

Elnyúlt a földre terített katonapokrócon és nyomban mély álomba merült.

III.

Az osztrák sereg május 23-án vonult be Nápolyba, ahonnan a királyi pár már elmenekült. István gróf a régi ismerősök közül csak lady Proctort látta. Másnap már levelet kapott tőle s a levelek naponta megismétlődtek. Az első levél így szólt:

— Madame Procter legszívélyesebb üdvözetét küldi Széchenyi grófnak. Nem hallgathatja el, mennyire haragszik rá, amiért huszomiégy órája van már Nápolyban és szegény barátnője még eszébe sem jutott. M. P. reméli, hogy a gróf holnap felkeresi. Ne küldjön választ!

Erre a levélre nyomban válaszolt:

— Kedves levele elbűvölt, Signora, de bevallom Önnek, nem vagyok még jártas a szép olasz nyelvben. Remélem, ha majd több időt tölthetek az ön elragadó társaságában, tökéletesíteni fogom hiányos ismereteimet, mert úgy hiszem, hogy a Signora türelme velem szemben határtalan, ön a legcsábítóbb lény, akit életemben láttam. Tudja meg, hogy mindennap jobban félek öntől. Szeretném látni, noha kerülnöm kellene. Bájos lénye annyira elragad, hogy végül szerencsétlen szenvedélyre gyulladok, amelyet ön sohasem viszonz. Ezzel pedig — érzem — szerencsétlenné tesz, noha az bizonyára nincsen szándékában. Fogadja, Madame, legmélyebb hódolatomat.

A második levél:

— Kedves Grófom, egész éjjel gyötrődtem, hogy vajjon megmondjam-e, amit voltaképpen kétségbeesve el kellene titkolnom nemcsak ön, hanem magam előtt is. Reggelig nem tudtam lehúyni a szemem s beláttam, hogy cselekednem kell, ha nem akarok megtébolyodni. Legyen tehát úgy, ahogy Isten akarja. Bevallom, hogy, szerencsétlenségemre, szeretem önt az örülésig. Nincs a világon olyasmi, amit meg ne tennék, hogy önnek csak egyetlen percnyi örömet szerezzek. Ma este az Operába megyek, csakis azért, hogy önt láthassam. Az Isten szerelmére kérem, el ne áruljon, — nem is hiszem, hogy képes volna ilyesmire. Adieu, kedves grófom, ne gondoljon rólam rosszat. Nem tehetek róla, ön a legvonzóbb ember, akit valaha láttam. Használjon fel minden alkalmat, hogy utcán, színházban, bálban vagy vadászatokon láthassam és legyen jó hozzám. Addio caro amico; félek, hogy az éjszakát ma is átvirrasztom. Hogyan szabadulhatnék meg gyötrő vágyaimtól?

István gróf erre is válaszolt.

— Asszonyom, megőrijtett a levelével. Ma este hat és hét között várom a lakásomon, öreg inasomon kívül senki sincs a házban. Az utca sötét és néptelen. Gyaloghintón jöjjön. Ha nem jöhet, küldjön levelet, mert nem bírok az idegeimmel. Most tudom csak, hogy miért imádom annyira Nápolyt. Asszonyom, könyörüljön az ön kínpadra feszített rabszolgáján. Nem tudom, ép ésszel ki tudom-e várni a holnap napot. Szeret, asszonyom? Vagy csak tréfa volt az egész?

Másnap a lady:

— Megsemmisülten kérem az Istent, hogy bocsássa meg szörnyű vétkeimet. Szegény jó uram! ő a világ legjobb embere, de te, kedves kis grófom, tökéletesen megbabonáztál. Neked ördögi hatalmad van. Te azt teheted velem, amit akarsz. Alázatos cseléded akarok lenni, nővéred, szeretőd, rendelkezél velem! Imádlak! Holnap újra meglátogatlak.

A válasz:

— Madame, megszakad a szívem, de holnap nem láthatom az én gyönyörű tündérkémet. Mier gróf osztrák követhoz kell mennem hivatalos ügyben. Nem is hiszi, hogy mennyire szenvedek.

A negyedik levél:

— Édes, egyetlen, gyönyörű lovagom, tulajdonképpen gyötörnöm kellene magát, ön tegnap este nem volt a követnél, — az én kémszolgálatom tökéletes — hanem Fillangieri generálissal a Vezúv kráterét nézte meg. Ez még nem volna nagy bűn, de a generálisnak nagyon szép felesége van (figyelmeztetem, hogy tüdőbajos és a tüdőbaj fertőző betegség!) s a társaságban négy vagy öt fiatal leány is volt (akik már elég viharos múltra tekinthetnek vissza). Miért csaltál meg engem? Elepedek egyetlen csókodért s halálosan szerelmes vagyok beléd, édes kis barbár hercegem. Tudod-e, hogy olyan vagy, mint egy fiatal mongol kán?

Az ötödik:

— Kedves barátom, én igazán a földkerekség legszerencsétlenebb asszonya vagyok. Nincs más gon-

dolatom, mint ön és látom, hogy ön már elfelejtett, sőt gyűlöl engem. Szívesen adnám oda mindenemet, ha sohasem találkoztam volna önnel. Meghalok attól a gondolattól, hogy Ön nem szeret. Tudom, nem illő, hogy egy asszony magát ennyire kiszolgáltatassa, nem is tenném a világ minden kincséért sem, ha nem kínlódnék ilyen nagyon. Pedig attól félek, hogy ez csak annál gyűlöletesebbé tesz az ön szemében. Legyen hozzám irgalommal, látogasson meg holnap délelőtt, hogy együtt mehessünk a múzeumba.

A hatodik:

— Tegnap meggyőződtem, hogy nem szeret engem. Jó! Ezt nem lehet erőszakolni, aminthogy én sem tudom magamra erőltetni, hogy ne szeressem önt. Nem szeret, nem szeret, megunt, betelt velem, kielégítettem a kíváncsiságát és nem bánná, ha többé sohasem látna. Jó és kedves volt hozzám és elhalmozott gyöngédségeivel, ez tagadhatatlan. De ez csak lovagiasság, ajándék, sőt végkielégítés volt a számomra. ön talán észre sem vette, hogy az első ölelés izgalma után nyomban kijózanodott és egy asszonyról kezdett beszélni, akit Bécsben hagyott. Azt mondta, hogy nagyon szerette őt és nagyon rossz volt hozzá. Nos, én meg azt mondom, hogy még mindig nagyon szereti és kívánom magamnak, bárcsak hozzám is hasonlóan rossz tudna lenni. Hiszen éppen ez a baj, hogy énhozzám csak jó és kedves és lovagias. Milyen messze van ez a szerelemtől! Mondja meg, kedves gróf, ki az a bécsi asszony? Legalább arra méltasson, hogy beavat a titkaiba. Kedves gróf! Én nemcsak az érzékeimmel, de egész telkemmél szerétén önt. Holnap délután meglátogatom — ne féljen tőlem, nem akarok semmit, csak azt kérem öntől, hogy engedjen magához. Szeretem, egészen az öné vagyok.

Erre a tevéire István gróf sürgősen válaszolt.

— Madame, köszönöm, hogy annyi kedvességet pazarol rám. Ha szerelmem elég jogcím volna, akkor nem haboznék, hogy abból, ami köztünk történt, levonjam a konzekvenciákat. Érzem azonban, hogy

nem vagyok méltó Önhöz s a szerencse fiának kell magamat tartanom, hogy szívébe fogadott és megajándékozott néhány édes órával, amelyet soha életemben nem fogok elfelejteni. Most, sajnos, hivatalos elfoglaltságom túlságosan súlyos és csak ritkán jutalmazhat meg a sors azzal a boldogsággal, amelyet az önnel való együttlét nyújt nekem.

Lady Procter utolsó levele:

— Kedves grófom, elviselhetetlen fájdalmat okozott a levelével, ön kegyetlen ember. Azt írja, hogy ezentúl ritkábban látjuk egymást. Kérem, könyörüljön rajtam. Legalább küldje el nekem az arcképét, bár mindenemet odaadnám, ha az arckép tulajdonosát is magamnál tarthatnám. Az arcképét abban a huszáruhában szeretném, amelyben legelőször láttam, de kicsiben, hogy kézimunkadobozomban elrejtthessem. Ma estére Gallo márkihoz megyünk teára, nagyon kérem, jöjjön oda Ön is. Utána az Operában láthat. Adieu, kedves grófom. Ha otthon van, küldjön választ a szobaleányommal.

Széchenyi István gróf feljegyzése a naplójában:

... Nem mentem el sem a márkihoz, sem az Operába, mert a lady, aki egyébként kedves kis teremtés, halálosan untat. Ma azonban nem tudtam megakadályozni, hogy a St. Charles-színházból elcipeljen magával a lakására. Férje szintén hívott, hát nem térhettem ki a látogatás elől. A férj nem tud csak angolul és így én egyetlen szót sem tudtam váltani vele, mégis megszegyenítően szíves irányomban. Milyen rejtélyes jószág az asszony! Vájjon mivel hangolhatta férjét ilyen jóindulatra? Hogy zavaromat leplezzem, úgy tettem, mint aki szenvedélyesen szeretne angolul 'beszélni, mire ő fáradhatatlanul tanított és javítgatta kiejtésemet. Megtanultam hatvan angol szót kívülről, annyi teát ittam, hogy kólikát kaptam s végül hajnali két órakor hazavándoroltam félmérföldnyire a nélkül, hogy az asszonnyal csak egyetlen gyengéd szót beszéltem volna. Remélem, hogy végre valahára sikerült kiábrándítanom. Torkig Vagyok vele. Torkig vagyok azonkívül Madame Vau-

doncourt-ral, ezzel az ármánykodó, buja és hazug francia asszonnyal, valamint a kis Avalos hercegnővel, akiről kiderült, hogy tizennyolcéves korára romlott kis bestia és torkig vagyok lord S. és Sir G. feleségével is, akiket nem akarok látni soha az életemben. Karolina jóslata beteljesedett. Mindig ott áll közöttem és a többi asszonyok között.

Hát lehet így élni?

Az első gyorskocsival elhagyom Nápolyi. Menekülök. Még nem tudom hova, de félek, hogy minden út Becsbe vezet, Karolinához.

IV.

Amikor István gróf elutazott Olaszországba, a kongresszusi Bécs kezdett kifáradni a bacchanáliákban és csak úgy taláломra kiválasztott néhány szerencsétlen nagyvilági hölgyet, hogy megkínozza, őket s ebben az inkvizícióban a szemforgató erkölcsbírásokodás kielégüljön. Lichnovszky hercegné, aki közben özvegyé lett, gyásza miatt nem vehetett részt a mulatozásokon, tehát, mint egy hálója mögé rejtőzött pók, szalonjának sötét sarkából vetette rá magát a megtévedt kongresszusi szépségekre. * Ez is egyik neine az aggkori érzékiség kicsapongásainak. Ez a hajsza Karolinát Bécs egyik legdivatosabb asszonyává tette. Az asszonyok, akik irigykedtek rá, vagy féltették tőle szeretőjüket, az előkelő társaságok évszázados hagyományai szerint jól vagy rosszul titkolt megvetéssel kerülték, a férfiak viszont — szintoly régi hagyományokra támaszkodva — annál merészebb fesztelenséggel keresték, mint valami szabad, könnyű prédát. Hiába volt gúnyos vagy visszautasító, a férfiak úgy érezték, hogy az eltávozott Széchenyi kapitány helyét egy-kettőre be kell tölteni és lovagias ajánlkozásukkal még hálára is kötelezik az elhagyott asszonyt. A nagy karüsszelen a württembergi trónörökös ostromolta, Metternich herceg bálján el nem mozdult mellőle Ozsarovszky gróf, akit nemrég éppen

Nariskin grófnéval, Európaszerte akkreditált hivatalos barátnőjével talált félreérthetetlen helyzetben a minden oroszok cárja, de — ilyen szíve van egy autokratának! — kegyencnő és kegyenc egyképpen amnesztiát kapott. A nagy redouton János főherceg tette neki a szépet, az emlékezetes szánversenyen Stewart lord, ez a durva és bolond angol arra vetemedett, hogy titokban megcsipkedte és erkölcstelen ajánlatokat súgott a fülébe, mint egy kurtizánnak. Ah, a kurtizánok! Sagan, Bagration és Perigord hercegnők egyszerre felfedezték, elhalmozták gyengédségükkel és köréje tolakodtak — ez volt az egészben a leglealázóbb és legfájdalmasabb. Leghevesebben a fiatal Lichtenstein Vince ostromolta, — a Lichnovszkyszalonban nyomban ráolvasták, hogy a szeretője neki. Kétségbeesve menekült volna ebből a hajtóvadászattól, ha nem félt volna, hogy azzal még gyanusabbá válik üldözői előtt. Pál gróf ragyogni szeretett volna vele és erőszakkal cipelte egyik bálból a másikba. Mit tehetett mást? — betegnek tetette magát, holott csak undor gyötörte és Stefferl után vágyakozott nagyon. A Széchenyi-család hideg és tartózkodó modora megfélemlítette. Apósát Stefferl elutazása óta egyetlenegyszer sem látta, anyósa mindig sírva fakadt, valahányszor véletlenül találkozott vele. Észrevette, hogy sógornői gyűlölik, sógorai restelkednek miatta, az egyetlen ember, aki nem bántotta, az Pál gróf volt, a férje. Ezért hálás is volt és úgy szerette volna Pált szeretni, de nem lehetett. Nem tudta, nem is érdekelte, hogy Pálnak van-e valakije, elég' az, hogy valósággal legényéletet él férfitársaságban, vadászat, lovaglás, korhelykedések közepette. Ha akarná, magát az elhanyagolt asszonyok közé számíthatná, de hiszen ő nem kér a gyengédséggel elhalmozott feleség szerepéből sem, mert nem tud és nem is akar élete egyetlen és igazi szenvedélyétől megszabadulni. És Stefferl? Úgy hallja, hogy szertelenül tobzódik a nápolyi udvari élet gyönyörűségeiben. Nem kutatta, hogy mennyi igaz ezekből a mendemondákból. Lehet, hogy megcsalja, — miért is ne csálná meg? — lehet,

hogy lelkileg hú marad hozzá, — mi haszna van abból neki, aki úgyszem lehet soha az Övé? Mindenesetre valószínű, hogy a kettőjük szerelmi szenvedélye nincs egyensúlyban. Egyiknek csak kaland, a másiknak örök életre szóló tragédia.

December végén aztán történt valami, ami minden kis maradék életerejét végképpen feldúlta. Észrevette, hogy áldott állapotba került. Az első pillanatban határtalan boldogság áradt szét a lelkén s alig várta, hogy a jóhírt közölje férjével és sógornőivel. Aztán valami megfoghatatlan félelem és zavar lepte meg. A dolognak hamar híre fut s a Lichnovszkyszalonban rettenetes kommentárokat fűznek majd ahhoz. Nem. Ennek nem szabad megtörténnie! Napokon és heteken keresztül vívódott magával, hogy mitévő legyen. Majdnem beletévelyodott ebbe a töprengésbe; a második hónapban már nem tudott enni, nem tudott aludni s az állapotával járó tünetek szinte elviselhetetlen mértékben gyötörték. Rettenetes görcsei voltak, feje szédült, gyomra émelygett, undor és félelem rázta meg egész valóját, éjszakánként néha valósággal őrjöngeni kezdett.

Soványága és idegessége természetesen feltűnt nemcsak a családban, hanem a kongresszusi társaságban is. Egy okkal több, hogy minden mulatságon megjelenjék. Csak nem engedi, hogy találgatni kezdjék: miért nem mer táncolni az a zabolátlan kedvű és élnivágó Széchenyi Pálné?

Két hónapi keserves vergődés után elszánta magát, hogyha az Isten is úgy akarja, a szíve alatt megfogamzott élet terhét viselni fogja. Megmondta Pálnak és sógorasszonyának, Zsófi grófnőnek. Pál egykedvűen vette tudomásul, mint mindent, ami vele történt. Zsófi a maga szenvedélyes és szókimondó módján azt tanácsolta, hogy büszkén kürtölje világgá az állapotát. — Azzal, ha eltitkolod, gyanúba kevered magadat. — De a Lichnovszkyak! — Ördög vigye el az egész pereputtyot! — Istenem, ha ilyen egyszerű volna a dolog! A gyermeket augusztusra várom és az emberek majd elkezdik számítani a hónapokat!...

Mit törödsz te az emberekkel? — És ha Pál lelkében is gyanút keltene? — Kedves Rollykám, a gyanú ellen egyetlen fegyver a sértett szemérem felháborodása.

Stefforlnak, habár kéthetenként írt neki Nápolyba egyetlen szót sem tett az állapotáról. Nem tudta, dicsekésséssel, vagy szégyenkezéssel kell-e tudtára adni neki a nagy fordulatot. Nem tudott sem annyira őszinte, sem annyira képmutató lenni, mint amennyi szükséges ahhoz, hogy az ember biztosítsa a maga és mások boldogságát.

Egészségi állapota napról-napra romlott. Olyan különös ismeretlen fájdalmak léptek fel a dereka körül, a hátában, a szíve táján, aminőket első terhessége alatt egyetlen egyszer sem érzett. Megrémült, hogy vesebaja, vagy méhrákja van, de senkinek sem mert erről beszélni, még orvosának sem. Fejgörcsei ellen nagymennyiségű kábítószerrel vett be, úgyhogy a narkotikumok használata már valóságos életszükségletévé vált. Ez is nagy mértékben legyöngítette. Így tartott ez négy-öt hónapig. Akkor valamivel javult a testi állapota s az idegrendszerét ez kissé megnyugtatta. Ingerlékenysége és túlzott érzékenysége valamivel alábbhagyott.

De karcsú, légies termete már formátlanodni kezdett és megkérte az urát, hogy elhagyhassa Bécset. Pál grófnak ez ellen sem volt kifogása. Menjen Magyarországra, a vas megyei Apáti-kastélyba, ő is elkíséri, mert meg akarja nézni a tavaszi mezei munkát.

Elutaztak tehát Apátiba.

Most látta először a férje birtokát, most volt először Magyarországon s az első nap egy szép irlandi kastélyra, smaragd zöld dombokra, sövénykerítéssel övezett kertekre, legelőkre, pázsitra, fasorokra, erdei forrásokra, árkádiái tájképekre, Watteau-féle idillekre gondolt, amelyekben élete első pár esztendejét élt öltötte, de amire egyáltalán nem tudott visszaemlékezni. Tipperary — ennek a kis ír városkának a nevét sokszor kiejtette, homályos nosztalgiával az ősi Szülőföld iránt és képzeletében olyan gyönyörűnek

rajzolta ki, aminőnek csak akarta. Most azt hitte, hogy ez az ábrándkép megvalósul.

Hamar csalódott.

* * *

— Úristen, hova jutottam én? Ezt a kétségbeesett kérdést egy hét múlva naponta inár hússzor is elsőhajtotta egy tizennyolcsobás, kényelmetlen és halotti csendbe burkolódzott kastély falai között. — Micsoda világ ez? — lázadozott fogcsikorgatva a sáppadtarcú asszony. Ha kinézett az ablakon, nem látott semmit, csak a szürke eget, amely szegényes és szomorú horizontra borult le, egy-egy görbe fát, amely ritka s poros lombjaival tenyéryi árnyékot vetett a csupasz mezőkre, néhány nyikorgó szekeret az országúton, porfelhőben, vagy sártengerben és napnyugtával hazatérő gulyát, amely káromkodó béresek és csaholó kutyák elől meg-megriadvá, lomhán ballagott a kiégett földeken át. Ezt látta a kastély déli ablakából, — sivár egy tájkép, de legalább látott valamit. Az északi ablakból nem látott semmit, csak egy sor jegenyét, mogyoróbokrokat és élő sövénykerítést, amelyen túl nyilván nem is volt semmi. Semmi a világon, mérföldeken és mérföldeken túl, a Fertő-taván, a Hanságon, a Dunán keresztül egészen Bécsig semmi. — És ezt a semmit hívják Magyarországnak — tette hozzá Karolina fájó csalódással.

Aztán megpróbálta, hogy örömét lelje a neki új és egzotikus falusi világban, a sétakocsikázásokban, a holdfényes éjszakák idillikus csendjében, a vendéglátások naiv örömeiben, könyveiben, zongorájában, kis Andor fiának napról-napra új meglepetésekkel szolgáló értelmességében, angyali bájában, az anyai gondok változatosságában, valamint az emlékekben, amelyeket Bécsből hozott s a reménységekben, amelyeken elábrándozott. Ezekkel is hamarosan betelt.

Most, július elején, járása már nagyon nehézkes, teste elégtelenedett, lelkileg megtört és félni kezdett a nagy megpróbáltatástól. Ez sem volt így akkor, amikor a kis Andorkát hordta a szíve alatt. És elfogta

valami elviselhetetlen unalomérzés, unalom valaki után, mint ahogy franciául gondolkodó fejében ezt a hangulatot megfogalmazta. Szerette volna Stefferl látni, akárcsak egy órára is. Talán a fél életét odaadta volna ezért az óráért. De Stefferl nemcsak hogy nem ír, hanem a harctérről megint visszament Nápolyba. Éppen most! Hát még talán Stefferl is gyanúsítja? Csak a félelem, a vágy s a mind gyakrabban ismétlődő dührohamok hoztak valami változatosságot abba a sorvasztó és nyirkosán gőzölgő semmibe, amelybe itt Apátiban napról-napra mélyebbre süppedt.

V.

István gróf július hó utolsó napján érkezett vissza Bécsbe. Nem ismert rá a császárvárosra. Amikor elhagyta, ott volt az egész világ; most mintha Bécs kétszázötvenezer lakosából is elköltözött volna valahova legalább százezer. A kongresszus alatt az egész város deliriumban hánykolódott; tarkább volt, mint Párizs, nagyobb volt, mint London, a világ közepe volt; most már a régi Bécs patriarchális kedélyességét, finom kultúráját és meghitt báját is hiába kereste. A bécsi Olympusról szétszaladtak az istenek; a királyok hazatértek saját külön elíziumi berkeikbe, a katonák újra elmentek Napóleon ellen harcolni, a monarchia különböző tartományaiból összesereglett főnemesek szétszéledtek vidéki birtokaikra. István gróf idegenül lézengett a kihalt városban. A kiket ott talált, azok is hűvösen, vagy szánakozással fogadták; apja szeméből fájdalmas szemrehányást olvasott ki, anyja naponta egyszer vagy kétszer sírva fakadt és egyetlen testvére sem volt otthon, aki megvigasztalta volna. A Lichnovszky-ház gyászolt; meghalt az öreg herceg és többé nem rendeztek Beethoven-estéket a lefüggönyözött ablakok mögött. Csendes lett a Rasumovszky-ház is, amelynek fele tavaly leégett, gazdája pedig kiesett a cár kegyeiből. Mintha minden szépség lehervadt volna a város arcáról; nem virítottak sem a bűn, sem az

erény virágai. A Burgban nagybetegen feküdt a fiatal császárné, aki nem hiába mondogatta, hogy megöli őt a kongresszusi multságok töméntelen fáradalma. A császár rosszkedvű volt. Aggodalommal figyelte, hogy Mária Lujza a schönbrunni palotában egészen Neipperg gróf hatalmába került. Hiába győzték le megint Napóleont, hiába tették örök időkre ártalmatlanná, Schwarzenberg herceg és Metternich hiába diktálja most a békét Párizsban, a császár szíve tele van keserűséggel és nyugtalansággal. A bécsi polgárság sem tud megnyugodni. A gyönyörűségek és szépségek hulláma a kongresszus szétoszlásával lecsendesedett és unalomba folyt szét, mint egy kiáradt tenger; helyén csak az elkövetett bűnök szennye és az öt hónapig tartó bacchanália iszapja maradt. István gróf mintha légüres térbe került volna, fulladozni kezdett. Amióta tudja, hogy Karolina a vasmegyei Apáti-kastélyban második gyermekét várja, azóta Bécs az ő valamennyi templomával, palotájával, bástyasétányával, színházával, főúri szalonjával és csapszékével, jó és rossz asszonyával együtt mintha elsüllyedt volna. István gróf sejtette, hogy Karolina is ezt érezheti most Apátiban.

Hát annyi bizonyos, hogy élete zsákutcába került. Hat tarka-barka és meglepetésekkel teljes esztendőn át nyargalászott föl és alá ebben az utcában, és most éig érő kőfal zárja el a kijárást. Rettenetesen beleütötte fejét ebbe a kőfalba és ez az ütés észretérintette, hogy nincs semmi dolga és életének nincs semmi célja. Valamit befejezett, amit tulajdonképpen most kellene elkezdenie; most itt áll tanácstalanul, sebes homlokkal és nem tudja, mi a teendője. Vagy keresztül kell mászni azon az éigérő bástyán, vagy mint egy fáradt kutyanak, a fal tövében le kelHeküdni. Az elsőhöz sem testi, sem lelki ereje nincs, tehát beleegyezett a mozdulatlanságba. Hadifáradalmak, mértéktelen dőzsölés és szerelmi kicsapongások amúgyis aláásták a szervezetét. Az olasz háborúban csak a kétségbeesés lázas izgalma hajszolta egész a hősiességig. Amikor hazajött, azt hitte, hogy egy másik háborúba kerül, le kell győznie az akadályokat, amelyek szerelme elé tornyosultak,

Most nem volt kiért és nem volt ki ellen harcolni: Karolina nincs itt. Nincs itt, sőt levelet sem ír Apátiból. Karolina a falusi birtok csendjében második gyermekét várja: csoda volna-e, hogy őt férje és kislánya között tökéletesen elfelejtette?

István gróf beteg volt. Az öreg Seutin Seraphin, mogorva és egyeneslelkű katonadoktor, rámondta, hogy vigyázzon magára, különben elpatkol, mint egy korán hámba fogott és agyonhajszolt csikó. Arra a kérdésre, hogy tulajdonképpen mi is a baja, Seraphin mester csak dühösen mormogott. Mindenféle baja van, keresztülkasul a feje búbjától a sarkáig, egész szervezete megbomlott és nyavalyák áldozata lett. Hetekig ki sem mozdulhat a szobájából. Mindenféle szörnyű kezelésnek kell magát alávetnie, hogy épkezliből embert faraghasson a huszonnégy esztendő roncából.

— Maga olyan, mint a szép magyar báró, aki összedrótozott-foltozott hulláját pirosra és fehérre mázolja, végigzötyögteti a Práter sétányain — mondta neki a vén, mogorva Seraphin doktor. — Adjon hálát az Istennek, ha valahogy ki tudom rángatni ebből a nyomorúságból.

Nem kellett nagyon erőltetni arra, hogy visszavonuljon és gyógyíttassa magát. Ágynak esett és heteken keresztül tehetetlenül fetrengett párnái között. Hát ez is lehetséges? — kérdezte magától, mint ahogy a halálraítélt kérdezheti a siralóiházban. — Hát én alaposan tönkretettem az életemet, mielőtt jóformán élni kezdtem volna. Szeretném tudni, hogy mi lesz belőlem? Gyermekkorom óta naplopó vagyok; nem tanultam semmit, semmiféle iskolát nem láttam; meg is látszik rajtam; nem volnék ostoba, de tapasztalatok és tudomány nélkül jóban és rosszban egyformán műkedvelő, gyáva és hitvány vagyok. Édesapám fenkölt lelkű, erényes és tudós ember; nővéreim, ha egyéb téren nem, de otthon vannak a művészetekben, költői lelkek, mély érzésűek, finomak és vallásosak. Az én vallásom abból áll, hogy gyóntató paphoz szaladok, amikor megrökönyödöm és remegek az Isten büntetésétől erkölcsstelenségem és léhaságom miatt.

Már az első napokban gyötrődve vágyódott Karolina után, ez a vágyakozás azonban csakhamar dühös féltékenységé és gyűlölködéssé fajult, ő meg akart halni, Karolina pedig az urával turbékol és gyermeket szül neki. Aztán úgy látta, hogy Karolinával szemben is igazságtalan, sőt eszeveszetten önző és elvetemült. Mert hát kiről van szó? A testvéréről és a testvére feleségéről. Inkább örülnie kellene, hogy Karolinát valami égi kegyelem kiemelte abból a szakadékból, amelybe belezuhant. Karolina megtisztul és őt is megváltja bűneitől. Tehát még csak jobban kellene imádnia őt.

Lassanként valósággal örömét lelte abban, hogy beteg. Betegnek kell lenni, hogy az ember kiemelkedjék önmagából s a leikével felröppenjen a fellegek fölé . . . a betegség tisztítóútz . . . aki sohasem volt beteg, az lassanként ragadozó bestiává, durva bohóccá, vagy ostoba és hetyke barbárrá aljasul. Hálát adok neked Istenem, hogy meggyötörted bennem a testet és alkalmat adsz, hogy a lelkem meggyógyuljon. Hiszen oly rengeteg sokat kell pótolnom. Belátom, hogy eddig kevésbé ismertem magamat. Elérhetetlen illúziók után szaladgáltam, öntelt és dölyfös voltam s azt hittem, hogy valami rendkívüli szerep vár rám az életben. Első szerep, főszerep egy nagy színelőadáson, amelyen embertársaim csak statisztálnak körülöttem. Hohó, Stefferl, hátrább az agarakkal! Elégedjél meg a második, vagy harmadik szereppel, szerényen és alázatosan s legalább ezt a mellékszerepet tanuld meg hibátlanul. Eldőlt a sorsod. Egészségedet és ifjúságodat aláástad, erről most már nem tehetsz, de tisztességes és értelmes férfiúvá lenni: ez még talán hatalmadban van.

Ebben megnyugodott. Egész halom könyvet hozatott át apja szobájából, francia és német költőket, Torquato Tassot, Rousseau-t, gazdasági és lótenyésztési munkákat, történelmet, klasszikus munkák fordításait, Byront, Öhlenschläger drámáit, Staël asszony-nak Németországról írt könyvét, utazási műveket, regényeket, — s ezt a százféle tálból összetöltögetett ételt habzsolni kezdte rettentő mohón zabáivá, ha

ízlett, ha nem, dacos kitartással, a végkimerülésig. Az egészből annyi haszna volt, hogy megpillantott egy roppant új világot új szépségekkel, izgató mélységekkel és magasságokkal s kedve kerekedett felfedezni ezeket a földöntúli világrészeket. Ez visszaadta önbizalmát, felcsigázta becsvágyát és elfelejtette testi és lelki nyomorúságait. Most éppen olyan sokat élt át szellemileg eszmék és érzések birodalmában, mint eddig a földi örömök élvezetében.

Homályos tervei voltak, hogy valami nagy és rendkívüli dologgal kápráztatja el a világot. A világot, amelyről mindenáron el akarta hitetni magával, hogy helyettesíteni tudja Karolinát. Tele volt a feje általános szólamokkal az örökkévaló legfőbb igazságról, a hitről, amellyel az emberiség össze van kapcsolva, a Mindenhatóval, az igazi boldogságról, a belső csöndről s a nagy eszmékről, amelyekben mindegy, akár nyerünk, akár veszünk, csak el ne menjünk mellettük részvétlenül és haszontalanul — önönmagát akarta meggyőzni, hogy igazságban, hitben, belső csöndben Karolina nélkül is boldogan lehet élni. .. Valójában azonban nem tudta, hogy mi lesz az a meglepetés, amivel nem a világot, hanem Karolinát akarja elkápráztatni.

Július végén aztán hírül vette, hogy Karolina korán szült és halott gyermeket hozott a világra. Megtudta, hogy éppen akkor senki sem volt mellette Apátiban s egy falusi bábaasszony ügyetlen keze alatt majdnem elvérzett. A tisztartó vágatott Cenkre Kiss József doktorért, de az nem mert a seblázás asszonyhoz hozzányúlni, tehát saját felelősségére kocsiba fektette és elindult vele Bécsbe, hogy megoperáltassa. Erre a hírre az ő hitre és belső csöndre törekvő lelkében megbomlott minden affektált harmónia és egzaltált boldogságkeresés.

ügy járt, mint az apa, aki látja, hogy kislánya árokba zuhant, tehetetlen rémületében utána ugrik s agyba-főbe veri a neki legdrágább lényt. István gróf szíve is tele volt fájdalommal és borzalommal. Kínjában azzal vádolta Karolinát, hogy szeren-

csétlenségének ő maga az oka. Majd Isten büntetését látta abban, hogy nem tudott élő gyermeket a világra hozni. Nem vette észre, hogy a tragikus esemény egyszerűen csak újra felkavarta féltékenységét és felizgatta rosszhiszemű, szennyes fantáziáját: vajjon ki is voltaképpen a gyermek apja? Nem tudta, hogy kétségbeesése azért menekül ebbe az ocsmány gyanúba, mert ezzel az örület vagy öngyilkosság fenyegető rémét akarja magától elriasztani. Nem tudta, hogy miért, de úgy érezte, hogy nem mer Bécsben maradni, nem meri bevárni Karolinát.

Elhitette tehát önmagával, hogy makkegészséges, hogy nincs semmi problémája, hogy egyszerűen nem emlékszik Karolinára. Abbahagyta kúráját, beszüntetett mindenféle testi és lelki fájdalmat, kiugrott a betegágyából — akárcsak a tolintinói ütközet előtt — és elutazott Bécsből, hogy Franciaországban, a főhadiszálláson, Schwarzenberg tábornagy mellett folytassa katonai szolgálatát. Szeptember közepén már Párizsban volt, de a háború már befejeződött. Engedélyt kért tehát a tábornagytól, hogy Londonba utazzék tanulmányútra. Mindezt szédületes iramban csinálta, akárcsak egy lovasrohamot Tolentinónál. Előszobáztott, utazásra készült, benyargalta Párizs múzeumait és csapszékeit, résztvett komoly beszélgetéseken és ocsmány tivornyákon, megnézte a klasszikus színházi előadásokat és a bordélyházi ocsmányságokat. Megsíratta Napóleont és elhatározta, hogy a saját erejéből lemásolja ennek az embernek emberfeletti tulajdonságait, aztán kocsit vásárolt, ragyogó, drága, fekvésre is alkalmas zárt hintót, azzal harminchat óra alatt Boulogneba ügetett, aztán hajóra ült, másnap este Doverből továbbkocsikázott és október elsején már London köveit taposta. Közel három hónapig volt Angliában. Ezalatt naponta csak négy órát aludt, húsz órán keresztül pedig három négy ember életét élte egyszerre. Megtanult angolul, elolvasott egy csomó műszaki könyvet és minden Shakespeare-drámát, együtt ebédelt lordokkal, tudósokkal, követekkel, gyárosokkal, mérnökökkel és kereskedőkkel, résztvett

György herceg férfiorgiám, lóversenyeken, katonai parádékon, mezőgazdasági gyűléseken és politikai értekezleteken, este pedig a Drury-Lane és Covent-Garden páholyában vagy az Asthley-féle cirkuszban szórakozott. Egy szempillantást vetett az angol birtokviszonyokra, a parlamenti életre, a newmarketi lóversenyekre, London tereire, a woolvichi tüzérségi terepre, az Angol bankra, a fonógyárakra és sörgyárakra, a gázvilágításra, a kéményekre, amelyeket a szél forgathat, a ki- és befelé nyíló és maguktól csukódó ajtókra, water-ck>setokra és megállapította, hogy a remek angol nép életmódjával, erkölceivel és szokásaival csaknem teljesen egyetért. Az egész ember éjjel és nappal, ébren és álomban szüntelenül égett és lobogott és közben egy asszonyra gondolt, akit majdnem szerencsétlenné tett, de az Isten megváltotta őt is, az asszonyt is és az Isten mindent rendbehozott. Megbékült, kielégült, ujjongó leikével hajóra szállt s egy zivataros éjszaka után szerencsésen megérkezett a francia kikötőbe, türelmetlen sietségében ki sem tudta várni a rendes partraszállást, egyik hajóról a másikra ugrott, átgázolt a vámhivatalnokon, galléron kapott egy fiút és kényszerítette, hogy vele a vendéglőbe fusson. A vendéglőben tüzet gyújtott, hogy a vihartól átázott ruhája megszáradjon, aztán lefeküdt, álmában háromszor is kiesett az ágyból, minden öt percben felébredt, mégis kialudta magát, reggel énekelve és füttyürészve kelt s aztán folytatta útját és negyvenkét óra alatt viszontlátta Párizst. Itt sem maradt soká s újév napján már ismét otthon volt Bécsben. Akkor aztán egyetlen csapással mindent romba döntött, amit oly lázas buzgalommal felépített. Pál bátyjával elment az Elyseumba és negyvennyolc óráig dőzsölt éppoly telhetetlen falánksággal, mint ahogy a könyveket, Párizst és Londont felszívta magába egyetlen lélegzetvételre — ha ízlett, ha nem — dacos kitartással, a végkimerülésig.

Kemény télidő volt, a nap csak nyolc óra tájt emelkedett a látóhatárra a Wienerwald mögül, de az öreg Széchenyi Ferenc gróf Landstrasse-i palotájában hajnali öt órakor megkondították az ébresztő harangot. A városba siető fuvarosok csodálkozva nézték, hogy a grófi házban már ily koromsötét órában kigyulnak az olajlámpások, kinyílnak a mansardablakok, a cselédség takarítani kezd, az istállóban fényesre kefélik a parádés lovakat, az udvart felseprik, az egész házban izgatott sürgés-forgás támad. Benn a palotában huszárok, komornyikok, szőbaleányok lótnak-futnak, a kert útjain és az istállók körül udvarosok, kocsisok és lovászlegények szorgoskodnak; a kocsiszínben utazóhintókat mosnak és súrolnak; az egész palota ragyog a tisztaságtól és az ünnepélyességtől. Az udvarmester szemlét tart a ház népe fölött; fényes libériák, huszárcsákók, arannyal és-ezüsttel kihányt sujtásos dolmányok és háromszögletű kalapok, kardok, címeres tarsolyok és sarkantyúk lógnak a lépcsőházban és a folyosókon. Tele van az egész ház, a földszinttől a padlásszobáig.

A hajnali harangszó a palota urát, öreg Széchenyi Ferenc grófot, már ébren találta. A gróf öltözködött. Aranyszövésű, kurta dolmánya fölött meggyezű, elől lekerített nyestprémes bársonymente simult szikár alakjára, gazdag zsinórzású feszes nadrágja oldalpaszomántját apró, vékony kardocska verdeste, lábán sötétvörös rövid, aransarkantyús csizma feszült. Az egész öltözékről egy kifinomodott rokokó főúr franciás ízlése és magyaros pompája sugárzott. Nyakában az aranygyapjú, mellén csillagos olasz nagykereszt szalagja, mintha az udvarhoz, vagy valami országos parádéra készülődnek. A gróf fonnyadt, sárga, ráncos arcán ünnepi áhítattal, lassan átballagott a kápolnába s letérdelt az örökmécs elé. Nemsokára megérkezett Hofbauer Kelemen atya, a bécsi redemptorista rend feje, akit a bécsi nép már életében beiktatott a szentek közé. A szerzetes beült a gyóntatószékbe.

Ma a család többi tagja is hajnalban kelt fel és egyenként és lábujjhegyen lopódzott be a kápolnába. Elsőnek az öreg kegyelmes asszony, zihálva, köhögve, mint mindig, de nehéz selyemben és bársonyban, ősi ékszerekkel, ódon pompával és félénk alázatossággal. Letérdelt az első padsorban és várt, míg ura végez a gyónással. Utána két fiatalabb hölgy, Franciska és Zsófi grófnők, aztán a férjek, Batthyány Miklós és Zichy Ferdinánd grófok, majd Széchenyi Lajos gróf, a legöregebb fiú és felesége Clam-Gallas grófnő helyezkedtek el a padokban és imádkozva várták, hogy rájuk kerüljön a sor a gyóntatószékben.

Félóra múlva halk sarkantyúpengés neszével betoppant a kápolnába István gróf is, ulánus ezredének díszruhájában. Megállt a nehéz, faragott tölgyfaajtó mélyedésében és keresztet vetett magára. Homlokáról nehéz verejtékcseppek gyöngyöztek alá; egész teste izzadt a túlságosan befutott kápolnában. Két napi tivornya után, valamivel éjfél előtt került az ágyba. Elég idejében tehát, hogy megáldozhassék, de elég későn ahhoz, hogy két napos mámorát ki tudja aludni.

Egymásután érkeztek a Mesnil bárónők, a cseh Desfours gróf, a szegény Kueffstein báró a többi atyafisággal, majd Hoyos István gróf és a fiatal Forgách Antal, aki a cenki Széchenyi kastélyban együtt nevelkedett a két fiatalabb Széchenyi-fiúval, mint afféle árva rokongyerek. István gróf fáradtan és türelmetlenül nézegette az érkezőket s csak akkor csillant föl a szeme, amikor, mint valami rejtelmes jelenés, sötét szempilláit lesütve, ruganyos termetét a csípőjén ingatva karcsún, finom illatfelhőben, kissé félénken és fáradtan besuhant a kápolnába Pál gróf felesége. Egyszerre tele lett vele a kápolna, az asszonyok kissé megfordultak, megőrezve a profán illatot, a kacérságnak és érzékiségnek azt a néma hírnökét, amely Karolina jöttét szinte bejelentette. Egy pillanatra el is felejtette, hogy kápolnában van, közel a gyóntatószékhez, csak Karolinát nézte és önfeledten átadta magát ábrándjainak.

Most megürült a gyóntatószék és Karolina hirtelen

mozdulattal, kissé dacosan és elszántan, odaborult a szent ember lába elé.

István gróf szíve nagyot dobbant, zúgott a füle és káprázott a szeme. Karolina gyónik. Eddig nem is gondolt arra, hogy voltaképpen mi is történik ott a gyóntatószékben. Nővérei, sógornói, testvérei, játszópajtásai egymásután letérdeltek, majd felkeltek, áhítatos, vagy közönyös arccal, mint akik egy megszokott szertartáson esnek keresztül s ő maga sem látott semmi rendkívülit ebben a vallásos gyakorlatban. De ahogy Karolina oda térdelt a szerzetes elé, egyszerre előntötte lelkét valami érthetetlen félelem és az izgalomnak majdnem elviselhetetlen remegése. Ugyan miről beszélhet ott Karolina? Karolina bűnei kízó gyötrellemmel korbácsolták fel a fantáziáját. Borzasztó dolog történik most ott a gyóntatószékben! Az a szegény, egyszerű barát, Kelemen atya, aki oly természetes és nyugodt biztonsággal jár az Isten felé vezető úton, aki annyi asszony bűnét ismeri, nem is sejti, hogy most micsoda bűnöket visznek elébe! Karolina bűneit! Azokat a bűnöket, amelyekről két év óta olyan fogvacogató rémképeket rajzol az ő fantáziája. Valóságos istenkáromlás és szentségtörés, de be kell vallania, hogy Karolina bűneire mindig sokkal kíváncsibb volt, mint az erényeire.

Ekkor lépett be a kápolnába Pál gróf rosszkedvűen, vörös és kidagadt szemmel, ványadt arccal, frakkban, széles, dús fekete selyemnyakkendővel, mint valami bécsi dandy, aki egyenest az utcáról, vagy valamelyik színházból állít be ide, díszmagyaros, meghatott, imádkozó családja körébe . . . Istvánt ez is elszomorította. Hogy fáj majd édesapánk szíve, ha meglátja ezt a cinizmust.

A gyóntatás még egyre tartott. A család feje úgy rendelkezett, hogy ezen a napon a háznép és az uradalmi tiszték is meggyónjanak. István ezek közül, csak Liebenberget, a nevelőjét, Pap Ferenc urat, a jószágkormányzót, Thibolt Ferenc pénztárost, Kiss Józsefet, a háziorvost és Pigay titkárt ismerte. Meg egy idős, feketeruhás, kövér kis parasztasszonyt, öreg Kelemen

Évát, a Széchenyi gyerekek dajkáját... Ő maga is ennek a pirospozsgás, erőteljes magyar asszonynak a tejét szívtá. Elérzékenyedett, amikor a boldogan sugárzó egyszerű parasztcrot látta; íme az ő második anyja! Olyan síma, egyenes, puha útja van neki is földről a mennyországba, akárcsak a gyóntató szentnek, az öreg Kelemen atyának. E pillanatban egyszerre szerette és irigyelte őket.

Hét órára ő is odakerült a gyóntatószék elé. Akkor már égett az agya és egész teste al't volt a kimerültségtől. Úgy omlott le a térdeplőre, mintha leütötték volna. Félt, hogy sohasem tud felkelni onnan. És anélkül, hogy a bevezető imádságot elmondta volna, lázasan lihegni kezdett, mintha attól tartana, hogy nem lesz elég ideje bűneinek felsorol.sara.

— Lelkiatyám, én nagyon romlott vagyok. Hibáimban megátalkodtam és megszoktam, hogy minden tisztább érzést vagy szándékot elnyomjak magamban. Elmerültem a kicsapongásokban, hiú és hazug ember vagyok. Minduntalan megféledekzem a vallás parancsairól; nem tartom meg a bójtnapokat. Alárendeltjeimmel dölyfösen, durván, sokszor igazságtalanul bántam. Vasárnap misét nem hallgattam, utolsó gyónásomat kellő előkészület nélkül, áhítat és igazi bűnbánás nélkül végeztem. Kiszoktam a káromkodásra, esküdözésre. Mértéktelen, nyalánk és tobzódó, falánk és korhely vagyok. Elkényeztettem testemet, nem bírom sem a melet, sem a hideget, kényes és csipuhult vagyok és csak érzéki örömökön jár az eszem. Most is. Ebben a pillanatban is. Jaj . . . attól félek, hogy elájulok Tivornyából jövök . . . szédülök . . . gyónom a Mindenható Istennek és neked, lelkiatyám, de hiába erőlködöm, nem tudom abbahagyni a rosszat és már nem is tudom erősen akarni a jót. Atyám, nem tudok hinni...

A szerzetes vigasztalta. Isten kegyelme határtalan. Ez a kemény önvád, ez a kétségbeesés az elkövetett bűnök felett, ez a véres önmarcangolás a legbiztatóbb jele Isten kegyelmének.

— Nem, nem — lihegte István — az Ūr elhagyott.

— Ne káromold fiam, a Mindenhatót. Fogadd meg erősen ...

— Atyám, éppen ez az, amit nem tudok megcselekedni. Nem bírok a test kísértéseinek ellenállni. .. Érzéki vágyaim erősebbek, mint én.

— Ha megbánod ...

Steffertl könnyekre fakadt.

— Még most is . . . ezen a szent helyen is ...

— Imádkozzál. . .

— Most nem tudok... itt van... és bűnre kísért. . .

— Kerüld a kísértéseket.

— Nem akarok aszkéta lenni. Atyám, én enélkül a bűn nélkül nem tudok élni.

— Szerelmes vagy, fiam?

— Nem tudom. Talán csak a gyönyörbe, amelybe belefulladok. A lányokba, akik ártatlanok, és az asszonyokba, akik romlottak. Más ember feleségébe . . . Felebarátom, sőt atyámfia feleségébe, mert ez nemcsak kéj, hanem halálos félelem, kín és kétségbeesés is ... jaj Atyám, kifáradtam és félek, hogy meghalok.

A szerzetes gyengéden fejére tette a kezét.

— Fiam, téged valami megzavart és elvette józan ítélőképességedet.

— Igen. Egy asszony.

— De az Isten látja és szánja vergődésedet.

— Akkor irtsa ki lelkemből ezt az érzést.

— Bizzál az ő irgalmában, fiam és mondd el a bánat és erős fogadás igéit. És én feloldozlak.

István gróf arca eltorzult.

— Szentatyám, nem merem az Ūr testét magamhoz venni.

— Visszautasítod a kegyelmet?

— Nem, nem, nem merem ...

És felugrott a gyóntatószékből feloldozás nélkül.

Aztán rémülten körülnézett. Vájjon nem hallották-e meg? Vájjon nem veszik-e észre, hogy milyen feldúlt és kétségbeesett? És vájjon nem tűnik-e fel, hogy nem járul az Ūr asztalához?

Szerencsére senki sem figyelte. A kis kápolna zsú-

folva volt ájtatoskodókkal, apja mélyen elmerült az imádkozásba. A család tagjai megáldoztak, a szentmise véget ért. Ferenc gróf és felesége reggelire hívták magukhoz a vendégeket.

Széchenyi Ferenc gróf élete néhány esztendő óta csak állandó búcsúzkodás volt; előbb elbúcsúzott a közélettől, aztán az udvari szerepléstől, végül a gazdasági gondoktól is szeretett volna menekülni. Legidősebb fia harmincöt, a legfiatalabb huszonöt, mindegyik megérett már arra, hogy maga vegye kezébe a sorsát. E fölött azonban sokat tépelődött. Láta, hogy nem egy kortársa késő vénségére koldusbotra jutott, mivel a fiatalok néhány év alatt eltékozták, amit nemzedékek évszázadokon keresztül gyűjtöttek. Az ő fiai közül e tekintetben Lajost és Pált nem kellett féltennie. Lajos komoly, meglett ember, Pál ugyan nem a legeszményibb lélek, de egészen a zsugoriságig takarékos; István az, akit féltetni kell a nagyvilági élet hiúságaitól, mert jószívű, bátor, nemes és tehetséges ember; de hibái is vannak: könnyelmű és bőkezű egész a pazarlásig. Nyakra-főre költ, néha valóságos vásárlási rohamai vannak, szereti a fényűzést mintha egy Esterházy-vagyon állna a háta mögött. Ám azt sem akarja, hogy fiai közül éppen a legderekabbat megrövidítse. Hónapokig dolgozott a megoldáson legbizalmasabb emberei, jószágkezelői és ügyvédjei segítségével. Most végre elkészült vele s azért hívta maga köré az egész atyafiságot, hogy mint egy trónjáról lemondani készülő király, birtokait felossza a királyfiak között. Szinte gyermekesen örült ennek a napnak. Azt akarta, hogy tiszta lélekkel, minden földi szennytől megszabadulva, a gyónás és áldozás szentségében megerősödve kezdjék el az önálló életet.

Reggeli után asztalt bontott, karjára vette feleségét és maga után intette gyermekeit a könyvtárszobába. Ott már várta őket a jószágigazgató s néhány tisztartó, pénztárnok, számvevő és titkár.

István gróf szédülve követte őket és leült a könyvtár egy zugába, ahonnan jól láthatta Karolina hollófekete fürtjeivel árnyékolt, halvány, de így talán még vonzóbb és csábítóbb arcát. Rá kellett néznie, mert

különben úgy érezte, hogy idegrohamok lepik meg, mint már jónéhányszor az utóbbi időben. Karolinán kívül mást senkit sem látott és nem hallott semmit. Nem hallotta az öreg gróf reszkető hangon elmondott szavait, amelyekben megindokolta, hogy miért osztja föl birtokait és ezzel cserében mit vár az új tulajdonosoktól. Nem hallotta azt sem, amikor a jószágkormányzó a meghatottságtól kissé fátyolosán és remegve olvasta: István grófnak rendelem a cenki kastélyt, Nagy- és Kiscenket, a nagyerdőből kétezerkétszáz holdat, valamint a következő birtokokat: Bors, Hidegség, Homok, Hegykő, Szentgyörgyvár, Mándy-pusztá, Zalaszentlászló, Sénye, Csokonya, Tarnóca, Györgyös, Kútfoi puszták, Komlósd, Szentés, Péterhida, Barcs a drávai erdővel, Darány, Aranyosi-pusztá, Visonta, valami nyolcvanezer hold. E helyett arra gondolt, hogy Karolinának nem sikerült még egyetlen pillantását sem magára vonni. Igaz ugyan, hogy nekik kettőjüknek többé az életben nem szabad egymás szemébe nézniök. Ezt ígérte az édesapjának, aki most itt ül előttük és megfosztja magát minden gazdagságától és apai hatalmától. Ezt ígérte a család tagjainak és barátainak mint testvér, rokon, nemesember, katonatiszt és mint becsületes férfi; ezt ígérte meg Karolinának és ezt kellett volna vezetésképpen megígérnie a gyóntatószékben Kelemen atyának . . . de attól a pillanattól kezdve, hogy Karolina édes és szenvedő arcát megpillantotta, egyszerre elhatározta, hogy mindennek az ellenkezőjét fogja cselekedni.

A jószágkormányzó ezalatt tovább olvasta Ferenc gróf rendelkezéseit. Hogy leánygyermekait, akiket bőkezűen kiházásított, a törvényben előírt örökrészen kívül évenként még egy-egy százezer forintról szóló kötelezvényvel ajándékozza meg. Hogy a család boldogságára, díszére és fenntartására még külön majorátusokat állít fel, egyet Sopron vármegyében, egyet Zalában és egyet Somogybán a bécsi, pesti és soproni palotákkal együtt. Hogy a majorátusokból kizárja a papokat, szerzeteseket, elmebetegeket, továbbá azokat, akik a katolikus vallár tói elpártolnak, vagy akik nem katolikus és nem régi nemescsalád ból származó nővel lépnek

házasságra. István gróf ezalatt azon tűnődött, hogy elválasztja Karolinát Páltól és ha ez nem megy más-ként, áttér a református hitre. Ha pedig Karolina nem akar a felesége lenni, akkor beáll szerzetesnek, mert fél, hogy lelki vívódásaiban megőrül vagy megöli magát.

Egyszerre csak elsötétült szeme előtt minden, úgy érezte, hogy mélység nyílik meg alatta s ő lassan süllyed lefelé az örvénylő semmibe, mint valami langyos fürdő-vízbe. Nem hallotta, amikor bátyja, Lajos gróf el-elcsukló hangon köszönetét mond a család fejének, nem hallotta az anyja csendes zokogását, már nem is tudta hol van, nem tudta, mi történik vele, lent volt az örvény fenekén, túlvilág! boldogságban ... és csak azt érezte, hogy megcsapja az örökkévalóság szele, de nem úgy, mint tavaly ott lenni, a nápolyi katonakórházban, nem halálfélelemben, hanem boldog örömben és beleegyezéssel.

Ebben a pillanatban Karolina, aki háttal állt neki, éleset sikoltott, az öreg gróf kimeredt, zavaros szemmel bámult a sötét sarok felé, mindenki felugrált és rémülten rohant István grófhoz, aki elnyúlтан, viasz-sárgán s dermesztő hidegen feküdt félig a földön, félig a karszéknek támaszkodva. Kiss József, az uradalmi doktor feltépte ruháját és szívéhez tette a fülét.

— A gróf elájult, — jelentette ki maga is halál-sápadtan — de nincs ok az aggodalomra ... futó rosz-szullét. . . ideggyengeség . . .

Akkor már magához is tért. Elkényszeredetten mosolygott és bocsánatot kért, amiért megzavarta a családi ünnepélyt. Aztán az orvos karján kitámolygott a könyvtárszobából.

VII.

Karolina szerette volna Bécsben tölteni a farsangot, annál is inkább, mert a összes Széchenyiek Bécsben maradtak, a Lichnovszky-család letette a gyászt és Christiane hercegasszony újra megnyitotta termeit, egyik unokanővérenek, Thürheim Konstantiné grófnő-nek kezét megkérte az öreg Rasumovszky herceg —

körülötte tehát az egész rokonság gondtalan örömben várta a császárváros újjáéledt nagyvilági életét.

Pál gróf azonban mást határozott. Kiadta a párán» csót az utazásra.

— Hova?

—Vissza Apátiba. Most kezdődnek a téli vadászatok. Karolina kétségbeesve engedelmeskedett.

— Mikor jövünk vissza?

— Az attól függ . . .

Pál gróf szava itt elcsuklott. Karolina kitalálta, hogy mit akart mondani. Az attól függ, hogy Becsben marad-e Stefferl... de Pál gróf szava elcsuklott és ez olyan szánalmas és kétségbeejtő volt. Megsajnálta Pált. Arra gondolt, hogy ha itt marad, a család Stefferlt küldi el Bécsből. Ezt is megértette. A Széchenyiek helyében mindenesetre ő is hasonlóképpen cselekednék. De ránézve elviselhetetlen volt az a gondolat, hogy ezentúl c és Stefferl kerülgetni fogják egymást, mint az éj és a nappal, vagy mint az időjárásmutatón a barát és az apáca. De nem mert ellenkezni.

Másnap útrakészen állt a nagy üveges, családi bőrhintó, amelyben aludni is lehet, természetesen annak, akinek az éjszaka álmot hoz a szemére. A család búcsúzkodott. István gróf is megjelent a ház kapujában és megcsókolta Pált, majd Karolinát. Csak felületes, puha rokoni csókot lehelt a homlokára, ezalatt azonban hosszan és erősen megszorította a kezét, ő visszaszorította. Nem tudta a könnyeit visszatartani. Pál siettetette.

— Gyerünk, megfáznak a lovak. Isten áldjon, Stefferl.

És újra megcsuklott a hangja. Csak a hangja el ne csuklana ennek az erős, cinikus, duhaj legénynek! Ezt nem lehet elviselni, még a kis Andorkánál sem, akinek szintén el szokott csuklani a hangja, ha hetykén feleselni akar, de szavát elfojtja a sírás.

Egyideig hátra-hátra néztek és kendőiket lobogtatták. Aztán letértek a Landstrasseről a Schönbrunn felé vezető útra. Még egyszer hátranéztek, de már nem lehetett látni a Széchenyi-házat.

Karolina élete Apátiban mindjobban elmerült az egyedülvalóság poshadt állóvizében, órákig elbolyongott a domboldalakon, a búzaföldek között, vagy a szőlőlugasokban; mióta felgyógyult, rákapott a lovaglásra; megerőltető vágatások után félholtra fáradva feküdt le és az eszméletlenség határán álomba merült. Alvása mégis nyugtalan és felszínes volt; gyakran látta Stefferl, sőt néha hallotta a hangját, a sarkantyúja pengését, a lova dobogását; ilyenkor kiugrott az ágyból, az ablakhoz rohant és szívszorongva figyelt: várta, hogy egyszer csak kinyílik az ajtó. Oly erősen várta, hogy sokszor ki is nyílt. A szél besüvöltött és eloltotta a gyertyát. De azért nem lett sötét, sőt valami földöntúli világosság gyúlt ki s ebben a titokzatos fényben megjelent Stefferl. Aztán az érzéki szerelem vad jelenei következtek, amelyekből csuromvizesen, szívdobogva, holtrafáradva ébredt fel és teste még akkor is görcsökben vonaglott. Máskor ijesztő álmai voltak. Találkozott vele meredek hegyi úton, folyóparton, szépen gondozott sétány fái alatt, vagy piszkos külvárosban, amelyben lassan ráismert a Salzgries sikátoraira. Találkozott vele ismeretlen tájakon, titokzatos városokban, csodálatos ódon épületek romjainál, Nápoly napfényes utcáin, a tengerparton, félelmetes hegyi utakon, jobbról égigérő sziklafal, balról szédítő szakadék a tenger felé. Volt vele valószínűtlenül magas épületek között, lagúnákon, alagutakban, éjjeli tivornyahelyeken, templomok boltívei alatt, aminőket a valóságban sohasem látott. Volt vele Írországból is, Tipperaryban, smaragdszínű gyepen, sövényvel körülkerített várudivarokon, renaissance-kastélyok fegyvertermeiben, lóversenyterén Newmarketben, ahol a valóságban sohasem járt. És ezeken a helyeken Stefferl beszélgetés közben csak úgy közönyösen odavetette, hogy ma este X. vagy Y. hercegnőhöz megy, tegnap együtt hált a lovásza feleségével, Bigottini, a prímaballerina két hónapig volt a szeretője, Bagration hercegnét áldott állapotba hozta és valami gyalázatos betegséget kapott egy kurtizántól, akit a szép magyar báró házában részegen megölelt... Ezeket úgy mondta Stefferl, mintha a világ legtermésze-

tescbb és legártatlanabb dolgai volnának, ő pedig két napig fej görcsök és szívdobogás közepette gyötrődött az álom után.

Az utóbbi időben már csaknem kettős életet élt. Egyet a tökéletes ébrenlét alatt, férje és kisfia szolgálá' fában, fáradtan és remegve annak a másik életnek elő' érzetében, mely éjszaka elkövetkezik. De hiába vett jeges fürdőket és álomporokat, ahogy ágyba feküdt — sőt néha délutáni szendergése közben, végül az est' homályban, fizikailag éber állapotban is — könyörtelesen fellépett a rémlátások és érzékcsalódások állapota. Ilyenkor néha úgy érezte, hogy Stefferl a szomszéd szó* bábán van és várja, hogy Pál lefeküdjék, a ház elcsen« desedjék és sötétbe merüljön az egész kastély. Aztán halkán belép hozzá és leül az ágya szélére. Máskor látta őt durva, korhely barátai között, akik kifosztották vagy gyalázatosan inzultálták. Látta párbajban, amint megsebesül és halotthalványan a földre zuhan. Látta holtan is, kezét összekulcsolva, lecsukott szemmel, viaszárgán.

Többször elhatározta, hogy mindent őszintén megmond Pálnak s aztán elmegy, felkeresi Stefferlt és megkérdezi tőle, akarja-e őt, lehetségesnek tartja-e, hogy egymásé legyenek, van-e kedve elmenni Irlandba s ott, a Clainwilliamek ősi földjén elbújni vele. És ha nem akar? Akkor öngyilkos lesz.

Levelet írt Stefferlnek, de anélkül, hogy megtudta volna mondani az okát, elfojtott magában minden nyíltságot és őszinteséget. Rendületlenül hitte, hogy Stefferl így is megérti, amit mondani akart. Valami csodát várt, amely tisztázza ezt a tébolyító, bizonytalanságot. Kezdett hinni a csodákban és a természetfölötti dolgok lehetőségében. Eszébe jutott, hogy a kongresszus előtt Bécsben nagy port vert fel egy Mesmer nevű ember cső· dálóatos gyógyításmódja, sőt maga is látta, hogy csoportosan jönnek hozzá a betegek, körülállják a vízzel és mágneses erővel telt edényt és meggyógyulnak. Elhatározta, hogy kigyógyíttatja magát álomlátásaiból, éjszakai extázisaiból, erotikus görcseiből, szóval szerelméből. Aztán észrevette, hogy a nap és a hold állása, a csillagok konjunktúrája, a hold változása iránt rend-

kívül fogékony — új hold alkalmával duzzadóan erősek, szépnek, optimistának érzi magát s ahogy a hold felényire fogy, vagy kiflivé keskenyedik, ekként hanyatlak az ő ereje, önbizalma és reménysége is. Viharos időben Stefferlt hűtlennek, derült, csillagvilágos éjszákán szerelmesnek látja. Észrevette, hogy megtudja mondani, holnap szél lesz-e vagy eső, kisüt-e a nap vagy elborul, meg tudja jósolni nemcsak az időjárást, de azt is, hogy bikaborjút ellik-e a tehén, vagy üszőt.

Lassanként másról és magáról is el tudott hinni minden csodát. Megérezte, amikor Stefferl beteg volt az olasz háborúban, pontosan megmondta, mikor indult el Bécsből, Párizsból, mikor szállt visszafelé hajóra Londonban és a levelek később mindent igazoltak. Sokszor látta Beethovent és tisztán hallotta a hetedik szimfóniát. Olyan csodálatos volt az élete, hogy már semmiféle csodát nem tartott hihetetlennek. Sógorasszonya, a szellemes Zsófi grófnő meg is mondta róla, hogy a tizenhatodik században boszorkány, a tizenhetedikben alchimista, a tizennyolcadikban valamelyik szabadkőműves páholy tagja lett volna, — nem csoda, hogy most hisz a magnetizmusban.

Csakugyan mindenben hitt, csak a kézzelfogható valóságban nem. Nem hiszi, hogy őt isteni és emberi törvények örökre elválasztják Stefferltől és a boldogságtól. De biztosra veszi, hogy akkor fog meghalni, amikor egyszer elhiszi, hogy Stefferl meg akar nőszülni. Nos, akkor egy hónapon belül, a hold fogyásával az ő élete is elfogy.

Pál gyakran vitte barátaihoz és rokonaihoz Horpácsra, Pinkafőre, Ürménybe, Kismartonba, Esterházára, sőt Pestre és Bécsbe is, de valami ördögös ügyességgel mindenhol olyankor, amikor Stefferl máshol járt. Karolina nem mert panaszkodni, még kérdezősködni sem mert sógoráról. De ez a szigorú következetesség — még ha nem is beszéltek róla — fagyos közönyt, majd később csendes, de engesztelhetetlen gyűlöletet támasztott a házastársak közt. Ha egymás szemébe néztek, némán is erről vitatkoztak. Ha idegen emberek kiejtették István gróf nevét, elpirultak vagy

elsápadtak és másra terelték a beszélgetést. Az apáti Széchenyiek nagyon boldogtalan emberek — állapították meg azok is, akik csak futólag érintkeztek velük és sohasem hallottak Karolina tragédiájáról.

Ez volt Karolina élete Apátiban. Mozdulatlan kép, mint a Holttenger tükre.

Annál viharosabban hullámozott István gróf élete, amely Milánó, Tolentino, Párizs és London után most ismét Bécsben tobzódott és majdnem másfél esztendeig nem tudott lecsillapodni. István gróf Karolina elutazása után kihallgatáson jelentkezett Schwarzenberg hercegnél, majd Károly főhercegnél, de az előszobában másfél óra hosszat váraкоztatták, amire meggyűlölte a katonaságot, a Habsburg-házat, a közszolgálatot és a helyett, hogy előléptetését szorgalmazta volna, ismét egyévi szabadságot kért. Feltette magában, hogy visszavonul a magánéletbe. Eszébe jutottak az angol kastélyok, mindegyik egy külön kis világ, amely a maga kényelmes és okos berendezésével, egészséges fényűzésével, egyetlen ember vagy család számára biztosítja a földi élet boldogságát. Levelet levél után írt tehát jószágigazgatójának, hogy a cenki kastélyt tegye minél lakályosabbá, a legdivatosabb bécsi építésszel terveket készíttetett — gázvilágítással, egészségügyi berendezésekkel, könyvtárral, fürdőszobákkal, antik olasz bútorokkal, szobrokkal, képekkel, valóságos kis múzeum, üdülőhely, gyógyintézet, falusi úrnak való földi paradicsom, roppant kert angol módra, pázsitok, filaglorietták, csobogó patakok, hidak, barlangok, Ezer-egyéjszaka és Szemirámisz függőkertjei, majorság egzotikus állatokkal, pompás istállókkal, versenylovak, vadászparipák, kutyafalkák számára! — nos, hát ő megmutatja, hogy miképpen kell élnie egy testben és lélekben finom, egészséges és tevékeny magyar főnemnek. Liebenberg, Liebenberg, ne sajnálja a pénzt, hadd dolgozzanak a parasztok, ki kell belőlük az utolsó csepp zsírt is sajtolni, hogy minél több pénzt izzadjanak, bele kell bocsátkozni új vállalkozásokba, hajókat kell építeni, fát és sót szállítani a Dráván, gépeket kell venni, meg kell azt a zsírában fuldokló lusta magyar

ugart szántani, hogy ontsa a gabonát ohó, nemcsak búzát kell ám termelni, hanem jó fekete komlót, rizst és gyümölcsöt is, meg kell honosítani a selyemtermelést, utakat kell vágni, ki kell szárítani a Fertő-tavát, a Badacsonyba borpincéket vájni s üveggyárat építeni, hogy palackozni lehessen a borokat, ki kell vágni a felesleges erdőt, épület-, bútor- és szerszámfa számára gőzfűrészt, asztalos- és hordógyárat kell berendezni... nem pedig főhercegek és tábornagyok előszobáiban lopni a napot, vagy léha szerelmi kalandokkal gyengíteni a férfiúi erőt. ..

Két hétig gyönyörködött ezekben a délibabokban s akkor egyszerre megállapította, hogy melanchólikus, spleenes és nem való semmiféle férfias munkára. Be nem is érdemes azzal kínoznia magát. Egyetlen okos dolog jól kiélvezni mindazt a gyönyörűséget, amit az asszonyok, a pezsgógyárok és a francia szakácsok nyújtanak. Tehát két hétig folytonosan ivott, szeretkezett és Lichnovszky Eduard, Lichtenstein Vince herceg, Batthyány János gróf és Esterházy Pál herceg nem győzték dicsérni francia szakácsának művészetét. A harmadik héten összebarátkozott Stewart lord angol követtel és idősebb Hunyady József gróffal és nyomban kedvet kapott, hogy a monarchiában meghonosítsa az angol lóversenyeket. A ló! Mindenesetre érdekesebb lóval foglalkozni, mint ostoba, romlott, hűtellen és minden nemes erőfeszítésre képtelen emberekkel. Hunyady Józsefnek pompás ménese van, lord Stewart remekül ért a lóidomításhoz és a versenyek rendezéséhez. Osztrákok és magyarok pedig mindehhez nem értenek semmit. Hallja ugyan, hogy Erdélyben néhány főúrnak szép ménese van, egyszer, ha kedve és ideje lesz hozzá, meg is fogja nézni azt a hegyes-völgyes furcsa kis országot, mert, őszintén szólva, nem sok hitelt ad a Wesselényiekről, Bethlenekről és Bánffyakról szóló mendemondáknak.

Ettől kezdve éjjel-nappal lovakról szóló könyveket olvasott, tanulmányozta az angol versenyeket, trénerekkel és zsokékkal tárgyalt, megtanulta az angol stílusú lovaglást és addig izgatta Hunyady József gróf fantá-

ziáját, míg az rászánta magát, hogy Semmering határában lóversenyt rendez. A verseny pompásan sikerült, Hnnyady grófnak kedve támadt, hogy azt saját birtokán, a nyitramegyei Ürmény mellett levő Keszi-pusztán is megismételje. Ezen a versenyen neki már tizenhárom lova futott, háromezer néző jelenlétében, sőt a nyitramegyei Holics községben rendezett lóversenyen, amelyen az ő angol zsokéja nyerte az első díjat, már a császár is megjelent.

Holicson azonban olyan dolog történt, amely újra felzaklatta lelkét és megbontotta amúgyis kusza idegrendszerét. A versenyen megjelent Karolina és elragadó bájjal üdvözölte, amikor lova megnyerte a verseny első díját. Néhány szó volt az egész, de Karolina sötét szemeiből megint kilobbant az a titokzatos kék láng, amely annyiszor elállította a szíve dobogását. A futtatás után István gróf egész éjjel ivott és dőzsölt s hajnalbap már érezte, hogy lázban ég a teste. Négy napig feküdt a holicsi kastélyban, de amilyen hirtelen megbetegedett, éppoly hamarosan meg is gyógyult, visszavitette magát Bécsbe, onnan pedig Pál bátyjával együtt elutazott Angliába, telivér lovak vásárlására.

Angliában nem volt maradása. Megvásárolta a lovakat, aztán Frankfurton és Franciaországon keresztül hazasietett, megrakodva rajnai, madeirai borokkal és különféle pezsgőkkel, bútorokkal, szőnyegekkel és képekkel, pipákkal, szivarokkal, ékszerekkel, mindenféle méregdrága és haszontalan lim-lommal, amelyek minden pénzét és hiteit felemésztették. Titokban rajtakapta magát, hogy mindez ugyancsak Karolináért történik, őt akarja elkápráztatni a cenki kastélyban olyan berendezéssel, amelyet még Rasumovszky herceg palotájában sem lehet látni.

Amikor hazaért, mindezt megbánta. Rájött, hogy nem való neki sem a katonaság, sem a gazdálkodás, sem a lótenyésztés, sem a közélet, sem a politika. Az egyetlen, amire képességet és kedvet érez, az az irodalom.

Bezárkózott tehát újra szobájába s megpróbálta, vájjon tudna-e verset vagy regényt írni. A vers és regény nem sikerült, abba is hagyta, e helyett kiolvasta

apja és nővérei valamennyi könyvét és volt anyyi haszna ebből az olvasási dühből, hogy bepillantott az eszmék és érzelmek egy roppant világába, amelyben minden olyan volt, amilyennek lennie kellene. Rájött, hogy semmi sincs jól úgy, ahogy van, de mindent szebbé lehetne tenni, .regényhősök s a világtörténelemben szereplő nagy emberek példája szerint. Megállapította, hogy mégis érdemes élni, de csak a szépségek és szenvedélyek legmagasabb régióiban, ott, ahol az embernek már minden szabad: még Karolina után is szabad a kezét kinyújtania. De nem tudja, hogy Karolina hol van. Nincs Bécsben, nincs Apátiban sem, ez a rejtély napról-napra jobban idegesítette. Most már az emberi élet titkaiból semmire egyébre nem volt kíváncsi, csak arra, hogy hol van Karolina.

VIII.

Jó ügetőkkel mindössze két óra járásnyira van a császárvárostól Baden, a bécsi erdő délkeleti kiágazásai közt, szép zöld dombok lejtőjén, amelyre romok, omladozó tornyok és óriás Wellington-fenyőfák néznek alá. A völgyben kénes gyógyforrások vannak, amelyek mindenre jók: ivásra, fürdésre, gyomorhaj, hurut, tüdő vész, reuma, köszvény és főképpen a nyári hónapok unalma ellen, amelytől annyira irtóztak Bécs arisztokratái. Az idén júniusban különösen hangos és sűrű volt' itt a nagyvilági élet. Az ódon városka lakói, akik szőlődombjaikon jámbor szorgalommal farigcsálják kegyszereiket és cseresznyefa-pipaszáraikat, nap-nap után hajnalig tartó nyári dáridók tanúi voltak, amelyekben angol, francia, orosz és német nagyurak üdítették fel téli dáridókban elernyedte idegeiket. Most Rasumovszky herceget búcsúztatják, a hatvanötéves, beteg és kegyvesztett orosz diplomatát, aki huszonhatéves feleségével kénytelen lesz visszamenni hideg és rég elfelejtett hazájába. A Lichnovszkyak, Windischgratzek, Wallmodenok, Orloffok, Reuss hercegek és Széchenyiek teljes mértékben átérezték ennek a tra-

gédiának egész szörnyűségét. Szegény Rasumovszky! Milyen gyönyörűen költötte el a tíz-, vagy Isten-tudjánhánymillió rubel évi jövedelmét Bécsben, Párizsban,, Münchenben, Nápolyban és Európa minden részében, kivéve Oroszországot; ő volt a legfinomabb mecénás, a legbökezűbb szerető, a legrajongóbb műgyűjtő, a le-pazarabb vendéglátó és ő volt Napóleonnak legelkeseredettebb ellensége. Mindezek az érdemei nem voltak elegendők ahhoz, hogy Sándor cár elengedje neki azt a potom egymilliót, amellyel tartozott neki; a császárok csak azokat az adósságokat szokták elengedni, amelyekkel ők tartoznak alattvalóiknak. Pedig a cár nem egy kellemes percet töltött Kirillovics András herceg Landstrasse-i palotájában, amelyben még a mellék-helyiségek is valóságos műremekek voltak, márvány-, alabástrom- és elefántcsont-, mahagóni és paliszanderburkolatú kis kabinettek, rejtett fűtőkészülékkel, zenélőszerkezettel, erotikus képekkel és szobrokkal, kristálycsillárokkal, domborműves bronz és vertezüst e[^]nyekkel, rózsavizet és francia illatszert permetező készülékekkel és kis könyvtárral a helyzethez való tartalommal, amelyből egy-egy fejezet végigoi vasasa éppen annyi időt vett igénybe, mint amennyit az ember ilyen intim kis fülkében tölteni szokott. Ezek mindenkiben az elragadtatás és bámulat érzését keltették, csak a fiatal és különc Széchenyi István grófnak nem tetszettek, aki úgy vélte, hogy az Angliában használt vízöblítéses water-closetek mégis többet érnek. A herceg most kénytelen Pétervárra menni, hogy birtokai felét eladja és annak árán valahogy kibékítse felséges hitelezőjét.

A badeni Rasumovszky-villának, amelybe a herceg fiatal felesége, Thürheim Konstantine grófnő révén, majdnem az egész Lichnovszky-család beköltözködött, két nevezetes vendége volt a rokonságon kívül. Az egyik az öreg Wallmoden tábornok, a nagy nőhódító, a másik pedig Lawrence, a híres angol festő, akit IV. György régensherceg azért küldött Bécsbe, hogy a császári család tagjait és a Szent Szövetség nagy férfiaiit ecsetjével megörökítse. Wallmoden tábornok

II. György angol király egy hosszantartó szerelmének elismert gyümölcse volt és így, mint királyi vérből származó lovag, a bécsi asszonyok szíve fölött szuverén szeszélyel uralkodott; Lawrence pedig nagyon szép ember volt és példátlanul értett a szerelem művészetéhez — mind a kettő angol, tehát az idén, a kongresszus óta unatkozó égi, pokoli, kacér, titokzatos és közönséges bécsi szépségek között kitört az anglománja.

Lichnovszky Christiane hercegasszony most Rasumovszky herceg fiatal feleségét örizte a szerelemre éhes férfiak falánkságától. Meg is jegyezte egyszer, Schwarzenberg herceg tábornaggal való bizalmas beszélgetés közben.

— Kellemetlen érzéseim annak a levegőnek különbözőségéből keletkeznek, amelyeket lelkem az ifjúkorban szítt magába és amelyeket most kell belélekzenem. Erényekhez, minden szentség tiszteletéhez és minden gonoszság utálatához szokott lelkem most a bűn lehelletétől elsatnyulva majdnem elfullad a szabadelvűség köpenye alatt lappangó erkölcstelenség atmoszférájában. Becsületes kedélyemnek föl kell háborodnia, ha hallom, hogy még a jó emberek is megbocsátják a bűnt és az erényen csúfolodnak. Vagy tán nincsen jogom megbotráncolni, amikor azt látom, hogy--bizonyos egyének a hitvesi hűséget követő férjet kigúnyolják, de azt viszont szigorúan elítélik, aki kacér nejének megtiltja, hogy becsületével játékot üzzön?

A herceg ijedten bólongatott és megkérdezte, hogy nem arról a javíthatatlan Széchenyi István kapitányról van-e megint szó, aki szerelmi kalandjával egyszer már oly nagy gondot szerzett neki.

A hercegasszony arca elsötétült.

— Nem. Az a fickó most nem mer a társaságomban mutatkozni. Gondom volt rá, hogy mindenki tudomást szerezzen arról, mily veszedelem fenyegeti feleségét, leánygyermekait, sőt — akármily hihetetlenül hangzik is, kedves barátom — még női cselédségét is, ha ez az erkölcstelen léhűtő beteszi házába a lábát.

— A cselédséget is? — kérdezte a herceg elborzadva.

A hercegasszony ég felé emelte a tekintetét.

— Nem kenyerem, hogy ilyen útszéli és tisztátalan dolgokról beszéljek, drága tábornagyom, de mégis... az ön kedvéért megteszem, mert látom, hogy járatlan ezen a süppedékes erkölcsi talajon.

— Ah, bizony ...

— Legalább ön mindig olyannak mutatta magát — tette hozzá a hercegnő, mintha félne, hogy egyszer még a tábornagról is kiderül valami erkölcstelenség s akkor ő szégyelni fogja, hogy tévedett a hadvezér jellemének megítélésében. A férfiakban sohasem lehet bízni, tehát Schwarzenberg hercegnek is csak feltételesen adta meg az erényrőzsát.

— A cselédséget is? — hebegte a herceg hitetlen fejszóválással. — Honnan tudja ezt a hercegasszony?

— Magától a kapitány nővérétől; Batthyány Miklósné, Széchenyi Franciska maga mesélte, — és képzelje, barátom, nevetve mesélte a boldogtalan! — hogy amikor Stefferl meglátogatja Őt a pinkafői kastélyban, a grófnő kénytelen minden harminc, — nem, azt hiszem negyvenet mondott! — tehát minden negyven éven alul levő nőszemélyt elzárni előle, mert...

— Mert? — kérdezte mohón a tábornagy és homlokán az erek kidagadtak.

A hercegnő elpirult.

— Mert az előtt az asszonyfaló előtt senki sem érezheti magát biztonságban.

— Rettenetes! — dörmögte a tábornagy és maga elé képzelte azt a zabolátlan és telhetetlen Pánt, aki elől a pinkafői kastély nimfái és najádjai sikoltozva menekülnek a padlásszobákba. És a tábornagy halántékán az erek még jobban kidagadtak.

A hercegasszony félt, hogy Schwarzenbergre túlságosan mély hatást tesz a borzalmas erkölcstelenség leírása. Összerántotta szemöldökét és szigorú, hideg hangján kijelentette.

— Ő nincs itt és nem is lehet itt, de példája, úgylátszik, már megrontotta legderekből férfiaink erkölceit is.

— Ah, lehetséges ez?

— Itt van például az a Windischgraetz Alfréd.

— Lehetetlen! Hisz nemrég házasodott!

— És milyen angyalian jó és hűséges felesége van!

— A herceg komoly, tanult fő, kemény katona, a császár sokat vár tőle.

— De — vágott közbe lesújtó tekintettel a hercege-asszony — elhanyagolja a feleségét és nevelt leányom, Thürheim Lulu grófnő körül legyeskedik.

— Hihetetlen!

— De esküszöm, rossz helyen kísérlétezik! Luluért tűzbe teszem a kezemet. Egyáltalán, a nők erény dolgában magasan fölötte állanak a férfiaknak. A romlott nők száma úgy aránylik a romlott férfiakhoz, mint tíz a százhoz.

A herceg csodálkozva és ijedten mondogatta magában: tíz a százhoz ... tíz a százhoz ... és megint sokáig és mélyen elábrándozott. Aztán hirtelen felkapta a fejét. .

— Azt mondja, hercegeasszony, hogy tíz a százhoz?

— Úgy van a százhoz.

— De kérem, itt valami hiba van a számításban. Én ugyan szerelmi dolgokban járatlan vén katona vagyok, de mégis úgy képelem, hogy a szerelemben mindig egy férfiú és egy nő szükséges ahhoz, hogy történjék valami... — vágta ki diadalmasan a tábornagy, aki ezen a felfedezésen annyira felbátorodott, hogy egyetlen tréfálkozással hozzátette: — kivéve a boldogult Bourbon Karolina szicíliai királynét, aki lady Hamiltonba volt belebolondulva.

A hercegnő szeme villámokat szórt a frivol tábornagyra.

— Herceg, ön félrebeszél. Már önt is megmételezte a Széchenyi-Wallmoden-féle erkölcsi kalózok eszejárása.

A tábornagy megrökönyödött és megkezdte a visszavonulást.

— Bocsánat, hercegnő, csak arra voltam bátor rámutatni, hogy ha egy férfi szerelmi kihágást követ

el, ahhoz rendszerint egy hölgy is szükséges, tehát egy az egyhez, ha ugyan nem téved egy ily magamfajta otromba vén harcos. Egy férfihoz egy nő, vagyis tíz a tízhez, ha nem csal a matematika . . .

— Mit akar ezzel mondani főméltóságod? — kérdezte hidegen a hercegasszony.

— Azt, hogy éppen annyi erkölcstelen asszony van a világon . . .

A hercegnő közbevágott.

— Ne folytassa, boldogtalan ember! Ne tegye magát nevetségessé! Álljon meg és kérjen bocsánatot a női nemtől.

A tábornagy nem hagyta magát.

— Dehát azt mondják, kedves Christiane hercegné, hogy ... izé . . . azt akarom mondani, hogy minden férfi megtalálja a nőt, aki. . . mondhatnám... büntárs . . . azaz — tört ki izzadó homlokát törölgetve és kimerülve a szavak keresgélésében — hogyan gondolja hercegasszony, kivel követik el hát a férfiak a szóbanforgó gyalázatosságot?

A hercegné gúnyosan mosolygott.

— Ebből a kérdésből is látom, kedves tábornagyom, hogy ön romlatlan, tisztalelkű ember. Megbocsátok tehát és válaszolok. Ön elfelejti, hogy minden romlott asszony legalább tíz férfinak áll rendelkezésére. Mert jegyezze meg magának, barátom, olyan asszony sok van, aki soha senkivel sem csalta meg az urát; de olyan asszony, aki, ha elkezdte, az elsőnél megállott volna, olyan még nem volt a földkerekségen. Akarja, hogy megbizonyítsam? Nevezzen meg nekem hölgyeink közül valakit, aki hűtlen az urához. Nos, csak bátran mondja ki a nevét. Nem tud egyet sem? Kár. Mert akárkiről volna is szó, én megbizonyítom, hogy legalább tíz férfi kezén ment már keresztül, vagy, ha erre még nem volt ideje, keresztülmegy a jövőben.

— Lehetetlen! — hökkent meg a tábornagy és egész a füléig elvörösödött. Mondjon egy ilyent, hercegasszony.

— Vegyük például Sagan Wilhelmina kurlandi hercegnőt.

A tábornagy megbotránkozva csóválta a fejét.

— Sagan hercegnő épp most váltott jegyet az ifjú Reuss herceg ő fenségével.

— Már vége a komédiának — sikoltotta szinte gyermekes örömmel Christiane hercegasszony.

— Ugyan?

— A kurlandi Armida ezúttal megjárta. Tudja, mi történt? Az idősb Reuss hercegnek, aki hetven éves, de még mindig erkölcsös világfi, a minap azt a tanácsot adtam, hogy rendelje magához szerelmében elvakult öccsét, a trónörököszt és mondja neki a következőket: nézd, én most elküldöm ezt az ékszert (ötezer forintot ér mindössze) a te menyasszonyodhoz, aki engem nem látott soha életemben és iderendelem magamhoz pásztorórára.

— Lehetetlen — hördült fel a tábornagy és majdnem hanyatt esett meglepetésében. — Az öreg herceg csakugyan megtette?

— Meg.

— S a kurlandi hercegnő megjelent?

— Meg.

— És?

— És a fiatal vőlegény a szoba rejtett sarkából végignézte őket.

A tábornagy levegő után kapkodott.

— Hát ez is lehetséges? — hörögte megkékült arccal és köszönés nélkül elrohant.

A hercegnő felbiggyesztette vékony, vértelen ajkát és megvetőleg nézett a lihegve szaladó, pohos ember után. .

— Vagy úgy? Hát ő is? És éppen azzal a kurlandi bestiával?

Mély és gyógyíthatatlan sebet kapott, de hálát adott az Istennek, hogy Schwarzenberg Károly herceg tábornagyot is sikerült a lelke fenekéig kiismernie.

A társaság víg napokat töltött a kies fürdőhelyen. Mintha egy leánynevelő intézet pajkos növendékei özönlöttek volna el Badent, mindennapra ren-

dezték kirándulást, hol a Helena-völgybe, amelyet Rauheneck és Scharfeneck regényes romjai koronáznak, hol Krainerhüttébe, Heiligenkreuzba vagy az árnyas Klausen-Leopoldsdorfba, amelynek olyan idillikus ligetei vannak, mint amilyenek csak Salyatore Rosa tájképein láthatók. És a társaság valóságos árkádiai idilleket rendezett a ligetek bokrai s az égig meredő ősfák alatt, patakok és tavacskák partján. Együgyű kis társasjátékokat játszottak, fogócskákat és szembekötösdit s a Blinde Kuh és Lebende Oharader ártatlan pajkosságai közepette nagyokat sikongatva, négykézláb mászkáltak a smaragdzöld pázsiton. A nők könnyedén voltak öltözve, mint az árkádiai pásztorlánykák, akik még nem ismerték az alsószoknya és nadrág' barbár északi divatját. Északon nem játszanak fogócskát és nem járnak négykézláb a nyakig begombolt ruhájú és lovon nyargalászó harcias Walkürök — mint Wallmoden gróf, II. György király törvénytelen unokája megjegyezte..., ...

A társaság lelke pedig egy csodaszép asszony volt, Saurau Zenó gróf felesége, Hunyady Gabriella grófnő. Lawrence, az angol királyi festőakadémia elnöke becsületszavára állította, hogy Keletindiát, sőt az amerikai, afrikai és ausztráliai gyarmatokat is beleértve, az egész brit birodalomban nem látott hozzáfogható tökéletes szépséget. Vele senki sem versengetett a badeni társaságban, még a fiatalságában elragadóan üde és kívánatos ír lady, O'Meade Selina sem, aki nevelőanyjával, Lichnoyszky hercegnével szintén ott volt a társaságban.

Néhány napja azonban új vendég érkezett Rasumovszkyékhoz, aki ugyancsak veszedelmes versenytársává válhatott volna a két badeni szépségnek, ha nem lett volna annyira hideg és visszautasító.. A férfiak mégis körülrajongták és az asszonyok mégis féltékenykedtek a szomorúszemű, fáradt és titokzatos hölgyre.

— Ki ez a túlvilág! jelenség? — kérdezte a huszonkét éves Orloff gróf, a cár udvarmesterének szőkefürtű, arkangyalszépségű fia, akiben éppen annyi

Romanov-vér csörgedezett, mint amennyi angol királyi vércsepp Wallmodenben.

— Ez Széchenyi Pál grófné, a kis lady Selina nővére — felelt az öreg Rasumovszky, aki a Gabriella—Karolina-versenyben a maga kifinomult művészi ízlésével Karolina mellett tört pálcát.

— Hol van az ura?

— Magyarországi birtokán. Ritkán van együtt a feleségével.

— Elhanyagolt?

— Két oldalról is az.

— Ah, most már értem — szaladt ki a fiatal és e lkényeztetett orosz gróf száján, aki ebben a pillanatban eltökélte, hogy az egyik oldalról fennálló elhanyagoltatásért kárpótolni fogja.

. . . Karolina szelíd megadással tűrte a férfiak tolakodását. Egy kissé jól esett neki ez az elégtétel, amely mindig visszaadja a szerelmében csalódott vagy elhanyagolt asszonyok önbizalmát, de a társas kirándulásokban és a Helena-völgyi pásztorjátékokban nem vett részt, bármennyire ostromolták is, főleg a társaság nőtagjai. Tudta, hogy ez csak azért van, mert szerették volna, ha valami jóvátehetetlen kalandba belekergethetik. Az asszonyok néha 'azzal kívánják büntetni gyűlölt asszonytársaikat, ami után maguk is titkon a legmélyebb sóvárgással vágyakoznak, vagyis a szerelemmel; a különbség csak az, hogy ebből maguknak a boldogságot, ellenfelüknek pedig a fájdalmat és botrányt kívánják. Ezideig azonban még hiába volt minden erőlködés. Karolina nem látszott szerelmesnek, hacsak nem a régi szerelem mártírjának; sovány vigasz Lichnovszky hercegasszonynak, Gabriella grófnőnek és a Thürheim-nővéreknek. Keveset táncolt, korán visszavonult és hajnali sétákat tett a park kanyargós ösvényein francia társalkodónője kíséretében.

A fürdőhelyen megjelent egy furcsa és titokzatos idegen, aki orvosnak mutatta be magát Rasumovszky-éknál. Sötéthajú, ijesztőszemű, rengeteg orrú, keskeny, csukott, vértelén szájú, hallgatag ember. Amikor

a fiatal Orloff gróf a törekeny, hajlott, kissé ferde-vállú, sovány, támolygó járású jövevényt megpillantotta, hangosan felkiáltott.

— Nini, hiszen ez a bolygó zsidó!

A kis lady Selina felszisszent.

— Félek tőle.

De azért mindenki kíváncsi volt rá.

Johann Emanuel Veithnek hívták. Hamarosan kiderült, hogy a betegek gyógyításánál sokkal jobban ért ahhoz, miként lehet az egészséges embereket beteggé tenni. Első áldozata természetesen Karolina volt, aki ahelyett hogy élő bábszínházat vagy kínai árnyjátékokat, sakkot és whistet játszott volna, Veith doktor delejes szeánszára ment.

Beteges, vézna, melankóliás kis cselédleány volt a médium, akit hátborzongató előadásai alatt Leómnak hívtott a doktor. Leonie csakugyan akaratlan báb volt. Ha gazdája néhányszor végigsimította a leány homlokát és mellét, Leonie elaludt és minden izma olyan lágy és hajlékony lett, mint a viasz. Tagjait a mester a legfurcsább tartásba és arcán az izmok a legképtelenebb fintoiba igazította s e tartás és arckifejezés változatlanul megmaradt, ameddig az orvos akarta. Kifeszített karja nem hullt le, ha pedig ringó és forgó mozgásba hozta, ez a mozgás szakadatlanul folytatódott. . . Összekulcsolta Leonie kezét s arcára rajongó kifejezést parancsolt; a leány átszellemülten engedelmeskedett. Aztán megindította; Leonie felkelt a székről, lassan és ünnepélyesen néhány lépést tett előre, majd térdet hajtott, leborult, előre hajlott, fejét oldalt fordította és önkívületes kifejezéssel ég felé tekintett.

Karolina reszketni kezdett.

— Mit művel, doktor?

— Pszt. Ne zavarja az ájtatosságot!

Leonie pedig még mélyebbre hajlott és összekulcsolt kezét szája elé tartva, öt-hat lépést tett előre mennyei elragadtatással. Aztán újból letérdelt, félig nyitott szemet kissé felemelte és szétnyitotta vértelen ajkait.

— Szent ég, hiszen ez áldozik!

Az orvos maga is mély áhítatba merült.

— Az Úr Jézus legszentebb testét vette magához.

Betegét aztán felébresztette. A szegény kis leány semmire sem emlékezett, csak bárgyún és kimerültén maga elé nézett.

Karolina, ahogy magára maradt az orvossal, félénken megkérdezte.

— Velem is meg tudná cselekedni azt, amit ezzel a médiummal?

A doktor erősen ránézett és Karolina szédülni kezdett. Tagjaiban kellemes zibbadságot érzett s kezdett körülötte a világ elsüllyedni, Úgy érezte, hogy nyomban elveszti az eszméletét. Ettől megrémült és felsikoltott.

— Elég, elég! Nem akarom!

A mester alázatos és áhítatos hangon mentegette magát.

— A grófné még Leonienál is jobb médium volna.

Karolina szinte futva hagyta el az orvos szobáját. Otthon mindent elmondott a társaságnak. A férfiak hetyke és gúnyos mosollyal hallgatták, a nők képzeletét azonban évig korbácsolta az új izgalom.

— Mi is akarjuk látni azt az ördögös embert — kiabálták össze-vissza s attól kezdve Veith doktor rendelője mindig tele volt kíváncsiakkal.

Az asszonyok majdnem valamennyien megpróbálkoztak, hogy lehet-e őket magnetizálni, a férfiak egymás előtt restelték magukat, de a kis Orloff gróf, aki amúgy is tele volt szláv miszticizmussal, elszántan odalépett a doktor úr elé.

A kis gróf arca -néhány pillanat múlva rajongó kifejezést öltött és sápadt ajka remegni kezdett.

— Mit lát, gróf úr? — kérdezte a doktor túlvilág! hangon.

— A mennyországot — rebegette a gróf és letérdelt.

— Az Istent is?

— öt is, Krisztus és a Szentlélek között.

Az orvos szobájában, mint valami színelőadáson, félkörívben elhelyezett karosszékekben ültek Licb-

novszky hercegasszony, a fiatal Rasumovszkyné, Windischgraetz herceg felesége, a Thun grófnők, Karolina, Selina, Wallmoden gróf és Sir Thomas Lawrence. A lefüggönyözött ablakokon csak néhány keskeny fénycsík tört be a külvilágból. A hölgyek nehéz parfüm-illatába belcvegyült az orvosságok szaga és elhódította a jelenlevőket. Olyan csend volt, hogy a médium gyors lélekezése ijesztő zihálásnak hatott.

— Kit lát még a gróf?

— A szűz Istenanyát.

— írja le, milyen.

— Magas, karcsú, barnaarcú, szomorú . . .

Rasumovszky hercegnő odasúgta a szomszédjának.

— Mint a Kazáni Szűz . . .

Orloff gróf folytatta.

— Hollófekete a haja és sötétkék a szeme.

Karolina megrezsent. Csak neki kék a szeme és fekete a haja ... És rémülten hallotta már a saját nevét is.

— Olyan nagy szeme van, mint lady Karolinának.

A hallgatóság felszisszent.

— Folytassa, gróf úr — hangzott a magnetiseur parancsszava.

— Hét tor járja át a Szűzanya szívét... óh te égi szépség, Istenanya, bocsáss meg nekem ...

A szeánsznak abban a pillanatban végeszakadt. Az orvos felébresztette a médiumot, az orosz gróf csodálkozva és ijedten nézett szét maga körül. Elkényyszeredett mosollyal kérdezte.

— Talán valakit kompromittáltam? Kérem, nem kell mindent komolyan venni.

A társaság azonban nagyon is komolyan vette a kis gróf vallomását. Lichnovszky hercegasszony bizalmas családi körben kijelentette, hogv neki már régen feltűnt Karolina és Alexandrovics Konstantin viselkedése. Nagyon sokat járnak együtt a magnetiseurhöz.

Schwarzenberg herceg ebben nem talált semmi megbotránkoztatót.

— Kedves tábornagy, jobban tenné, ha kiutasítatná Ausztriából az effajta aljas sarlatánokat.

— Doktori diplomája van . . .

— Amelyet azonban arra használ, hogy ... — a hercegné ajkán megrekedt a szó, elpirult s aztán közel hajolt a tábornagy füléhez, — hogy találka-helyet rendezzen be könnyelmű párocskáknak . . .

A tábornagy elszörnyedt, mert észrevette, hogy a sutto-gást avatatlanok is meghallották.

— Hercegné, az ön éleslátása . . .

— Valóságos távolbalátás — súgta gúnyosan Sir Thomas Wallmoden gróf fülébe — magnetikus távolbalátás, hallucinatio és csillagjóslás. — De hangosan nem mert kifejezést adni véleményének.

Saurau Gabriella grófnő is súgott valamit Windischgraetz herceg feleségének.

— Tehát Karolinának viszonya van az orosz gróffal?

Gabriella arca kaján káröröme gyúlt, de aztán hirtelen átsuhant rajta egy sötét hullám: a féltékenység jele. Ügylátszik, nagyon mélyre ment lelkében az a kis játék, amely közte és Orloff gróf között Karolina megjelenésekor hirtelen félbeszakadt.

Windischgraetz hercegnő, aki jólelkű és tiszta fantáziájú asszony volt, megbotránkozott ezen a gyanúsításon.

— Tévedsz édesem, Karolina és Orloff között semmisen történt.

— De Christiane is azon a nézeten van — védekezett Gabriella grófnő.

— Ő gyűlöli az egész asszonyi nemet... borzasztó szenvedés lehet ez szegénynek ... de te, aki olyan fiatal és gyönyörű vagy . . .

— Én meg a férfinemet gyűlölöm, drága Ninikém!

— Még akkor sincs jogod Karolinát gyanúsítani. Karolina mértéken túl szenved.

— Ugyan? A temérdek hódítása miatt?

— Nem. Ő csak egyetlen embert szeretett életében.

— Az urát? — kérdezte gúnyosan Gabriella.

A hercegnő szomorúan csóválta a fejét.

— Mindegyikünkkel megtörténhetik, hogy az igazi szerelem elkésve jön s olyan valaki iránt, akivel szemben bűn ...

— És Orloff?

— Karolina nem tehet arról, hogy ez az éretlen kis kamasz belebolondult.

— És Wallmoden?

— Arról sem tehet.

— És Sir Thomas?

Windischgraetó hercegnő észrevette, hogy Gabriella lelkében tombol a szép asszonyok egyetemes és örök féltékenysége a világ összes szépasszonyaival szemben, a világ minden férfiúval kapcsolatban. Nem tudott ellenállni annak, a legjobb lelkek mélyén is meglapuló ösztönös váagnak, hogy egy apró tűszúrással megsebezze Gabriella hiúságát.

— Istenem — sóhajtott fel keresztényi megadással — bele kell nyugodnunk abba, hogy ezidőszerint nem tudjuk vele felvenni a versenyt.

Gabriella felszisszent, de nem tudott visszavágni, annyira elszorította torkát a megsértett hiúság. De ebben a pillanatban elhatározta, hogy elveszi Karolinától azt az egyetlent, akit szeret. És arca megint kigyúlt, gyönyörű mellét kifeszítette és derekát végigsimította. Ellenállhatatlan és megsemmisítő hatalmának tudatát e pillanatban egyszerre visszakarta.

Karolina másnap elhagyta Badent.

IX.

Hol van Karolina? Június végén — ezernyolcszáz-tizenhetet írtak akkor — ez a kérdés oly erővel rohanta meg István grófot, hogy nem bírta tovább. Badenba nyargalt, mert meghallotta, hogy Karolina ott van.

Amire odaért, Karolinát már elüldözte Lichnovszky hercegné embertelen gyűlölete és Gabriella nagyon is emberi féltékenysége. Nyomában csak a gazdátlan mendemondák iszapos árját s a szennyes fantázia kigőzölgéseit találta, amelyek Karolinát megint

bemocsolták. Gondolkodás nélkül hitelt adott minden rágalomnak. Együgyű és vak szenvedélyében odáig jutott, hogy már csak Pált sajnálta. Egynek érezte magát a megalázott férjjel és semmit sem kívánt annyira, mint hogy szegény bátyját ki tudja mentem neveltséges és piszkos helyzetéből.

Este vetkőződés közben keze a mellére tévedt, a vékony aranyláncon csüngő kis bőrtáskára, amelyben Karolina leveleit hordta magán, mint valami családi ereklyét, vagy a szerelem szent talizmánját. Égő dühvei tépte le nyakáról a láncot. Első pillanatban arra gondolt, hogy a leveleket elégeti. De ehhez mégsem volt elég bátorsága. Csak megmarkolászta, összegyúrte és gyűlölködve bezárta útitáskájába. Majd még meggondolja, hogy milyen sorsot szán ezeknek az álnok hazugságoknak. Ezzel mintha mindent lemetesztett volna magáról, ami Karolinából a leikéhez tapadt.

Egész éjjel kínos tépelődések közepette fetrengett ágyában, de hajnaltájra mintha kivilágosodott volna előtte minden. Megállapította, hogy eddigi élete tökéletes tévedés, öncsalás és ostobaság volt. A nápolyi karnevál, a harctéri hősködés, az aszkezis és tökéletesedés naiv rögeszméje, a munka és tanulási düh s kiváltképpen az utolsó két és fél esztendő, amelyet a jó és a rossz között való hánykolódásban töltött — minden csupa férfúhoz nem méltó érzelgősség volt. Szégyenli minden gondolatát, szeretné meg nem történné tenni minden lépését; legszívesebben letagadná egész hazug és természetellenes életét, amelyen barátai és rokonai bizonyára nagyokat kacagtak a háta mögött. Arca szégyentől ég, ha arra gondol, hogy az igazán erős és okos férfiak — egy Lichnovszky Károly herceg, még aggkori rokkantságában is, egy Windischgraetz Alfréd még fenséges együgyűségében is, egy Eduard a maga feneketlen romlottságában is és mindenekfölött egy Metternich herceg — óh, ezek mind milyen olympusi derűben és hatalomban élnek. Metternich Kelemen, az aztán az ember! De én? Beteg, ványadt, síró-rívó tacskozó vagyok, vagy inkább szentimentális

vénkisasszony. Majdnem mindig rosszul érzem magamat, tűrhetően ritkán és jól majdnem soha. Idegeim, szívem s agyvelőm annyira meg vannak támadva, hogy teljes szétbomlásukat előre látom. Álmaim olyan elevenek, hogy éber állapotomon is azok uralkodnak öntudatom felett; önkénytelen álmodozásokba merülök és számomra az álom és az ébrenlét határvonala minduntalan elmosódik. Időnek előtte megvénültem. Csak ügyvel-bajjal tudom együtt tartani gondolataimat, s minden új óra új hatást gyakorol érzéseimre és kedélyemre. Az éjjel gyakran gondoltam a halálra s ez a rémkép oly elevenen állott szemem előtt, hogy egész velőmben és minden csontjaimban megremegtem. Kezdem magamat megutálni. Nem tudom, miért vagyok a földön. Néha úgy érzem, hogy a szürke, mindennapi élet ellen egész lényem tiltakozik, de arra is képtelen vagyok, hogy belevessem magam a közéletbe. Miért? A magyar ügyek menete oly nyomorúságos, hogy ha tiszti rangomról lemondanék, nem volna más kilátásom, mint a börtön; ahol a királyt a hazától el kell választani s az egyiknek fáj, ami a másiknak használ, ott. . ott. . onnan én Kolumbiába megyek meghalni. Most, hála Isten, saját magamra végre rátaláltam. Olyan életet élek, mint az angol főurak nagyrésze, akiknek Hekuba az egész világ és falkavadászatban, ivásban, jó kövér ürühús élvezetében és izmos és sovány angol ladyk ölelésében tökéletesen kielégülnek. Ezt akarom megtanulni tőlük. Semmi közöm a csöcselékhez. Egyetlen elvem lesz: elvek nélkül élni, nem érzelegni, nem gondolkodni, nem adni semmit, de mindent elfogadni; semmit sem kérni, hanem mindent kikövetelni és kiverekedni; nem bánni meg semmit, csak elfelejteni. Egyedül lenni: ez a legnagyobb boldogság a földön.

Beszüntetem a naplóirás ostoba szokását. Lord Stewart vagy Davonshire hercege talán naplót vezet? Vagy Bagration, Sagan és Perigord hercegnők naplókát firkálnak? Istenemre, ezeknek a céda nőtényeknek is férfiasabb észjárásuk van, mint gróf Széchenyi István huszárkapitánynak. Mától fogva nem írok

naplót. Miért is írnék? Nem lesznek problémáim és nem lesznek terveim.

Ezzel azt hitte, hogy elintézte magában a Karolina-kérdést.

Jó kedvvel, duzzadó egészséggel dobta magát a badeni társaság önfeledt életébe. Észrevette, hogy a hölgyek között Saurau Zenóné, Hunyady Gabriella grófnő a legszebb. Látta ezt már Örményben a lóversenyen is, de akkor még szerelmes volt Karolinába. Most történik először, két és félesztendő óta, hogy valamely asszony önmagában és önmagáért tetszik neki. Milyen más, mennyivel függetlenebb és szebb így az élet I Oh, elpocsékolt két és félesztendő!

Gabriella csakugyan olyan asszony volt, akinek már pusztá jelenléte is boldoggá tette az embereket. Az orosz cár ördögi szépségnek nevezte, de ezzel nyilván nem. daemonikus jellegét akarta hangsúlyozni, hanem csak azt, hogy éppen olyan, mintha ezer jókedvű ördögöcske bujt volna beléje; ragyogott, mosolygott, csábított, megbízhatatlan és komolytalan kis csecsebecse volt, egyenesen arra való, hogy lényéből sugárzó életerejével a halottakat is feltámassza. István grófnak éppen ilyen asszonyra volt szüksége.

Gabriella pedig meg akarta mutatni, hogy nincs halandó ember,, aki ellen tudna állni az ő varázsának. A badeni Rasumovszky társaság minden férfitagja tegnap még Karolinába volt szerelmes, Gabriella tehát csak arra az egyetlenre pályázott, aki azt az asszonyt meg is tudta hódítani. Gabriella szemében e pillanatban Stefierl nemcsak Széchenyi István gróf huszárkapitányt jelentette, hanem Wallmodent, Lawrencet, Orloffot — főleg Orloff grófot I — s ezen felül minden férfiút, beleértve még az ünnepélyes, merev, csattogó hangú Windischgraetzet és a vizenyős tekintetű, pohos és halvérű Schwarzenberg tábornagyot is. Tehát Gabriella úgy fogadta őt, mint azt a végre-valahára megérkezett egyetlen férfiút, aki talán még ezeket a nyomorúságos badeni napokat is elviselhetővé tudja tenni. Tüntetőleg jókedvű volt mindenki társaságában, hogy az ő megjelenésére minden átmenet nélkül egyszerre

elboruljon és elégedetlennek mutatkozzék. A legfinomabb eszközökkel harcolt.

— Azt hiszem Stefferl, hogy maga a legboldogabb ember.

— Ugyan?

— Mert magának már csak elérhetetlen vágyai vannak.

István gróf értetlenül bámult.

— Hisz éppen e miatt vagyok boldogtalan.

— Ne bántsa az Istent. Az életben csak a vágyakozás ad boldogságot, nem pedig a beteljesülés.

— Kivéve a szerelemben, amely ...

— Abban is. Karolina csak magát szereti. Itt a férfiak örvöngtek érte s ő, amikor látta, hogy nem lesz nyugta tőlük, utálattal itt hagyta őket. Magáért tette.

István gróf elpirult. Szeretett volna leborulni ennyi tisztaság és önzetlenség előtt. Nem mert szerelmet vállalni Gabriellának, de egész éjjel nem húnyta le szemét. Másnap alig várta, hogy találkozzék vele. Az asszony kimerültén ült egy öblös kertiszékben.

— Kedves gróf, félek, hogy ma nagyon nyűgösnek fog találni. Meneküljön tőlem.

— De grófné ...

— Igen, igen, az éjjel nem tudtam aludni.

Hát ő sem? — dobogott meg István gróf szíve s alig tudta leplezni ujjongását. De mielőtt szólhatott volna, Gabriella folytatta.

— Megmondom, miért. Tegnap olyasmit mondtam Karolináról, amivel őt meggyanúsítottam.

— Mivel? — kérdezte István kissé kiábrándultán.

~ Hogy ő már beteljesítette a maga vágyait, Stefferl. Bocsássa meg nekem ezt a durvaságot. Én tudom, — jól értse meg — nem azt mondom, hogy séjtem, feltételezem róla, vagy úgy érzem, hanem azt mondom: tudom — hogy Karolina meghal magáért, de nem volt az urához hűtlen soha. Ezért beszéltem elérhetetlen vágyakról.

— És Orloff gróf? — szaladt ki István száján önkénytelenül.

Gabriella összeráncolta a homlokát.

— Kedves gróf, ön nem méltó Karolinára.

István gróf szívét a boldogság meleg hulláma borította el. Ennyi lovagiasságot férfiak között sem talált, pedig azok a szerelemben sokkal különbek az asszonyoknál.

Ettől fogva ő volt mélabús és ábrándozó, Gabriella pedig csapongóan vidám és játékos kis pajtás. Harmadnap meg is kérdezte.

— Maga szenved, kedves kapitányom?

— Szenvedek grófnő.

— Nem fogadna be a bizalmába?

— Éélek.

— ‘Tőlem? — kacagott gyermekes csodálkozással Gabriella. — Ha én mondanám ezt magának ...

— Csak nem? ... — hebegett Stefferl és elsáppadt.

— Én ... én igen ... én inkább félhetnék magától.

— Miért?

— A bozontos szemöldöke miatt — nevetett Gabriella. — Magának éppen olyan szemöldöke van, mint Veith doktornak, a magnetiseurnak. — Aztán hirtelen elkomolyodott. — Őszintén megvallva, én is szeretném magamat magnetizáltatni. De Veith doktort utálok. Maga még nem próbálta meg, hogy van-e deleges erő a tekintetében?

István gróf szíve hangosan dobogott.

— Vagy az érintésében — folytatta egyszerű, természetes hangon az asszony, de ebből a hangból annyi vérforraló érzékiség áradt, hogy a férfi majdnem elájult izgalmában.

— Nem tudom — hebegte gyáván és homlokán az erek kidagadtak. — Nem is akarom. Nem tudom, mit kezdenék a tudományommal.

— Igaza van Stefferl — mondta az asszony mély szomorúsággal. — Az életben csak az a szép, amit öntudatosan, tiszta fejjel, meggyőződéssel és Isten, ember előtt teljes felelősséggel meg merünk tenni. És vannak emberek, akik mindent megtehetnek.

István gróf úgy érezte, hogy ez az asszony máris tud mindent, ami mostanában az ő lelkét nyugtalanítja.

Előtte felesleges erőlködés volna titkolózni. Rajongva nézett Gabriella bársonyos szemébe.

— Grófnő, hamar kiderült, hogy én vagyok a médium és maga a magnétiseur.

— Szeretném.

— Megvallom, hogy a hatalmában vagyok.

Gabriella összecsapta habfehér kis kezét.

— Csakugyan! Máris félrebeszél. A hatalmamban van? Ez pompás. Végre valaki, aki fölött uralkodni tudok.

István gróf nem bírta tovább.

— Gabriella, én szeretem magát!

Az asszony felsikoltott és elfutott tőle. Hátra sem nézett. . .

* * *

Saurau Zenó gróf június végén diplomáciai kiküldetésben Milánóba utazott s magával vitte a feleségét ír. István gróf, bár szabadsága október elsejéig tartott, július közepén már bevonult az ezredéhez, amely Milánóban állomásozott. Grácon, Klagenfurton és Veronán át vezetett az útja. Ahogy Veronában a postakocsi bekarnyarodott a fogadó udvarába, az első asszony, akit megpillantott, Gabriella volt.

Az asszony, mint valami mennyei jelenés, kezével tapsolva és hangos kis sikongások között repült feléje. István gróf alig tudta türtőztetni magát, hogy karjába ne kapja és össze ne csókolja boldogságában.

— Hát maga grófnő, hogy kerül ide?

Gabriella örökké mosolygós, édes kis arca lángol* az örömtől.

— Hisz maga a telepátiában?

— Én a szerelemben hiszek — felelt rá István gróf elragadtatással.

— Én nem — felelt az asszony és a férfi ezt is kacérságnak vette.

A következő hónapok azonban megmutatták, hogy nem is akar tovább menni a kacérkodásnál. István gróf, mint az árnyék követte az asszonyt; szóban, levélben, némán és erőszakosan, követelődzve és rimázkodva

százszor is szerelmet vallott neki. Gabriella nem utasította vissza, nem menekült előle, nem ígért semmit és — ellentétben a legtöbb asszonnyal, akik meg nem tett ígéreteket egyszer csak minden képzeletet meghaladója g beteljesítenek — megmaradt az örök és elviselhetetlen kacérkodásnál.

István gróf most már maga sem tudta, hogy hányadán áll vele. Eleinte csakugyan rajongott érte, aztán arra a gyönyörűségre gondolt, amelyet a beteljesülés jelentene, végül már csak a kudarc izgatta és bosszút akart állni. Most már meg akarta alázni és feltette magában, hogy úgy bánik vele, mint lady Proctorral a nápolyi karnevál alatt, s mint annyi mással, akiket az első ölelkezés után szépszerével, vagy durva kíméletlenséggel eltaszított magától. Felbőszítette, hogy az a szépen kidolgozott életprogram, amelyet a pillanat örömeinek, a lelkiismeretlen és fölényes epikureizmusnak talapzatára épített fel azon abadeni álmatlan éjszakán, ily nyomorultul hajótörést szenved az első kísérletnél.

Gabriella egyszer csak hirtelen visszautazott Bécsbe. Indulása előtt néhány pillanatra egyedül maradtak. István gróf még egyszer, legeslegu tolj ára, szerencsét próbált.

— Megengedi-e, hogy hamarosan kövessem Bécsbe?

A grófnő tagadólag rázta a fejét. Aztán keményen a szemébe nézett.

— Szeretem az uramat, Stefferl.

Aznap este István gróf az Operában volt. Mellette egy tisztársának csinos kis felesége ült. Előadás alatt érezte, hogy az őrnagyné az ő kezét keresi. Csak úgy szokásból vagy udvariasságból beletemette tenyerébe a remegő kezecskét és megszorította; erre a mozdulatra azonban olyan izgalom fogta el, mintha csak Gabriella kezét szorongatná. Azt sem tudta, mi történik vele. Szeretett volna felkiáltani, hogy: íme, emberek, nézzetek rám, én felszabadultam Gabriella ígézete alól, ezt az asszonyt hevesebben kívánom, mint őt.

Egész este csendesén ujjongott magában. Hát mégis csak egyszerű magnetikus hatás volt az, amely Gabriellához vonzotta. A magnetiseur elment, a médium

felszabadult s fiatal, egészséges élnivágása nyomban jelentkezett, amikor visszanyerte függetlenségét. Ügylátszik, a szerelem is egyszerű fiziológiai folyamat, az idegek játéka, magnetikus állapot. . . ah, milyen szép lesz most élni szabadon, az olympusi istenek erkölcsi függetlenségében, akárcsak Metternich herceg.

— Szeretlek — súgta az őrnagyné fülébe és ebben a pillanatban őszintén érezte, amit mond.

— Félek — lihegte az asszony.

— Mitől?

— Hogy nem tudok ellenállni. . .

Tegnap ez a banalitás felbőszítette volna, ma boldoggá tette. Másnap titokban találkozott az őrnagynéval és majd elájult a karjában. A beteljesülés pillanatában azonban hirtelen olyan csömör és útálat fogta el, hogy majdnem felordított.

— Mi történt veled? — kérdezte rémülten az asszony.

— Azt hiszem, öngyilkos leszek. Meneküljön tőlem.

Az őrnagyné reszketve felöltözött és magára hagyta. Ő pedig leroskadt egy székbe és merően bámult a szemközt levő falra. Egy asszonyalak jelent meg előtte, aki szomorúan nézte.

Az asszony nem Gabriella volt, hanem Karolina . . .

X.

Nna. Lássuk csak. Szeptember huszonegyedikén leszek huszonhét éves. Más magamfajta ember ilyenkor legalább ezredes, szolgálattevő udvari kamarás vagy kancelláriai tanácsos, főispán, két gyermek apja, a Lipót-rend tulajdonosa, mondjuk ki őszintén, ennyire minden kártyás, részeges, de épkeztláb mágnás felvetődhetik a számléírán, ha néhány latin mondatot ki tud nyögdécselni és az apját nem akasztották fel felségsértés miatt. Ha azonban valakinek az apját gróf Széchényi Ferencnek hívják, akkor ... de mit is beszélék? — édesatyám nemrég szememre vetette, hogy az én koromban Metternich már nagykövet volt, a huszonnégy éves

Pitt Anglia miniszterelnöke, Pompejus, amikor első világtörténelmi háborúját megnyerte, annyi idős volt, mint te a lipcsei csatában, a huszonhatéves Turennet már Európa legnagyobb hadvezérének tartották. XII. Károly ugyancsak a te korodban szétszórta az orosz cár, a lengyel és a dán király, valamint a szász választófejedelem seregeit — és a huszonhatéves Széchenyi István gróf Milánóban asszonyok szoknyája után szaladgált. Rettenetesen szégyenlem magamat. Ütött a tizenkettedik órája annak, hogy gyökeresen kitépjem magamból a múltat, amely nem állott másból, mint hiúságok hiúságából és új életet kezdjek . . . vagy ezt már néhányszor megfogadtam?

Megfogadtam, vagy nem, annyi bizonyos, hogy megint zsákutcába jutottam, tehát vissza kell fordulnom és.. . nemcsak az utcából, de ki kell futnom ebből az egész városból, a földrajzi szélesség egy egész más fokán kell felütnöm sátorfámat. . . szóval el kell utaznom és legalább két esztendeig távol kell élnem . . . be kell járnom a világot. . . jaj, de borzasztóan bágyadt vagyok, ilyen szívdobogással akarok én világot utazó lenni? . . . Ha angol volnék, hivatalt vállalnék a távoli gyarmatokon ... ha szegény atyám nem volna olyan beteg, kimennék Amerikába. . . nem, olyan messze nem mehetek, de keletre is nagyon vágyom és szeretném látni azt a földet, amelyet az Üdvözítő lába érintett. . . Egyiptomot is ... de úgy mégsem megyek, mint valami zarándok, vagy keresztes lovag . . . nem, én a század gyermeke vagyok és látni, tanulni akarok... tehát bejárom a világot és tapasztalataimat Ausztria és Magyarország javára használom. Ügy gondolom, Ijogy nagy boldogság lehet országokat és népeket boldogítani, nem abban az illúzióban, mintha azok megérdemelnék és hálások lennének, csak a sajátmagunk jóérzése és kielégülése céljából. E nélkül az ember nagyon egyedül van és én félek az egyedüllétől. Csak otthon van egyedül az ember, idegenben soha. Idegenben minden ember testvérünk, minden asszony minket vár és ez megnyugtató; ha csak egyetlen asszony vár bennünket, az elviselhetetlenül nyugtalanító.

Ébren, félálomban, egyedül és társaságban, szünet nélkül erről tépelődött. Lord Stewart, meg az angol nagykövetség világot járt tanácsosai, titkárai, adlátusai és kurírjai körében mindjobban fellángolt a fantáziája messzefekvő -és rejtelmes világok felfedezése iránt.

Egészsége helyreállt, kissé megerősödött és naponta gyalogolt, tornázott, lovagolt, úszott, hogy meg-edződjék a nagy útra. Lord Stewarttal néha órák-hosszat boxolt. Az ökölvívás barbár, de férfias sportja nagyon tetszett neki. Gyakorolta magát a pisztoly-lövésben és a kardforgatásban; talán ellátogat Afrika vadonjaiba is, ahol a saját embersége lesz egyetlen védelme a veszedelmek ellen.

Barátai és rokonai e miatt rásütötték az anglo-mánia és a hóbortosság bélyegét; ő, dacos természete szerint, azért is úgy öltözködött és olyan életet élt, mint egy különködő angol vagy amerikanus. Olyan ruhákat készíttetett magának, amilyenekről elképzelte, hogy majd az oroszán- és elefántvadászok — sőt az oroszánok és elefántok között is — feltűnést és bámulatot kelt. Már otthon, Bécsben, rengeteg karimájú kalapokat kezdett hordani, mintha attól félne, hogy a kánikulai hőségben napszúrást kap. Levette piperkőchöz való kényelmetlen és pazar ruháit. Nehéz, vízálló skótszövetből bő és hanyag szabású felöltöket készíttetett. Pofaszakállát leborotváltatta és bajuszát, haját rövidre nyíratta; puritán, zord, tagbaszakadt globetrotternek akart látszani, aki megveti a városi ficsurak dekadens ízlését. Milyen marcona legény lett ebből a Stefferlből, — mondták a bécsi asszonyok — és így még jobban tetszett nekik. Ő azonban tüntetően kerülte őket. Rengeteg utazási könyvet vásárolt s azokat bújta, miközben kurta, angol matrózpipájából eregette a füstöt. Tetszett neki ez az új szerep és szerepét tökéletesen akarta játszani. Útiruhákat, sátrakat, mozgókonyhát, felszereléseket, fegyvereket, távcsöveket, térképet, gumicsónakot, hajóműszereket, órákat, botokat, konzerveket, borokat, orvosságokat vásárolt össze, mint ahogy azt az angol világutazók, Gell, Chaudler, Clarké, Holland és Potocky könyveiben

olvasta. Belátta, hogy az utazónak nemcsak a földrajzot kell ismernie, hanem a különböző országok történelmét, néprajzát és művészetét is. Elolvasta tehát Gibbont, Hammer-Purgstallt és Chateaubriand-t is, sőt néhány költői művet is becsomagolt, németet, franciát, angolt, görögöt és latint, mert útközben a klasszikus nyelveket is meg fogja tanulni, hogy Homeros Görögországában és Vergilius Itáliájában rajtuk keresztül gyönyörködhessék.

Itájött azonban, hogy ez még sem sikerül arra való vezető nélkül. Megegyezett tehát egy nyelvészszel, aki egyben otthon volt az antik világ egész kultúrájában is, hogy elviszi magával a tervbe vett útra. A tudóst Landschulznak hívták, azelőtt gróf Zichy Józsefnek volt a nevelője. Nem tetszett ugyan, hogy ez a görög és latin tekintély nagyon csúf, unalmas, ápolatlan és rosszmódorú medve, de megvigasztalta magát, hogy ez talán hozzátartozik a tudományokhoz. Tisztelettel nézett Landschulz úr boglyas és korpás hajára, fekete körmeire, sáros csizmájára és még rettenetes burnótozási szenvedélye is imponált neki; egészbenvéve félelmet gerjesztett benne, akár Achilles, vagy Aeneas; az ellentét vonzotta és úgy vélte, hogy egy világutazónak demokratának kell lenni és le kell mondani minden finnyáságról.

Az angol királyi család tagjairól és a brit birodalom főurairól azt is olvasta, hogy hazatérően utazásaikból, pompás díszművekben szokták közrebocsátani élményeiket s könyvükben finom metszetek ábrázolják a bejárt tájakat; elhatározta, hogy útinaplót ír (lelki utazásairól szóló naplóját úgyis abbahagyta) s az anyagot kiadja, még pedig egy jónevű festő rajzaival. E célra kiválasztotta Ender Jánost, aki arcképfestő, akadémiai művész és jeles grafikus, valamivel jobban öltözködő és kellemesebb ember annál az átkozott Landschulznál, hopp ... arra mégis rábeszéli a filológust, hogy a tropikus égöv alatt legalább fogkefét használjon.

Nem feledkezett meg a maga testi kényelméről sem. A jó konyha fontos dolog, még a Szentföldön és a

Nílus forrásvidéken is és a rossz élelem melancholiit okoz, képtelenné tesz nagy erőfeszítésekre s megbontja a test és lélek harmóniáját. Nemrég Párizsból hozatott magának szakácsmestert, de a francia konyha nem tudta kielégíteni; most felfedezett egy németet — Krebsnek hívják az illetőt s ez már magában véve is jó omen — és elhatározta, hogy komornyikjai közül nem az öreg, mogorva és kényelmes Miklóst, hanem a fiatal és erős Zimmermann Jánost, meg Áront, a vidám és ezermester székely lovászt viszi magával.

Nna. Ezzel is rendben vagyunk. Most már semmi sem hiányzik, csak az útiköltség. Ettől félt egy kicsit, mert jószágigazgatója, a derék Liebenberg folyton panaszkodik eszeveszett költekezései miatt, — őszintén szólva, egyetlen garas sem kong a kasszájában — itt nincs más hátra, mint drága jó atyjaura bőkezűségéhez folyamodni. Ez is csodálatos könnyűséggel ment. Sikerült Schwarzenberg hercegnél kétesztendei szabadságot kieszközölnie; sikerült Metternich herceg közbenjárását megnyerni, hogy a császár diplomáciai jelleget adjon az utazásnak, tehát a konstantinápolyi követté kinevezett Lützow gróf hadihajóján tehesse meg a tengeri utat. Minden csodálatosan sikerült — nem is tudja, vájjon a jó sors, vagy egy titkos családi összeesküvés dönti-e le az összes akadályokat? — csak egyetlen dolog nem sikerült. Nem sikerült Karolinát látni és elbúcsúzni tőle. Abban már nem kételkedett, hogy ez a család műve. Fájt neki, de belenyugodott.

Mielőtt útrakelt, minden írását — Karolina leveleit is — lepecsételte és megőrzés végett átadta édesanyjának. Az öreg grófné volt az egyetlen, aki az utazást ellenezte.

— Stefferl, gondold meg!

— Anyám, én annyit vétkeztem mindenki ellen ..;

— Ellenem nem ...

— En olyan semmirevaló, haszontalan, léha ...

— Mindig jó szíved volt, fiam... csak szeles és könnyelmű voltál. Nem tudtál vigyázni az egészségeidre. Mindenféle szilaj csikóra felültél és párbajod

is volt... ne tagadd, én tudom ... Stefferl! Ott Törökországban vad emberek laknak . . . gyilkosok, rablók és rossz asszonyok . . . Stefferl, én nagyon féltetek ... Az éjszakák hidegek ... te olyan nyugtalanul alszol és kitakaródzol. . . sokszor feljedsz, álmodban beszélsz és a fogadat csikorgatod . . . Nézd, ezeket a porokat torokfájás ellen már az én nagyanyám is használta ... te Stefferl, szoktál te elalvás előtt imádkozni? . . . Apádért külön kérd a Boldogságos Szűz segítségét. . . látod, milyen beteg? — ha valami bajod van, nyomban fordulj vissza . . . Stefferl, az Ūr Jézus nevére kérlek, vigyázz magadra, hiszen te még olyan gyenge kis fiú vagy, Stefferl. . .

És egy jeruzsálemi olvasót adott neki, amelynek fája a Getsemane kertben nőtt, azon a helyen, aho] Jézust elfogták és Péter kirántotta érte a kardját.

Az öreg Ferenc gróf meggyónt, megáldozott és fiának is vele együtt magához kellett venni az Ūr testét. Aztán megáldotta és a nyakába borult.

— Stefferl, jobb szerettem volna, ha erre az útra úgy mennél, ahogy ezelőtt harminc esztendővel én vágtam neki a világnak.

— Hogyan?

— Feleséggel együtt.

Mind a kettőjük arca elborult. István gróf megsajnálta a szenvedő öreg embert.

— Majd ha visszajövök ...

— Ki tudja, megérem-e azt? — sóhajtott az öreg kegyelmes úr és nagy, vizenyős, rövidlátó szeméből egy könnycseppet morzsolt szét. — Nagyon öreg vagyok. Érzem, hogy a Mindenható nemsokára végéti veti szenvedéseimnek. Én megnyugszom az Ūr akaratában. De azt még szerettem volna látni, hogy te révbe érsz, hogy családot alapítasz, hogy a haza dolgaiban ... emlékszel, egyszor már beszélgettünk erről!

— Apám!

— Már ideje volna . . . Én a te korodban ...

Ez fáj . . . t

István gróf maga is megrendült, de nagy kinná] megpróbálta apját vigasztalgatni.

— Még semmi sem késő.

— Az idő eljár . . . szegény Magyarország ... te m'g nem is ismered a hazádat, Stefferl... Másképp volt ez az én fiatalságomban. Az apám házánál csak magyar szót lehetett hallani... az egész rokonság mind, mind . . . minden magyar főúr magyarul beszélt. . . én még most is jól tudok magyarul, te sem magyarul, sem latinul nem tudsz, Stefferl, hogy fogsz te eligazodni a Corpus iurisban, hogy fogsz te beszélni az országgyűléseken?

— Majd megtanulom.

— Ebben a korban . . .

— Apám, én még oly fiatal vagyok.

Az öreg gróf szomorúan nézett a fia szemébe.

— Stefferl! Korod szerint te már meglelt férfi vagy. Az élet leggyönyörűbb éveit éled . . . lassan már kifelé mégy a fiatalságból, Stefferl, ne feledd el, hogy már nem vagy gyermek. Férfi vagy, társam és barátom, főúr, a haza reménye, kedves barátom, meglelt, erős, komoly férfiúhoz méltóan kell viselkedned.

Megölelték egymást és mind a ketten zokogtak. Két erős, komoly, magyar főúr, két Széchenyi gróf. Sírva búcsúztak egymástól. István most még gyámoltalanabbnak érezte magát, mint amikor édesanyja azt mondta neki: hisz te még olyan gyenge kis fiú vagy, Stefferl!

Aztán az öreg gróf néhány lap papírt vett ki a zsebéből.

— Édes fiam. Ezt neked írtam. Vedd el. Olvasd át és tartsd magadnál. Földi javaimat már szétszítottam közöttetek. Neked, külön, egyebet is akarok adni. Ezt csak neked írtam.

Stefflerl keze remegett, amikor átvette az írást. Még egyszer megcsókolta az öreg gróf ráncos, sötétsárga, kissé puffadt arcát és belenézett a nagy, vize-nyős, fájós szemekbe.

— Atyám, áldjon meg az Isten!

— Az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében — suttogta az öreg, beteg ember éa keresztet vetett a fiára.

István gróf kifutott a szobából és lihegve rohant fel a szobájába. Ott leült az ablak elé állított íróasztalhoz, amely körül vad rendetlenségben málhák, bőrtáskák, fegyvertokok, ruhák, könyvek és szerszámok — a nagy út előkészületei — tornyosultak. Az íróasztalnál gyengéden kibontotta apja levelét, keresztet vetett magára, megcsókolta az aláírást s aztán olvasni kezdte.

— Kedves Fiam! Hosszú utazásod alatt engem e földi vándorlásból elszólíthat az Úr s így megtörténhetik, hogy nem szoríthatlak haldokló szívemre s halálos ágyamon nem részesíthetlek az utolsó atyai áldásban. Megáldalak tehát az Atya, Fiú és Szentlélek Isten nevében — e legszentebb egyháromság legyen mindened mindenben: világosságod a hitben, utad a vándorlásban s igazságod a cselekvésben.

Én mindazt, ami részedről engem bármikor bánthatott vagy gyötörhetett volna, szívből megbocsáttam s ezt most, a Mindenható jelenlétében megújítom; kérlek tehát téged is, bocsáss meg nekem, ha szavaim vagy cselekedeteim közben esetleg megbántottalak, ha engedékenységből (ott, ahol meg kellett volna tennem), nem intettelek, vagy büntettelek. Bocsáss meg nekem és könyörögj értem, hogy mint egykor Éli főpapot meg ne büntessen ezért az Isten.

Az ember olyan, mint egy könyv. Az ifjúság a bevezetés, — ha ez jól van megírva, akkor jó munkát várhatunk. Hogy azonban a folytatás ki ne ábrándítson, életmódunkat a legjobb tanítás és példa szerint kell berendeznünk, — ezek között a legigazabb és legszentebb kétségkívül a mi Urunk Jézus Krisztusé. Ne szégyeld vallani és hirdetni a te Uradat és Istenedet, kinek hasonmása lettél. De ugyanakkor gondolj arra is, hogy minden ember a testvéred, mert atyád, az Isten, az ő atyjuk is, tehát senkit se ítélj, kárhoztass, szomoríts, mert aki mást ítél, maga is meg fog ítéltetni. Bocsáss meg nekem, ha nyíltan kimondom, hogy Istentől érdemtelenül nyert ajándékai a születésnek, külsőnek, értelemnek, vagyonnak önszeretetedet már is nagyon felkeltették, s egyelőre ugyan csak ifjúi tét-

szelgést, becsvágyat és hiúságot ébresztettek, később azonban csalhatatlanul gögös irigységet s minden egyéb hibát meg fognak teremni lelkedben. Annak az embernek, aki az egész világ dicséretére pályázik, annak a bolondokat túlságosan sokra, a jóra való embereket túlságosan kevésre kell becsülnie. Távolítsd el tehát magadtól a mérget, amellyel megrontanak azok, akik tehetségeidnek, bátorságodnak s egyéb jó tulajdonaidnak tömjéneznék. A közvélemény ugyan mindnyájunknak olyan bírósága, amelyet soha sem szabad elutasítanunk, de keresni sem kell, mert a bírák legnagyobb része hízelgő barát vagy irigy ellenfél, kik mellettünk vagy ellenünk szavaznak akként, ahogy az a saját hasznukra szolgál. A férfias önérték megvet minden céget. A papagájnak szüksége van tarka toliakra, de a fülemilének vagy pacsirtának nem.

Legnevetésesebb az emberben a származására és testi előnyeire való hiúság, mert ezeket ajándékba kapta, de mindkettőt megbecstelenítheti, ha az elsőt alant álló embertársaival érezteti, az utóbbit pedig életerőinek léha pocsékolásával satnyává teszi. Csak annyira becsüld tehát, kedves fiam, származásodat, hogy meg ne becstelenítsd s viselj több gondot tested épségére, hogy szellemed és lelked, amelyek benne laknak, a jóra való képességüket el ne veszítsék. Mária gyakran vagy beteg — könnyen rádfoghatják, hogy ennek korán elkezdett és mértéktelen kicsapongásaid révén magad vagy az oka.

A főnemesi gög rendszeren együtt jár az értelmi elbizakodottsággal, mintha bizony a születés és rang szükségszerűen együtt járna az ész felsőbbségével. Sajnos, ma általában véve éppen az ellenkezőt lehetne bizonyítani. Te, kedves fiam, eddig ugyan még kivétel vagy, mert az államot szolgálod s pótolni törekszel az ismereteket, melyeket (ha iskoláidat szüleid kívánása és akarata szerint végzed) már gyermekkorodban kellett volna elsajátítanod. De neked még sokat kell tanulnod ahhoz, hogy hadi vagy államügyeket intézhess, családod jogait megvédhesd, jószágaidat gondozhasd s felebarátaidat boldogíthassad. Bizonyára nem

veszed rossz néven tőlem, ha a felsorolt célokhoz szükséges ismeretek megszerzésénél tanácsokat adok. Először is távolítsd el magadtól az összes értéktelen, vagy hitet, szívet, erkölcsöt rontó könyveket, s ezek helyett erkölcsös, történeti, statisztikai vagy katonai munkákat szerezz be magadnak. A bölcs ember érzi, hogy semmit sem tud, de csak az emelkedhet erre a magaslatra, aki folyton tanul. Az ostobát és műveletlent arról ismered meg, hogy mindentudónak és csalhatatlannak hiszi magát. Az se tévesszen meg, hogy kis embernek gyakran nagy az árnyéka, de ez természetesen a mögötte lenyugvó nap árnyéka csupán. Azért mondta Montaigne, hogy a tudás és képzettség némelyek kezében kormánypálca, a legtöbbször azonban csak harlequin-vessző. Mindarról, amit nem tudsz, hallgass s mindarról, amit tudsz, beszélj keveset. Mert igaz ugyan, hogy öltözet szerint fogadunk mindenkit a belépésnél, de csupán a szerint kísérjük ki őt, ahogy viselkedett.

A fiatal ember, aki a mai fecsegő és zabolátlan irányzatoktól elvakultan, asszonyok és hízelgők tömjénezése közepette hangadó akar lenni a szalonokban s mintaképül akar szolgálni megjelenésében, csak addig érvényesül, amíg egy még újabb szabású meg nem fosztja őt a divatkirályságtól. Akkor azután, mint egy elhasznált ruhadarabot, félredobják s irgalmatlanul megfosztják pávatollaitól, melyek csupán külsejét cicomázták fel. A szerénység, visszavonultság és illemtudás ma természetesen ritkán hoznak szerencsét, de mindenestre mindig jó őrei a szerencsének — s ezek kísérjenek, jó fiam, a sírodig s haláloed után ezeket hagyj emlékül utódaidnak.

Nem kevésbé veszélyes zátony egy dicsőségszomjas és hiú fiatalember számára a gazdagság. Ne feledd, fiam, hogy a pénzt csupán elhelyezték nálad s nem a te tulajdonod, mert nem azzal lépsz az ítélőszék elé, hanem csupán az elszámolás kötelezettségével. Ez indíttson téged a pénz becslésére, ha könnyű megszerzése arra csábítana, hogy ne a szükségest, hasznost, kényelmest, hanem a haszontalant, kérkedőt vagy ártalmast szerezzed meg rajta. Ne felejtsd, hogy jobbagyaid verej-

teke s néha étlen-szomjan szenvedő munkásaid könnyei tapadnak a pénzhez. Hogy e könnyeket felszárítsd, a pénz jelentékeny részének az összes szenvedők Atyja nevében hozzájuk kell, hogy visszakerüljön. Ha jobbagyaid benned tudós, igazságos, szorgalmas és jótékony gazdát látnak, akkor ők is becsületesen, szorgalmasan s híven szolgálnak téged.

Még egy második ajándékról kell itt megemlékezni, melyet a jóságos Istentől nyertél s melyet nagy gonddal kell őrizned. A szívedről van szó, amelyet könnyöretesnek, jótékonynak s igazán nemesnek tartok, őrizd meg benne e gyöngéd érzést. Az Istenség egy szikrája ez, melynek sohasem szabad kialudnia. De vigyázz, hogy jóságod ne fajuljon gyöngeséggé, pedig könnyen azzá válhat hiszékenységed s hiúságod által, amelyeket a hízelgők a dícsvágy felébresztésével keltenek fel. Gondolj mindig arra, hogy az emberek kifeszítik a vitorlákat, elhelyezik az árbocokat s mindehhez olyan komoly arcot vágnak, mintha csalhatatlanok volnának, de a Felsőbb Lény, aki a kormány mellett ül, mosolyog s azt mondja: így legyen s nem másképpen.

Befejezem végre leveletem, kedves, jó fiam, újólal megáldalak és remélem, hogy a sírontúlról is megáldhatlak. Szíved kezeskedik, hogy gondolsz néha rám, hogy édes jó anyád vigasza, testvéreid öröme, szolgálád gondviselője, szegények, özvegyek és árvák támasza leszel. Atya Isten, Fiú Isten és Szentlélek Úristen, hallgassátok meg könyörgésemet! Ámen, ámen, ámen...

István gróf az utolsó sorokat már alig tudta elolvasni, annyira könnyes volt a szeme. De összeszedte magát és még egyszer végigolvasta. Aztán selyemzsinórt és tűt vett ki az egyik kis bőrtáskából, a levelet összefűzte, összehajtogatta és beletette abba a kis, puha bőrtárcába, amelybe eddig Karolina leveleit rejtegette. A tárcát nyakába akasztotta és megfogadta, hogy ott fogja hordani halála napjáig.

XI.

Attól kezdve, hogy Széchenyi Pál gróf megkérte a kezét, Karolina majdnem minden nap felírta életének eseményeit; attól a naptól kezdve, amikor a Salzgriesen levő Maria am Gestade templomából elment István grófhhoz — egyetlen sort sem írt a naplójába. Most megint elővette selyemkötésű könyvecskéjét és szinte mikroszkopikusan apró betűivel újra jegyezgetni kezdett.

Apáti 1818 július 15.

Ma levelet kaptam Zsófia sógornőmtől, az egyetlen a Széchenyi-családból, aki őszintén és mindenek kereszttül jó hozzám. Stefferl és ő sokban hasonlítanak egymáshoz. Szépek, vidámak, melegszívűek és elmések. Zsófia azt írta, hogy Stefferl négy nappal ezelőtt elutazott és két éven belül nincs is szándékában visszatérni. Belátom, hogy ennél okosabbat nem tehetett. Akár szeret, akár nem, nem volt szabad a közelemben maradnia, ha másért nem, azért, mert én még most is halálosan szeretem őt. Most is csak napok kérdése volt, hogy felutazzam Bécsbe és odadobjam magamat neki, mint egy megkerült szobalány. Engem most már csak a fizikai távolság, vagy a fizikai lehetetlenség tart vissza attól, hogy ne legyek az ő szeretője. Illetőleg, pontosabban szólva, ha erre mód és lehetőség kínálkozik, én fogom őt kényszeríteni, hogy a szeretőm legyen. Akkor is, ha nem szeret, vagy ha nem kellek neki. Érzem, hogy nem sokáig élek, addig pedig, ami még hátra van, nem akarok és nem tudok szenvedni. Nem lehetetlen, hogy egy szép napon becsomagolok és utána megyek. Nincs veszteni valóm, mert én már mindent elveszítettem. Mit akarok én? Örülni akarok egy vagy két évig, egy vagy két napig, mindegy. A kis Andort nem sajnálom. Sokkal többet használok neki, ha elmegyek . . . Angliába vagy a másvilágra. Egy bizonyos: Stefferl nélkül nem akarok élni. Most, hogy ezt ilyen őszintén és egyszerűen le tudtam írni, megnyugodtam és egész vidám vagyok.

Zsófia levelében volt egy kis papírlap Stefferl írásával, »Isten veled kedvesem, sejtem, hogy nem tudok tovább élni. Szívem a szerelemre kihalt, erőm a küzdelemre elfogyott, azért hadd találjam boldogságomat a halálban. Az életben hiába kerestem. Ha ezek a balga sorok valaha résztvevő kezekbe jutnak, ne vessenek rám követ. Szerettem és szerelmem bűn volt«. Szegény kis Stefferl! Téged még mindig mardos a lelkiismeret?

Szerencsére Stefferl oly sokat emlegeti a halált, hogy azt hiszem, örökké, vagy legalább is évszázadokig fog élni, mint a bolygó hollandi. Két esztendei útnak vágott neki Stefferl. Két hónap múlva itthon lesz. Stefferl a halálban keresi a boldogságot, az életben fogja megtalálni. Stefferl az enyém. Ameddig én élek, a földi és földöntúli világ semmiféle hatalma sem tudja tőlem elragadni. Ebben bizonyos vagyok.

Július 20,

Stefferlt a társaságban sokat emlegetik. Metternich nagy jövőt jósol neki, feltéve, hogy levetközi jakobinus érzelmeit. (Számomra ez a legvonzóbb benne.) Azt mondta, hogy a fiatal Széchenyi valódi tokaji bor, de nem aszú, — hogy is lehetne már? — hanem ürmös, kellős közepén a kiforrásnak. Minden újbor zavaros, csípős és csak a legelszántabb alkoholisták és a legfinomabb szakértők tudják méltányolni. Néhány év múlva azonban a legremekebb ital lesz belőle, valóságos menyeyei nektár. Miért mondta ezt a herceg éppen nekem? Nem tudom, nem követtem-e el ostobaságot, de nem tudtam magamat megfosztani attól a gyönyörtől, hogy a szemébe ne mondjam: — Én szeretem az ürmöst. — A herceg észrevette, hogy ez neki szól, aki bizonyára tokaji aszúnak, vagy legalább is Moet et Chandon pezsgőjének képzei magát. Az öreg Nimsch grófné is szóba hozta Stefferlt s a következő párbeszéd folyt le közöttünk. Mit csinál az az amerikai farmer? A fiatal Széchenyi kapitány nagyon szellemes ember, de a legkomikusabb, akit valaha láttam. Nem tudom miért, de mindig nevetnem kellett, ha megpillantottam. — Lássá, kedves Tante, ezt a sógorom megérezte. —

Hogyan? — Sokszor mondta, hogy majdnem sírva fakadt, valahányszor Önnel találkozott. — Ugyan, ugyan miért? — Nem tudom. De hiszen Ön sem tudja grófné, hogy miért találta Stefferlt nevetségesnek.

Így gyűjtöm én az ellenségeket. Azt akarom, hogy ezen a világon csak Ő szeressen engem.

Július 23.

Batthyány János gróf, aki együtt küzdött vele végig a nápolyi hadjáratot, nagyon derék, de kissé együgyű fickó. Teljes egy óráig mesélte nekem Stefferl olaszországi kalandjait. — És ön, kedves cousin, — kérdeztem tőle gúnyos érdeklődéssel, de ő csak az érdeklődést vette észre, az iróniát nem — ön milyen sikerekkel dicsekedhetik? — A válasz valósággal meghatott. Azt mondta: — Ahol Stefferl megjelenik, ott két mérföld sugarú körben nincs keresnivalójuk a férfiaknak. — Én azt feleltem erre: — Szerencsés ember. — A leg-szerencsétlenebb, akit valaha ismertem — válaszolta a gróf. — Hogy érti ezt, cousin? — Mert ő viszont csak egyetlen asszonyt szeret, de azt nem teheti a magáévá. — Majd vigasztalódik — tréfálkoztam erőltetett közöm-bösséggel, de közben majdnem megszakadt a szívem. — Batthyány arca elborult. — Ahogy én ismerem Stefferlt, ő inkább meghal, semhogy lemondjon a szerelméről. A nápolyi harctéren is eszeveszett kétségbe-eséssel kereste a halált. Jó lesz, ha a család kissé jobban vigyáz rá. Én azt hiszem, hogy Stefferl most is öngyilkossági szándékból utazott el. — Oly meggyőzően mondta ezt Batthyány, hogy felsikoltottam. Boldog és boldogtalan voltam abban a pillanatban. Hát Stefferl mégis szeret?

Apáti, augusztus 4.

Egy hetet Örményen töltöttem Hunyadyéknál. Az öreg József gróffal csak a lótenyésztésről lehet beszélni. Borzasztóan szeretem az öreg urat, mert megmutatta a Vaterländische Blätter legújabb számát, amelyben nagy tanulmány van a magyar lótenyésztésről ezzel az aláírással: Von dem Husarenrittmeister S.

ÉS az S. az Ö nevéet jelenti. Ilyent még nem írtak erről a tárgyról! — lelkesedett a gróf és én örömmében mind a két arcát megcsókoltam. Az öregúr bizonyára azt hitte, hogy pillanatnyi elmezavar vett rajtam erőt.

Pinkafő, augusztus 10.

Meglátogattam sógornómet Fannyt, Pinkafőn. Nagy társaság volt nála Bécsből és a közeli magyar kastélyokból. Műkedvelő előadást rendeztek és engem is nyomban beosztottak a szereplők közé. Fanny sógornóm igazán csodálatos asszony. A legellentétebb tulajdonságok egyesülnek benne. Elég sikamlós francia vígjátékokat rendez a háziszínpadán s e mellett olyan vallásos, mint egy apáca. Ott volt Wernei Zakariás, aki pap létére színdarabokat ír, éppen az ő darabjára készültünk, melynek a címe: Dér 3. November. Ez az egyfelvonásos dráma, amelyben szörnyű végzet nehezedik a szereplőkre, nagyon tetszett nekem. Csak az előadás napján jöttem rá, hogy a címe — November harmadika — az én életemnek is leg-szörnyűbb dátuma. November 3. Aznap jósolta meg ez a pokoli ember Napóleon visszatérését Elba szigetről s aznap történt. .. Szentséges Isten! . . . ei a felfedezés olyan hatással volt rám, hogy belebetegedtem és nem lehetett megtartani az előadást. Két napig feküdtem ideglázban. Stefferlnek levelet küldtem Konstantinápolyba, ahová a jövő hónap elején megérkezik. De a november háromról egy szót sem írtam. Neki vájjon eszébe jutott-e tavaly és az azelőtt való esztendő november harmadik napján?

Bécs, augusztus 15.

Pál kívánságára feljöttem Bécsbe. Meg kellett látogatnom Lichnovszky Krisztina hercegnőt, akit ezen a kerek világon a legjobban gyűlölök. Ott találkoztam húgommal, Selmával, aki napról-napra szebb és kívánatosabb. Én pedig napról-napra betegesebb és fonyadtabb vagyok. Selmát körülrajongják és Chris-

tiane tante valami szédületes nagy partiet keres neki. Nem akarom, — mondta kegyetlenül — hogy olyan házasságot csináljon, mint te. Hogy lehet valaki ilyen tapintatlan? Pál igazán derék, jó ember, -nem tehet róla, hogy kiábrándult belőlem s hogy én mást szeretek.

Zsófiától hallóm, hogy Stefferl szorgalmasan írja a leveleket. Egészsége és hangulata jó, örül az utazási élményeknek és eszeágában sincs egyhamar visszajönni. Tehát november harmadikat végkép elfelejtette.

Nem tudom, mit kell cselekednem. Félek a megöléstől, undorodom az emberektől.

Apáti, augusztus 25.

Pálnak kedve jött vadászni, engem is elhozott Apátiba. Az utazás alatt Andorka is, én is meghűltünk. Étefferl nem válaszolt a levelemre. Vagy nem kapta meg, vagy már egészen elfelejtett. Néhány napig az volt a szándékom, hogy utána megyek. De Andorka is olyan súlyos beteg, hogy nem is gondolhatok az utazásra. Be kell látnom, hogy tehetetlen vagyok. Ügy látszik, ég és föld összeesküszik ellenem. Tegnap horoskopot csináltattam magamnak.

Apáti, augusztus 27.

Andorka még lázas és én napról-napra betegebb vagyok. A méhem körül elviselhetetlen fájdalmaim vannak. Pál, ahogy hazaérkeztünk, nyomban útnak indult, hogy megnézze a birtokait. Nem is tudja, hogy milyen siralmas állapotban vagyunk.

Augusztus 28.

Lovaslegényt küldtem Bécsbe és megírtam Zsófinak, hogy beteg vagyok. Pál még nincs itthon. Egyedül vagyok a cselédekkel. Andorka jobban van.

Szeptember 2.

Zsófi válaszolt. Azt írja, hogy menjek Bécsbe. Betegségem annyira megijesztette, hogy tanácstalan-

ságában megírta Stefferlnek Konstantinápolyba. Nem tudja, helyesen cselekedett-e?

Én sem tudom. Vájjon aggódik-e értem? Boldog vagyok, ha arra gondolok, hogy talán egy kicsit fáj miattam a szíve.

Karlsbad, 1818 szeptember 10.

Pál szeszélye idehozott engem Karlsbadba, ahol Metternich vezetése alatt a Szentszövetség diplomatai valamiféle új kongresszust készítenek elő. (Szent-szövetség! Be kell vallanom, hogy nem vagyok tisztában, miért nevezik az orosz cár, a porosz király és a mi császáruink szövetségét szentnek. A szövetség eszméje Mme Krüdenertől, egy viharos múltú udvarhölgytől származik, aki hervadt bájaival és misztikus tanácsaival élő illusztrációja annak a közmondásnak, hogy a tolvajból lesz a legjobb pandúr; de én akkor már inkább megbocsátok Lichnovszky hercegnének, aki van olyan szent, mint Krüdenerné, a nélkül, hogy valaha kurtizán lett volna.) Minthogy Karlsbadban vannak azok az urak, akik a bécsi kongresszuson néhány szerelmi kalandot Napóleon miatt hirtelen félbenhagytak, a legszebb bécsi dámák az idén mind Karlsbadba mentek lesoványodni. Most a sovány nő a divat. De a sors iróniája ugyancsak megtréfálta őket. Megjelent közöttük két teltidomú, dúsmellű és párnázott csípőjű prima donna assoluta, akik mellett Saurau Zenóné, Hunyady Gabriella, Wrba Flóra grófnő, Fürstenberg hercegnő, Bernstorff grófné, sőt Perigord hercegnő is valóságos csontváz. Az egyik Catalani asszony, aki fülemile csattogásához hasonló hangjával, a másik pedig Recamier asszony, aki szoborszép termetével és azzal tette magát világhírűvé, hogy Napóleonnal és Sándor cárral, sőt még a saját hites férjével szemben is megőrizte ártatlanságát. A démon és a szűz! Nem csoda, hogy Metternich Kelemen herceg a sovány grófnékat és herceg-asszonyokat, akik nem tartoznak sem a démonok, sem a szüzek közé, észre sem veszi.

Csodálatos ember ez a Kelemen herceg. Vállain

tartja — mint egykor Atlasz az égboltozatot — a birodalom, sőt egész Európa sorsát s e törekenynek látszó váltak nem roskadnak le a roppant teher alatt. Sőt közben ráér arra, hogy szerelmi kalandjaival kétségbeejtse Lichnovszky hercegnét, aki viszont — mint Atlasz az égboltozatot — Európa erkölceit hordja kiaszott vállain.

Catalani asszony már két esztendővel ezelőtt elbájoalta a herceget Firenzében Apponyi Antalné grófnő estélyén. Most mint régi barátok üdvözölték egymást és a csalogány, aki tegnap hangversenyt tartott a Kur-salonban, megelőzőleg egész nap a herceg lakásán próbált. A hangversenyen a zongorakíséretet a híres Sagan hercegnő unokabátyja, Biron-Wartenfeld Gusztáv herceg látta el, az első hegedűt egy szász ezredes, a csellót gróf Hacke porosz tábornok, a mélyhegedűt pedig Pál, a mogorva, hetyke Pál, az én dörmögő öreg medvém játszotta. Hát ezért jöttünk mi Karlsbadba?

Recamier asszonnyal is megismerkedtem. Nem csodálnám, ha hárfáját pengetve, égre emelt ábrándos szemével, hófehér bőrével (amely alig enged valamit láttatni selyem-muszlin görög tunikájából), rózsás, gyermeteg arcával és hízelgő hangjával magát Schwarzenberg herceget is letérítené a hitvesi hűség útjáról, összeszorult a szívem, amikor eszembe jutott, hogy ha ezt az asszonyt Stefferl látná . . . vagy talán már látta is Párizsban? ... Annyi bizonyos, hogy ostoba liba vagyok.

Két" kérdés izgatja most az európai diplomáciai közvéleményt: az egyik, hogy Franciaországból kivonják-e a megszálló hadseregeket, a másik, hogy Catalani és Recamier asszonyok közül melyik fogja megszállni Metternich szívét. Félek, hogy Kelemen herceg mind a kettőnek megadja magát.

^x Bolond vagyok én? Olyan dolgokról firkálok, amelyek halába untatnak s nem merek arra gondolni, aki most Konstantinápoly felé halad kis karavánjával: az öreg görög nyelvészsel, a festőművészsel, néhány angol globetrotterrel és egy asszony szívével,

aki must itt a szíve nélkül, a szerelnie nélkül úgy jár-
kál Karlsbad sétányain, mint egy álomjáró, kísértet,
önmagának élettelen bábja. Mégsem olyan egyszerű
az esetem, mint ahogy gondoltam. Nagyon messze
van még a megoldás.

Aachen, október 2.

Pált újabban nagyon érdekli a világpolitika. Karlsbadból Aachenbe jöttünk, ahol most a bécsi kongresszus reprízét rendezik a Metternich igazgatása alatt játszók vándorszintársulat. (Steffler jellemezte egyszer így az európai diplomátákat.) Metternich! Az egész diplomáciai kar két pártra szakadt s nagyszegű fogadások történtek, hogy a kongresszus legfőbb kérdésében milyen álláspontot foglal el Kelemen herceg. De mindenki vesztett. Vesztett a Catalani-párt és vesztett a Recamier-párt is. Győztek a soványak, de nincs köszönet benne. Metternich herceget egy harmadik primadonna hódította meg: egy fantóm, egy elvont lény, akinek csak matematikai kiterjedése van s hozzá képest a legsoványabb bécsi nő is vaskos hájtömeg. Életemben még nem láttam olyan genialis és titokzatos meszelőnyelet, olyan égígérő holdsugár-lajtortját, mint Lieven Dorothea hercegasszony, a londoni orosz követ felesége. Nem is fiatal, nem is szép az arca, ruhájában alig van valami test, testén pedig alig van ruha; Kelemen herceg mégis halálósán beleszeretett. Ügylátszik, ez az ember, aki majdnem gyermekkorától Európa legszebb asszonyait tartotta a karjai között, megsömörlött a női hús' érzéki szépségétől. Ezt nevezem égi szerelemnek. Ezt megírom Stefflernek, aki az élet s a szerelem legnagyobb művészenek tartja a herceget.

Pálnak, úgy látom, inkább a Recamier-féle típus tetszik.

Hát énvelem mi lesz?

Október 5.

Steffler szeret, Steffler az enyém. Liebenberg Jánostól, Steffler jószágigazgatójától hallom, hogy A gróf levelet írt. neki Konstantinápolyból. Meg-

hagyta, neki, hegy azonnal vigyen Becsbe, vagy ha ez lehetetlen volna, hozassa le Becsből a legjobb orvosokat. Elállt a lélekzetem. Pálnak ez eszébe sem jutott. És Stefferl sem említi bátyját, mintha Pálnak semmi köze sem volna hozzám. Olyan izgalomban vagyok, hogy írni sem tudok. A levél természetesen nagyon elkésett, de erről nem tehet Stefferl.

Szerencsére már semmi bajom.

Ma Selina húgom megérkezett Becsből Lichnovszkyékkal. Ohristiane hercegasszony tüntetőleg dédelgeti Selmát s lehetőleg távol tartja tőlem, hogy meg ne mételyezzein. De nem baj. Stefferl szeret.

Október 10.

Roppant izgalom a kongresszuson. Itt van a Névaparti angyal. Sándor cár rózsásabb és kövérebb, mint valaha, a fehér Waffenrock majd szétpattan gömbölyű vállán és szorosra fűzött derekán. Csípője úgy reng, mint a kövér Catalaninak. Az asszonyok azonban csalódtak benne, akárcsak a német fejedelmek, akik egymásután alkotmányt adtak népeiknek. A cár négy esztendő óta nagyon megöregedett. Szentkedő zsarnok lett belőle, aki teljesen Krüdenerné — a kegyes égi nemtő és Arakcsajev tábornok — a kegyetlen földi gonosztevő — befolyása alá került.

Pál azonban rajong a cárért. Lelkesen magyarázta nekem, hogy ez a nagy ember eltörölte a kancsukát és megtiltotta, hogy tőből kitépjék a parasztok fülét, ami azelőtt a vallatás leggyakoribb eszköze volt. Azonkívül alkotmányt adott Lengyelországnak, ahova Konstantin trónörököst küldte főkormányzónak. Szegény Lengyelország! Még jól emlékszem Pavlovics Konstantinra és bécsi kalandjaira.

Itt, Aachenben valósággal idegbeteg lettem. Minduntalan ' szédülök, kifáradok, ájulás környékez és minden ok nélkül sírva fakadok. Istenem, mennyivel jobb most Stefferlnek, aki az Ida hegyén kecskéiket legeltető pásztorok között bolyong és semmit sem tud Metternich, Sándor cár és a kancsuka szent szövetéséről.

Bécs, október 30.

Hála Isten, megint itthon vagyok. Lichnovszkyék is hazajöttek Aachenből, ahol Rasumovszky herceg érdekében Sándor cár környezetét igyekeztek megpuhítani. Selina is velük jött haza. Selina az utóbbi időben kedvesebb hozzám és sokat beszél Stefferlről. Szeretné tőlem megtudni, hogy mi volt és mi van köztünk — de nővérek között ilyesmiről teljes lehetetlenség nyíltan beszélni. Ha Selina szemébe nézek, büntudatom van, amelyet Pállal szemben — Isten tudja, miért — sohasem éreztem. Liehnovszky herceg-asszony a minap Oedipusról példálózgatott. Azt mondta, hogy ma is több családot ismer, amelynek tagjai elkövétek a Pelopidák vétkét. Azt hiszem, hogy ezzel Selinát akarja felvilágosítani. Megőrülök ebben a környezetben.

Stefferlről nem tudok semmit.

November 13.

Tegnap Bécsbe érkezett Sándor cár és a bécsiek azt hiszik, hogy újra felelevenednek a kongresszusi napok.

Semmi különös okom nincs rá, de én utálok és gyűlölöm a cárt. Egyáltalán kezdek embergyűlölő és életúnt lenni.

November 20.

Roppant csalódás Bécsben. A cásra alig lehet ráismerni. Ez a megátalkodott öreg csecsemő a fejébe vette, hogy a saját képele és hasonlatosságára fogja átformálni a koravén Európát. Furcsák, ezek a zsarnokok. Azt hiszik, hogy az emberek csak akkor boldogok, ha nekik engedelmeskedhetnek. Szeretném látni, Sándor cárnak például milyen véleménye volna a zsarnokságról, ha egy szép napon mint, közönséges muzsik ébredne fel s őt a mindenható « végtelenül jó atyuska nevében végigkancsukáznák. Mit gondolt volna Napóleon, ha mint káplár lett volna kénytelen végigharcolni az orosz hadjáratot? Mit szólna Metternich ahhoz a kancellárhoz, aki betiltja a német diákmozgalmakat, ha ő most mint egyszerű német Bursch

a jénai egyetemen jogot hallgatna? Ha rajtam állana, én minden nemzetnek alkotmányt, minden embernek tökéletes szabadságot adnék... eh, bánom is .én, hogy az embereknek van-e szabadságuk, engem csak az a rabszolgaság őrjít meg, amelyben én élek.

Mi az, hát Stefferl sohasem jön haza?

December 1.

Két hétig jártam a magnetiseurhöz. Elmondtam neki, hogy rettenetesen szenvedek egy reménytelen szerelem miatt. A doktor biztatott, két hét alatt kigyógyulok ebből a betegségből. Olyan ünnepeles, főpapi és mágikus fenséggel mondta ezt, hogy kezdtem bízni benne. Kifejtette, hogy az embereket a képzelt bűnöktől való félelem teszi boldogtalanná. Hogyan él, grófnő, a hitvestársával? — kérdezte baljóslatúan. — Sehogy — feleltem én és elpirultam. — És mással? — Felháborodtam az ilyen gyanúsítás ellen. — A magnétiseur meglegedetten bólogatott. — Tudtam, hogy ez a baj. — Aztán elkezdte a gyógykezelést. Végigsimogatta homlokomat, merően a szemembe nézett és monoton hangon érthetetlen szavakat mormolt, hogy elaltasson. Éreztem, hogy nem tud, de kíváncsi voltam, mit akar velem. Ügy tettem tehát, mintha álomba merültem volna. A doktor vezényszavakat pattogott: tegyem a szívemre a kezem; álljak fel; induljak meg és menjek az ajtó felé! Megtettem. Majd azt kérdezte: kit lát a küszöbön, grófnő? Ébren voltam, Összes érzékeimnek birtokában, világos nappal volt, erősen lehúnytam a szemem és Stefferlre gondoltam. Azt hittem, hogy a magnétiseur elém akarja varázsolni Stefferl képét. Naiv igyekezete annyira meghatott, hogy megsajnáltam és segíteni akartam neki. Hadd örüljön szegény! Csak azt nem tudtam, hogy ilyenkor meg szoktak-e szólalni a médiumok. De nem sokáig törhettem a fejemet, mert lecsukott szememmel egyszerre csak látom, hogy valaki a szomszéd szoba ajtaját kinyitja és megáll a küszöbön. Fiatal férfi, katonaruhában, rendjelekkel,

zöld dolmányban, fehér, szoros nadrágban, fényes lovaglósizmában. Hirtelen homály terült a szobára, holott lecsukott szemem azelőtt teljes világosságban látta az ajtót — és alig tudtam kivenni a fiatal tiszt arcát. Csak sejtettem, hogy ez nem lehet más, mint Stefferl — igen, bizonyosan ő, ki is lehetne más? — majdnem felujjongtam örömben, mert nem tartottam lehetetlennek, hogy valóságos testi mivoltában megjelenik előttem, és ki akartam mondani a nevét.

Nos, ki áll az ajtó küszöbén? — kérdezte erős, sürgető hangon a magnétiseur. — És én ... ah, még most is eláll a szívem dobogása . . . beszélni kezdtem, hallok a hangomat, amint idegenül, mélyről, tompán és szinte fuldokolva jön ki a számon: Alexandrovics Konstantin Orloff gróf. — Egész testemben megremegtem. Hogyan került az ajkamra ez a név, mikor én azt akartam mondani: gróf Széchenyi István? Kinyitottam a szememet és láttam, hogy csakugyan a kis Orloff gróf áll az ajtóban, szőke fűrtjeivel, világos szemével és imádattól sugárzó arccal néz rám. Fel-sikoltottam. A doktor hozzám ugrott és megragadta mind a két kezemet. — Csillapodjék, grófné — suttogta rémülten és leültetett. — Ön túlságosan kitűnő médium. — Megvetéssel otthagytam őket. Ezek a sarlatánok közönséges kerítők, akik aljas mesterségüket elnevezték magnetikus vagy lélektani gyógykezelésnek.

December 4,

Kétségbeejt, hogy milyen hatással volt rám az az ostoba kaland a magnetiseurnél. Azóta minden pillanatban Stefferlre gondolok, vele foglalkozom, neki élek, minden idegszálam reszket az utánavaló "sóvárgástól, mindig őt lesem, naponta húszszor egész biztosra veszem, hogy élém toppan, mosolyogva, vagy szomorúan, ragyogó szemmel, vagy villámló haraggal, igen, megérkezett, itt van, eljött értem, víziók egész sorozata jelenik meg előttem ébren, világos nappal, reggeltől késő éjjelig, amíg csak el nem alszom a kimerültségtől. Amikor pedig elalszom, akkor meg-

jelenik előttem Orloff gróf és a hatalmába kerít. Undorodom magamtól. Ez tűrhetetlen. Ez olyan égbekiáltó szerencsétlenség, hogyha sokáig így tart, beleőrülök. Az olyan lélekgyilkosokat pedig, mint Veith doktor, fel kellene húzni az akasztófára.

December 6.

Ma meggyóntam és megáldoztam. Páter Hofbauer Kelemennek elmondtam az álmaimat is és ő azt kérdezte tőlem: Leányom, szokott maga napközben arra gondolni, aki álmaiban oly fertelmes módon üldözi? — Hirtelenében azt akartam mondani, hogy soha! De aztán eszembe jutott, hogy amikor nappal eszembe jut, mennyit vétkezem álmaimban Stefferl és önmagam ellen, önkéntelenül felteszem a kérdést: És miért éppen Orloff gróffal? Ilyenformán természetesen eszembe jut a kis gróf, de irtózattal fojtom el magamban a vele kapcsolatos gondolatokat. A szentéletű, öreg szerzetes megnyugtatóan, hogy ez nem bűn, erről nem tehetek s ha erősen kérem az Istent, hogy szabádjon meg a gonosztól, akkor többé nem is fog kísértésbe vinni.

December 7.

Ma éjjel nem álmodtam semmit.

December 15.

A gyónás óta egyetlen egyszer sem álmodtam Orloff grófról. Azt hiszem, arról álmodunk, ami néhanéha átvillan agyunkon, de öntudatunk nyomban akaratlanul elnyomja ezt az orvtámadást. Abban a pillanatban, amikor nyíltan merünk beszélni róla és félelem és titkolódzás nélkül leleplezzük, megszűnik a kísértet hatalma fölöttünk. Most jut eszembe, hogy a gyónással kapcsolatban erről már Stefferl is beszélt nekem. Talán az is jó, hogy naplót írok s abban leplezetlenül bevallom minden gyengeségemet. Újabbán ismét fejjörcseim vannak.

December 22.

Tegnap sokat gondolkoztam azon a roppant energián, amellyel Stefferl egy-kettőre a legműveltebb

emberek közé küzdötte fel magát. Német, francia, angol, olasz nyelven már Bécsben is egész könyvtárát olvasott ki s most eredetiben olvassa Homerost és a görög történetírókat. Zsófi azt mondja, hogy bámulatba ejti az embereket a tudásával. És erről a Stefferl-ről mondták, hogy a kedvéért bele lehet szeretni a tudatlanságba! (Én mindent tudok róla, minden napjának ismerem a történetét, minden könyvnek ismerem a címét, amelyet elolvasott. Vájjon a is éppen így ismeri az én életemet?)

Ügy gondolom, hogy Stefferl egyénisége éppen az ellenkezőjét mutatja mindannak, ami a csodagyermeket szokta jellemezni. Huszonnégyéves koráig alig árult el valamit rendkívüli szellemi képességeiből. Fejlődése természetellenesen lassú volt, a talentum sokáig lappangott benne, míg egyszerre csak vulkanikus erővel kirobbant belőle s most úgy hat, mint valami furcsa idegbetegség. Annyi bizonyos, hogy benne a rendkívüli tehetség (lángésznek mondanám, ha nem félnék, hogy ez a szerelmes asszony túlzása, amellyel már látja is, amit csak szeretne látni a párjában) sokszor torz alakban jelentkezik, ami mások előtt ellenszenvenessé teszi. Hiúságnak, túltengő becsvágynak, elbizakodottságnak, fölényeskedésnek és különködésnek tartják a modorát, szatirikus szellemességét, önálló ítéletét emberek és dolgok felett — s talán ez az oka, hogy Stefferlnek tulajdonképpen nincsenek is barátai. Ha jól meggondolom, nagyon egyedül van. Egyetlen igaz barátja, közönsége, hódolója, híve én vagyok, az egyetlen ember, aki ezt titkolni kénytelen.

Félek, hogy Stefferlt a nagy magánosok életére kárhoztatja jelleme, amelyben az a kis gőg, türelmetlenség, szeszély, gúnyolódás! hajlam és hiúság megmérgezi a rendkívüli ész és szív lenyűgöző hatását.

Vagyis, egyszerűen: kimondhatatlanul szeretem Stefferlt.

December 23.

Lichnovszkyéknál nagy estély volt, hajnalig táncoltak. Én csak egy francia négyesben vettem részt, a waltzert nem bírom. Hamar kifulladás és gyötrő fáj-

dalmakat érzek. Egyáltalán úgy érzem, hogy egész szervezetem beteg. Éjjel nem alszom, folyton Stefferlre gondolok és reggelre halálosan fáradt vagyok. Sokszor napokon keresztül nem kelek föl. Eszembe jut, hogy a gyónás milyen jó gyógymód az idegbaj ellen. Az ember felszabadul. Tizennyolcéves voltam, amikor férjhezmentem. Három évig éltem asszonyi életet, azóta Pálnak csak névleg vagyok a felesége. Több mint három éve úgy élek, mint egy zárdaszűz. Erre büszke vagyok, annál is inkább, mert nekem úgy kell a szerelem, akárcsak a falat kenyér vagy a levegő. De e miatt nem tartom magam aljas és állati lénynek, mert hiszen nem tudok vétkezni szerelem nélkül. Miattam beszélhetnek a kihamvadt lelkű Lichnovszky hercegnék, amit akarnak. Én érzem, hogy így elsorvadok.

A társaságban megint sokat beszéltek Stefferlről. Windischgraetz Weriannd hercegné azzal kedveskedett nekem, hogy ő még életében nem látott olyan csúnya férfiút. — Talán szerelmes vagy belé? — kérdeztem tőle, mire a hercegnő hátatfordított és a faképnél hagyott. — Czernin grófnő, aki egyike a legelvetemültebb nőszemélyeknek, megkérdezte tőlem: — Hol van az az unalmas Széchenyi kapitány? Unalmas? A kövér hetaera combjait Stefferl bizonyára elfelejtette megcsipkedni. Némely asszony minden férfit unalmasnak tart, aki nem vall szerelmet neki. Hohenzollern Paulina szerint Stefferl az eszével és becsvágyával még nagy szerepet játszhatik a közéletben, ha kissé meggondoltabb lesz. Nagyképű fajdtyúk! Akkor már sokkal rokonszenvesebb az együgyű Liechtenstein Jánosné, aki Stefferl minden szerencsétlenségének okát vastag szemöldökében látja. Jobban szeretem, ha az asszonyok kicsinyesen szubjektívek, mintha ostobaságukat nagyhangú szólamok alá rejtik. Szerettem volna nekik odakiáltani: Széchenyi István gróf a monarchia legkiválóbb embere, Széchenyi István gróf az egyetlen lángész a társaságban és Széchenyi István grófnak (Istenem, milyen jó a nevét leírni) egyetlen szerencsétlensége én vagyok, egyedül én.

Grassalkovich Antalné, Esterházy Tini hercegnőt szerettem volna megszólalni, amikor kifakadt, hogy Stefferl még most sem nevezték ki őrnagynak. Ha én volnék a császár, erre az asszonyra bízám egész Ausztria egész kormányzatát, mindenesetre jobban végezné a dolgát, mint például a vén Zichy Károly. A hercegnő azt mondta: az udvar okosan tenné, ha gyors előléptetéssel a hadsereghez édesgetné Széchenyi Istvánt; mint katona csak az ezredével vágj⁷ a dandárával törődnék, így pedig egyszer csak megsokallja a mellőzést és elkezd politizálni. És akkor jaj lesz a monarchiának! Metternich is hallotta ezt a megjegyzést és gúnyosan nevetett. — Hercegnő, túlságosan sokra értékeli ezt a kedves, fiatal rajongót!

— Vigyázzon, herceg, egyszer még meggyűlik vele a baja. — A kancellár öntelt mosollyal Napóleont kezdte emlegetni. — Azzal is elbántam, meghajszoltam, bekerítettem és elfogtam, mint egy holtrafáradt nyulat — dicsekedett a szép Kelemen és meghajolt, mint egy hőstenor a nagy ária után.

1819 január 1.

Andorkának szép karácsonya volt. Amikor megtalálta Stefferl ajándékát, egy szakasz tetőtől-talpig előírásosan felszerelt Merveklt-huszárt pompás harci paripákon, rettentő bajusszal, karddal, csáköval, sarkantyúval, örömeben a lélekzete elállt. Hozzám futott, nyakamba ugrott és fejcskóját az arcomhoz nyomta. Akkor pedig, amikor kibontották a kapitányi uniformist, amely Andorka termetére szabva, kicsiben tökéletes mása volt Stefferl egyenruhájának, egyszerűen nem bírta el a boldogságot és sírva fakadt. Alig tudtuk lecsendesíteni. — Miért sírsz fiacskám? — kérdezte tőle a nagymama, pedig neki magának is könnyben úszott az arca. — Azért, mert nem mutathatom meg Stifa bácsinak — szepegte Andorka s akkor már mind a hárman sírtunk.

Éjjel odahívott az ágyacskájához s beszélgettünk.

— Hol van Stifa bácsi? Miért nem jött el karácsonyra?

— Mami nem szereti Stifa bácsit? — Miért kérdezed?

—Mert piamili után őt szeretem legjobban ezen a kerek világon. — Mintha szíven ütöttek volna. — És apát? — kérdeztem rendreutasítóan. Andorka arca elkomolyodott. — őt is, de azért. . . Elhallgatott és a szájacskája sírásra ferdült. — Mit akarsz mondani? — Azt akarom mondani, hogy én, ha nagy leszek, jobb szeretnék olyan leírni, mint Stifa bácsi. Mami, azt akarom, hogy te is szeresd Stifa bácsit. — Hiszen szeretem. — De nem elég pacyon! — Ki kellett mennem a gyerekoszobából.

Január 1.

Az öreg Ferenc gróf már nem bízik az orvosaiban, életenként kétszer ebédre hozatja magához Hofbauer Kelemen atyát, akit tegnap én is láttam nála. Ez aztán a pap! Valóságos szent. Nem olyan szónokias és egzaltált, mint például Werner Zakariás, nincs benne semmi a próféták és prédikátorok dühöngő életgyűlöletéből és félelmetes rajongásából. Egyszerű, vidám, jókedvű, öreg bölcs; nem keresi, de nem is veti meg az élet szelíd és tiszta örömeit. Az ilyen vallásos ember már a földön üdvözülni. Számára a halál nem vége, hanem kezdete valaminek. Csak küszöb, melyen mosolyogva átlép és kapu, amely tárva-nyitva várja s ő minden megrendülés nélkül bemegy rajta az örökkévalóságba.

Az öreg Ferenc gróf, sajnos, nem ilyen egyszerű lélek, ő néha ijesztően szenved a túlvilág! élet titkainak fürkészésében. Ez bizonyára még régi szkeptikus felvilágosodottságának a maradványa. Azelőtt Voltaire, most Hofbauer Kelemen, egyiktől a másikig túlmeredek és fárasztó az út. Azt hiszem, Montaigne nyugodtabban nézett a nagy ismeretlen szemébe. Egyszóval, az öreg gróf fél a haláltól..

Január 10.

Tegnap bál volt Zichy Mollyéknál. Ott volt a cár is. Rasumovszky herceg egész este ott tipegett az autokrata körül, mint az ijedt cseléd, aki várja, hogy gazdája egy megengesztelődött pillantást vessen rá. Szánalom volt nézni. Szegény öreg ember, egykor királyok barátja, izzadt és lihegett, tolakodott és lábujjhegyre állt, a szája-

szélét rágta kínjában és majdnem sírva fakadt, amikor a cár eltávozott anélkül, hogy rápillantott volna. Milyen jól tette Stefferl, hogy nem engedett Konstantin nagyherceg csábításainak s nem lett alattvalója ennek a pufók autokratának. Az estélyen Waldstein János gróf érdekes dolgokat mesélt Beethovenről és Brunsvick Teréz császári és királyi alapítványi hölgyről. A gróf nemrégén meglátogatta Beethovent, a zeneszerzőt és úgy lépett be hozzá, hogy a szegény süket ember észre sem vette. Beethoven egy arcképet csókolgatott és egész hangosan beszélt: Milyen szép vagy, milyen tökéletes, hasonlatos az angyalokhoz! — Waldstein tapintatosan visszahúzódtott és csak akkor tért vissza, amikor a mester már megnyugodott és a zongoránál ült. — öreg barátom, az ön arcán ma nincs semmi diabolikus vonás — szólt hozzá Waldstein gróf és Beethoven így felelt: — Mert ma együtt voltam az én jó angyalommal. — Aztán magához beszélt: — Szegény Beethoven, a te számodra már nincs boldogság a földön. — Waldstein szerint az arckép Brunsvick Teréz grófnőt ábrázolta, aki teljesen visszavonulva él most Pesten.

Stefferyl nem vitte magával az én arcképemet. Szegény Karolina, a te számodra nincs már boldogság a földön.

Január 14.

Selina bevallotta, hogy elutazása előtt sokat volt vele együtt és ő mindannyiszor olyan kedves volt, hogy beléje tudott volna szeretni.

Félek, hogy Stefferl többet gondol Selinára, mint rám.

Január 16.

Tegnap nagy társaság volt nálam. Pál mindenáron azt akarja, hogy olykor-olykor összegyűjtsük magunk köré a bécsi arisztokráciát a család fényének emelésére«. Ezt a frázist az öreg Ferenc gróftól tanulták a Széchenyiek. Azt hiszem, vajmi rosszul töltöttem be a háziasszonyi tisztet, de nem tehetek róla. Testileg-lelkileg beteg vagyok; félek, hogy mire Stefferl haza jön, helyemben csak egy nyomorult öregasszonyt talál.

Ez Isten büntetése, amiért nem tudok cselekedni. Pedig eleinte mennyire reméltem, hogy erős és vakmerő leszek. Eh, erre nem is jó gondolni.

Különösen irtózom az asszonyoktól és a hivatásos seducteuroktól. Undorodom az olyan férfiaktól, akiknek mindig a szerelem és az ágy van az eszükben. Ha az ember szerelmes, minden más ember szerelmét ocsmány paródiának látja. Tegnap is szívesebben tartózkodtam abban a szobában, amelyben az (aránylag) okosabb és komolyabb férfiak politikáról beszélgettek. A monarchiáról, a magyarokról s a mágnásokról volt szó. Valaki azt mondta, hogy az erdélyi mágnások először nem is magyarok, másodsor nem is arisztokraták, harmadszor rebellesek, Windischgraetz szerint (utálatos hangja van) meg kellene szüntetni Magyarország önállóságát; Károlyi György gróf (szép fiú, büszke és bátor) szerint a dinasztia a magyarok hűségének köszönheti fennállását (nem tudom mennyi ebben az igazság, de rettenetesen lehurrogták), Zichy Ferdinánd elmesélte, hogy a napóleoni háborúk alatt Stadionnak és Gentznek, Metternich famulusának is az volt a véleménye, hogy a birodalom székhelyét Budára kellene áttenni, mert ott a császár nagyobb biztonságban van, mint Bécsben. — De ők úgy gondolták, — vágott közbe az öreg Zichy gróf — hogy abban az esetben Magyarországot is beleolvasztják az örökös koronatartományokba és testestől-lelkestől németté teszik. Ekkor legnagyobb csodálkozásomra közbeszólt sógornőm, Zsófi grófnő. Zsófinak sok minden szabad, mert helyre kis magyar menyecske, szoknyás kuruc huszárkadett (mint Ferdinánd főherceg mondta), piros-pozsgás kis búzavirág (Werner Zakariás), a legszebb parasztszemeske a Lajtán túl (Metternich) és egy kicsit butácska liba (Ghristiane hercegasszony szerint, aki azért szereti Zsófit, mert semmivel sem tudja majd vádolni az utolsó ítéleten, hol tudvalevőleg ő lesz a legfőbb ügyész). Hát Zsófi felpattant s azt mondta, hogy a magyarok sohasem mondanak le az alkotmányról, mert a magyarok imádják a hazájukat. Windischgraetz megjegyezte, hogy az alkotmánynak semmi köze sincs a hazaszeretethez (csak tudnám, hogy mi az az

alkotmány) s különben is minden attól függ, mit nevez az ember hazájának, a birodalmat-e, vagy pedig azt a tartományt, amelyben, született. Capo d'Istria, aki most a legdivatosabb ember Bécsben, azt fejtegette, hogy igazán magasrendű ember hazája egész Európa; az alkotmány az összes népek szabadsága, világgözösség, tiszta humanizmus, az egész emberiség üdve. Erre Zsófi még inkább tűzbe jött, de kissé félt, hogy a balkáni származású orosz államférfiú ékesszólásával nem tud versenyezni, tehát beszaladt apja szobájába s onnan néhány levéllel tért vissza. Rám kacsintott s izgatottan válogatott a levelek között és perbe szállt a férfiakkal.

— Mi Széchenyiek éppen olyan hűséges alattvalói vagyunk a császárnak, mint akármelyik más arisztokrata . . . Stefferl, az öcsém csak olyan osztrák kapitány, mint a többi ezer osztrák Hauptmann és Rittmeister ... azt még maga sem mondhatja, kedves Windischgraetz herceg, hogy Stefferl valami veszekedett rebellis kuruc ... de Stefferlpéldául mégis azt írja Görögországból:

»Még azt sem tudnám megmagyarázni, hogy mi a szerelem; pedig, amit egy asszony iránt érzünk, semmi ahhoz képest, hogy mit érez az ember egy szent föld s annak népe iránt. Csak azt tudom, hogy ott a levegő jobb, az erdő, mező szebb s minden oly kedves és drága nekünk. Mindig csak oda vágyunk, nem találjuk helyünket máshol. Ha idegen földön fenyeget a halál, könnyebben fogadjuk, mihelyt egy jóbarát megígéri, hogy csontjainkat a hazába visszaviszi. Drága hazám, ha nem csókolhatom meg többé poros földedet s ha örökre adósod is maradok, legalább utolsó lehelletemet fogadd szívesen. Szerettelek és szeretlek minden hibáddal együtt.«

Az édes kis Zsófinak nem volt sikere a felolvasással. Stefferl mindig hóbotos volt. Szentimentális és patetikus. — Azelőtt alsószoknya-, most könyvszaga van. — Windischgraetz halkán mormogta: Szeretném tudni, melyik az a szent föld ... — Akarja tudni? — csattant fel Zsófi diadalmasan. — Itt van ni! — és olvasni kezdte:

— Nekem kétségtelenül a legősibb hun fajból kell

származnom, mert soha a svájci havasokon, vagy Olaszország legszebb völgyeiben sem estem olyan elragadtatásba, mint Magyarország kopár pusztáin. Nyoma sincs lelkemben a hegyi lakókat jellemző ösztönnek, amely őket csak az önvédelmi harcra lelkesíti s támadólag legfeljebb bosszúvágyból szokott fellépni. Bennem, — már hogy rossz vagy jó tulajdonság-e ez, nem vitatom — de bennem inkább van szenvedélyes hajlandóság a szétáradó, dúló hadjáratokra. Attila lovasvitézei, akik annyi országot elpusztítottak, — most nem beszélek kultúráról és észszerűségről — boldog és irigyléreméltó emberek lehettek. Chateaubriand nem győzött csodálkozni egy arab felett, aki benső meggyőződése egész hevével állította, hogy soha vidámabb és bolderabb nem volt, mint amikor a homoksivatag közepén egyes-egyedül ügetett a tevéje hátán.«

Windischgraetz tenorja felcsattant.

— Ách, ez jakobinus beszéd. A fiatal Széchenyi-Rákóczi akarja majmolni.

őszintén szólva valamennyien meghökkentünk. Nem tudom, Zsófia a maga kuruc fellobbanásával jó szolgálatot tett-e Stefferlnek! Félek, így sohasem lesz őrnagy. Azaz, hogy nem félek. Minél rosszabb, annál jobb. Azt akarom, hogy az egész világból csak én maradjak neki! De nem akarom azt sem, hogy a hazáját jobban szeresse, mint engem.

Csak az a baj, hogy nagyon fáradt vagyok.

Február 5,

Metternich hercegnél bál. János főherceg megszólított. — Mikor jön haza a kedves férje, grófné? — kérdezte és mélyen belenézett a ruhám kivágásába. — Elcsodálkoztam. — Az uram itthon van, Fenség. — Ah, hát már megjött Konstantinápolyból? Megmagyaráztam a főhercegnek, hogy én Széchenyi Pál gróf felesége vagyok s a kapitányt, aki most Keleten jár, István-nak hívják. — Lehetetlen — mondta a főherceg és mintha megsértődött volna.

Csakugyan lehetetlen, hogy én Pál felesége vagyok. Itt valami szörnyű tévedés van.

Február 22.

Nagyon beteg vagyok. Nem tudom, mi lehet a bajom. Végtagjaim néha egészen elzsibbadnak, majdnem mindig vadul kalapál a szívem és gyakran halálos verejték ül ki a homlokomra. Két héttel ezelőtt kezdtem érezni, hogy a jobbkezem kisujjának hegye állandóan zsibbadt. A zsibbadás aztán átterjedt a gyűrűs ujjamra is, most pedig már a bal kezem tenyerén érzem. A doktor szerint ez idegesség. Nem hiszek neki. Gyakran van szívszúrásom s azzal kapcsolatban hol az egyik, hol a másik pulzusom, néha mind a kettő táján érzek valami furcsa feszültséget. Néha azonban az agyamon szalad végig ez a furcsa zsibbadtsági hullám, amire be kell csuknom a szememet ijedtemben. Eddig azt hittem, hogy nem félek a haláltól, hiszen már úgysem érdemes élnem. De a szédülések és zsibbadtságok közben leküzdhetetlen halálfélelmek vesznek rajtam erőt. Mi lesz Andorkából, ha én itt hagyom? Nem, nem, nem akarok meghalni addig, amíg vissza nem jön Stefferl és meg nem ígéri, hogy Pál mellett Andorkának második apja lesz . . . Sírn tudnék, ha arra gondolok, hogy búcsúzás nélkül, hirtelen kell itthagynom Andort és Stefferlt. Most mindennap elmondom azt az imádságot, amelyre még a dajkám tanított: Jó Istenem, ments meg engem tűztől, víztől, hirtelen haláltól. .. Stefferl siess vissza, Andorka mindennap felöltözik gyönyörű huszáruhájába, mert olyan akar lenni, mint a Stifa bácsi.

Február 25.

Az öreg Ferenc gróf is nagyon rosszul volt tegnap. Odahívták hozzá Kelemen atyát, aki megáldoztatta s egész éjszaka imádkozott érte. Apósom reggeltájt jobban lett, ma már fel is kelt az ágyból és boldogan mondta, hogy ezt a szentéletű szerzetes imádságának köszönheti. Vájjon van-e olyan imádság, amely rajtam is segít?

Március 1.

Levél jött tőle Scio szigetéről. A vadregényesen csoportosuló sziklák nyugalma, a selyemfényű tenger,

amely a hegy lábánál hol csendesen pihen, hol meg vadul háborog, a Miletos hegye, amelynek orma hol a felhők közé bújik, hol a nap sugarait veri vissza, a csobogó források, méregzöld fák, pirosuló narancsok, amelyek a vidék vadságát enyhítik — valóságos költővé tették Stefferlt. »Ittam Homeros langyosvizű forrásából, de egyetlen sora nem jutott eszembe sem az Iliasnak, sem az Odysseíának. Az Archipelagos szigetei könnyedén tűnnek fel a távoból és csillognak a tenger tükrében, de közelebről kitűnik, hogy csak terméketlen sziklacsoportok s a kőtömbök rendetlen keveréke között néhány árva, csenevész fa szomorkodik: öreg, halavány aszszonyarcok, gyémántokkal és gyöngyökkel díszítve; én azonban a leány díszítetlen, friss fiatalságát szeretem. A nap ellenben, amely felhőtlenül teszi meg körútját, mindent megvilágít és mindent megfiatalít. Az égboltozat olyan, mint egy fényes, kék selyembura egyetlen felhőrác nélkül. Ez teszi oly széppé a vidéket, meg a csillagos, meleg éjszakák, a lágyan simogató szellők s a hűs források örök mosolygása, a boldog életérzés; egyszerűen az Archipelagos.« Ezek Stefferl szavai, Goethe sem talált szebbeket, amikor a görög szigetekről írt. A szerelemben az a legnagyobb boldogság, ha csodálhatjuk és imádkozhatjuk is azt, akit szeretünk. A szerelem vak és ösztönös szenvedély, de csak akkor nyújt tökéletes kielégülést, ha az értelem is azt mondja rá: jól van.

Azt írja Stefferl, hogy egyiptomi és palesztinai útját jobb időkre halasztja. Tudtam, tudtam, hogy így lesz. Szó sincs arról, hogy két esztendeig kibírja nélkülem.

Március 4.

Stefflerl Athénben van. Mennyire irigylem őt ezért. Rá fogom beszélni, hogy adja ki külön könyvben útleírásait, amelyek nézetem szerint felül fogják múlni Gell, Holland, Clarke vagy Bertholdi könyveit. Oh, én drága Odysseusom, jöjj minél előbb haza, hűségesen vár a te Pénélopéd; de ha nem sietsz, meghasad a szívem a vágytól és a türelmetlenségtől.

Március 9.

Azt írja Zsófinak, hogy erős honvágya van. Szégyenli, hogy annyi országot bejárt, de hazáját alig ismeri. Ha visszatér, beutazza a császár egész birodalmát. »Életemet hazámnak akarom szentelni, mert az én honfitársaim ellenállás nélkül engedték magukat szabadságuktól és boldogságuktól megfosztani.« Furcsa szavak. Stefferl csakugyan rebellis dolgokat forgat a fejében? Ez kétszeresen katasztrófa lenne. Először a császár miatt, másodsor ... ki merjem-e mondani? . . . ha ilyen sokfelé árad az érdeklődése, ha alkotmányról, szabadságról, nemzetnevelésről és mit tudom én, miről ábrándozik, akkor számomra alig marad hely a lelkében. Kétségbeejt, hogy olyan jövőre kezd berendezkedni, amelyben én nem foglalhatok el semmiféle helyet. Most jut eszembe · miért nem vitt magával Törökországba?

Március 11.

Steffferl néhány nagy láda ajándékot küldött a családnak. Török erszények és tálcák, jeruzsálemi balzsam, rózsaoaj, sál, berber köpeny, szőnyegek, harisnyák, csészék voltak a ládában. Nekem egy márványdarabot küldött Achilles sírjáról, Pálnak csibukot, nargilét, dohányt és egy gyönyörű angol nyeret. Összeszorult a szívem, amikor az egyik ládán ezt a felírást olvastam: »Cenki háztar; ásom számára«. A ládában catanai és marsalai borok. Hát terve van a cenki kastélyal! Önálló háztartás! Miért? Csak nem akar valakit oda beültetni? Lütsov gróf, aki visszajött Becsbe, azt híresztelte, hogy útközben egy gazdag angol hölgynek udvarolt Stefferl. Vagy talán Kaunitz Eleonóra grófnőről van szó? Ha ez igaz, akkor megölöm magamat.

Március 26.

Vége a bécsi szezonnak. Holnap megyünk Apátiba. Cseberből vederbe. Stefferltől hallottam, hogy két dolog van a világon, amit ép elmével nem lehet elviselni: az egyik, ha az ember soha sincs egyedül, a másik, ha mindig egyedül van. Bécs és Apáti.

Szégyenlem feljegyezni, de ... A buta kis Orloff

herceg, aki egész bécsi tartózkodásom alatt ostromolt, tegnap mellbelőtte magát. Kutwabaja sincs. Olyan óvatos volt a fickó, hogy csak a bőrét húzta fel a szíve fölé s azt lőtte keresztül. De elérte a célját. 1. ő most a legérdekesebb kamasz Bécsben, 2. Sikerült engem kompromittálnia, 3. Lichnovszky hercegnő boldog és kérlelhetetlen. Ügylátszik, Pálnak ezért sürgős az utazás.

Apáti, április 10.

Amíg én itt az apáti kastély börtönében számlálom az unalom napjait, Stefferl, mint egy mesebeli herceg, járja a tengert, amelyen Odysseus hajója imbolygott s a hegyeket, amelyek ormain a mithológiai istenek laktak. Az olaszok il principe d'Ungheria néven emlegetik s angol ladyk, meg szép messinai lányok édesítik meg utazása fáradalmait. Milyen igazságtalanság! Én nem tudnék nélküle gyönyörködni a homerosi ég szépségében, de még Andorka szép kék szemének ragyogásában sem tudok gyönyörködni, amely pedig fényesebb és drágább, mint az egész csillagos ég, a nap és az egész világegyetem. De hát én csak egy ostoba, romlott és szerelmes asszony vagyok.

Április 15.

Bocsáss meg, hogy szemrehányást tettem neked, drága barátom. Megkaptam a leveledet, amelyet titokban Zsófi közvetített. Köszönöm, hogy gondolsz rám, de kimondhatatlanul sajnállak, hogy miattam annyit szenvedsz. Miért furdal a lelkiismeret? Miért írod, hogy tönkre tetted az életemet? Mindent, ami történt, én legalább is annyira akartam, mint te. Mindennek én vagyok az oka, úgy szeretném válladra hajtani a fejemet és füledbe súgni: Szeretlek, borzasztóan szeretlek, Stefferl.

Április 28.

Új levél tőle. Azt írja, hogy az év vége felé jön haza (kétségbeejtő). Nagy tervei vannak. Velem, vagy nélkülem? Új életet kezd. (Istenem, hányadszor?) Elkészítette munkaprogramját. 1. Görögországi úti jegyzeteit sajtó alá akarja rendezni. 2. Könyvet ír arról, hogy mily

mértékben függ össze a gyakorlati életrealitás a lelki emelkedettséggel. 3. Értekezés a lótenyésztésről. 4. Értekezés a portyázó hadjáratról s az előőrsi szolgálatról. 5. Általános reform Ausztriában. 6. Nemzeti nevelés terve. 7. Befejezi megkezdett regényét. 8. Lefordítja Byron Childe Haroldját. 9. Magyarország történelmét s jogrendszerét akarja behatóan tanulmányozni.

Mennyi badar terv! Szeretném tudni, hogy én melyikben vagyok?

Április 3.

Néhány hétre feljöttem Bécsbe. A Lichnovszky-ház gyászol, mert Rasumovszky herceg és felesége elutaztak Oroszországba. Én olyan szívesen mennék Írországba. De most jut eszembe, hogy nekem, amióta gróf Széchenyiné vagyok, nem Irland, hanem Ausztria a hazám. Vagyis inkább Magyarország! Irland, Ausztria, Magyarország — ha őszinte akarok lenni, be kell vallanom, hogy az én hazám: a Stefferl szíve; de az ő szívében úgy felbuggyant a nosztalgia Magyarország után, hogy számomra semmi hely sem marad. Jaj nekem, a végén lesz három hazám, de életem az nem lesz egyetlen egy sem.

Április 15,

Holdfogyatkozás. Sorvadok. Rémeket látok.

Április 18.

Nem találom azt a kis gyűrűt, amelyet nekem 1814-ben Párizsból hozott. Igaz, hogy az utóbbi időben minduntalan lecsúsztak a gyűrűk az ujjaimról, annyira megszoványodtam. De Stefferl gyűrűje az este még megvolt, mert elalvás előtt — határozottan emlékszem — az ágyban megcsókoltam, mint négy esztendő óta mindennap. Lehetetlen, hogy meg ne találjam.

Április 20.

Tegnap egész nap és egész éjjel kerestem a gyűrűt. Nemcsak a hálószobámat, de az egész kastélyt tüvé tettem érte, de eddig még nem találtam meg. Kezdek meg-

tébolyodni. Ma reggel lefeküdtem, altatóporokat vettem be s nagynehezen elszenderedtem; de alig hogy elaludtam, álmomban valami furcsa, erős csattanást hallottam, olyanfélét, mintha nagyot loccsant volna az udvaron levő víztócsa, amelyre ablakomból rá lehet látni. Ijedtemben odapillantok és látom, hogy két vagy három öl magasságból egy emberi test zuhan a tócsába s aztán a vízből visszapattan, föl a levegőbe, mint a gumilabda. Ez négyszer vagy ötször ismétlődik, de mindig fáradtabban, míg végre ott marad a földön. Borzalmas volt az az ember, amint kezét, lábát kinyújtva, földre zuhant és visszapattant, nagyot nyekkent, míg végre véresen elterült a habzó pocsolyában. Akkor felébredtem és egész testemben reszketve, a paplan alá bújtam.

Pinkafő, május 3.

Pinkafőn vagyunk Fanny sógornőmnél. Fanny éppen akkor kapott levelet Stefferl kísérijétől, Ender festőművésztől az Aetna mellett levő Cataniából. Ebben a levélben szörnyű dolgot olvastunk Stefferlről s remeg a kezem most is, amikor le akarom írni, hogy mi történt vele április 19-én, vagyis azon a napon, amikor az a borzasztó álmom volt. Stefferl reggel 9 óra tájt elhatározta, hogy az erősen hullámozó tengerben próbára teszi úszási tudományát és lélekjelenlétét. Olasz vezetője mindenáron le akarta beszélni erről a vakmerő vállalkozásról, mert olyankor nemcsak a vízben, de még a parton sem biztos az ember élete. Stefferl nem tud hegyet látni anélkül, hogy azt meg ne mássza és vizet, hogy abba bele ne vesse magát — most a figyelmeztetés hatása alatt, az erős hullámozás láttára kissé megtorpant, de tüstént elszégyelte magát és beugrott a vízbe. Vezetője és Zimmermann nevű szolgálója a kihűlt lábából képződött partról figyelték, hogy mi történik vele. Az ugrás gyönyörűen sikerült és Stefferl mosolyogva bukkant fel a vízből; ebben a pillanatban azonban egy hömpölygő hullám derékon kapta és rettenetes erővel & parthoz vágta. A hullámverés a parton álló vezetőt és Zimmermant is a tengerbe sodorta; a szerencsét-

lenek nem tudtak úszni, Stefferl elvesztette az eszméletét s a közelben sehol egy bárka, sehol egy emberi lény. Úgy látszott, hogy nincs menekülés. Stefferl azonban hamarosan felocsúdott az ájulásból, összeszedte minden erejét és halálos elszántsággal igyekezett befelé úszni a szabad tengerbe. A kísérletet ötször-hatször megismételte, de a hullámok mindannyiszor visszacsodorták és nekicsapták a kikötőnek. Hogy be ne verje fejét a parton levő látatómbökbé, két kezét ki kellett nyújtania s letört minden körme. Feje, keze csupa vér, izmai már kezdték felmondani az engedelmességet. Végre feltűnt egy csónak, amely meg tudta közelíteni s az valahogyan kihálászta a haláltusában vergődő Stefferlt.

Az én reggeli vízióm! Még most is borzadva látom azt az embert, aki mint egy gumilabda fel-felugrott s aztán megint visszazuhant ablakom alatt a pocsolyába. Nem tudom, Stefferlt, vagy inkább magamat láttam-e abban a véres emberroncsban. Az én életem sem áll másból, mint vissza-visszazuhanásból a pocsolyába.

Még egy szomorú dolgot kell feljegyeznem. Úgy látszik, végkép le kell mondanom Stefferl gyűrűjéről, amelyet a párizsi bevonulás emlékére kaptam tőle. Hiába minden keresés, elveszett, elnyelte a föld. Reszketek, hogy a hullámveréssel való küszködés alatt Stefferl ujjairól is lesodródott az a gyűrű, amelyet még nápolyi utazása előtt én adtam neki. Ha ugyan már régen el nem dobtá.

Május 5.

Stefferltől levél jött és abban ő is megemlíti a cataniai balesetet. Azt írja, hogy utána meggyónt és megáldozott, mert szörnyű lelkiismeretfurdalások gyötörték a miatt, ami köztünk történt. »Tönkre tettem egy lelket, elraboltam tőle a gyereket, de fogadom, hogy egész életemben vezekelni fogok. Magam számára lemondok a családi boldogságról. Járom a világot, hogy tapasztalatokat gyűjtsék és igazi emberré nevelem az ő fiát, aki naív gyermeki vágygal olyan akar lenni, mint én. A jó Isten mentse meg őt attól, hogy ez a szándéka

valóra válják.« (Ha Stefferl tudná, hogy egyszerre milyen boldogság) t és boldogtalanságot okozott nekem ezzel a levéllel.)

Bécs, május 10.

Selina azt mondja, hogy szerencsétlenné teszem az egész családot. Azt hittem, hogy Stefierlre céloz, de kiderült, hogy Orloff grófról van szó. — Az egész város beszéli, hogy viszonyod van vele. — Hát te kitől hallottad? — kérdeztem Selmától. — Tante Christiane mondta. — Nevettem. Lichnovszky hercegnő úgy látszik, halálra ítélte. Már nem is fáj.

Május 14.

Tudtam, hogy Stefferl nem bírja ki az esztendő végéig. A jövő hónapban már Nápolyban lesz. Metternich herceg is oda készül. Ferenc császárt kíséri az új nápolyi királyhoz. Vele mennek Sir Thomas Lawrence, a festő, Stahremberg herceg, Batthyány János gróf, Windischgraetz Alfréd herceg, valamint Zsófi férje, Zichy Ferdinánd is. Az uram megkérdezte, hogy szeretném-e Nápolyt és Rómát látni. Azt feleltem: nem. Pedig majd a szívem szakad meg arra a gondolatra, hogy ott esetleg találkoznék vele. Pál próbára akart tenni.

Május 20.

Már Palermóban van és május 18-án Nápolyban lesz.

Június 1.

Azt írja Stefferl, hogy Nápolyban rettenetes nagy volt a sokadalom, nem kapott kocsit és csak úgy tudott elindulni, hogy Metternichtől állami megbízatást kért. Rábízta vagy százezer tallért, hogy azt Rómába vigye. Pompás új négylovas hintáján éppen akkor hagyta el Nápolyt, amikor a császár valami katonai szemlére a városba érkezett. Feltűnt neki a pazar hintó és a benne ülő elegáns kapitány. Megszólította és elismerését fejezte ki, hogy ezt a fontos szolgálatot elvállalta. Ebből is látszik, hogy a császár olyan embernek tartja, akivel érdemes foglalkozni. Metternichnek talán mégis szöveget ütött a fejébe Esterházy Mária hercegnőnek az a megjegyzése, hogy veszedelmes dolog volna őt

a politizáló és forradalmár magyarok karjába kergetni. Nem akarja, hogy egy új Rákóczi legyen belőle. Ha rajtam állana, — lehet, hogy ezt az ereimben csörgedező ír vér örök ellenzékisége teszi — én inkább választanám egy Rákóczi Ferenc, mint egy Zichy Károly szerepét. (Erről jut eszembe, hogy az öreg Zichy miniszter fia, a vöröshajú Károly, akinek felesége Festetich Júlia most három éve meghalt, megunta az özvegységet és újra házasodni készül. Azt beszélik, hogy már ki is választotta azt a boldogtalant, akit a boldogult utódjává tesz. A szép Seilern Crescence-ről van szó, aki azonban még olyan fiatal, hogy várni kell a házasságkötéssel. Meg kell adni, hogy Károly gróf, amilyen csúnya ember, éppen olyan jó ízléssel válogatja ki a feleségeit. Az első valóban égi szépség volt s a kis Crescence is tüneményes nő lesz, ha kifejlődik.)

Egyébként Stefferlt nem féltém. Amióta a külföldet járja, szépen átalakul rebellis magyarrá — nem fél a császári sastól s fittyet hány az összes osztrák ostobaságok megszentelt hagyományainak. A család körében erről számos anekdota kering. Így például, amikor mostani útjában hat fáklya fénye mellett megnézte a corgnaeli csepkőbarlangot s meghallotta, hogy azt néhány nappal előbb Ferenc császár tiszteletére kétezer szurokfáklya fényével világították ki, gúnyosan megjegyezte, hogy szerencsét kíván az országnak, ha császára minden dologban annyival világosabban lát, mint »mi szerencsétlen lovaskapitányok«. Az osztrák konzulokról vagy a gúny, vagy a megvetés hangján ír. Málta szigetéről azt írja, hogy a külügyi kormány különös súlyt helyez arra, hogy külföldön lehetőleg minél nevetségesebb tökfilkókkal képviseltesse magát.

Az ilyen ember nehezen fog karriert csinálni Metternich alatt, őszintén megvallva, nem is ilyen jövőt szálok én Stefferlnek. Nem adom őt oda a császárnak, sem az osztrákoknak, sem a magyaroknak. Stefferl az enyém.

Bécs, június 10.

Holnap megérkezik Beécsbe.

Holnapután Pállal Badenbe kell mennem.

XII.

Az öreg Széchenyi Ferenc gróf betegsége május végén annyira súlyos lett, hogy a család elkészült a katasztrófára. Ez volt az egyik oka, hogy június 11-én, lemondva a további utazgatás gyönyörűségeiről, már István gróf is apja betegágya mellett állott.

Mindenki ott volt. Pál gróf és Karolina is. A betegszobában egy irgalmas nővér, a gróf által alapított Landstrasse-i kórház legügyesebb ápolónője, mint egy kisgyermeket, úgy hordta az öreg kegyelmes urat hol az ágyból az ablak mellett álló karosszékre, hol meg onnan vissza, ahogy a fájdalomtól szeszélyessé vált beteg követelte. Felesége hol bekukkantott a szobába, hol lábujjhegyen kitipegett. A grófnénak olyan nehéz volt a lélekezete, hogy minden tíz lépés kifulladásra és megállásra kényszerítette. De ha kifújta magát, megint csak felemelkedett, hogy valamit — maga sem tudta, mit — tevékenykedjék, mintha azzal segítene az ura állapotán.

Pál és Karolina Apátiba készülődtek és búcsúzni jöttek az öreg grófhhoz. István gróf pedig csak néhány órával ezelőtt érkezett és Pálékat most látta először. Pál és felesége megcsókolták Istvánt.

István gróf az első pillanatban arra gondolt, hogy Karolina az alatt a két esztendő alatt (utoljára Ürményben a lóversenyen látta) legalább tíz esztendőt öregedett. így sem mondta volna ugyan senki harmincnál többnek — a valóságban huszonötödik évét sem töltötte még be — s még mindig a monarchia egyik legszebb. asszonya volt, de egészen más, mint a bécsi kongresszus alatt. Az arca kissé megnyúlt és árnyékos lett, a szeme nem ragyog olyan mélytűzű ibolyakékben, a haja nem olyan pokolian sötét; a termete viszont kissé meghízott és nehézkessé lett. Vagy csak az öltözéke hanyagabb és kevésbé ingerlő, mint akkor, abban az időben?...

István kénytelen volt magának megvallani, hogy keleti útja alatt, nem számítva a lelkiismeretfurdalás

és sötét képzelődés néhány rossz óráját, Karolina képe kissé elmosódott az emlékezetében. Az utazás fáradalma, a temérdek új benyomás, a szabadban való egészséges élet, új emberekkel való megismerkedés és néhány egzotikus fanarióta szépség olcsó szerelme lassanként elmosták azt az érzelgősséget, amely minden percét megrontotta négy esztendőn át. Szíve tele volt most is gyengédséggel és a legszívesebben azt szeretne volna mondani neki: felejtjük el a múltat és legyünk jóbarátok, édes Karolina. De Karolina kétségbeesett arcáról leolvasta, hogy ez volna a legrosszabb, amit mondhatna neki.

Karolina szája pedig megvonaglott és egyszer-kétszer kinyílt, mintha mondani akart volna valamit, de aztán megint összecsukódott, mintha elcsuklott volna.

Az egyik lélekben borzasztó vihar dúlt, a másikban szélcsend honolt. Az egyik szívben kilenchnapi távolság alatt egész az égig fellobbant a szerelem lángja, a másikban csak kis zsarátnok mutatta, hogy ott valamikor nagy tüzek égtek.

A szerelem azonban mindig, mindenben kételkedik, legfőképpen pedig két dologban: abban, hogy még tárt és abban, hogy már elmúlt. Ezzel a két kérdéssel szemben ugyanabban az időben, ugyanegy helyzetben is mindig tájékozatlan. Karolina is vigasztalta magát, hogy Stefferl csak Pál jelenléte, az öreg gróf betegágya, a vizontlátás körülményei miatt nem meri elárulni érzelmeit. Még a beteg mellett sürgő-forgó apáca is elég volt arra, hogy igazolja Stefferl közömbösségét.

Ebben a nehéz órában egyébként mindenki az öreg gróf szavát leste. Csak az öreg grófné zihálása, meg egy öreg oszlopos állóóra ketyegése neszeit bele a némaságba. István gróf már találkozott az édesapjával. A vizontlátás öröme el is bágyasztotta a szenvedő aggastyánt. Most, hogy Pál és Karolina megcsókolták a kezét, kissé felélénkült és beszélgetni kezdett.

— Pál, nálad már innen-onnan elkezdik aratni a búzát. Milyen termésed lesz?

— Valamivel jobb a közepesnél — válaszolt Pál a maga rideg és száraz modorán de a hangjában meghatottság rezgett.

— Félek, hogy már nem látlak többé.

Fanny és Zsófi sírvafakadtak, a férfiak tiltakoztak a rémlátás ellen. Az öreg gróf a fejét ingatta és István felé fordult.

— Még szerencse, hogy te idejekorán haza-érkeztél.

Aztán intett az ápolónőnek, hogy igazítsa meg a lábát, amely a karosszék előtt alacsony zsámolyon pihent, betakargatva fehér gyapjúkendőbe. Aztán arra kérte, hogy nyissa ki az ablakot.

— Szépen csicseregnek a fecskék — szólt halkán és kimutatott a kertbe. — Istvánnal együtt jöttek délről. A fecskék nekem mindig hoznak valami jót.

István vigasztalni akarta.

— Most is meghozzák az egészséget.

— Gondolod? — kérdezte a beteg mosolyogva.

— Biztosan tudom. Néhány hét múlva, ha papa is úgy akarja, lemegyünk Cenkre. Meg akarom mutatni az újonnan épült szárnyat.

— Angolos? — kérdezte az öreg gróf és megint elmosolyodott. — Te nagyon is túlbecsüled az angolokat.

— Hát kit becsüljek? — kapott a témán István gróf, aki örült, hogy a betegnek kedve van egyébről is beszélni, mint a halálról — kit szeressek és becsüljek, ha nem az angolokat?

Az öreg gróf arca elkomolyodott és fájós szemét tágranyitotta.

— A magyarokat — válaszolta ünnepélyesen és erős hangon.

István gróf szíve hangosan vert. Az öreg Széchenyi Ferenc grófot még sohasem látta ilyen ünnepélyesnek. A család boldog volt, hogy a beteget legkisebb fiának hazatérése ennyire beszédessé és érdeklődővé tette. Karolina István arcát fürkészte,

miközben a magáé kigyúlt és rajongóvá lett. Az öreg gróf tekintete azonban lassan elhomályosult és a hangja suttogóra vált. István felé beszélt.

— Félek, hogy többé sohasem jutok el Cenkre... Pedig szeretnék látni gazdaságodban.. . tisztjeid, jobbágyaid és cselédeid között... és ... és ... egy asszony oldalán, akivel egymást megérdemlitek ...

István odahajolt és megcsókolta apja kezét.

— Az is meglesz, apám.

— Kérem az Istent, hogy még megérhessem.

— Apám!

Az öreg grófné fulladozott a sírástól és hogy a beteget ne zavarja, lassan kilopódzott a szobából. A család tagjai némán álltak a karosszék körül. Az ápolónő alázatosan megszólalt.

— Excellenz, kímélje magát.

Az öreg gróf azonban makacsul tovább foglalkozott ezzel a gondolattal.

— Azt még szeretném megérni. . . Stefferl.

— Mit óhajt, apám? — kérdezte István gróf meghatottan

— Nősülj meg, Stefferl.

Karolina majdnem felsikoltott. Ügy érezte, hogy megingott alatta a szoba padlója és tántorogni kezd, mint hajó fedélzetén a viharban. Belekapaszkodott egy székes támlájába és sötéten lobogó szemével István gróf ajkait leste. István pedig erőteljesen, ünnepélyesen — akárcsak előbb az édesapja, még a hangja is éppen úgy csengett — kimondta, amitől Karolina félt.

— Kegyelmes apám akarata mindig szent volt előttem, apám. Megházasodom.

Karolina ebben a pillanatban visszanyerte minden nyugodtságát. A nagy fantáziájú emberek eszelősen tudnak félni valami elképzelt veszedelemtől, de egyszerre megkeményednek és érzéketlenekké lesznek, mihelyt a veszedelem bekövetkezett. Most már úgy érezte, hogy nincs mitől félnie. Az ítélet elhangzott, vége a tortúrának, szinte kellemes bizsergés futott át

a testén. Eszébe jutott, hogy sokszor érezte: addig fog élni, amíg be nem bizonyosodik, hogy Stefferl .nem szereti. Most bebizonyosodott.

XIII.

Legkisebb fia visszaérkezése után Ferenc gróf állapota kissé javult s a katasztrófa veszedelme elmúlt. A család tagjai szétszéledtek nyári kastélyaikba, a Landstrasse árnyas kertjei között elcsendesült az élet, csak az öreg grófi pár és István maradtak Becsben. A Széchenyi-palota most egészen olyanná lett, mint egy kolostor, amelynek priorja az örökkévalóságba vezető útra készülődik. Papok, vallásos költők, kiszikkadt agyú német bölcselek és testileg hibás fiatal szenteskedők jártak-keltek benne, hogy az öregúr lelkét a halálra megerősítsék. Az apa a túlvilágra vezető ösvényt kereste, a fiú az élet országútját; hogyan és hol találkozhatott volna ez a két lélek a Landstrasse-i házban?

István gróf olyasvalamit érzett, aminőt még soha. Eddig is sokat töprengett a maga életének iránya és célja felett s ez a cél körülbelül évenként változott és most, huszonkilencéves korára valóságos útvesztőbe tévedt. A beteg, szomorú, mindenből kiábrándult apa aztán megmutatta neki a legegyszerűbbet. Az egész probléma megoldása egyszerűvé és egyben kötelezővé lett az apja fogalmazásában.

. . . Stefferl, ne feledd, hogy már nem vagy gyermek, férj vagy, társam és barátom, főúr... Sohasem halott életében semmit, ami olyan mélyen vésődött volna az emlékezetébe. Sőt még az is eszébe jutott, ami öt-hat évig kiesett az emlékezetéből: hosszú beszélgetése apjával a magyar alkotmányos és társadalmi élet nagy kérdéseiről, a kongresszus alatt, mielőtt Olaszországba utazott volna. Konstantinápolyban, a görög szigeteken, Homeros szülőhelyén, a tengeren, Nápolyban, éjjel-nappal, viharban és napsütésben, ébren és álmában, minden lombsuso-

gáson, vízcsobogáson, vásári lármán és kocsirobogáson, szélzúgásban és égzengésen keresztül tisztán hallotta az apja reszketeg, öreg hangját: József császár . . . korszellem . . . kinek van igaza . . . Corpus Juris . . . a nép ... és keleti útja alatt látott sok idegen népet,

— angolt, franciát, orosz, amerikai, németet, sőt osztrákot is, akiben testvért és honfitársat igyekezett felfedezni — de mindezek közt idegennek és árvának érezte magát. Az osztrák, aki Bécsből jött, a császár udvarából, Metternich kancelláriájából vagy Zichy Károly gróf pénzügyi kamarájából, éppoly idegen volt hozzá, mint a francia vagy orosz. Mindenütt egyedül volt, holott Bécsből éppen azért menekült távoli országokba, hogy ne legyen egyedül. Ezen sokszor szomorúan eltűnődött és lassanként egészen megzavarodott: Úristen, hát ki vagyok én, hova tartozom, hol van az én hazám?

Homályosan érezni kezdte, hogy a bécsi császár és a magyar király, a monarchia és Magyarország, két külön fogalom, két ellentétes, sőt ellenséges elv, amely évszázadok óta harcban áll egymással — és ő nem az elsőhöz, hanem ahhoz a másikkhoz tartozik, amelyről itt a nagyvilágban semmit sem tudnak. Ha egy idegen azt mondta neki: önök osztrákok . . .

— azelőtt ezt természetesnek találta, most elpirult, zavarba jött és valami szégyenkezést érzett. Néha azon volt, hogy megmagyarázza: Uram, én nem vagyok sem osztrák, sem német... én . . . de nem tudta, hogyan folytassa. Az embereknek hiába beszél arról, hogy ő magyar. Nyomban ráolvasták, hogy magyar, cseh, oláh, dalmata, olasz, mindegy, sok mindenféle törzs és népfaj él az osztrák császár birodalmában, azért azok csak osztrák alattvalók, mint ahogy Németországban is vannak szászok, bajorok, poroszok, westfáliaiak, sőt azoknak külön uralkodójuk is van, de azért mégis mind németek . . . Magyarok, magyarok? Ilyen országról, ilyen államról, ilyen hadseregről, ilyen diplomáciáról nem hallottunk soha. Hiába példázgatott nekik az írekről vagy a norvégok-ról ... az írek is angolok, a norvégok is a svéd király

alattvalói... Sokszor felsóhajtott: Szegény öreg Széchenyi Ferenc gróf, ha most itt volnál, drága, okos, jogtudós apám, a te Werbőcziddel, Hármas könyveddel, *pragmatica sanctió*ddal, alkotmányoddal, hogyan magyaroznád meg a világnak, hogy más az osztrák császárság és más a magyar birodalom, amelyben magában is tucatnyi népek — németek, horvátok, románok, rutének, szlávok, sőt még magyarok is — élnek Szent István koronája alatt? Vagy talán már csak a szűkagyú magyar táblabírák illúziójában él az a független és szabad Magyarország? Érdemes ezen törni a fejét? Családi körben hallott valamit, hogy Napóleon, ha nem kapta volna meg Mária Lujza kezét, el akarta űzni Ferenc császárt és kettévágta volna az osztrák birodalmat; az osztrák tartományokat odaadta volna Károly főhercegnek, a magyar királyságot pedig Esterházy Nickerl hercegnek, — de lehet, hogy ez csak olyan magyar legenda; komoly társaságban nem lehet beszélni róla. Különben a dologból úgysem lett semmi, az egész mese nem alkalmas arra, hogy Magyarországot vele az ember felfedezze és a külföld előtt rehabilitálja. István gróf rájött, hogy Magyarországról maga is éppoly keveset tud, mint a konstantinápolyi orosz követ vagy Landschulz, a piszkoskőrmű, lompos filológus.

Viszont, ha útjában valami Magyarországra emlékeztette, könnyekig meghatotta. Rómában megmutatták neki a templomot, melyben egy magyar kanonok holtteste pihen kőből szépen kifaragott kőlap alatt. Egy másik templomban sírfeliratot talált, amelyből Landschulz kibetűzte, hogy ott temették el Mátyás király dajkáját, kinek a fia Rómában tanulta a szobrászmesterséget. Majdnem megsiratta a háromszáz évvel ezelőtt elhunyt öreg székely parasztasszonyt. Cgy érezte, hogy ehhez a szegény kis dajkához több köze vari, mint bárkihez a világon, akivel ott találkozott.; A szíve mindig ellágyul, ha valami hazait lát, égy cimbalom, sőt egy duda is elég, hogy elérzékeiöyítee és sírásra fakassza.

A park lombjai között édesen csicseregtek a ma-

darak s a levegő tele volt koránnyíló rózsák illatával. Bécs felől a munka és nyüzsgő élet morajlását hozta át a reggeli szellő. István grófnak eszébe jutott, hogy Magyarországon nem látott ilyen szép darab ligetet, kivéve az Esterházy-kerteket vagy a Festetich György grófét Keszthelyen. Csak sarat és homokot és portengert látott mindenütt, amerre járt és mégis szinte beteges vágy fogta el, hogy újra lássa. Maga is elmosolyodott, hogy csaknem hangosan szerelmet vallott a Fertő-tavának, amelynek partján kisgyermek korában annyit futkárqzott. Szeretett volna verset írni hozzá, hogy te édes, te drága, jó kis Fertő-tavam, valami szép nem vagy, de arra kérlek, maradj meg nálunk, mert partjaid nem lévén, nagy jóság tőled, ha el nem szaladsz. Mégis csak te vagy az én legjobb barátom. Az ország levegője, amelyben gyermekségünket töltöttük, mégis a legjobb. Olyan, mint az első szerelmünk; ehhez is, ahhoz is visszatérünk, bármilyen sokat csavarogtunk idegen országok és új szerelmek között. Ezt szerette volna valahogy versbe szedni, de nem tudott megbirkózni a nagy feladattal. Tehát csak prózában ábrándozott tovább. Nem találta helyét a régi szép, finom császárvárosban, régi barátai, régi szerelmei, régi szórakozásai közepette. Úgy élt, mint azelőtt, — olvasgatott, színházba járt, lovagolt, udvarolt, mulatott, néha nagyon is sokat és nagyon is durván, szaladt minden formás nőszemély után, kifáradt az egyik kalandban és új kalanddal igyekezett magát felüldíteni — de az életét napról-napra üresebbnek és céltalanabbnak látta. A szíve keletre vonzotta, de nem a Márvány-tenger vagy az Aranyszarv, hanem csak a Fertő-tó felé. Időnként megnézte, hogy ott vame még Sopron megyében a maga unalmas, szerény kis partjaival, zombékjaival, nádasaival, vadkacsaival, rákjaival és csikjaival? Egyszer gyalog ment Becsből Cenkre s az egész úton azon gondolkozott, hogy leveti a császár uniformisát, otthagyja Bécset, az udvart, egész eddigi nagyvilági életével szakít és beáll a politizáló, pipázó vármegyei kiskirályok, a köznemesek,

a táblabírák, az alkotmányon és a Corpus Jurison nyargaló magyarok közé, akikről az édesapja beszélt...

Ehhez azonban az kell, hogy megházasodjék. Családot kell alapítania, Cenken, Pozsonyban és Budán kell élnie ... az apja is¹ megparancsolta ... Az ő parancsát pedig nem szabad megszegni, mint ahogy a jámbor zsidó nem meri megszegni Mózes törvényeit. Mózes! Igen, az ő apja olyan, mint a bibliai Mózes. Az Úr felvitte őt a Nebo hegyére és megmutatta neki az ígért földjét: megengedem neked, hogy szemekkel lásd, de oda nem mégy át. És Mózes Józsuára tette kezeit, mint ahogy apja ő rá bízta a magyarok sorsát. Jól van. Tehát megházasodik és beleveti magát a magyar közélet harcaiba. Néhány hét alatt ez a két ötlet is rögeszméjévé vált, mint minden, amivel nyugtalan lelkét ideig-óráig eddig narkotizálta. A házassággal boldoggá teszi apját és családját, a közéleti tevékenységgel boldoggá teszi hazáját. Es a kettő együttvéve boldoggá teszi őt magát is, aki eddig csak boldogtalanságot tudott okozni mindenkinek — oh, Karolina! — és saját-magának is.

A feladat nagyon egyszerűnek látszott. Eszébe jutott, hogy amikor a napóleoni háborúk után visszatért Bécsbe, a fürdőkádban, a víz puha langyosságában, a háború kényelmetlenségei, szennye, fáradsága okozta kimerültségben már egyszer megérlelődött benne a gondolat, hogy megházasodik. Azóta csak néhány év telt el, de egy emberöltőre is elegendő jó és rossz történet veié; valóságos napóleoni háború testileg és lelkileg, szerelem, betegség, henye naplopás és vad tevékenység s most a keleti út kényelmetlenségei, szennye és fáradsága után megint természetesnek találja, hogy családot alapítson. Akkor — öt évvel ezelőtt — volt már menyasszonya: a kis Meade Selina, Karolina húga. Most Selina huszonkétéves; a minap látta, hogy mennyire megszépült és megerősödött. Igaz, hogy Sel elfordította a tekintetét, de van-e ennél természetesebb bosszú egy elhagyott kis menyasszony részéről? S ő volt az első női lény, akit szeretett, ő lesz az utolsó is. Az alfa és az oméga. Az ő szerelmi életé ilyenformán önmagába

visszatérő kör: a legtökéletesebb mértani ábra. Alfa és ómega.

István gróf lelkében előbb támadt az elhatározás, hogy megnősül s akkor jutott eszébe Selma, de ezt a baljóslatú sorrendet nem vette észre. Néhány nap múlva azonban már úgy érezte, hogy megfordítva történt. Mint ahogy a torentinói csata előestéjén Batthyány János grófnak mondta: oly erősen tudott valamit elképzelni, hogy azt már meg sem tudta különböztetni a valóságtól — István gróf hat nappal a hazaérkezése után szerelmes lett Meade Selinába. Az, hogy a kis Sel egyszerűsmind húga Karolinának, István gróf képzeletében csak egy okkal több volt, hogy feleségül vegye. Hiszen azt már Pál gróf esküvőjén is így képzeltek. Pál és Karolina, Stefféri és Selina, két Széchenyi gróf és két lady Clamwilliam, — ebben annyi romantikát látott, mint valami érzelmes regényben. István gróf ettől fogva sokat járt a Lichnovszky-házba és gyakran volt kettesben, bizalmasan a kis Selmával.

Selina egészen ellentéte volt nénjének, Karolinának. Alacsony, légies termetű, vöröseshajú, tengerkék szemű, hófehér arcú mesebeli királykisasszony; nyoma sem volt benne az egzaltációnak, zabolátlanságnak, önféjűségnek és miszticizmusnak, vagyis azoknak a tulajdonságoknak, amelyek Karolinát oly elbűvölővé és félelmetessé tették. Selina higgadt, okos kis leánya volt, kissé büszke és szenvtelen, de engedelmes és józan, nem olyan, mint egy kelta eredetű írlandi, hanem mint egy skót, vagy angol lady. Nem volt rajongó, de érzéketlen sem; majd ha asszony lesz, akkor bontakozik ki nőies érzékisége és határozott energiája; most szép és okoskis szűz, aki jó házasságot akar kötni s élvezni az élet örömeit. Stefferl ezt is elragadónak találta. Űgy magyarázta magának, hogy a házasságnak á viharos és' vak szenvedély csak árt. A feleség ne szerető, haiien élettárs legyen. Selina lesz az az asszony, aki őt a magasabb életcélok szolgálatára fogja vezetni s abban megtartani — gondolta a maga fellengős tökéletesedési álláspontján, amelyet mindig segítségül hívott, ha ösztönéivel bitókra került a sor. Csak olyan szerelmet sza-

bad belevinni a házasságba, amelyet az esz is helyesel és hitelesít.

Én még sohasem szerettem úgy, ahogy abba magam is beleegyeztem volna. Remélem, hogy velem együtt most még az édesapám is beleegyezik — azt hitte, hogy ezzel máris átvette Józ sue szerepét, aki úgy cselekedik, ahogy azt Mózes megparancsolta.

XIV.

Augusztusban már egész Bécs tudta, hogy Széchenyi István gróf házassági terveket forgat a fejében s választása lady Selinára esett. Efféle hírek a legfelsőbb körökben is mindig élénken megmozgatják a kedélyeket. A Lichnovszky-szalónban, amely újra átvette vezetőszeropét a császárváros társadalmi életében, István grófnak, valamint lady Selmának minden lépéséről tudtak. Tudták, hogy köztük a szerelmi postát Esterházy Vince gróf és felesége Liechtenstein Zsófia hercegnő hordja, egyelőre nem nagy sikerrel ugyan, de napról-napra több reménységgel oly irányban, hogy lady Selina érthető vonakodása enyhüljön és gyermekded szíve sógora iránt felmelegedjék. A teljes sikerben azonban csak néhány egészen érdektelen, vagy be nem avatott jámbor lélek bízott. A jól értesültek körében Christiane hercegnő egy esti teáján a Stefferl-Selina kérdésben valóságos pártok alakultak ki.

Nimptsch Ferdinánd grófné szerint lady Selmának több esze lesz, semhogy egy közismert nőcsábító áldozata legyen, hiszen a fiatal Széchenyi István gróf iszákos, durva, cinikus kéjenc, már egész vagyonát eltékozolta s azon a ponton áll, hogy megfosztják tisztai rangjától és száműzik az udvar közeléből. Ez a párt olyan többleányos grófnékból és hercegasszonyokból alakult, akik szerették volna István gróft a saját gyermekük kezével megmenteni és rehabilitálni.

Hohenzollern Paulina hercegnő és köre viszont azt hangoztatta, hogy az öreg Széchenyi Ferenc gróf sohasxn engedné meg ezt a házasságot. Az öreg gróf sokat

ad a Széchenyi-név fényének emelésére s minthogy két idősebb fia amúgy is romantikus szerelmi házasságot kötött, legkisebb fiát, aki a három testvér között nemcsak a legkiválóbb, de a leggazdagabb is, a monarchia legelőkelőbb családjainak, a Liechtensteinoknak, Esterházyaknak, vagy Kaunitzoknak valamelyik ivadékával akarja összeházasítani.

Windischgraetz hercegné úgy tudta, hogy az öreg Széchenyi Ferenc gróf a monarchia legpénzsóvárabb, István gróf pedig a legbecsvágyóbb embere lévén, csak olyan házasságról lehet szó, amelyben a menyasszony készpénzhozománya legalább is fölér István gróf birtokainak értékével.

— Kinek lehet ekkora hozománya? — kérdezte egy elszegényedett Schwarzenberg hercegnő.

— Vagy egy zsidó bankár, vagy uralkodó herceg leányának. A menyasszonyt tehát a Fries-grófok, az Eskeles és Arenheim-bankcég, esetleg a frankfurti vagy párizsi Rotschildok között kell keresni.

— Ez már mégis szörnyűség — jajdult fel Nimptsch grófné.

— Hacsak nem gondolunk a bajor király leányára — folytatta gúnyos mosollyal a hercegasszony.

— Hohó, ez egy kicsit sok volna a jóból.

— Miért? A bajor király leánya sánta és púpos és szívgyörcsökben szenved.

Saurau Zenóné, Hunyady Gabriella pártja egész más vizeken portyázott. A szép Gabriella, aki nemrég még jóindulatú pajtáskodással kezelte a szerelmes Stefferlt, most — nem tudni, miért — gyilkos gyűlölettel üldözte. Fogadást ajánlott, hogy a gróf a társadalom legfelsőbb, de egyszersmind legromlottabb köreiből fog házasodni. Sagan hercegnőnek például, akinek temérdek vagyonánál csak viszonya, botránya és törvénytelen gyermeke temérdekebb, szüksége volna egy jónevű és elnéző férjre. Perigord hercegnő, Dino herceg felesége is válni akar s végül a szép meztelen angyal, a kis Bagration, aki ugyan szegény, mint a templom egere, de pénzszerzési lehetőségekben gazdagabb, mint

a párizsi Rotschild, szintén kivetette hálóját Széchenyire.

— Ebben sok a valószínűség. A bécsi kongresszus alatt viszonyuk is volt.

A kisebb pártok éles ellenzéki álláspontot foglaltak el ezekkel szemben. Zichy-Ferraris grófné azt állította, hogy István gróf elválasztja férjétől Karolinát és ki megy vele Amerikába. Liechtenstein Vincéné szerint egy gazdag magyar tőzsér leánya a kiszemelt menyasszony, — az majd rendbehozza István gróf szétzilált anyagi helyzetét. Kaunitz hercegné úgy hallotta, hogy egy török hercegnőt szöktetett meg Konstantinápolyból, Pálf fy Ferdinándné grófné pedig azt erősítette, hogy a gróf egy táncosnő rabja és eszeágában sincs a házasodás.

Lichnovszky hercegasszony termeiben aznap mindenki izgatott volt, mindenki felháborodott, mindenki tiltakozott s maga a ház úrnője^ Christiane hercegasszony dühében tájékozott s magához intette Schwarzenberg tábornagyot.

— Mit szól ehhez herceg?

A tábornagy tágrameredt szemmel bámulta egyideig a hercegnőt s aztán kifeszítve domború mellkasát, amelyen megcsörrentek a drágaköves arany érdemcsillagok, egész a tüdeje fenekéig teleszívta magát levegővel.

— Semmit — felelte elszántan és tüdejéből a levegőt kissé asztmásán kieresztette.

— Semmit? — lihegte a hercegasszony és ég felé emelte a tekintetét, mintha félne, hogy a mennyezet rászakad erre a léha katonára.

A tábornagy meghökkent és igazolni próbálta magát.

— Semmit, éppen semmit. Széchenyi kapitány rangjához mérten el tudja látni lady Selmát. A gróf nagyon gazdag.

— Hát csak erről van szó?

— A lady nem akarja? — kérdezte a tábornagy félénken.

A hercegnő intett, hogy ne folytassa.

— Félek, hogy az a séducteur máris elcsavarta a kicsike fejét.

— Akkor semmi baj. Gazdagok, szépek, fiatalok, egyenlő rangúak, szeretik egymást. . .

— De a férfi múltja! — csattant fel Christiane hercegasszony, aki elérkezettnek látta, hogy a tábornagyot Karolinára emlékeztesse.

A tábornagy azonban, úgylátszik, nem emlékezett arra a szerencsétlen ügyre, amelyben ő olyan szégyenteljes szerepet játszott.

— Férfiak múltja!

A hercegnő elvesztette a türelmét.

— Kedves tábornagyom, ön elfelejtette, hogy Széchenyi gróf éppen önnek vallotta meg szerelmét sógornője iránt.

A tábornagy ijedtében zsebéhez kapott és abból fehér kendőt rántott ki, mint valami zászlót, mintegy jelezve vele, hogy megadja magát. Aztán levegő után kapkodott és orrát rettenetes harsogással befújta a békelobogóba. A hercegnő ajkáról ettől fogva zuhogott a szó, a tábornagy pedig növekvő borzadállyal hallgatott.

— Ha önnek valami fogalma volna a mai fiatalság romlottságáról, — kezdte hízelegve, hogy a tábornagyot hiúságánál fogva megfogja — ha ön, kedves barátom, le tudna ereszkedni az erkölcstelen szenvedélyek olyan mélységeibe, akárcsak képzeletben is, aminőkben gróf Széchenyi István fetreng ...

— Fetreng — ismételte öntudatlanul a tábornagy, a hercegasszony pedig folytatta:

— Akkor ön rájönne, hogy a gróf szándéka a legförtelmesebb perverzitásból ered.

— Talán jóvá akarja tenni... — hebegte a tábornagy.

— De emögött a legocsmányább motívumok vannak. Hallgasson ide, édes barátom. Hallott ön valamit Oedipusról és a Pelopidákról?

— Nem — felelte ijedten a tábornagy és nyakig elpirult.

— Akkor másként fogom a dolgot megmagyarázni.

Selina, ez az édes, ártatlan kis teremtség azért kell a grófnak, hogy szennyes fantáziájában Karolinát helyettesítse.

— Hogyan? — kérdezte a tábornagy elképedve.

A hercegasszony haragjában toporzékolt.

— Szemérmem, amelyre büszke vagyok, megfoszt engem attól, hogy ezt bővebben megmagyarázzam. Legyen elég annyi, hogy Selina a gróf lelkében nem más, mint Karolina alteregója. Vette észre, kedves hercegem, hogy Selina csak első pillanatra más, de ha jobban megfigyeli, különösen hangjában és mozdulataiban hű mása Karolinának? Hogy a szeme éppen olyan kék. Vette ezt észre?

— Hát hiszen nővérek — szólt közbe a tábornagy s a hercegnő ezen[^]i bárgyúságon újra felbőszült.

— Éppen azért tetszik a grófnak.

— A férfiak rendszeren megmaradnak annál a típusnál, amelyik először megtetszett nekik.

A hercegnő legyintett.

— Kivéve, amikor az ellenkező típus varázsa izgatja őket.

— Az is lehetséges — szólt félénken a herceg.

— Mindegy. A gróf Karolinába volt szerelmes és most el akarja venni a húgát. Ez jelenti először a behelyettesítés perverz motívumát, de jelent még egyéb törtéimet is. Selmát be akarja vinni a Széchenyi-családba.

— Hát hova vigye? — kérdezte naivul a tábornagy s ezzel végkép maga ellen ingerelte a hercegasszonyt.

— Nem arról van szó. Pál grófra és Karolinára gondoltam, amikor a Széchenyi-családot említettem. István gróf romlott fantáziája már abban kéjeleg, hogy a családi bizalmaskodások légkörében . . . feleség, sógornő, két nővér, első és második szerelem. . . ért engem, kedves tábornagyom?

Schwarzenberg herceg homlokáról csak úgy szakadt a veríték. Halántékán ujjnyi vastagon dagadtak ki az erek és szeme rémülten hunyorgott.

— Lehetséges ez?

— A Széchenyi-féle kéjenceknél minden lehetséges.

— Hogy mind a kettő? — dadogta a tábornagy és ültéből alig tudott felemelkedni, annyira reszketett a lába.

— Nna, végre megértette — csapott a maga sovány térdére Christiane hercegasszony, majd befejezésül hozzátette: — Nos, kedves barátom, ezekután ön, mint az osztrák hadsereg generalissimusa, nem érzi kötelességének, hogy ezt a házasságot megakadályozza? Nos? Feleljen nekem, tábornagy úr!

Schwarzenberg herceg remegő lábait nagynehezen egymás elé rakva, fűjtatva és zihálva, vérvörösen és verejtékezve kitámolygott a szobából, a nélkül, hogy a hercegasszony kérdésére válaszolt volna.

* * *

De nemcsak a Lichnovszky-szalomban, hanem a Széchenyi-családban is mindenki ellenezte István gróf házassági tervét. Az öreg Ferenc gróf már Pálnak sem akarta megengedni, hogy a Lichnovszky-házból házasodjék. Édesanyja sírva könyörgött, hogy ne is említse többé ezt a boldogtalan tervet. Bátyjai és sógorai örültségnek mondták, hogy a vagyontalan, szegény, idegen leányt — Lichnovszky hercegasszony neveltjét — hozza a családba, egyedül a szókimondó, heves és meggondolatlan Zsófia grófnő vágta szeme közé:

— Stefferl, egyszer már majdnem tönkretetted magadat és Karolinát. Most meg akarod ölteni?

István gróf megrendült, de nem látta be, hogy ez a házasság miért válhatnék Karolinára nézve végzetessé. Az ő szíve már kihűlt; nem tudta elképzelni, hogy a másik szív még mindig lánggal lobog. Rémlátásnak és a szeretet zsarnokságának vélte a család ellenkezését.

Valamiféle formában mindenki állást foglalt ezzel a házassági tervvel szemben, csak Karolina nem. Karolina nem volt látható sehhol. Senki sem tudta megmon-

dani, hol lehetne felkeresni és megkérdezni tőle: nem tartja-e szentségtörésnek, ha azok után, amik történtek, ő a kis Seit választaná élettársul? Pedig mennyire szerette volna tőle megkérdezni!... Ellovagolt Apátiba, hogy négyszemközt beszéljen vele. Pál egyedül volt otthon és István gróf közömbösséget színlelő kérdezősködésére hanyagul megjegyezte, hogy Karolina Dénesfára utazott Czirákyékhoz. István utána. Dénesfán megtudta, hogy Karolina a pozsonymegyei Barban van, Zichy Ferraris grófnénál; onnan a mosonmegyei Oroszvárra küldték, de Karolinát már ott sem találta.

— Hol van?

— Grassalkovich hercegné vendége Gödöllőn.

Ott is elszalasztotta.

Gödöllőről Lajos bátyjához sietett Horpácsra, de ott azt hallotta, hogy Karolina már onnan is elment és pedig Feldsbergbe, Liechtenstein János herceghez vádászatra. így hajszolta Karolina nyomát Cseklészen Esterházy József grófnénál, utána Galántán, Szereden és Ürményen, ahol azt közölték vele, hogy Karolina visszament Apátiba.

Most már látta, hogy menekül előle. Lemondott tehát az üldözésről és visszatért Bécsbe.

Ekkor már kitavaszkodott.

* * *

Ha István gróf választását mindenki helyeselte volna, talán néhány hónap elegendő, hogy Selmából, sőt magából a házasság gondolatából is kiábránduljon. Minthogy mindenki ellenezte, lelkében ez az érzés is dacos szenvedéllyé tornyosult. Később már azt is elhittette magával, hogy Selinát sohasem szűnt meg szeretni s életében minden kaland csak szeretkezés volt. Levelet írt neki, amelyben elpanaszkodik, hogy szerelme miatt összetűzése volt édesapjával. Aztán így folytatta:

— Drága Egyetlenem, alig kerültem ki a gyerekszobából, amikor megismertük egymást. Emlékszik még arra, hogy minket milyen édes érzések kötöttek össze, egészen addig az átkos kongresszusig. Gyermekek

voltam, nevelés nélkül, tanácsadók nélkül. Mindig hirtelen jött ki belőlem minden indulat és kicsiny koromtól kezdve számtalanszor megsértettem szüleimét nyerseséggel. Aztán történt valami — amire gondolni sem merek, de mégsem tudom elfelejteni — és attól a pillanattól kezdve mindenki elhagyott, még szüleim ée rokonaim is. Nekik volt igazuk. Arra gondoltam akkor, hogy jó lesz, ha hazámat, szüleimét és még önt is, drága Selina, elhagyom és többé nem látom soha. Elhagytam Bécsset egyetlen könny nélkül, mert még sírni sem tudtam fájdalmamban. Minden reményem összeomlott és nekem még önmagamat is kerülnöm kellett, mint minden bűn eleven hordozóját. Már Becsből való utazásom alkalmával meg akartam az Ön kezét kérni. De a szerencsétlen körülményeknek egész hálózata megakadályozta azt és még valami, amiről beszélni se merek . . .

István gróf nem tudott leírni sem őszinte, sem őszintének vélt tizenöt sort anélkül, hogy abban Karolinát legalább kétszer ne emlegesse. De ezt észre sem vette, valamint azt sem, hogy ezzel milyen fájdalmas sebeket ejt azon a leiken, amelyet meg akar hódítani. Minden ítélőképességet, tapintatot és ésszerűséget megcsonkított az erőlködés, amellyel a Karolinából való kiábrándulást és Selina iránt való szerelmét el akarta hitetni magával. Majdnem egy évig tartott ez az önámítás. Június végén aztán megtudta, hogy a kis Selt eljegyezte Clam-Martinitz Károly gróf ulánusórnagy.

Így ért véget a Selmával való házasság rögeszméje s István gróf elhatározta, hogy ezzel együtt letesz közéleti és politizáló' rögeszméjéről. Némi kis szomorúsággal ugyan, de minden nagyobb lelki megrendülés nélkül lemondott a bibliai Józua szerepéről.

Most is ugyanazt tette, mint hat évvel ezelőtt, amikor a napóleoni háborúk után visszatért Bécsbe és Selinát meglátogatta. Elhatározta, hogy nem házasodik meg soha életében. Született agglegény . . . vén huszár . . . egykor talán mint tábornok vonul nyugalomba . . . igen, bevonul az ezredéhez . . . hol is az az ezred? Debrecen? — Jó, hát legyen Debrecen, neki egész mindegy, csak lovat, katonát, fegyvert, kaszár-

nyát lásson ... csak egyebet ne lásson soha életében ... és ha elmegy az apáti kastélyba, ahol Pál rövid nanking-kabátban . . . Karolina... s ő, mint nagycsizmás, törzonborz öreg huszárezredes, eljátszik a kis Palkókkal....

István gróf annyira nem ismerte Karolinát, hogy, el tudta képzelni ezt a családi idillt.

XV.

Forró júliusvégi nap volt 1820-ban, amikor István gróf négylovas üveges hintó ja a hatvani kapun kívül álló Szénatér sártengerén átvergődve, a várost körülölelő árok hídján bedöcögött Debrecen belső piacára. Aznap országos vásár volt s már a kapu előtt olyan tömeg állta útját az eladásra szánt négy lábúaknak, mintha ott egy népvándorláskorabeli szekértábor, vagy a felkerekedett honfoglaló magyarok egész állatállománya vesztegelt volna. Juhok, szarvasmarhák és disznók tízezrei bégettek, bögtek, rőfögtek térdig süpedő homokban, vagy a napfényben zöldessárgán csillogó pocsolyákban; csordások, kanászok, juhászok, kupeczek nyüzsögtek ebben a szekértáborban, mint valami bábeli zűrzavarban. Erdélyi, odesszai, moldvai és lengyel hajcsárok, subás magyarok, tüszös és bocskoros románok, görögök és bulgárok törekedtek megértetni magukat bécsi, prágai és trieszti kereskedőkkel s köztük kékinges, széleskalapú, kéknadrágos, csizmás debreceni vásárbírók s polgári katonák iparkodtak a rendet fenntartani'. Beljebb sátrak és hevenyészett fafélszerek alatt egész hegyek gyapjúból, toliból, *bőrből, gubicsból, hamuzsíról, zsíról és szalonnából; egész hadseregre való anyagkészlet! Aztán következtek a kézművesek debreceni különlegességei: a fehér szűr, fűrtös guba, pipa-csutora és vörös pipa raktárai; bécsi zsidók kóboroltak itt sátorról-sátorra s szekérszám vásárolták a pipákat, amelyekből majd francia, angol és északamerikai matrózok szívják a méregerős dohányt. István gróf elámult ezen a szokatlan látványosságon.

Benn a Piactéren ember ember hátán szorongott.

Mintha Debrecen húsz és egynéhányezer lakosa mind ott nyüzsgött volna a bódék előtt s rajtuk kívül még néhány ezer idegen, aki most itthagya a pénzét. Egy helyen szappant árultak fehér gyolcsba vagy bíborvászónba öltözött csinos és erőteljes menyecskék, másutt tejet, kenyeret, vaját, peracet és mézeskalácsot. Kivonultak a csizmadiák, szíjgyártók, gombkötők, kések, kovácsok, szűrszabók, szekérgyártók, aranyművesek és fazekasok is és tarka-barka hullámzó csoportok alku-doztak, kiabáltak, kurjongattak a bódék előtt.

István grófnak eszébe jutott Konstantinápoly. Mintha csak a Boszporus valamelyik kikötőjét látná, még pedig pestis idején, amikor Kis-Ázsia minden népe összecsendül, hogy egymást fertőzze a bűzhödtt levegőben. Ez a debreceni utazás éppúgy tele van exotikummal és hasznos néprajzi tanulságokkal, mint a tavalyi kóborlás a Földközi-tenger partvidékein. Szarvasmarha, birka, csutora, pipa és cifraszűr — ez a magyarok gazdasági kultúrája. Debrecen messze van Londontól s a magyar takács az angol posztógyárak mérnökei-től. Megfájdult a szíve Anglia után, de úgy érezte, mintha Anglia egy más bolygón volna, amelyben terem-ményeinek kevesebb napfényt, de nagyobb szellemet adott az Isten. Hangosan felnevetett, amikor eszébe jutott, hogy Angliában naponta három óra hosszat milyen szorgalmasan vett leckét nemcsak gépészek-től, hanem munkásoktól is, hogy kissé kiigazodjék a gépek körül. Reggel faolaj és petróleum, este Eau de Rasumovszky csöpögött róla. Itt a trágya szaga helyettesíti az Eau de Rasumovszkyt és gépolaj helyett avas birka-hájjal keneketnek középkori talyigákat. Ez az ország éppen olyan vén, mint a napfényes, romantikus, de kiszikkadt és mozdulatlan Kelet. Aggsági korban szenved. Pedig csak a fiatal nemzeteké a jövő. Akkor már inkább Bécsben lakik a Herrengasse, vágy a Landstrasse egy halk, finom kis palotájában.

István gróf elkedvetlenedve fogadott szállást az Aranybika fogadóban. A piszok, a kényelmetlenség, a levegő hiánya s az emberek barbár viselkedése itt is kétségbeejtették. Hát így fogja leélni katonai élete

és férfikora legszebb esztendeit? Nem. Még ennél is rosszabb helyen; valamelyik környékbeli faluban, Balmazújvárosban, vagy Bihardiószegen, ahol a százada állomásozik, vályogból épült, gerendás, földes szobában, amelyben évek óta nem takarítottak, bűzhödt levegőjű odúban, szúnyogok, legyek, áporodott szagok, egészségtelen kigőzölgések és mocsárgőz áldozata gyanánt.

Az első éjjel nem tudott aludni. Tele volt a fogadó férgekkel; a szomszéd szobában számadó juhászok, lókupecsek és mészárosok duhajkodtak. Duda és cimbalom szólt és egyhangú kurjongatások meg csizmák dübörgése verte fel az éjszaka csendjét. Vájjon mi vár még rá?

Másnap kiment az utcára, megnézte a nemrég elkészült kálomista nagytemplom monumentális, de sivár és unalmas épületét és az olasz városok festői szépsége és a milánói dóm jutott az eszébe. A Péterfia-utca merő sártenger. Kövezésnek, vízvezetéknek, világításnak nyoma sincs sehol. Nápoly! Az aranyozott kocsik, a lombfüzerek, a tarkán festett kirakatok! Bé.cs-t A rend, a tisztaság, a fényűzés, a szépség csendes paradicsoma! Selma, Karolina ... ah, hol lehet most Rolly?

Az ezredénél még nem jelentkezett. Simonyi József báró, a parancsnokáéin volt Debrecenben. Egyetlen szál császári huszárt sem látott, csak nemzetőrök ácsorogtak az utcasarkokon. Meg kell adni, tagbaszakadt, erős és büszke fickók. Gyalogosok és lovasok egyaránt. Alaposan megnézte őket. A gyalogosok búzavirágszínű posztóból készült magyar dolmányban s valamivel világosabb, teveszőrzsínórral cifrázott nadrágban feszítettek: a vásárosok között. Mellényükön gömbölyű, sárgaréz gombsor, dolmányuk ujjának végén zöld posztóhajtóka, fekete süvegükön piros, fehér, zöld rózsza, tükörfényes csizmájuk, feketével szegélyezett kék köpenyegük — mindez tetszett neki. A huszár még díszesebb; fekete bárányprem, vörös kard, vörös bélés — s a lószerszám: magyar nyereg, fekete báránybőr nyeregtartó, német zabla, vaskengyel, fekete bőrből kötőfék, kantár, szügyelő, pisztolytok, lekötő és farmatring, fehér csatokkal. Pompás lovas, ahogy első, szempillantásra meg-

állapította s erre kissé felmelegedett a szíve. Ha egyébre nem is, de katonának jó az én magyar népem — gondolta szeretettel és most már egy kevésbé azonosítani is tudta magát »az én magyar népemmel«, amelyet tegnap még idegen ázsiai hordának látott. Nagyon kíváncsi lett az igazi katonákra, a császári huszárokra, az ő századának legényeire.

Az első ember, akit az ezredből útjába hozott a sors, Orczy László báró kapitánytársa és a napóleoni háborúkból való jóbarátja volt. A fiatal báró Párizsban Ötven angol fontot kölcsönvett tőle a bevonulás után való dáridók alatt, István gróf már el is felejtette. A kapitány boldog mosollyal vett ki a tárcájából egy csomó bankjegyet.

— Vártalak, Stefferl. Hallottuk, hogy jössz. Nézd, kikészíttem neked az adósságomat.

István grófnak tetszett, hogy Debrecenben legelsőnek a magyar gavallér becsületességével találkozott.

— Két-három hétig ugyancsak unatkozni fogsz — mondta a báró és karonfogva bevonzolta őt a lakására. — Az ezredes a bihari divisiókat inspiciálja. Mi újság Becsben? Nem tudod? Mi az ördög lelt, hogy olyan savanyú az arcod? Mikor hagytad ott a bécsi asszonyokat? Mi? Azt mondd, hogy kiábrándultál? Na, itt majd visszakívánod a bécsi kalandokat. A debreceni cívisek feleségei és leányai olyan tisztességesek, mint a nagytemplom — mutatott ki a kéttornyú, sárga épületre, amely előtt úgy álltak a komor oszlopok, mint rettenthetetlen bibliai szüzek, akiket semmiféle huszárkapitány nem tud elcsábítani. A környéken azonban számos nemesi kastély van — folytatta élénk szemhunyorgatással a fiatal báró — s a vidéki kastélyok dámái nagyon unatkoznak. Hogy téged e pillanatban a lovak jobban érdekelnek? Hát Isten tudja. A debrecenieknek van öt-hatszáz csikóból álló ciframénésük, de nem a te ízlésed szerint valók. A tiszteknek? Arab és angol faj lovat ugyan keveset találsz, de ha nem sajnálsz a fáradságot és bekukkantasz Erdélybe, ott olyan méneseket találsz . . . Stefferl... Te már az italt sem szereted? Mi? Bor-

zasztóan örülök pedig, hogy berukkoltál, az egész tisztikar úgy vár, mint a Messiást. . . Stefferl. . . azért nem kell kétségbeesned, komédiások is vannak ám itt nálunk Debrecenben, még pedig a kolozsváriak. Mi az, te nem szereted a színésznőket? Itt majd rájuk fanyalodol, arról biztosítlak. Mit szólnsz ehhez a barackpálinkához?

István gróf ezalatt kinézett az ablakon s elgondolkozva hallgatta a Rákóczi-öröggarang mély konduktását. Egyszer csak felkapta a fejét.

— Hát az ott micsoda?

Orczy László báró is kidugta a fejét és elnevette magát. A nagytemplom előtt hosszú, keszeg figura állott fenséges közömbösséggel, mint valami szobor, mozdulatlanul és gögösen a maga piederstálján. A gesztenyeszínhajú; hosszúbajuszú, tatárcú emberen gombos magyar dolmány feszült, a dolmány alól azonban fekete talár redői omlottak hosszú lábaira. Felül marcona vitéz, alul csuhás pap, zsinóros és sujtásos magyar, de a fején roppant háromszögletű kalap, mint egy copfos német professzornak.

— Az debreceni diák.

— Egyetemi hallgató?

— Collegiumi teológus — hahotázott Orczy — én már megszoktam ezeket a csodabogarakat.

István gróf hosszan elnézte a háromszögletű kalapot és a zsinóros magyar dolmányt.

— Komikus figura, mi? — tette hozzá a fiatal báró. — Ezek a kálvinisták mind ilyen nagyképű fickók.

Ekkor beállított a szobába a fiatal gróf Rédey hadnagy. Istvánnak nyakába borult és összecsókolta. Ez nem tetszett neki.

— Nana, — mondta kissé epésen — nem vagyok bajadér, hogy végignyald a képemet.

A hadnagy sértődötten töltött magának a barackpálinkából.

Orczy báró újra megrohanta kíváncsiságával.

— Mióta vagy Magyarországon? Hol jártál mindenfelé? Mi újság túl a Dunán?

István gróf unottan válaszolgatott.

— Voltam Oroszvárt, Gödöllőn ...

— Hogy vannak Grassalkovichék?

— A hercegasszony nagyon kedves teremtés. De a herceg bolond.

— Ugyan?

— Agyonköltekezi magát. Végre is egy magyar mágnás nem élhet úgy, mint az orosz cárok. Nem lesz jó vége.

— Ejnye, de szigorú lettél, Stefferl. Talán bizony te takarékoskodol?

— Szeretnék.

— Egye a fene!

— Egyszer Felső-büki Nagy Palihoz is ellátogattam.

— Hát az ki? — kérdezte a báró.

— A genealógiáját akarod tudni? — kérdezte gúnyosan István.

A kis báró rántott egyet a vállán.

— Manapság az sem felesleges. A császár derűborúra osztogatja a magyar nemességet. Pécek, nyomdászok, kocsmárosok, tímárok, grófok komornyikjai, örmények s mindenféle szedett-vedett népség máról-holnapra nemesek, sőt bárók is lesznek. Azonfelül minden második parasztot Nagy Palinak hívnak. Például az én kápláromat is.

István báró összevonta bozontos szemöldökét és rászólt a fiatal báróra.

— Az én Nagy Palim előbb kapta a nemességet, mint te. Az öregapja pedig elnöke volt a ... tudom is én melyik országgyűlésnek.

A fiatal Orczy báró összeütötte sarkantyúját.

— Ezer bocsánat. Parancsolod, hogy megkövessem?

István gróf legyintett

— Nincs szüksége rá. Nagy Pál — érted? — Felső-büki Nagy Pál a legokosabb ember Magyarországon. Vár és csendes házi életben hűtögeti, acélozza kedélyét a sors bekövetkezhető csapásai ellen, hogy száraz szemmel nézhesse hazája pusztulását. Egész

nap a kertjében tesz-vesz, hogy az időt nappal előlje s éjjel aludni tudjon reá. Egész nap nem lehet sopánkodni. Úgy él, mint mindenki, aki már eljutott odáig, hogy ne reméljen semmit s előbbre ne törekedjék, csak tűrje az életet, amelytől szabadulnia nem lehet, ha csak öngyilkossá nem lesz. Van egy szép élettársa is, nem mintha szeretné, vagy gyermeket óhajtana tőle. Egy haldokló hazában, zsibbadt népnél mire való volna a gyerek?

Orczy báró és a fiatal Rédey elámulva néztek az új bajtársra. Mi ez? Nagyúri szenvelgés, vagy színészkedés? Lopva egymásra tekintettek s hogy zavarukat elpalástolják, az italhoz menekültek. Töltöttek a pálinkából és ittak. István gróf pedig — akit annyira elfoglaltak a maga gondolatai, hogy a két tiszt meg-rökönyödését észre sem vette — halk hangon folytatta:

— Brudern báróval is találkoztam.

— A bolond báróval?

— Miért bolond?

— Egész nap a könyveket bújja és minden pénzét ócska képekre és szobrokra költi.

Rédey gróf, aki ezalatt már három-négy pohárával felhőrpintett, elfeledkezett a neheztelésről.

— A könyveket bújja? Mint egy franciskánus barát? Hihihj! Űtálom a betűt. Nem való az magyar embernek. Német dolog az. A német, ha nincs pénze, fogja magát és összehazudik egy könyvre valót.

István gróf összeráncolta a homlokát és végignézett a tizenyolcéves szőke fiún. Le akarta szidni, de aztán megsajnálta s csak ennyit mondott:

— Én pedig imádom a könyveket.

A kékszemű, finom arcélű, fehér és puha kezű kis gróf, az ezred legkönnyelműbb és legkedvesebb korehelykedője, nem hagyta magát.

— Imádod a könyveket? Nos, akkor vedd meg az apám könyvtárát. Eladó.

— Tőled nem veszek könyvet.

— Miért ne? Olcsón adom. Mázsáját húsz forintért.

Pénzre van szükségem. Tegnap kétezer forintot vesztettem fáraón.

— Bolond vagy fiam — szólt rá atyai hangon a másik kapitány. — Stefferrel nem lehet könyvek dolgában tréfálkozni. De ha volna egy jó angol versenylovad ... — Aztán hirtelen István gróf felé fordult.

— Úgy látom, hogy te a fél országot beutaztad. Nos hát, felfedezted Magyarországot?

— Nem. Nem láttam semmit. Csak vadászatoikat, rossz méneseket, csúf kastélyokat, műveletlen hétszilvafás táblabírákat és szakacsnékat, akik magukat nemzeti asszonynak hívadják.

Orczy báró töltött, koccintott és megjegyezte:

— Nagyon megsavanyodtál, Stefferl. Ennek csak kétféle oka lehet. Vagy reménytelen szerelem, vagy szerelmi csömör. Olyankor szokott az ember ennyire megokosodni.

XVI.

Néhány nap múlva váratlanul visszatért Simonyi báró és István gróf jelentkezett nála. A parancsnok, aki a napóleoni háborúk alatt közlegénységből vitte fel az ezredességig és Mária Terézia-rendet kapott, nem tetszett neki. Alpárinak és durvának találta; hallotta, hogy rettenthetetlen hős, de nem tartotta képesnek magasabb taktikai feladatok megoldására. A Simonyi-féle zsoldos condottiere-k csak egyénileg érnek valamit, az alájuk rendelt tiszteket elijeszti a hadseregtől, a legénységet pedig ok és cél nélkül agyonötrik.

Az ezredes ridegen fogadta.

— Kapitány úrról azt hallottam, hogy üveghintóban jött az ezredéhez. Hintót nem akarok látni. A huszárt egyáltalán csak lovon akarom látni. Érti, kapitány úr? Azonkívül ön nagyon sokat van szabadságon. A tiszt legyen az ezredénél. A szolgálat az első. Nem első, hanem egyetlen. Érti, kapitány úr?

— Értem, ezredes úr.

— Nálam pedig a szolgálat nehéz.

— Nem félek tőle.

— A pontosságot megkövetelem.

— Én is szeretem.

— Nálam nincs szabadságolás. Aki nem akar szolgálni, az vesse le az egyenruhát.

— Parancsára, ezredes úr.

— Nálam nem lehet lumpolni, kimaradozni, elkésni a kivonulásról.

— Nincs is szándékomban.

— Aki elkésik, azt agyonlövetem.

István gróf nagyot nézett. Ennek az embernek elment az esze? Attól fogva nem felelt a fenyegetéseire.

— Ön nagyon sovány és kiéltnek látszik. Ez kár. Nem fogja bírni a fáradalmakat. Sokat iszik? Ha nem bírja a bort, ne erőltesse. Nem tűröm a részegeskedést. Ha nem bírja a szerelmi fáradságot, hagyja békével az asszonyokat. Nna. Ön szereti a lovat s hallom, jó lovai vannak. Majd meglátjuk. De figyelmeztetem, hogy angol lovaglás, lóverseny, spanyol iskola, caroussel, miegymás cirkuszi műlovaroknak való, nem pedig huszárnak. Űtálom az angol jockeykat. Űgy űlnek a lovon, mint macska a sövényen. Velem nem lehet bolondozni. Abtretien.

István gróf távozni készült. Ekkor az ezredes hirtelen megfogta a karját és a szeme közé nézett.

— Most pedig béküljünk ki, pajtás. Űgy látom, jó pajtások leszünk. Ma este színházba megyünk. Pompás színésznők vannak. A bécsiek elbújhatnak mögöttük. De hát majd meglátod. Nna. Várj csak. Holnap nagy parádé. Űfensége Estei Ferdinánd főherceg lovasági tábornok tart szemlét. Te még nem a csapattal vonulsz ki, de ott kell lenned, hogy lásd, mit tud a Simpnyi óbester ezrede. Holnap négykor ébresztő, hatkor az egész ezred künn van a nagyerdőben. Félhétkor jön a főherceg. Aki elkésik, azt agyonlövetem. Nna. De azért ma este színházba megyünk. Utána vacsora. Az öreg Boka Károly bandája húzza. Hallottad már valaha a Boka-kesergőjét? No majd meghallod. Szervusz.

István gróf vérvörös arccal hagyta el az ezredes szobáját. A Mária Terézia-rend iránt való minden bámulata mellett sem fojthatta el magában a szégyenkezés és bosszúság érzését. Az ezredes durva feljebbvalói hangja éppúgy sértette, mint bizalmaskodó és ízetlen pajtáskodása. Ez a közönséges paraszt — gondolta magában — csak azt érzi, hogy ő ezredes, én meg kapitány vagyok.

E pillanatban az ezredes utána kiáltott.

— Kapitány úr!

— Parancs.

— El ne feledje: ma este színház. Nagyszerű előadás lesz. A vendéglős felesége olasz operaáriákat fog énekelni. Meglátja, micsoda asszony. Aranybánya van a torkában! Este: színház. Szervusz.

Tehát a vendéglősné operaáriákat fog énekelni. Megint az a szégyenkezés fogta el, amelyet az ember másvalakinek a naivsága, vagy ízetlensége miatt érez.

Este csakugyan hallotta az olasz operaáriákat éneklő kocsmárosnét. Elszörnyedt. Az énekesnőnek nem volt hangja, azt sem tudta, mit énekel, olaszul egy kukkot sem értett és az ária után egyszerre csak rágyújtott egy magyar csárdásra. Simonyi ezredes torkaszakadtából éljenzett, a tisztikar tapsolt, a közönség, mely az olasz ének alatt ásítózott és beszélgetett, most éktelen ordítózással tombolt és újrázott.

Orczy báró odahajolt István gróf füléhez.

— Hallod a debreceni Catalanit?

— Szegény.

— És mit szólsz az ezredeshez? Az öreg fülíg szerelmes.

— Szegény.

— De a színészek jók.

— Jók volnának, ha volna hol, mit és kinek játszaniok.

— Ne bánts a debrecenieket.

— Azért vagyok elkeseredve, hogy mi magyarok minden silány táplálékkal megelégszünk.

— Az ezredesre gondolsz?

— Hiába, aki velejében nem nemes, előkelő és

kiváló, azt sem a rang, sem a hatalom nem teszi azzá. Azon nem lehet segíteni.

— De rajtad sem lehet ám.

— Gondolod? Akkor levetem ezt a dolmányt és megyek haza parasztnak. Vagy talán inkább a börtönbe.

— Börtönbe. Miért?

— Mert én ezeket a magyar nyomorúságokat nem tudom szó nélkül hagyni.

István gróf hirtelen elhallgatott és belemerült a gondolataiba. Miért vagyok én ilyen keserű és elégedetlen. Vájjon csakugyan valami elnyomott nagyravágyás lappang a lelkemben? Érzem, hogy hamarosan választanom kell a lassan kielégített ambíció és az ízlésem között. Nem tudom, a hiúság, vagy a kényelemszeretet győz-e majd bennem, mert lelkiismeretről, mely azt parancsolja, hogy szolgáljak, nálam már nem lehet szó. Magyarország kiszenvedett s legyőzve fekszik leggonoszabb ellenségének lábainál. Nem a küzdelem győzte le, hanem az idő altatta el. Ki tehet ez ellen valamit? Akármit is teszek, lehetek-e más, mint egy unalmas szomorújáték lovagja?

Az ezredes óriási virágcsokrot dobott az énekesnő lábai elé. István gróf nem tudta nézni és kiment a csizmadiaszínből a szabad levegőre.

Miért jöttem én ide? Mi keresni valóm van nekem ezek között az emberek között? Majd a legnagyobb vonzódást érzem e durva néphez, amelybe voltaképpen szerelmes vagyok, majd meg látni sem kívánom s legszívesebben eltaszítanám magamtól. Tudatlansága meghat; életemmel, véremmel szeretnék segíteni rajta s boldogan osztoznám vele szenvedéseiben. De sokszor elriaszt az ízetlensége, barbár gögje és önhihttsége.

Harmadnap nagy katonai szemle. A fenséget István gróf már Bécsből ismerte s így vörösesszőke pofaszakállával, vidám kék szemével, lelógó húsos ajkával és hosszú, napbarnított, vérmes arcával legfeljebb csak annyi hatást tett rá, hogy eszébe juttatta Windischgraetz Alfréd herceget. Még mintha zordon ostobaságát, kellemetlen tenorját és engesztelhetetlen pedantériáját is tőle kölcsönözte volna. Az alattvalók

legtöbbször a maguk képére és hasonlatosságára teremtik fejedelmeiket s beléjük a maguk halhatatlan lelkét lehelik — súgta oda a mellette ülő Almásy gróf ezredsegédtisztnek, de ez egyetlen szót sem értett ebből a megjegyzésből.

A szemle úgy folyt le, mint minden más szemle, amelyet István gróf látott. A huszárok gyönyörűen gyakorlatoztak, a kardok csillogtak, minden vezényszó akkorát dördült, mint egy ágyúlövés, a lovak szoborszerű mozdulatlansággal álltak, vagy kényesen ficáncoltak. Ha itt lett volna, magának az orosz trónörökösnek, Konstantin Pavlovics nagyhercegnek is megdobbant volna a szíve — csak az eső zuhogott kitaróan s közbe-közbe nagyot dörrent az ég s cikkázott a villám. István gróf észrevette, hogy a bőrig ázott legénység magában dühösen káromkodik. Az ezredes félholtra fárasztotta őket, a főherceg fenséges bambasággal nézte a embertelen kínzást s a végén rettenetes arccal és villámló szemmel ellovagolt az arcái előtt. Mögötte haladt a kísérete, Radetzky tábornok, mint adlátus, néhány szárnysegéd, aztán a beosztás nélküli tisztek között István.

István a mellette lovagló Almásy grófnak halkan odasúgta.

— Látod, hogy el van ragadtatva?

— Lehet is, — felelte a segédtiszt — a legények gyönyörűen viselkedtek.

— De nem a husároktól van elragadtatva.

— Hanem?

— Sajátmagától. Legszívesebben beszédet intézne a husárokhöz: Látjátok parasztok, ez vagyok én. Esőben, viharban, bőrig ázva itt vagyok köztetek, én, Estei Ferdinánd császári főherceg, saját fenséges testemet kitéve az idő viszontagságainak, hogy megmutassam, mire képes a császári ház egy tagja a hadseregért, a monarchiáért, tiértetek, бүдös parasztokért.

A segédtiszt a fejét csóválta; István gróf azonban tovább suttogott.

— Egész nap oly komor arccal jár-kél a huszárok

kozott, mint Napóleon. Pedig csak egy osztrák táborok.

Hát az milyen arccal szokott járni?

— Mint ahogy azt Bécsben, az an der Wien színpadán játsszák. Mint ahogy az egy vidám osztrák táborokhoz illik. Akkor talán tudna maga iránt egy kis szeretetet gerjeszteni a legénység szívében; így kinevetik.

— Igazságtalan vagy. A főherceg is éppen úgy ázik, mint a legénység.

— De arról megfeledekzel, hogy a legénységnek fele a csatáros időkben megbetegszik s az ételük megkoszmásodik, Ófensége pedig a szemle után kényelmesen átöltözködhetik és pompás menü várja az étkezésben. Ezek az urak azt hiszik, hogy csak meg kell mutatniok magukat s a komisz csákóban, hitvány csizmában és a pókháló-szövetből készült gúnyában didergő legénység elájul a hűségétől és elragadtatástól.

— Stefferl, te valóságos jakobinus vagy — válaszolt a gróf és előre lovagolt, hogy ne is halljon több ilyen istentelenséget.

István gróf pedig úgy érezte, hogy egyenkint meg tudná ölelni a gyönyörű szál kun legényeket. Eltűnődött azon, hogy ezek a magyar parasztfiúk hat, vagy tizenkét esztendeig szolgálnak egy idegen hatalom igazában, idegen célokért s a végén vagy feláldozzák őket egy osztrák tábornok baklövéseinek, vagy szélnek eresztik, hogy a földönfutók, útonállók és betyárok számát gyarapítsák.

A szemle pompásan sikerült, a főherceg a végén elszánta magát, hogy elmosolyodjék, — de csak egyetlen szemvillanásra — aztán ismét oly fenséges lett, hogy Windischgraetz herceg is megirigyelhette volna. Az eső is elállt erre a mosolyra. A lovak és huszárok gőzölögtek s meleg pára szállt fel a tisztás csenevész rétvéről. A főherceg lefúvatott és melegen megrázta Simonyi ezredes kezét. István gróf a főherceg háta mögött bozontos szemöldökét felhúzta, egyik szemével kacsintott és alsó szája szélét lebiggyesztette, mint egy valóságos Habs-

burg. A tisztek alig tudták magukat visszatartani a kacagástól.

Este a huszárok számára mulatságot rendeztek a Nagyerdőben. Megjelentek ott a város főemberei és a patriarchális arcú, hosszú fehérhajú és apostolszakállú öreg Simonffy Sámuel főbíró, valamint a kövér, ferdeszemű, mongolarcú kis Reviczky Gábor polgármester vezetésével. István grófnak átvillant az agyán, hogy ez a két ember huszonháromezer lélek és tizenhét négyzetmérföld, azaz százhetvenezer hold jó alföldi magyar föld felett uralkodik, de azért nincs szavuk a törvényhozásban s a legutolsó mezítlábas, piszkos kurtanemes nem tartja őket magával egyenrangúnak. Ennek már nem az osztrák császár, hanem a magyar észjárás s az ázsiai magyar vér az oka.

Aztán jöttek a kollégium vezetői és tanárai a papokkal és presbiterekkel. A főherceg kezét fogott és nem tudta, mit kezdjen velük. A püspököt, akinek egyházi rangját nem ismerte, mert a reformátusok alkotmányában nem volt járatos, megszólította.

— Ön mióta lakik Debrecenben?

A püspök kevélyen kidüllesztette a mellét és ágyú-dörgéshez hasonló mély hangon válaszolt.

— A tatárjárás óta.

A főherceg félrehúzta a száját. Nem akarta elárulni, hogy neki eddig még semmit sem jelentettek a tatárjárásról. Feltette magában, hogy ezért alaposan megmossa a hadsegéd fejét. Folytatta tehát az audienciát.

— Hol járt iskolában?

— Skóciában — dördült el a válasz.

— Mi a mestersége?

— Püspök vagyok — felelte gögösen a zsinóros dolmányban izzadó körszakállas, kövér, pirosposzgás pap.

A főherceg még sohasem látott ilyen furcsa püspököt és ezt egybevetve a tatárjárással, hirtelen megállapította, hogy eszelős emberrel van dolga. Gyengéden, de kissé félénken ránézett és megveregette a püspök

vállát. Aztán a céhek mestereit, a kereskedőket és fuvarosokat tüntette ki megszólításával.

István gróf érdeklődéssel nézte a céhmestereket. Megint eszébe jutott Anglia. Eszébe jutottak a gyárosok és kereskedők, hajótulajdonosok és fuvarozók, akik a lordok másod- és harmadszülött fiaiból kerülnek ki és a nemzet legtekintélyesebb osztályát teszik. Eszébe jutott a hatalom és gazdagság, amely e révén felemelte és elárasztotta a brit birodalmat. Rá-rápillantott a főhercegre és Angliára gondolt. Vájjon ez a magas vastagajkú, vörhenyes, tábornok járt-e valaha Skóciában? Van-e ennek valami sejtelve Liverpoolról, Manchesterről vagy Londonról? Látott-e ez egyáltalán gyárat, kikötőt vagy vitorlášhajót? Azt hiszem, soha életében. Az a dörgőhangú, körszakállas kis köpcös magyar pedig négy, vagy öt évig szívta levegőjét a világ legfejlettebb országának. Az egyik azt sem tudja, mi a különbség London és Debrecen között, s mégis úgy áll itt, mint az Isten helyettese a magyar földön s meghibbant eszű barbárnak tartja a másikat. Miféle világ ez?

Felharsantak a kürtök, vége volt a parádénak, a divíziók hazaügettek, az ünneplő nép szétoszlott, este pedig a tisztikar díszvacsorát adott a főherceg tiszteletére. A vacsorán magyar cigánybanda játszott s az öreg primás még a cseh és német tiszteket is elragadta exotikus melódiájú kesergőivel és tüzes verbunkosaival. A főherceg arca kipirult a bortól, de merev és fenséges szigorúsága nem engedett fel. Néhány perc múlva kegyeskedett megkérdezni az ezredparancsnoktól:

— Ki az a vén ember, aki állva hegedül a zenekar élén?

— Boka Károly magyar népzeneész, fenséges uram — felelt ragyogó, diadalmas arccal Simonyi óbester.

A főherceg bólogatott.

— Szép, szép. De mondja meg neki, hogy bécsi valcert szeretnék hallani.

A cigányok valcert játszottak és a főherceg lefittyedt ajka mosolyra torzult.

— Nahát. Azt akarom, hogy a polgárok is jól mulassanak.

István gróf szíve vadul kalapált. Estei Ferdinánd főherceg boldoggá akarja tenni a debrecenieket és valcert huzat nekik. A magyarok pedig torkuk szakadtából vivátoznak. Odaszólt a mellette ülő Almásy kapitánynak.

— Felfordul a gyomrom.

A segédtsízt ijedten nézett rá.

— Beteg vagy, Stefferl?

— Nem — rázta a fejét István gróf és ujjával arrafelé bökött, ahol a városi polgárok éljeneztek. — Nekem semmi bajom, de ez az egész ország beteg.

A valcer ütemeire a sarkantyúk halkán megpendültek az asztal alatt. Német és cseh tiszték ámuldoztak a lojalitástól és gyönyörűségtől, István gróf pedig a segédtsíthez fordult.

— Mikor leszel őrnagy?

— Októberben. És te?

— Soha.

— Miért mondod ezt?

— Mert ki akarok lépni a hadseregből.

— Megbolondultál?

— Éppen azért akarok kilépni, mert nem szeretnék megbolondulni. Pajtás, én nem tudom ezt nézni.

— Mit?

— Azt a komédiát, amelyet a császár az én szegény magyar véreimmal játszik.

Almásy gróf aggódva figyelte barátja elborult arcát, amelyen az olaj barna bőr idegesen rángatózott.

István gróf pedig csak maga elé nézett.

— Pajtás, nem érzed a rothadás szagát?

— Igyál Stefferl, a pezsgőtől mindjárt jobb kedved lesz.

István gróf oda sem hallgatott.

— Ami hazánk olyan kicsiny, hogy kívülről alig látja meg valaki. A magyarok nem is sejtik, hogy milyen gyengék, tudatlanok, sőt elvetemültek. Bécsi

valcer Debrecenben, — nem undorodol? Hát ezen változtatni kell. Ez nem mehet így tovább.

Almásy gróf a vállát vonogatta.

XVII.

Másnap véget ért a vásár, a sokadalom lassanként elszéledt, csend és unalom telepedett a roppant alföldi falura, melynek gőgös cívisei este nyolc órakor mindennap eloltják olajmécseseiket, kifeküsznek az ambitus zsupfedeles eresze alá és báránybörsubájukon horkolnak hajnalhasadtáig. István gróf kétségbeejtőnek találta ezt a nagy debreceni csendet. Ajánlották neki, hogy menjen ki az égető nap alá, a végtelen pusztába, amely a várostól nyugatra majdnem a Tiszáig terjed. Ez az ötlet megtetszett neki. Almásy gróffal, Cscrey Farkas őrnaggyal és a fiatal Rédeyvel már hajnalban kilovagoltak. Úgy érezte, mintha valami egzotikus földön, Kisázsiában, vagy Egyiptomban járna, ahova keleti útja alkalmával nem jutott el. Hát most itt, a maga árva és titokzatos kis hazájában megtalálta azt, amit akkor elmulasztott; ilyen lehetett a magyarok őshazája, ahol Julián barát járt a XIII. században, a kaukázusi sivatagon túl, a nagy folyó mellett, amelyet baskírok és tatárok Étil-nek neveztek. Ezt a pusztaságot, meg a rajta keresztül hömpölygő ingoványos sekély folyót itt Hortobágnak hívják. Angol utazók könyvében csodálatos mesék olvashatók róla; Bécsben úgy emlegetik, mint a Góbi sivatagot; azt hiszik, hogy ott még primitív őslakók nyargalásznak, tatárok vagy hunok ivadékai, akik nyersen eszik a húst, nyállal és kopjával hadakoznak és nomád életet élnek, mint a cigányok. Vadlovak száguldoznak a napégette szikes földön, mint Amerika vagy Oroszország szteppéin; a bennszülöttek megtámadják az idegen utazókat, nyársra húzzák, olykor pedig, éhínség, szárazság vagy vízáradás idején meg is eszik. így beszélnek a Hortobágyról Bécsben, — Pozsonyban vagy Pesten azonban sehogy sem; ott nem ismerik.

Most, hogy egyszerre eléje tárult a maga hajnali szépségében, elragadtatás és egyben végtelen fájdalom járta át a szívét. Eszébe jutott az Alpok alatt elterülő nagy fügefás, narancsligetes síkság, aztán Anglia, a maga smaragdzöld pázsitjaival, kő- vagy sövénykerítéses majorságaival, mesterségesen öntözött legelőivel és kaszálóival; eszébe jutottak a francia gyümölcsös, veteményes és szőlőskertek, a csatornák, a kanyargó folyók, amelyek malmokat hajtanak, a renaissance és barokk kastélyok, régi fasorok, gondozott utak, romantikus kőhidak, ligetek, parkok száz és százéves, nemes, büszke műemlékek ... az egész virágzó, duzzadt kultúra, az emberi munka, ész és képzelet dús panorámája, amelyet nyugaton látott... Itt, Magyarország kellős közepén, eleinte nem tudott gyönyörködni az őstermészet szűzi érintetlenségében, amelynek egyetlen attrakciója a napfölkelte. Arra gondolt, hogy itt hiába kel föl a nap; nincs, aki életadó sugarait kenyérré és áldássá munkálja.

A lovak agyagos, szikes, kemény talajon ügettek. Sehol semmi nyoma útnak, erdőknek, pataknak; itt, mint a tengeren, vagy Afrika sivatagjain, csak a nap állása, iránytű, vagy a csillagok járása szerint lehet eligazodni. Nagy szárazság volt már hetek óta; a föld megrepedezett, a tócsák gödreiből döglletes bűz árad; a pázsit kiégett, a sás, káka, vízililiom elhervadt, majdnem magától kigyúl. Sehol egyetlen élőlény, a madarak elköltöztek, elhajtották a nyájukat, a puszta meghalt; meglepetésszerűen forgószél támadt és felkavarta a fehér szikes port; szeme majdnem kisült ebben a forró portengerben. Beduinoknak és tevéknek való embertelen föld . . .

— Ki ismeri az utat közületek? — kérdezte türelmetlenül. *

Cserey őrnagy hátra mutatott a lovászok felé, akik a tisztet követték.

— Azok a fickók úgy ismerik a Hortobágyot, mint te a Grabent. Ne félj, nem tévedünk el.

István gróf pedig már nem is bánta volna, ha eltévednek. Fájt neki ez a darab Ázsia Magyarország

közepén, de ez a fájdalom nagy gyönyörűséggel kínozza a szívét. Olyan érzése volt, mint néha, egy-egy új, furcsa és titkolni való szerelem, esetleg csak erotikus szeretkezés alatt. Majdnem örült, hogy itt minden olyan, amilyen. Ég, föld, nap — egyéb semmi. Mintha még emberfia sohasem járt volna ezen a tájékon. Eszébe jutott Chateaubriand beduinja, aki a Szahara sivatagban baktat és tökéletesen boldog. És csodálatosképpen eszébe jutott Karolina, akinek oldalán azelőtt Öt-hat esztendővel Bécsben a Stefanskirche körül, vagy a Graben zsúfolt embertömegei között, bálokon és hangversenyeken, carousselen vagy redouton sokszor érezte ezt a forró, emésztő beduin-szerelmet. Akkor sokszor gondolt arra, hogy Karolinával jó volna valami egzotikus expedícióra menni (az angolok sokszor elviszik asszonyaikat India rejtelmes hegyei közé, ahol európai ember még nem járt) jó volna kimene-külni abból az egész európai kulturközösségből, amely úgy, ahogy van, összes hagyományaival, törvényeivel és erkölcsével, városaival, szalonjaival, Lichnovszky-féle hercegasszonyaival, Windischgraez-zeivel, az ő szerelmük elé tilalomfát és tilalomfát és úton-útfélen ezer tilalomfát állít. Most már ez a szerelem csak emlék. Karolinát már nem is tudja, hogy mikor látta. Gabriella és Selina is csak emlék (vagy ez a két utóbbi nem is volt valóság soha?) egész Bécs és Párizs és London is csak emlék — lehet, hogy egész eddig való élete csak álom és képzelődés volt — de Karolina, az valóság volt, az egyetlen valóság és Karolina most is valóság, ha el is felejtette. Ugyan hol is lehet most Karolina?

A nap már magasan járt és a puszta még mindig végtelennek látszott.

— Mi ez? Hát errefelé már nem laknak emberek? — kérdezte izgalommal.

Almásy gróf, aki az elmúlt éjszakát átmulatta, ébredezni kezdett és bosszúsán dörmögött:

— Lakik vagy két-háromszáz pusztai ember.

— Ennyi az egész?

— És vagy ötvenezer állat. Ló, szarvasmarha, disznó és birka.

— De csárda is van ám a Hortobágyon! — vágott közbe gyermekes vigyorgással a kis Rédey.

— És egy óra múlva a pataknál leszünk. Ott aztán megnézheted a hortobágyi ménest — biztatta Cserey.

István grófnak felcsillant a szeme.

— Nohát arra kíváncsi vagyok.

Az őrnagy fitymálva vonogatta vállát.

— Ha ménest akarsz látni, eredj Erdélybe.

A társaság némán ügetett tovább. István gróf arca olyan borongóssá vált, hogy barátainak is elvette kedvét a beszélgetéstől. Néma volt a pusztá, csak a pacsírták éneke zengett a levegőben, mint valami magasba röppenő kórus hangversenye. Csodálatos, hogy ezek a finom torkú kis művészek milyen boldogan keringőznek a pusztá fölött, amelyen sem állat, sem növény nem kíván élni. István gróf úgy érezte, mintha ez annak a belső csendnek volna a szimfóniája, amelyet olyan hiába keresett Béctől Konstantinápolyig, Párizsig és Londonig, akkor is, amikor egyedül volt, és akkor is, amikor az egymásra zsúfolt lelkek forró sűrűjében bujkált. Topografiaiilag ugyan nem tudott eligazodni, de mind-egyik társánál jobban tudta, hogy ők e pillanatban egy nagy és fájdalmas múlt fölött járnak, amelyen végigsöpört a tatár- és törökhódítások, terméketlen és bús évszázadok kiszikkasztó forgószele. Mielőtt Debrecenbe betette a lábát, szokása szerint könyvekből és tudós emberek szájából mindent megtanult, amit tudnia kellett a földgolyónak arról az aprócska pontjáról, amelyet magyar Alföldnek hívnak. Akárcsak a görög mithológiát, az angol alkotmányt, az olasz művészet történetét, vagy Dante és Shakespeare költészetét keleti vagy nyugati utazásai előtt, úgy tanulta meg Debrecen múltját is, mielőtt bevonult állomáshelyére. Megtudta, hogy- e kiégett, vagy posványos pusztá végtelen síkján valamikor virágzó magyar falvak voltak. Debrecen is ezek egyike volt, csak nagyobb, mint a többi. Nem védte várfal sem a nagyot, sem a kisebbeket. Félig nomád magyarok csak ideiglenes szállást rögtönöztek egy-egy patak partján, vagy valami csalit, berek oázisában.

Néhányszáz nádfedeles kunyhó összebújt egy helyen s azokban asszonykép és gyereksereg jó kis otthont talált az aprómarhával és házi állatokkal. A férfinép azonban a városon, kívül tanyázott, karámokban vagy sátrak alatt, gulyája, ménese, kondája vagy juhnyája mellett. Ezek szabad emberek voltak; fullasztotta őket a városi téglaház, untatta a városi rend s az egy igaz Istenen kívül nem ismertek urat maguk fölött, de valami ősi erkölcsi érzék és büszke lelkiismeret nagyobb rendet tartott fenn köztük, mint a legkeményebb földesúri kéz, vagy a legfélénkebb jobbágyi érzés. Valóságos kis köztársaság volt ez húsz négyzetmérföldnyi területen, erős, komor, kevésbeszédű, gögös magyarokból, mint Cromwell kerekfejű bibliás puritánjainak köztársasága. És ezen a kis köztársaságon, amelyet a közép-korban nem tudtak vársáncos, bástyás, kőfalas, szűkutcás, fegyveres, városias életre szoktatni, évszázadok folyamán átviharzott minden keleti és barbár fergeteg. Átrohantak rajta a tatárok s utánuk nem maradt más, csak sátrak és karámok hamva, leperzselt fű, kiszáradt patak és levegőben éneklő pacsirta; megdúlta a török és kiirtotta több mint a felét; fölégette a falvakat, letarolta az erdőket, elhajtotta az állatokat, elriasztotta a yadszárnyasokat és nem hagyott mást ott, mint a pőrére vetkeztetett magyart az Isten szabad ege alatt, amelynek kékjében a pacsirták röpködve énekeltek. Végiggázolt rajta kuruc és labanc, bécsi katona és erdélyi martaidé, megint rombadőlt minden és egyenlővé tétetett a földdel. A magyarok és a pacsirták azonban megmaradtak.

Ezen a magyar tragédián töprengett István gróf s egyszerre csak azt vette észre, hogy a pusztá kezd benépesedni. Itt-ott feltűnt egy-egy palánk, két méter magas, cölöpökkel és gerendákkal jól megerősített deszkafal, tíz-húsz öl hosszú, a középén, merőlegesen, félakkora kiágazással.

— Ezt szélfogónak hívják, — magyarázta Cserey őrnagy — ide terelik a lovakat, amikor a pusztán végigzúg a vihar; ha a szabadban lepi meg a ménest, néha maga előtt hajtja a Tiszáig.

Aztán cukorsüveg alakú nádból összetákolt kunyhókat pillantottak meg, amelyek afrikai néger törzsek házához hasonlítottak. Ez a juhászok szállása, benépesítve asszonynéppel és gyereksereggel, amely önfeledten játszik a karámok körül. Itt néhány ezer évvel maradt el az élet — gondolta István gróf és észrevette, hogy még a cölöpépítmények is divatban vannak, mert némely karámot vizesárok vesz körül és hídon járnak be az udvarára.

— Ez már a hortobágyi puszta — mutatott maga elé Cserey őrnagy.

A tájkép egészen megváltozott. Növényzet bújott ki a földből; mocsaras és nádas pocsolyák csillogtak az égő nap tüzeiben s feltűnt maga a Hortobágy folyó is, amelyen kétkerekű malom örölte a pásztornép gabonáját. Atlovagoltak a folyó öreg hídján — kőből volt, mint valami római építmény; senki sem tudja, hogy mikor és ki hordta oda a hozzávaló követ, ki rakta föl kilenc boltíves-pillérét, de olyannak látszott, amelyen nem fog az idő.

— Azt mondják, hogy a hozzávaló meszet tejjel oltották meg, azért olyan tartós.

A híd mellett meglátták a csárdaépületet; István grófnak a balkáni vendégfogadókat juttatta eszébe.

A fiatal Rédey boldogan rikkantott.

— No, de itt már iszunk.

— Hol van a ménes? — tudakolta István gróf türelmetlenül — mert lovat szeretett volna látni, ménest és csikóst, a maga igazi hazájában, nem pedig mint színpadi látványosságot Esterházy herceg vagy Festetieh László gróf ünnepélyein, amelyeken a császár, a főhercegasszonyok és az udvarhoz közel álló arisztokrácia elé hortobágyi csikósokat vonultattak fel, mint valami indiánokat vagy kozákokat, hogy egzotikus lovasmutatványokkal szórakoztassák a bécsi Olympus lakóit.

— Majd arra is rákerül a sor — nyugtatta meg Almásy gróf és bementek a csárda ivójába, hogy reggelizzenek.

A hatalmas ivószobában félhomály derengett, két apró ablakon, amelynek minden második tábláján

zsíros papír vagy rongy helyettesítette az üveget, alig szűrődött át valami a napsugarakból. Hűvös földszag csapta meg az orrukat, mintha pincében járnának s először egy óriási komondoron kellett átlépnüik, aztán vigyázva botorkáltak tovább, mert a vertföldes padmalyon egy öreg tyúkanyó a csirkéit vezetgette. Gyalulatlan hosszú faasztal mellett ugyanolyan egyszerű padok sorakoztak jobbról és balról. A hosszú asztal egyik végén egy bőrbekecses, roppant termetű nemes ember ült; mogorván maga elé bámult s egyik kezében kesztyűjét és lovaglópalcáját, a másikkal pedig borospoharát szorongatta. Az asztal végén öreg csikós könyökölt és szintén mélységes hallgatásba merülve nézte a borát.

István gróf meghökkent. Miféle emberek ezek? A fiatal Rédey gróf pincér után kiabált, mintha valami bécsi étteremben volna. Almásy gróf finnyásan nézgetett körül és aggodalmasan keresett valami aránylag tiszta és biztonságos helyet, ahová letelepedjék. Utolsó-nak Cserey őrnagy lépett a szobába. Megállt az ajtóban, összevonta sötétszöke bozontos szemöldökét, füttyentett egyet és boldogan felkiáltott.

— Hát te itt vagy, Miklós?

Mélyen dörgő hang mordult fel az asztal végéről.
— Adjon Isten, Farkas.

Az őrnagy és a fiatal nemes összeölelkeztek. István gróf csodálkozva nézte a furcsa jelenetet. A nagy, testes vidéki gavallér első pillanatra ellenszenvet ébresztett benne. Bosszantotta, hogy Cserey mint valami egyenrangú urat mutatta be nekik.

— Báró Wesselényi Miklós.

Az új ismerősök szótlánul kezét fogtak és letelepedtek a báró mellé. A fiatal Rédey gróf kényeskedve pislogott az asztal végén ülő juhász felé. Egy pillanatra feltette magában, hogy az öreg magyart elparancsolja onnan az asztaltól, de aztán elképzelte, hogy ő most valamiféle mongol pusztán jár s ott a fensíkon egy bennszülött hajcsárt, vagy bandavezért nem illendő dolog inzultálni. Ki tudja, nem valami kán vagy rájá rejtőzködik-e a kifordított báránybőrsubában?

Ebben a pillanatban azonban a csikós felállt és indult kifelé.

— Hova megy, öreg? — kiáltotta utána a gróf.

A vén pusztai ember megállt, lassan hátra fordult és félvállról odabökte.

— Arra, ni! — felelt és áliával az ajtó felé mutatott.

— És ugyan miért? Hiszen még a borát sem itta ki — évődött vele a rózsás arcú, szőke kis hadnagy.

Az öreg rándított egyet a vállán.

— Egyedül szeretek ülni az asztalomnál.

A kis gróf elpirult.

A vén csikós pedig nagy, súlyos léptekkel az ajtó felé ment, ahol egy kisebb asztal volt a földbe cövekéivé. Leült és öklével megdöngette az asztal lapját. Erre a lárására már megjelent a korcsmáros is és szegével odavillantott a csikós felé.

— Ide a boromat! — parancsolta gőgösen a csikós és István grófnak eszébe jutott, hogy nem látott sem orosz herceget, sem angol főnemest soha, aki olyan méltósággal adta volna ki a parancsait, mint ez a hortobágyi csikós.

Ezalatt Cserey őrnagy szinte apai gyengédséggel simogatta a fiatal Wesselényi báró roppant vállát. Szinte látszott rajta, hogy tisztársaihoz, a három grófhoz csak bajtársi szívélyességet érez, de most igazi magyarral és testvérrel van dolga. Az őrnagy, aki magyarul nem tudó világfi és arisztokrata baj társaival állandóan bizonyos tartózkodással érintkezett, most egyszerre megváltozott, felmelegedett és minden mozdulatával elárulta, hogy nemcsak Wesselényit, hanem még az öreg csikóst is sokkal közelebb érzi magához, mint a három grófot, akiknek ruhájából bécsi illatszer, szájából francia s angol kultúra és szeméből egy felsőbbrendű világ idegensége áradt. Nem állhatta meg, hogy el ne dicsekedjék tisztársainak.

— Ha lovat, ménest és lóidomítást akartok látni, menjetek Zsibóra, Wesselényihez.

A roppant mellkasból valami ziháló, hörgő, mély hang mordult fel erre, önfeledten magyarul:

— Ami jó van a ménesemben, az a boldogult édesapám érdeme.

Ezt a néhány magyar szót Széchenyi is megértette.

István gróf felkapta a fejét. Wesselényi hangja, amikor azt mondta »édesapám«, olyan lágyan és érzelmesen rezgett, hogy az őt is meghatotta., ő is mindig Mlágylult, ha az apjáról volt szó. Hirtelen felmelegedett a fiatal báróval szemben és ami nála teljesen szokatlan volt, egyszerre tegezve szólította meg.

— Sokat hallottam a lovaidról. Mióta foglalkoztok a tenyésztéssel?

— Nagyapám nagyapja kezdte ezerhatszázhatvanhat táján.

István gróf szemöldöke felszaladt, majdnem a haja tövéig.

— Mit mondassz? Ezerhatszázhatvan? Ez már aztán beszéd. Nem tévedsz az évszázadban?

A báró mosolyogva rázta a fejét. István gróf felugrott és melléje ült.

— És milyen fajta?

— Eleinte török és arab kancákkal kísérleteztünk.

— Nem jó.

— Igazad van. Nagyapám már nápolyi méneket vásárolt.

— Rossz.

— Nem egészen rossz, ámbar a spanyol még jobb. Édesapám spanyol ménekkel nemesített, de később megint az eredeti arabs vérral kísérletezett.

István gróf ezt sem helyeselte, ő az angol-arab keresztezés mellett tört pálcát.

— Kíváncsi vagyok a ménesedre. Eddig még nem láttam olyant Magyarországon, amelyet igazán jó] tenyésztettek volna. A magyarországi ménesek egyáltalán nem tetszenek nekem. Láttam báró Orczy László birtokán Tarnaörsön a vadászatra és katonai használatra való fiatal csikókat, láttam a fegyvernek] ménest, láttam Ürményben az öregebbik Hunyady József félvér angol lovait, megnéztem a gróf Viczay-féle magyarfajta tenyészetet, Festetich gróf arab

csikait, a tatai ménest, Brudern báró és Károlyi Lajos jól futó versenyparipáit, de igazán jó tenyésztést csak Angliában láttam. A legtöbb ménesben minden ragyogó — istálló, lovarda, személyzet, módszer és kezelés, csak éppen a lovak gyatrák.

Wesselényi Miklós a vállát vonogatta.

— Nagyon örülnék, ha az én ménesem megnyerné a tetszésedet.

István gróf úgy érezte, mintha ebben az udvarias kijelentésben egy cseppnyi gúny rejlett volna. Annak az embernek a fölényessége és iróniája, aki a lótenyésztés terén nem öt-hat év, hanem csaknem két évszázad tapasztalataira támaszkodik.

A fiatal Rédey gróf ezalatt szüntelenül a csárdásné, a menyecskek és a pusztai széplányok után kérdezősködött. Nagyon szeretett volna bennszülött, egzotikus szépségekkel megismerkedni. A kocsmáros azonban egyszerűen megrémült, amikor a rózsásarcú vigyorgó kis hadnagy a maga nagyvilági frivolitásával a dolgot szóba hozta. A kis gróft most már a második kudarc érte és sejtelve sem volt, hogy milyen módon hangolja kedvezőbbre idősebb bajtársai véleményét. E miatt egészen elszomorodott; unatkozni kezdett. Szerencséjére megpillantotta, hogy Wesselényi Miklós bőrkabátjának zsebéből néhány kisalakú, de vaskos bőrkötésű könyv kandikál ki. Egyszerre felvidult.

— Hihih, hát te mivel tömte ki a zsebeidet? — fordult a báró felé.

Wesselényi komoran végignézett a kötekedőn.

— Nem gyereknek való dolgok ezek — válaszolt atyáskodó mosollyal, de ez a mosoly felért egy tetteles inzultus gorombaságával.

A kis gróf hirtelen megszeppent.

— Nono, nekem ötezer kötetből álló könyvtáram van.

— És ebből egyet már majdnem el is olvastál — tette hozzá Qserey őrnagy, de egyúttal apai melegséggel magához is ölelte. — Egyébként mind az ötezret megveheted, Miklós, mázsánként húsz forintjával.

István gróf komolyra fordította a dolgot.

— Mit olvasol, Miklós?

Wesselényi válasz helyett kezébe adta a tömzsi kis köteteket. Kleist, Horatius, Berzsenyi. . . István gróf sem a latin, sem a magyei»' szöveget nem értette. Érezte, hogy elpirul. Nem érti azt a két nyelvet, amelyet minden magyar nemes szinte már a bölcsőben megtanul. Wesselényi Miklós báró előtt ezt nem merte bevallani. Zavarba jött és nem tudott mit szólni. Szerencsére Wesselényi fölemelkedett és elbúcsúzott a társaságtól.

— Hova sietsz Miklós? — kérdezte Cserey őrnagy csalódottan.

— öreg barátommal van egy kis számadásom — mutatott a báró a vén csikós felé és súlyos lépéseivel kidobogott a csárda ivójából.

Cserey őrnagy kikísérte. A három gróf egyedül maradt.

— Miféle ember ez? Miféle ember ez? — kérdezgette magától István gróf, aki nem tudta a báró egyéniségének nyomasztó súlya alól magát kiszabadítani.

Almásy gróf nem vette észre azt a megrendülést, amely István gróf lelkét fenekestől felkavarta, ő a »miféle ember ez« kérdést egyszerűen kíváncsi, sőt kissé felülről jött gyanakodó tudakolózásnak értette és a maga minden rosszakaratot nélkülöző, de léha és cinikus hangján meg is felelt rá.

— Erdélyi ember. Nagyra van vele, hogy egyik őse Magyarország nádora volt. Voltál már Erdélyben?

— Nem!

— Nem árt, ha megnézed. Érdekes kis ország. Olyan, mint Franciaországban a Gascogne. Mulatságos emberek vannak ott, duhaj és nagyzó legények, kissé korlátoltak, dühös protestánsok és különb magyaroknak tartják magukat a magyaroknál. Nem szeretem őket!

— Gazdagok?

— Erdélyi fogalmakhoz mérten. Azt hiszem, te a leggazdagabbat is kifizetheted a mellényzsebedből. Tiszta, keveretlen főnemesi vér alig van köztük. Az erdélyi mágnás össze-vissza házasodik bocskoros neme-

sekkel, de amint kancellárrá, vagy főudvarmesterré neveznek ki egy-egy Bethlent, Keményt, Telekit, Bánffy-t vagy Haliért, az aztán már nagyon szegényli a szegény rokonságot.

— Parlagi és műveletlen nép?

— Többnyire. Van ugyan közöttük néhány família, amely a külföldet járta — protestáns német egyetemeket — például a Telekiek feneművelt embereknek tartják magukat. De a lóhoz értenek, annyi kétségtelen. Ez a Wesselényi is remek egy figura.

— Hol lakik?

— Zsibón.

— Hol van az?

— Közel a határhoz a Szamos völgyében, egy hegyoldalban, amely nevét II. Rákóczi Ferenc-től kapta. Meg kell adni, gyönyörű tájék.

XVII.

István gróf képzeletét napokon keresztül csak az erdélyi báró alakja foglalkoztatta. Tizenhét esztendő kora óta sok mindenféle járt, sok mindenféle embert látott, de ilyet még soha. Szüntelenül maga előtt látta a magas termetű, oroszlánhangú, nehézkes járású, rettenetes magyart; széles válla, szülte ijesztően domború mellkasa, rövid, tömör és izmoktól dagadó nyaka, hátraszegett feje, rengeteg karja olyan volt, aminőket csak Olaszországban a dór korszakból való görög szobrokon látott. Vastag volt ez az ember, fiatal kora ellenére, szélesebb, mint kellene, de látszott rajta, hogy semmi hár sincs rajta, csak a félelmetesen duzzadó izomkötegek vastagítják, mint a gladiátorokat. Boltozatos homloka is az antik istenekéhez volt hasonló. Figyelő tigrisszemével, ziháló lélegzetével, vörös arcszínével, hullámosra süttött gesztenyeszín hajával, mint egy darab gránitból faragott Titán, nem volt éppen főúri szalonokba való finom arslán-figura, inkább falusi dandynek, vagy duhaj kurtanemesnek látszott, csak mozdulataiban megnyilatkozó méltóságos nyu-

galma és hallgatag büszkesége árulta el rajta az arisztokratát.

István gróf nagyon sajnálta, hogy olyan rövid időre szólt a találkozásuk. A báró már aznap elhagyta Debrecent és Cserey őrnagy majdnem megsiratta őt a búcsúzáskor. Ezek az erdélyiek, úgylátszik, jobban szeretik egymást, mint ahogy szeretni tudják mágnástársaikat a Bécsben élő dunántúli grófok. István gróf majd minden estéjét Cserey őrnaggyal a Bika szállóban levő lakásán töltötte. Az őrnagy kifogyhatatlan volt Wesselényi magasztalásában.

— Hány éves a báró? — kérdezte kíváncsian István s amikor megtudta, hogy nála öt esztendővel fiatalabb, de Erdély közéletében már vezérszerepet játszik, kissé megirigyelte.

— És amellet, azt hiszem, a bécsi császár összes tartományaiban nincsen hozzáfogható lovas és cél-lövő — dicsekedett szinte apai büszkeséggel az őrnagy.

— Nono, — mosolygott István gróf — ti erdélyiek, úgylátom, túlságosan nagyra tartjátok egymást.

Az őrnagy tovább lelkendezett.

— Jóformán előbb tanult meg lovagolni, mint járn.

— Talán már a bölcsőben is vadlovakat szelídített? — tréfálkozott István gróf.

— A bölcsőben még nem, de hat esztendő korában már igen. Kedves Stefferl, ha majd jobban megismered az erdélyi magyart, te is elismered, hogy vannak még mesebeli óriások, mitológiai alakok, kentaurok és csodálatos lények, Orlando Furiosók, Lancelot lovagok, sárkányölő Siegfriedek, vagy amit akarsz. Nem hiszed? Ha egyszer eljössz velem Zsibóra, magad is megismered ezeket a furcsa hősöket.

— Beszélj Wesselényiről.

— Hát igen. Hat esztendő tömzsi kis kölyök volt, amikor apjával — azt is Miklósnak hívták — az udvaron sétált. Éppen egy meg veszekedett, zabolátlan csődört hoztak az udvarra az öreg báró elé. A remek állatot, amelyen még alig ült ember, a gyerek szájtátva bámulta. Bámulta, de ösztönszerűleg vissza is húzó-

dott s bevallotta, hogy bizony ő fel. Ez kellett csak az öreg Miklósnak! Egy Wesselényi, aki fél! Elborult az agya, jobb karjával megragadta a kisfiú ködmönét, nyakánál fogva felemelte és a ló hátára dobta. Anyja, Cserey Ilona néném a kastély tornácáról látta a vad jelenetet. Felugrott, hogy gyermekét kitépje az apa kezéből, de a ló azalatt már bőszi irammal vágtatott árkon-bokron keresztül, ki a szabadba, az úttalan mezőre. Ilona — szeretném, ha megismerném Stefferl, nem azért mondom, mert a nagynéném, de testben és lélekben az ég angyalaihoz hasonlatos asszony — sikoltozva rohant vissza a kastélyba, szobájában levetette magát a kerevetre és fejét a párnák közé dugta, hogy zokogását elfojtsa és erőt gyűjtsön arra, ha hírül hozzák a katasztrófát. Órák teltek el így, a megvadult állat beszáguldozta a határt, a kis kölyök úgy ült a hátán, mintha hozzá volna nőve s addig hajszolta, míg félholtra kínozva, remegő lábakkal, habtól elborítva, megjuhászodva vissza nem hozta a kastély udvarára. Elhiszed Stefferl?

István gróf, mialatt az őrnagy beszélt, maga is szinte reszketett a félelemtől és felháborodástól.

— Miféle apa, miféle szörnyeteg volt a te öreg Wesselényid? — csattant fel dühösen, mert Andorkára, Pál és Karolina fiára gondolt, aki most körülbelül éppen annyi idős, mint volt a kis Miklós, amikor ezt a szörnyű kegyetlen próbát kiállotta. — Nem szeretem az ilyen vadállatokat.

Cserey őrnagy szomorúan vont a össze szőke, kuszáit szemöldökét.

— Ha ismerted volna az öreget, nem vadállatokhoz, hanem spártai hősökhöz hasonlítanád.

István gróf most már az apára is kíváncsi volt és egész este a Wesselényiekről beszélgettek. Még az előttük álló finom champagnei borokról is megfeledeztek, amelyeket István gróf, fényűző szokása szerűit, mindenüvé magával hordott. Amit az öreg báróról hallott, az egy középkori barbár várúr s egy gyengédlelkű kereszties lovag arcképét rajzolta képzelete, elé. Az öreg Wesselényi Miklós is a hadseregben szolgált

és II. József császár alatt felvitte a kapitányságig. Olyan katona, olyan ember és olyan magyar volt, hogy híre szétterjedt az egész monarchiában. A császár is legendákat hallott róla s amikor Erdélyben járt, Wesselényi édesanyja után tudakozódott. Meglátogatta és levelet kér tőle, hogy azt elviszi a fiúnak Galíciába. Ki tudja, milyen karriért csinált volna, ha éppen úgy hozzá tud simulni a császárhoz, mint amennyire a császár elhalmozta őt kegyeivel. De ő semmiféle emberi, császári és isteni hatalomhoz nem tudott hozzászelidülni. Feleséget is úgy szerzett magának, mint egy középkori rablólovag. Elragadta és megszöktette a nagyszzebeni apácakolostor egyik növendékét s elvitte magával Galíciába a garnizonba. A mézeshetek alatt jelent meg a császári parancs, hogy a tiszteknek Galíciában nem szabad maguknál tartani a feleségüket. És Wesselényi, aki fizetését állandóan egy ágrólszakadt tisztársának adta, legényeinek pedig a maga költségén varratott finom egyenruhát és zsoldjukat a sajátjából megkértszerezte, ez a lángeszű katona, ez a marcona hős, ez a duhaj, tivornyás és zabolátlan barbár nem tudott a felesége nélkül élni s kedvéért faképnél hagyta a katonaságot. Igaz, hogy ezenkívül volt rá más oka is. Egyszer, amikor szabadságra hazament és látta, hogy II. József elcsapván az alkotmányos főispánokat, adminisztrátorokkal kormányozza Erdélyt, meggondolatlan dühében csúnyán megcsúfolta a császár emberét. Fejébe vette és az adminisztrátorral rizporoztatta s fodorított a fürtökbe a haját, mert a szerencsétlen császári beamter gyermekkorában a becsületes fodrázmesterséget tanulta ki.

Hát ilyen ember volt öreg Wesselényi Miklós, aki lemondván rangjáról, otthon a zsibói kastélyban, mint veszett oroszlán dült-fült és napokig tartó vadászatokban, hajmeresztő orgiákban és vérfagyasztó lovasbravúrokban tombolta ki magát. Felesége, vendégei, háznépe állandóan halálfélelmekben remegtek e gladiátor! erkölcsök árnyékában, de maga a gladiátor naplemente után órákig hegedült és fuvolázgatott — mind a két hangszernek nagy művésze volt — vagy Hora-

tiust és Voltakét olvasgatta. Fuvola, hegedű, Horatius és Voltaire azonban nem gátolta abban, hogy egy nap, valami lóvásárlás miatt feldühödve, középkori módra, formális hadüzenet után, fegyveres sereggel, ágyúkkal és ostromgépekkel hadat indítson az aulikus Haller gróf görbéi vára ellen. A várat bevette, a védőket foglyul ejtette s aztán a vitéz ellenállás felett meghatódva, keblére ölelte a várkapitányt és kész volt minden kárt bőkezűen megtéríteni. Közben a Szamos völgyében, közel Magyarország határához, Erdély álmatag, Öreg hegyormai között, a zsbói kastély széles homlokzata, csillogó kupolája és csipkézett bástyaormai körül feltámadt a lovagi középkor minden színes és vad romantikája. Szilaj lovak patkói verték fel a csendet, vadászkürtök harsogtak a szomszédos erdőkben, az udvaron felfegyverzett cselédek gyakorlatoztak, mintha a török, vagy a német, vagy az egész világ ellen mozgósítanának. A rozsdás családi ágyúkat felhúzták az oromzatokra és a felvonó hidak mellett jobbra-balra mozsarak álltak őrt.

Különc angolok, világjáró francia főurak azért keresték fel Erdélyt, hogy megnézzék a Wesselényiménest és megbámulják a gazda lovasművészetét. A báró pedig alaposan megrézfálta őket. Olyan vad kocsikázásokat rendezett számukra árkon-bokron, patakok medrén, dombokon, csalitokon, vízmosásokon át a Szamos mély partjai felé, hogy a legflegmatikusabb lordnak is megállóit a szíve dobogása. Este pedig HoratiusrólésShakespeareről vitatkozott velük, vagy kamarazenét játszott, ha netalán azok értettek a muzsikáláshoz.

Nem sokáig tartottak ezek a vidám napok. A császár is megtudta a gorbói hadjáratot s végre is nem tűrhette ezt a barbár anakronizmust. A monarchia legjobb lovaskapitányát, akinek egykor maga vitt levelet, az édesanyjától, bezáratta a kufsteini várba. Nyolc esztendőt töltött a börtönben s mikor kiszabadult, sírva borult legkedvesebb lova, az arab Philosoph nyakába — íme, mindjárt megírt engem, mint Odysseust az ő hű kutyája — s mielőtt feleségét s fiát megcsókolta volna, vágtságban körülnyargalta a zsbói határt.

Ilyen ember volt az Öreg Wesselényi Miidós és István gróf elképedve kérdezte magától, hogy Úristen, milyen lehet a fia egy ilyen embernek, aki annak idején éppúgy lehetett volna kocsihajtó a római Circus Maximusban, mint hadvezér, akit a légiók Caesar Augustussá választanak és lehetett volna Bayard-lovag, vagy Götz von Berlichingen — s egy olyan anyának, aki egyesítette magában az antik Penelope- s a Racine-hősnők minden gyengéd és szomorú báját. István gróf sejtette, hogy nyilván mind a két szülőtől örökölte azt, ami bennök emberfeletti.

Éjfél felé járt az idő, amikor felizgatva, kigyúlt fantáziával, kielégülésre szomjúhozva nekiestek a rajnai boroknak és vad ivásba fogtak. Cserey őrnagy hosszú, szőke szempillái minduntalan majd leragadtak a lovaglás, lelkendezés és italozás nehéz mámorától, István gróf pedig percről-percre élénkebb és izgatottabb lett. A Wesselényiekkal egy új világ tárult elébe, amelyről eddig sejtelve sem volt. Miféle föld ez? Miféle emberek laknak ezen a földön? Miféle titokzatos anyag, iszapos sárarany, micsoda gyémántmező, szűz és fölfedezetlen kincsesbánya? — nem, ez a nemzet nem öreg, ez a nép nem halt meg, ebből a földből óriások nőnek ki, fiatalok és halhatatlanok, ennél szebb ég, föld, ember és állat nincs a kerek világon sehol. Ezen a földön vannak még csodák, itt egy tisztalelkű ember, ha lemond az udvar sorvasztó légköréről, címekről, rangokról, bécsi szalonok buja atmoszférájáról, csodákat teremthet, összetereletheti ezt az egész magyar nyáját és tehet vele, amit kényekedve, esze-szíve diktál.

Wesselényi Miklós ... — ezt a nevet olyan szerelmesen mondogatta magában, mint egykor Karolina, vagy Gabriella, vagy Selina nevét. Nem tudott egy pillanatra sem kiszabadulni az igézete alól. Szinte szégyelte magát és mentegetődzött.

— Pajtás, én tökrészeg vagyok.

Cserey, aki közben elbóbiskolt, szép kék szemét kinyitotta és István gróf arcába nézett.

— Inkább azt hiszem, most kezdesz kijózanodni.

— Miből?

— A bécsi részegségből. Te István! Ha te akarnád ...

— Mit?

— Ha te megengednéd ...

— Mit engedjek meg?

— Ha te Wesselényi Miklóst a szívedbe fogadnád, ha te rá hallgatnál, ha te magad mellé vennéd .. tudod, hogy ki az a Wesselényi Miklós?

— Még csak kevéssé ismerem.

— Na látod, még csak kevéssé ismered. De meg kell ismerned egészen, mert Wesselényi Miklós ... az én Miklós öcsém . . . öreg Wesselényi és Cserey Ilona fia... hát ez a Wesselényi Miklós önmagában is az egész magyar nemzet...

A szálló ivójából cigányzene és duhaj mulatozás lármája hangzott át. Cserey őrnagy asszonyos, szelíd szemé fölcsillant.

— Nem volna kedved mulatni, Stefferl?

— Szívesen, pajtás, igyunk a te Wesselényid egészségére.

Átmentek a szálló ivójába, ahol Simonyi ezredes és néhány tiszt veszett ujjongással húzatta magának az öreg Boka cigányprímással. István gróf, aki eddig szolgálaton kívül csak kénytelen-kelletlen állt szóba az ezredessel, most egyszerre megmagyarázhatatlan örömet érzett, amikor megpillanotta. Az sem bántotta, hogy az ezredes széles öleléssel vont a keblére és részeg elérzékenyedésében arcára jobbról-balról borgőzös csókot cuppantott. Szíve tele volt Wesselényivel, a magyar virtussal, a groteszk hősiesség csodálatával és most Simonyi bárót is valami bizarr magyar mithológiai alaknak látta. Tetszett neki a falusi kocsmá hangulata, az üvöltöző társaság, a dorbézolás féktelensége, a cigánybanda furcsa csoportképe, maga is vágyott valami férfias, duhaj kicsapongásra és boldogan telepedett a tivornyázók közé. Az ezredes Bihari-nótákat parancsolt. István emlékezett arra, hogy a bécsi kongresszus alatt a leghíresebb cigányt maga is hallotta s akkor azt írta naplójába, hogy Bihari őse bizonyára karmester

volt Attila udvari zenekarában. A debreceni cigány szívesen húzta a Bihari-nótákat. István szívdobogva hallgatta azt a különös, izgató és szinte testi kéjt okozó ritmust, amely a hegedűk és sípok, a cimbalom és nagybőgő összhangzásában lüktetett. Valami büszke, férfias, harcos és daliás duhajság volt azokban a kétnegyedes taktusokban, a sírva-vigadó vérmérséklet kicsapongó és bizarr szertelenségében . . . István gróf egyszerre látott kuruc tábortüzeket, főúri menyegzőket, udvari bálakat, ahol rokokó díszmagyarba öltözött, hajporos, copfos, sárgacsizmás, sarkantyús, fiatal leventék táncoltak, valamint falusi kocsmákat, amelyekben bújdosó katonák, szegénylegények és parasztmenyecskék sáros csizmája döngette a földet. Látott lovasrohamokat és díszfelvonulásokat, látta Rákóczit, a börtönben szenvedő emigránsokat, a mohácsi csatát, a pogány magyarokat, a forradalmakat és Attila udvarát ... a magyar tisztek kurjongtak, Simonyi óbester odaperdült a cigánybanda elé és csuromvizesen, elkékkült arccal, lihegve és csizmáját verdesve egyedül táncolt ez a Mária Terézia-rendes, arannyal elborított ruhájú részeg magyar szatír. István gróf is érezte, hogy a bor, pezsgő és pálinka elvette az eszét. Maga is szeretett volna táncra kerekedni, nagy, felségsértő, istenkáromló szavakat kurjongatni; halántékán a vér egy ütemben lüktetett a verbunkos kétnegyedes taktusával, sírni és nevetni tudott volna örömeiben és elkeseredésében — ez a részegség egészen más volt, mint életének bármelyik alkoholos és érzéki mámorossága. Most úgy érezte, mintha valami isteni csoda folytán Wesselényi Miklóssá változott volna és Erdélyt, Debrecent, a Hortobágyot, az Alföldet, a Dunát, széles Magyarországot magában hordozná és a szíve könnyekbe olvadva patakanék ... Ivott és ivott és egyszerre minden ok nélkül elkezdett nevetni. Aztán eszébe jutott, hogy Clam-Martinitz gróf, a szegletes arcú, sápadt, kopaszodó őrnagy, aki mindig úgy jár-kél, mintha aktákat hordozna a hóna alatt, eljegyezte a kis durcás Selt... és ő soha életében nem fog-megházasodni, de nincs is ideje Ilyen- érzelgős semmiségekre;

mert őrá a császár s egy kis beteg ország vár... magyarok, jobbágyok ... az öreg Ferenc gróf, az édesapja... te főúr vagy, kedves barátom, a haza reménye, gróf Széchenyi István ... de Karolina milyen ijedten nézett rá ott az apja betegszobájában, milyen tágrameredt ibolyaszínű szemmel. .. óh, a Karolina szeme! . . .

Az öreg Boka cigány talán megérezte, hogy itt egy huszárkapitány szívében borzasztó viharok dúlnak, vagy csak meglátta a vonagló arc alatt szenvedő fiatal lelket... ki ez a kapitány? Széchenyi István gróf? Még sohasem látta . . . macskaügyes lépésekkel oda-óvakodott és a fülébe húzott valami ismeretlen, sejtelmes, érzéki melódiát.

— Micsoda daliam ez? — kérdezte István gróf hangosan.

Az ezredes torkaszakadtából énekelni kezdett és szeméből ezalatt szakadatlanul csorogtak a könnyek.

Csak olyan már a világ,
Kinek szoros, kinek tág;
Láin énnekem a világ
Se nem szoros, se nem tág.

István gróf keserűen elmosolyodott.

— Milyen együgyű kis dalocska! . . . Micsoda betyár, vagy vándor poéta, öreg paraszt, vagy két-kapitulációs katona jöhetett rá erre a bölcseségre? . . . Ki lehetett az a boldog ember, aki úgy érezte, hogy neki a világ sem nem szoros, sem nem tág . . . aki már megbékült a világgal, elhelyezkedett benne s látta, hogy szépen belefér a világi rendbe, amelyet éppenséggel mintha a testére szabtak volna . . . vagy talán a testét csonkították, nyújtották, faragták hozzá az örök rend koporsójához? Micsoda belső csend telepedett annak a lelkére, aki olyan mély rezignációval fér meg a bőrében ... hej, Széchenyi Stefferl, neked pedig rettenetes szoros ez a magyar világ, te megfulladsz benne, hacsak szét nem feszítéd a magyar koporsót...

István gróf azon kapta magát, hogy ő is oly magyaros részegséggel sír, mint a paraszt Simonyi

óbestér, a faragatlan hős, az otromba lovas félisten ... mint ahogy sírt, üvöltött és böggött az a másik esetlen vén fickó, Konstantin Pavlovics nagyherceg, az orosz trónörökös a balalajka együgyű zenéjén . . . hát van mégis valami, ami herceggel és paraszttal, gróf Szechenyi Istvánnal és Boka Károly cigányprímással közös, van egy titokzatos faji vagy nemzeti érzés, amely még a szerelemnél is édesebb és több?

Most úgy érezte, hogy jól van minden úgy, ahogy van, minden rendbejön szépen, eljön az idő, amikor nem lesz a világ se nem szoros, se nem tág ... jól van ... az élet olyan édes és szép, a szerelem olyan nagy áldás, mindegy, akármilyen nagy áron is, de meg kell venni a boldogságot, mert olyan jó élni. . . Nincs jelen, nincs múlt, csak jövő van, gyönyörű jövő —és azért érdemes élni, hogy halála óráján az ember .. . hogy halálom óráján elmondhassam: íme, itt van egy fiatalember, aki általam szerencsésebb lett, sem mint nélkülem lett volna. És odahajolt Almásy gróf segédtsitz füléhez és belesúgta:

— Nem látod, ott van a »fiatalember«, aki általam szerencsésebb lett...

Aztán elhallgatott. Ráborult a karjára és sírt. Andorkára gondolt, Pál és Karolina fiára, aki most nyolcéves, Apátiban játszik és olyan ember szeretne lenni, mint Stifa bácsi. Hát már Andorka kedvéért is ki kell tenni magáért Stifa bácsinak, aki meg olyan szeretne lenni, mint Wesselényi Miklós ...

— Tudod pajtás, — dadogta Cserey őrnagynak, aki teljesen elázva, üveges szemekkel bámult maga elé és zsebkendőjével a szája szélén kicsorduló nyálát törölgette — tudod pajtás, Andorkát nem szabad becsapni... Andorka ... Andorka ..,

— Ki az?

— Ki az? Hát az a fiatalember!

És görcsösen kacagott, majd együtt énekelt Simonyi ezredessel.

— Csak olyan már a világ, Kinek szoros...

Ennél a szónál szeme a bal keze kisujjára tévedt, amelyen Karolina kis emlékgyűrűjét viselte. A gyűrű nem volt ott. Mi ez? Káprázik a szeme? Megtapogatta minden ujját, a másik kezén is, gyermekes rémülettel és szívszorongással. A cigány a Rákóczi-nótába fogott, mert Simonyi ezredes felállt és búcsúzkodni kezdett. Marasztalták.

— Hány óra? — kérdezte vérbenforgó szemmel az ezredes.

— Tizenegy óra, ezredes úr—felelt egyszerre tizenöt hang.

Almásy gróf odasúgta Istvánnak.

— Az öreg megy a szeretőjéhez.

— Hányadika van? — kérdezte tovább az ezredes, mert látta, hogy a tisztikar összerosolyog és zavarában úgy tett, mintha a dátum valami fontos elintéznivalót jelentene.

— Augusztus huszonkilencedike, ezredes úr — válaszolt a kórus.

— Tehát augusztus huszonkilenc, tizenegy óra — hebegte a kipirult, izzadt arcú ember és elordította magát.

— Akkor én megyek. Jó éjszakát, uraim.

— Jó éjszakát, ezredes úr, jó éjt, nyugodalmas jó éjszakát, szép, jó éjszakát, éjszakát, éjszakát — kiabáltak össze-vissza a mámoros tisztek, együgyű, gyermekes örömmel célozva az ezredes éjszakájára.

István gróf pedig a gyűrűt kereste. Ügy emlékezett, hogy néhány perccel előbb még az ujján látta. A gyűrű szoros is volt kissé, lehetetlen, hogy kocintgatás közben csak úgy lesodródott volna az ujjáról. Felállt, félrehúzta a széket, össze-vissza dobált mindent, átkutatta maga és szomszédai alatt a padlót, azután megkérte tisztársait; hogy ők is keressék, a cigányoknak száz, ötszáz, majd ezer forintot ígért, ha előkerítik és visszaadják. Tüvé tették az egész termet, mindenkire átragadt István türelmetlensége, izgalma és kétségbeesése — a gyűrűt elnyelte a föld, a multság elromlott, a cigányok nem akartak játszani, mindenki a gyűrűt kereste, a teremben végül eszelős keresgélés

támadt, még a padlódeszkákat is felfeszegették . . . István gróf végre kimerült a hajszában, káromkodott, felcsatolta kardját és hazaindult.

Útközben hozzácsatlakozott Károlyi György gróf, aki aznap vonult be ezredéhez Bécsből Debrecenbe. A fiatal gróf bárgyú arccal lépegetett István gróf mellett s mindenáron bécsi hírekkel akart kedveskedni neki.

— Tudod-e, hogy a vörös Zichy Károly ...

— Újra megnősült, — folytatta mogorván István gróf — már tavaly ilyenkor megvolt az esküvő. Újabbat nem tudsz?

— Nem azt akarom mondani, — védekezett a fiatal főhadnagy — hanem, hogy én is szerelmes voltam . . . azaz, hogy vagyok is . . .

— A kis Seilern Crescence-ba? Úgy hallom, csinos teremtés.

— Ismered?

— Azt hiszem, láttam már, de nem emlékszem rá . . .

A kis gróf csodálkozva csapta össze a kezét.

— A földkerekség legszebb asszonya . . . becsületesre, kapitány úr, a világ leggyönyörűbb . . . kapitány úr, én föbelövöm magam.

István gróf a főhadnagy vállára csapott.

— Azt megeteheted. De előbb meg kell ismerned Wesselényi Miklóst.

— Igenis, kapitány úr — tisztelgett a főhadnagy és nyagot botlott a saját kardjában.

— Nahát, akkor adieu! — búcsúzott el tőle István gróf és maga sem tudta miért, de homlokon csókolta fiatal tisztársát. — 'Fiam, látod, én is részeg vagyok és niajd szétvet a düh a gyűrű miatt. De mondhatom neked, az élet egyik fele abban telik el, hogy ostobaságot ostobaságra halmozunk, a másik fele pedig abban az erőlködésben, hogy ezeket az ostobaságokat jóvátegyük. Hogy nekünk a világ ne legyen se szoros, se tág . . .

S feleletet se várva, elrohant a szállására.

XVIII.

A nap már lehanyatlott az örményi dombok mögé és hűvös szellő remegtette meg az útszéli nyárfák leveleit. Négylovas hintó kapaszkodott fel a domboldalra. Keserves kínnal dagasztották a lovak a sarat, amelybe a zöld-sárga batár néha tengelyig süllyedt. Az elmúlt napokban felhőszakadás paskolta végig a vidéket s tönkreverte a közeledő ősz minden melancholikus báját. A grófné egyedül ült a hintóban, fegyvertokok, bőrdobozok és útimálhák között s térdét a nyirkos esti hideg ellen hatalmas tigrisbőrtakaró védte, amelyet öccse, Clam-William Richárd lord küldött neki indiai utazásából. A grófnén könnyű szürke utazóköpeny volt, mókusprémmel szegett vízhatlan japánselyemszövetből, rózsákkal díszített széles karimás kalapja az álla alatt szalaggal megkötve, a nyakán indiai sál. A kalap, szalagok, felöltőgallér és sálak habkönnyű tömkelegé sovány, elefántcsontszínű, szomorú arcát csaknem elfedte.

— Mikor érünk Ürménybe? — kérdezte a kocsist németül s az tiszteletteljesen hátraszólt.

— Jó félóra múltán, méltóságos grófné. Még világgossal odaérkezünk.

A grófné ugyan azt sem bánta volna, ha közben leereszkedik az est, mert ő, aki valamikor minden országúton keresztülfekvő jegenyéárnyékban, minden nyírfá fehér kérgében, minden susogó bokorban szellemeket látott, most már nem félt sem az élőkötől, sem a halottaktól, a világon semmitől sem félt, mert már nem volt semmi veszteni valója. A tájékon sem tudott mit nézni, jobbra-balra mindig egyforma piszkos dagadt partok, iszapos pocsolyák, rothadt széna, varjú, pusztaság, szomorúság. Rettenetesen egyedül van az ember az ilyen záporverte, elhagyott tájon. Bezzeg másmilyen világ lehet most ott Írlandban, az ő hazájában, amelyet Ugyan sohasem látott, de olyan sokat hallott róla öccsétől és írországi rokonaitól, hogy lassan-lassan már úgy képzelte, mintha maga is ismerné a mélabús dalok

és a kékszemű asszonyok hazáját, a zöld Érint, a smaragd-szigetet. Vagy talán ismeri is? Lehet. Hiszen életének első néhány esztendejét csakugyan ott töltötte, a dajkája ott hordozta karján egy nagy, sötétzöld parkban, amelynek sárgahomokos útjain később annyit futkározott öccsével és húgával, Sel-lel, ilyenkor augusztus végén, naplemente előtt. Mintha emlékeznék még a selyemfényű zöld pázsitokra, a tengerpart festői kőszikláira és hallana valami furcsa zúgást, habcsapkodást, epedő halászdalokat. Az is lehet, hogy csak a dajkája egyhangú énekét hallotta, amelyben minden benne volt: szellősuttogás, tengermoraj és egész Irland. De mindez csupán ködös visszaemlékezés, vagy a képzelet szülötte. Bizonyos csak az, hogy nem emlékszik sem simogatásra, sem csókra, amely más embert úgy el tud érzékenyíteni. Sem apai, sem anyai hangra nem emlékszik. És nem emlékszik, hogy valakinek azt mondhatta volna: anyám! Csodálatos dolog, hogy ez jut most eszébe, amikor testileg és lelkileg oly erős, mint talán még soha életében. Az ember a sors csapásai alatt megkeményedik és akkor látja, hogy nem is olyan rossz egyedül lenni. Az egyedülvalóság nemcsak árvaságot jelent, de függetlenséget is és a függetlenség roppant nagy erő. Nagy szerencsétlenség a szentimentalizmus, amely mindenféle kötelékekkel bénítja a lélek szabad röptét. Ha valaki egyszer leszaggatta magáról ezeket a kötelékeket — családot, rokonokat, férjet, gyermeket, szerelmet, kegyeletet s az emberekkel való mindenféle szolidaritást, — akkor bús függetlenségében oly szabadon csapong, mint a kőszáli sas.

Négy évig szenvedett a szerelem és féltékenység, a vágy és kielégületlenség vergődésében. Nincs a szerelemnek olyan kinja, megaláztatása, kétségbeesése, amelyen át ne esett volna. Aztán kezdte észrevenni, hogy ez a szerelem mindenképpen reménytelen. Nemcsak azért, mert semmiféle tisztességes módot nem lehet találni, hogy István gróffal egyesülhessen, hanem azért is, mert a távolság, amely a maga szerelmét napról-napra elviselhetlenebbé, lángolóbbá, örültebbé teszi, Istvánét mindjobban elszínteleníti s végül egészen

megsemmisíti. Négy évig volt beteg. Naponként fejszaggatások gyötörték, minduntalan szédült, sokszor fuldoklott, hol egészen megutálta az ételt, hol pedig falánkul behabzsolt mindent, de nyomban ki is hánya. Számtalanszor elájult és órákig feküdt eszméletlenül. De nem ez volt a baj. Hanem az, hogy ezalatt senkinek oda nem hajthatta a vállára a fejét, senki előtt ki nem sírhatta magát, sőt lassanként mindenkitől elidegenedett s évekig utálatos színjátékot kellett játszania, hogy a külvilág előtt letagadja szerencsétlenségét. Az ura teljesen elhidegült tőle. Kis gyermekét, Andorkát, akit annyira imádott, elkülönítették. Úgyszólván meg sem volt szabad érintenie. Évenként kétszer, vagy háromszor látta s akkori Stifa bácsiról beszélgettek, aki valahol Keleten, Franciaországban vagy Angliában utazik és akit valami rejtelmes oknál fogva Andorkának szintén nem szabad látni soha. Csak minden karácsonykor jön tőle egy láda ajándék és ilyenkor Andorka sírva követeli, hogy vigyék őt Stifa bácsihoz.

Keserves volt az út. A kocsis minduntalan leszállt a bakról, hogy a lovakat vezesse, mert a lovak itt-ott térdig süppedtek a sárba s nagyokat cuppogott, ahogy lábukat a ragadós agyagból kihúzták. A jobbra-balra imbolygó kocsin megint úgy érezte, mint hogyha tengeri betegség kerülgetné.

Ha nem volna olyan elviselhetetlen ez a gyomorémelygés, mindezen csak nevetni tudna. Bánná is ő, hogy mikor érkeznek Ürménybe, úgysem igen tudja, hogy mit keres ott Hunyadyéknál. Jóformán az egész életét úton és kocsin tölti, mintha nem is volna otthona, egyik kastélyból a másikba, Bécsbe, vagy Badenbe, aztán Velencébe, vagy Milánóba, a lombardiai síkságra extrapozton, vagy valamiféle egyéb velocifére-en. Mindenütt bál, vadászat, férfiak szemtelen tolakodása, asszonyok gúnyos és rosszhiszemű célzásai... rettentő unalom... szinte üdítő élmény volt, amikor a lombardiai rizsföldeken banditák támadták meg a kocsiját és mindenét elrabolták. Sajnos, szerelmét, bánatát és betegségét nem tudták elrabolni, ez megmaradt a lombard-velencei királyságban éppúgy, mint itt, Nyitra-

megyében és seholsem találkozott egy fiatal huszárkapitánnyal, akivel pedig égetően sürgős beszélő volna . . . Ingerlékenységét és érzékenykedését az emberek lassanként kezdték megenni és ő is unta az emberek baromi nyugalma, egészségét és lelketlenségét. Azonban egyszerre minden megváltozott, amikor végre mégis találkozott vele az öreg Széchenyi Ferenc palotájában s ott Stefferl az édesapjának megígérte, hogy megházasodik. Azóta nincsen semmi baja.

A kocsis, aki már megint hetykén ült a bakon és jó köves útra érve, erős ügetésre szorította az angolmagyar keresztezésű nyurga, de izmos trapperokat, megnyugtatólag hátraszólt.

— Méltóságos grófné, tíz perc múlva a kastély előtt vagyunk.

És csakugyan már kibontakozott a falu szomorú, ügyefogyott képe az esti szürkületből. Alacsony, tömzsi torony körül ferde, púpos szalmatető, nyárfák, kanyargós országút. A kastélyból semmi sem látszik, az ott van jobbra a sötét lombok között, erdőszélen.

Mindegy. Szinte kár, hogy vége van az útnak.

Nemsokára elérték a falut. Kutyák ugattak ki a házakból, néhány bémész paraszt megállt az árok mellett hajadonfőn, piszkos fehér gyolcsban, mezítláb és dicsértesséket mondott az elrobogó kocsinak. A lovak is mintha megérezték volna, hogy nemsokára istállóba kerülnek, abrakot és italt kapnak és lábukat szakértő szemek vizsgálják, tehát fejüket feltartva és orrikaikból izgatottan fújva a párát, tánclépésekben ügettek a kastély feljáromához. Most már leszállt az est. A faluból idehallatszott az esti harangszó. A tárgyak körvonalai kezdtek elmosódni, mintha szürke köd feküdnék a Mária Terézia-korabeli pirostető, kupolás, sárgára meszelt Hunyady-kastélyra. A kastély azonban csodálatosan néma volt és sötét. A kocsirobozás, amelynek hangjáról meg lehetett tudni, hogy előkelő vendég érkezik-e vagy csak valami gyorsparaszt, esetleg postakocsi, ki szokta csalni a feljáró elé a kastély személyzetét. Ilyenkor az emeleti ablakok is ki nyílnak, fejek bukkannak ki, mert örülnek a vendég-

nek és kíváncsian találgatják, hogy ki a látogató. Most egy lélek se mutatkozott sehol. A kocsi megállt. A lovak idegesen remegtek, fűjtak és kapálóztak, a kocsis sér-tődötten dörmögött, csak a grófné ült egykedvűen és maga elé nézett.

Sehol egyetlen teremtett lélek. A kocsis kurjantott egyet. Nagy keservesen kioldalgott a kastély mögül egy béresgyerek.

— Nincs itthon senki.

A grófné elmosolyodott. Ügylátszik, elkéstem — gondolta és fennhangon kérdezte.

— Milyen nap van ma?

— Szerda van, kezét csókolom, méltóságon grófné,

— És hányadika?

A kocsis meghökkent.

— Honnan tudnám én azt?

Karolina számolgatni kezdett magában s egyszerre mintha valaminek megörült volna, elkezdett nevetni.

— Hát természetesen. Ezt is elhibáztam. Ma szerda van, tehát augusztus huszonkilenc.

— Mikor mentek el az uraságok? — kérdezte bosszúsán a kocsis.

— Tegnap hajnalban — felelte a gyerek.

— Senki sincs itthon?

Nehéz volt a gyereket kivallatni. Lassanként azonban kiderült, hogy az öreg és fiatal Hunyady grófék a vendégekkel együtt, akik itt három napig agarásztak és lóversenyeztek, elutaztak Bécsbe, hosszabb tartózkodásra és magukkal vitték az egész belső cselédséget is. Mindez nem volt újság a grófné előtt, nagyon jól tudta, hogy a Hunyady-család Badenben tölti a szeptembert. Nem történt semmi, csak éppen néhány nappal eltévesztette a dátumokat. Nem baj. Az éjszakát itt tölti, a lovakat megpihenteti, aztán holnap újra útnak indul. Az éjjel majd kieszei, hova.

Az igáskocsisokon, tehenesasszonyokon, béreseken és béresasszonyokon kívül csak egy Öreg komornyik maradt a kastélyban, mert néhány nappal előbb a parketten elcsúszott, kitörte a lábát és jómagával majdnem tehetetlen. Mégis elővánszorgott valahogy az öreg

és Karolina számára kinyitott egy szobát, vacsorát adott, ágyat vetett, hogy annyira-mennyire kényelmessé tegye az éjszakai szállást.

A vendéget mindez inkább mulattatta, semhogy lehangolta volna. Talán jobb is, — gondolta magában — hogy nem találta itthon Hunyadyékát. Gabriellával, aki egyszer Stefferlt mindenáron el akarta tőle hódítani, most éppen nem volna nagy kedve találkozni. Az egészben csak az a baj, hogy megint nagyon fájni kezd a feje. Már egy jó órája fáj, csak nem akarta tudomásul venni. Most azonban szinte elviselhetetlen. Orvosságot kell bevennie, de a milyen szerencsétlen, az is megeshetett, hogy otthon felejtette. És már kutatni kezdett a táskájában fájdalomcsillapító és altató után.

— Megvan! — kiáltott fel diadallal, mert mostanában ez volt számára a legfontosabb. Nagyobb gyönyört már nem is tudott magának kívánni, mint aludni, aludni, egész az öntudatlanságig elkábulva, álom nélkül, halotti mozdulatlansággal aludni tíz-tizenkét órát egyfolytában. És aztán? Aztán reggel az agyból felvászorogni, jéghideg vízben megfürdeni, amitől teljesen felébred, új erőre kap, elszánt és kemény lesz és valami erős testi fáradalom után kívánczik. Tehát lóra kell ülni, kivágtatni az országútra, neki a mezőknek, árkon-bokron keresztül rókát kergetni, vagy négy keményszájú csikót összefogni s azokat hajszozni magas Sandlauferről...

Megvacsorázott, de alig tudott valamit enni, annyira fájt a feje. Tehát lemosta magát és készült lefeküdni. De előbb szép sorban a tükrös asztalra rakta toalett szereit és egész kis házipatiká ját. Orvosságokat a nehéz légzés, főfájás, álmatlanság ellen.' Aztán még egyet; ha netán görcsei támadnának. Az utóbbi időben bizonyos időszakokban elviselhetetlen görcsei vannak. Meg kellene vizsgáltatnia magát Bécsben, de ez a szándék mindig csak addig tart, amíg rendbe nem jön s akkor borzad még a gondolattól is, hogy megint orvotokkal és kuruzslókkal kezdjen.

Éppen be akarta venni az altatóját, amikor hír-

telen szédülni kezdett. Érezte, hogy most megint ájulás környékezi, a gyomra is émelyegni kezdett, nem tudta, hánynia kell-e, vagy pedig a tüdejéből felszakadt egy alvadt vércsomó . . . olyan érzése volt, mintha a vér felbugyborékolna és ki akarna törni orrán-száján, még a fülén is és a vércsomó a szíve alól jön. Fel akart állni, kiáltani akart, de sem mozdulni, sem szólni nem tudott, sőt egyszerre minden rossz érzése megszűnt, végtelen nyugalmat, csendet, sőt valami testi és lelki kéjt érzett a tagjaiban . . . mintha Írország smaragd-zöld partjait látná, tengerzúgást és habcsapkodást és epedő melódiákat hallana.. . Az utolsó öntudatos pillanat a gyönyör és rémület pillanata volt. Hirtelen eszébe jutott, hogy most megszabadul minden szenvedésétől, de eszébe jutott Andorka is és a szívéből olyan elemi erővel szakadt fel az anyai érzés, mint még soha életében. Nem, nem, nem akarok meghalni! — ez villant át az agyán — inkább egész életemen át szenvedek és ordítok a fájdalomtól, csak Andorkát ne kelljen elhagynom.

A mondatot már nem tudta végig gondolni, térdre bukott, aztán egész teste összecsuclott, féloldalt fordult és elomlott a padlón.

Félóra múlva a komornyik beküldött hozzá egy béresleányt, hogy megkérdezze, nincs-e valakire, vagy valamire szüksége a vetkőződésnél. A béresleány benyitott az ajtón, elsikoltotta magát és hanyatt-homlok rohant vissza a komornyikhoz. Útközben esze-lősen sikongatott.

— Segítség! Meghalt! Emberek! Meghalt a grófné!

Az istállóból, baromfiólból és a szomszéd földekről asszonyok siettek a kastélyba, hogy lássák, mi történt. Nem ijedtek meg, csak a kíváncsiság csalta őket a vendégszoba felé. Érezték, hogy száz esztendő elmúlt s még száz év jöhet, amíg a falu ilyen látványosság tanúja lehet.

— Meghalt, — mondta az egyik — el kellene hívni a papot. Ha már nem vehette fel a szentségeket, legalább imádkozzanak a lelke üdvösségéért.

— Milyen fiatal volt, még élhetett volna ...

Az egyik elszaladt papért s közben elképzelve, hogy milyen szép temetése lesz a grófnénak. De azért — tisztesség okáért — sírtak és jajveszékelték. A vén komornyik, aki törött lábával szintén odavánszorgott, keresztet vetett magára és imádkozni akart, de nem tudott egyébre gondolni, mint arra, hogy ilyen esetben mi az ő kötelessége. Rettenetes felelősség ez. Értesíteni kellene Széchenyi Pál grófot, de egyúttal gazdáját, az öreg Hunyady grófot is . . . az egyik Apátiban, vagy talán Bécsben, vagy Badenban van ... az Isten tudja, hol vannak most ezek a grófok. Papért elszaladtak, ez rendjén van. De talán még az orvosnak is lehetne hasznát venni. Az öreg ember egészen megzavarodott. Elrémült arra a gondolatra, hogy most minden az ő találékonyságától és erélyétől függ . . . Egy élet, egy grófné élete ... a gazdája vendégének az élete ... Szentséges Isten, ebbe bele kell örülni! Remegett az ajka, ide-oda kapkodott, rettenetesen fájni kezdett a lába. Nyilván elmozdultak a zsindelek, amelyek között a csontok még nem egészen forradtak össze, mindjárt összeesik, tehetetlenségében ordítani kezdett.

— Hozzatok orvost! Menjetez papért! Lovaslegény vágta az asszonyba! Hívjátok el a faluból a borbélyt! Tegyétek az ágyra! Hol a bábaasszony? Vetkőztessétek le! . . .

Az asszonyok engedelmeskedtek. Ketten felemeltek a földön heverő, finom, illatos kis testet és rá akarták fektetni az ágyra. Ebben a pillanatban a grófné magához tért, kinyitotta szemét, az arca örvényező kifejezést öltött és ellökte magát az asszonyokat.

— Mit akartok velem? — sikoltozta eszeveszett dühvel. — Megölnék! . . . Segítség! . . . Gyilkosok!... Ki innen, vén boszorkányok!

Az asszonyok arcáról lerítt a csalódás. A grófné nem halt meg, Ürményben nem lesz grófi temetés és ők hiába ontották érte a könnyeiket. Szinte sértődötten elengedték, de az torkaszakadtából üvölténi kezdett.

— Hagyjatok magamra! Hol van a kocsim?...

El akarok menni... — és a kocsis nevét üvöltözte — Johann, Johann, vén gazember, hol vagy? Miért nem fogtál be? Azt akarod, hogy itt megöljenek engem?

Az asszonyoknak erre felcsillant a szemük, majd furcsa vonító hangon megint siránkozni kezdtek.

— Jaj, lelkem, grófnőm, magát megszállta az ördög, magának vége van, ó édes Istenem, milyen szép fiatal teremtés, milyen kár érte.

A grófné nekirohant a két asszonynak s öklével az arcukba vágott.

— Undok boszorkányok! Takarodjatok!

A komornyik, aki halásápadtan, egész testében remegve állott az ajtóban, segíteni akart a szerencsétlen grófnőn s ezért ráparancsolt az asszonyokra, hogy erőszakkal is fektessék az ágyba, vetköztessék le és csavarják a testét vizes ruhába. így látta ezt katonakorában, amikor egyik bajtársa megőrült és a felcser kezelésbe vette.

Ekkor már az egész szoba tele volt béresasszonyokkal és külső cselédekkel, akik közül néhányan elszaladtak vízért, a többi nekiesett a betegnek és vetköztetni kezdte. A grófné rúgott, harapott, üvöltött s az örültek és a haláltól remegők rettenetes erejével percekig birkózott az izmos parasztasszonyokkal. Végül is győzött a túlerő, ledobták az ágyra, letépték róla a ruhát és becsavarták vizes lepedőbe. Szegénykének most már minden ereje elfogyott, lángbaborult arcáról lassan leszívárgott a vér, elsápadt, többé nem védekezett, behúnyta a szemét és újra elvesztette az öntudatát.

Csend lett. Az öreg komornyik kikergette a parasztasszonyokat s törött lábát maga után húzva, néhány lépéssel közelebb ment az ágyhoz.

. . . — Méltóságos grófné, — suttogta halkán — az Isten szerelmére... méltóságos grófné, ne tessék ezt tenni.

Nem merte tovább folytatni. Még egy lépést tett a beteg felé. Fejét félrefordította, a szemét becsukta, a száját összeharapta, hogy összes érzékei közül csak a füle legyen működésben és minden erejét megfeszítve Figyelt, hogy hallja-e a grófné lélekzetét. Hallotta.

A grófné hosszú, szaggatott lélekzetet vett, olyant, mint a hang nélkül síró gyermek szokott, aztán hosszú csend, majd megint a szaggatott szepegő lélekezés, mindinkább hörögve, rettentő hosszú szünetekkel közben. E közben az arca mindig sápadtabb lett, a lélekezése mindig ritkább s szaggatottabb ... de egyszerre mintha elmosolyodnék — vagy csak a száját húzta félre? — a szeme kinyílik és szomorúan néz az öreg komornyikra.

— Méltóságos grófné! — szakadt fel a vén szolga leikéből a rémület és a szánalom jajkiáltása. De hirtelen elnémult, mert úgy vette észre, mintha a grófné valamit akarna mondani.

— Méltóságos grófné, tessék parancsolni.. .

A beteg rettenetesen erőlködött. Arca eltorzult és szeme kétségbeesett rimánkodással bámult a messzeségbe. Meg akart mozdulni, de csak a jobb kezét tudta kicsit felemelni, bal fele egészen megbénult. Fehér, vékony, hegyes ujjával a paplant kapirgálta, majd a levegőbe nyúlt, mintha szállongó pilléket akarna elfogni. Közben állandóan reszketett az ajka, mintha beszélne, de hang nem jött ki, csak egy kevés nyál csörgött ki a szája szélén.

— Tessék parancsolni — könyörgött as inas és fájó lábával nem bírta tovább, odarogyott az ágy elé, egészen közel Karolinához.

A beteg egy minden eddiginél hosszabb és szaggatottabb lélekzetet vett s aztán vértelen ajkai közül lehelle tfinom, halk fej hangon nagy kínnal megszólalt:

— Andorka ... Stefferl...

Mosolygott és elhallgatott. A komornyik várta, hogy mit akar mondani ... de az nem szólt többet. .. a lélekezése is mintha abbanmaradt volna... a vén ember szívdobogva várta, hogy mikor hall megint lélekzetet és közben kétségbeesve pillantgatott hátra, hogy megjött-e már a pap, vagy az érvágó, esetleg a bábaasszony, valami inteni vagy emberi segítség valahonnan. De nem jött sehonnan semmi s az ajtó előtt a parasztasszonyok Johannák, a grófné kocsisának mindenfélét összevissza fecsegték a szerencsétlenségről.

Az öreg komornyik majd megalomlott félelmében, tanácsstalanságában és tehetetlenségében. Egész életében megszokta az engedelmeskedést, megszokta, hogy a grófok és grófnők azt teszik, amit akarnak, hogy ők nem olyan emberek, mint a többiek ... és igaz, hogy egyszer azok is meghalnak, de nyilván csak akkor, amikor abba beleegyeznek.

Könyörgésre fogta tehát a dolgot.

— Méltóságos grófné, borzasztó dolog ez .. . Tessék nézni. ., nincs itthon a kegyelmes gróf és a kegyelmes grófné . . . Én nem tehetek semmit. . . Méltóságos grófné, ne tessék velem ilyen tenni.

A grófné mozdulatlanul feküdt az ágyban, vonásai kisimultak, mintha mosolyogna, vagy rajongva nézne a messzeségbe — ugyan kit láthat ott? — a szája kinyílt, gyönyörű fogai kivillantak, egyet hörgött, egész rövidet és aztán borzasztó csend. A tekintete mintha fennakadt volna valakin, szerelmesen nézett a messzeségbe s aztán az ibolyaszín íriszt lassan bevonta valami túlvilág! fátyol.

A vén szolga most már teljesen elveszítette az eszét, sírásra fakadt és összetett kézzel könyörgött.

— Méltóságos grófné, ne tessék meghalni... ne tessék meghalni. . .

Ebben a pillanatban berontottak a szobába a pap, a jegyző, a felcser és egy fiatal gazdatiszt, akik mind együtt voltak a plébánián s tarokkot játszottak, amikor a grófi cselédek megtalálták őket.

— Nyissák ki az ablakot! — kiáltott a küszöbről a felcser.

A szobába betódult a hűvös éjjeli levegő, amely tele volt a fonnyadó sarjú s a nyárvégi rózsák fülledt szagával. Az éjszaka csendjét csak egy hazaigyekvő szekér zörgése zavarta s távoli kutyaugatás a szekér nyomán. Az ablakon át éppen rá lehetett látni a fogyó holdra, amelyből már csak sarlóalakú keskeny ezüst csík villant ki a felhők közül. A grófnő megjósolta, hogy együtt fogy el a holddal és a következő újhold már nem találja őt az élők között. A szoba sarkában megszólalt egy tücsök. A felcser a vállát vonogatta és

a halott állat fehér csipkekendővel — amelyet a toalett-szerek között az asztalon talált — felkötötte.

Mindenki letérdelt. A pap az ebédlőből behozatott két kandelábert és a gyertyákat sorra mind meggyújtotta. Aztán a halottat megáldotta és imádság közben kezébe helyezve a fészületet, az ujjait összekulcsolta.

A jegyző behívatta a grófné kocsisát és megkérdezte a vendég nevét. A kocsis megmondta.

Aztán a töröttlábú komornyikhoz fordult.

— Mikor halt meg a grófné? ...

— Tíz perce lehet.

A jegyző zsebóráát húzott ki a kabátja alól.

— Tehát pont tizenegykor.

És beírta a jegyzőkönyvbe: Gróf Széchenyi Pálné, Karolina grófnő meghalt ezernyolcszázhusz augusztus huszonkilencedikén, éjjel tizenegy órakor agyszélhűdés következtében. Élt huszonhat évet. — Aztán az urak felé fordult:

— Ma éjjel lovaslegény viszi a jelentést az alispán úrhoz.

A pap befejezte az imádságot, mindenki hazament és Karolinát egyedül hagyták a szobában. Az öreg komornyik leült az ajtó előtt a küszöbre és sírt. Az istállóban Johann, a kocsis befogott, hogy lóhalálban visszahajtson Apátiba s megvigye a hírt gazdájának, Széchenyi Pál grófnak.

Az égen még egy pillanatra felcsillant a fogyó hold ezüstsarlója s aztán az is beleolvadt a tovavonuló felhők gomolyagába. A halottas szoba sarkában a tücsök elhallgatott.

(VÉGE AZ ELSŐ KÖTETNEK.)